

No.
1000.

A GYULAFEJÉRVÁRI

BATTHYÁNY-KÖNYVTÁR.

*

VARJÚ ELEMÉRTŐL.

*

(Külön lenyomat a „MAGYAR KÖNYVSZEMLE” 1899 évfolyamából.)

BUDAPEST.

AZ ATHENAEUM IROD. ÉS NYOMDAI R. T. KÖNYVNYOMDÁJA.

1899.

ALBERT EINSTEIN

ALBERT EINSTEIN

ALBERT EINSTEIN

ALBERT EINSTEIN

ALBERT EINSTEIN

I.

Magyarország könyvtárak dolgában nem mondható szegénynek. Nem foglalunk el ugyan olyan előkelő helyet a művelt európai nemzetek közt, mint aminőt az 1885-iki könyvtár-statisztika jelölt ki számunkra, hiszen ha ennek adatai, különösen a külföldet illetőleg, hitelesek lennének, úgy Magyarországot a könyvtárak és a bennük található kötetek számát nézve csak az Egyesült-Államok múlnák felül s Európában legfeljebb a nagy német birodalom versenyezne vele; mégis annyi megdönthetetlen tény, hogy nem kell e tekintetben szégyelnünk magunkat, »egy nemzetnél sem vagyunk alábbvalók«.

Hogy viszonyainkat helyes alapokon bírálhassuk meg, úgy a magán-, mint a kölesön-könyvtáraktól el kell tekintenünk, mivel ezek, ha különben nagy befolyást gyakorolnak is az általános művelődésre, *nem állandók* s így statisztikai számításoknál tekintetbe nem vehetők; különben pedig a külföldi kimutatásokból is rendszerint hiányoznak. Magán- és kölesönkönyvtárakkal együtt volt 1885-ben 2401, ezeket nem számítva, van jelenleg hazánkban kerek számban 1350 könyvgyűjtemény (minimális 300 darabbal). Még az így redukált szám is igen magas; ennél többet csak két európai állam tud felmutatni, a majdnem négyszer annyi lakossal bíró német birodalom s Nagy-Britannia, hol a nép- és községi könyvtárak száma igen nagy. Lehet azonban, hogy ha népkönyvtárainkról tüzetes kimutatás állana rendelkezésünkre s ha a minimalis kötetszámot 150, vagy 200-ban állapítanók meg, úgy Anglia is mögöttünk maradna.¹ Így is jóval felülmúljuk Francia-, Olasz-, Orosz- és Spanyolországot, Svájcot és Ausztriát, nem is szólva a kisebb államokról.

¹ A György Aladár statisztikájában (Magyarország köz- és magán-könyvtárai 1885-ben) nincsenek felvéve az 500 kötetnél kisebb nép- és iskolai könyvtárak, melyeknek számát a munka már akkor kb. 2000-ben állapította meg. Egyedül Nyitra megyében volt 173, összesen 16919 kötettel; 15 év alatt pedig nagyon felszaporodhatott úgy a könyvtárak, mint köteteik száma.

Felületesen tekintve a dolgot, még elbizhatnók magunkat. Hiszen így mi a közművelődés dolgában a vezető, mintául szolgáló nemzetek közé tartozunk! Aránylag előbbre vagyunk, mint a poroszok, akiket pedig e téren elsőként ismertünk.

Hogyan van mégis, hogy könyvtáraink aránylagos nagy száma mellett az irni-olvasnitudók százaléka oly kicsiny a nyugati népekhez mérten, irodalmunk a német, francia és angol mellett eltörpül, papirfogyasztás dolgában hátrább állunk nem csak az angolok, francziák és németeknél, hanem még a hollandok és svédeknel is? Hiszen a sok könyvtárnak roppant befolyással kell birni a közműveltségre, ennyi könyv mellett nagynak kellene lenni a tanult emberek számának.

Valójában a mi statisztikánk könnyen tévedésbe ejtethet bennünket. Az 1350 könyvtár alig gyakorol valami befolyást a művelődésre s irodalomra. Mert míg a külföldi kimutatásokban szereplő könyvtárak négy-ötöde állami, tartományi, városi, községi s felsőbb tanintézeti nyilvános, a közhasználatnak átadott gyűjtemény, addig a mi közkönyvtárainkból alig ötven van a közönség számára nyitva.

Az 1350 közkönyvtár közt, ha a kis és rendszerint csupa szórakoztató munkákból álló népiskolai s középiskolai ifjúsági, úgyszintén a társulati könyvtáraktól eltekintünk, pedig ezeket, korlátozva lévén használatuk, nyilvános könyvtárakul nem vehetjük, az ötvenen kívül levő gyűjtemények úgyszólván magánkönyvtár számba mennek. A hatósági, iskolai (tanári), egyházi és szerzetesi könyvtárakat alig néhány ember használja, némelyiket *senki*. A legtöbb csak könyvraktár; nem kezelik, nem gyarapítják; jegyzékek, lajstromok híján használhatatlan, át van adva az egereknek és a molyoknak, tönkre teszi a por, a nedvesség, a penész.

De még az ötven nyilvános könyvtárral sincs a dolog egészen rendben. Ezekből magára Budapestre esik tiz, úgy hogy az országban mindössze *negyven* olyan város, illetve község van, amelyben nyilvános könyvtár áll az olvasni és tanulni vágyók rendelkezésére. Ami pedig valóban megdöbbentő, még az ötven közt is akad akárhány, amely csak *névtelen* nyilvános, valóssággal nem az, a közönség nem használja, vagy nem használhatja s létezéséről is alig bir tudomással. Ilyenek p. o. a Magyar Nemz.

Múzeum természeti tárainak vagy régészeti osztályának könyvgyűjteményei, amelyeket olvasó-helyiség híján nem lehet a közönség rendelkezésére bocsátani; az esztergomi városi, az eperjesi Szirmay-féle, a gyulafejérvári Batthyány-, a keszthelyi Festetich-, a komáromi Kulcsár-könyvtár, a léleszi konvent, a pécsi püspökség könyvgyűjteménye, stb. Van köztük hét, főként szórakoztatási célból alapított s csak az év egy részében használt fürdői könyvtár, amelyeket ugyancsak erős optimizmussal lehet a nyilvános könyvtárak közé számítani.

Milyen egészen más képet nyerünk, ha ilyen szempontból vizsgáljuk könyvtárainkat. Pedig kulturális állapotainkról helyes ítéletet csak akkor mondhatunk, ha kizárólag a valóban használt könyvtárakat vesszük tekintetbe. A külfölddel való összevetésnek is egyedül így lesz értelme, különben önámítás az egész statisztika. A közművelődés szempontjából többet ér egy sűrűn használt 100 darabból álló népkönyvtár, mint a százszor akkora iskolai vagy kolostori gyűjtemény, amelyhez legfeljebb begy-két kiváltságos férközhetik. Az a könyvtömeg, amely valamely vidéki városka vagy a forgalmon kívül eső falu ódon klostromában, legfeljebb hírből ismerve s az egerek által használva hever, nem érdemli meg a könyvtár elnevezést s ép úgy nem szabad vele számolnunk kulturánk mérlegelésénél, mint ahogy józan észszel nem tekinthetjük nemzeti vagyonnak a bányáinkból *esetleg* még előkerülhető kincseket.

A nyilvános könyvtárak hiánya nagy szerencsétlenségünk s szellemi előhaladásunknak egyik főakadálya. De ez idővel még helyrehozható s pótolható, az anyag meg van hozzá, könyvállományunk igen tekintélyes, még a külföldé mellett is számot tesz. Hozzávetőleg a közkönyvtárak köteteinek számát a jelenben *hat millióra* lehet tenni, amihez még a magángyűjteményeknek körülbelül féleannyire rúgó állaga járul. Van tehát miből csinálni nyilvános könyvtárakat, csak egy kevés áldozatkészségre van hatóságok és magánosok részéről szükség.

Mindezen adatok nem elegendők könyvtáraink értékének kellő mérlegeléséhez. Szükséges a könyvanyag szellemi értékét, belső becsét is vizsgálni, s hogy helyes ítéletet mondhassunk, ebből a szempontból is meg kell vonnunk magunk és a külföld közt a párhuzamot.

Két dologért lehet egy könyvtárt becsesnek és hasznosnak tartani: ha először ki tudja elégíteni közönségének igényeit a mindennapi szükségletet illetőleg, vagyis, ha modern; másodsor, ha olyan régi anyagot őriz, amely a tudományok valamely ágára fontos és jelentőséggel bír. Amelyik e két követelmény közül egyiknek sem felel meg, az csak a számot szaporítja, hasznot nem igen hajt s megnehezíti a műveltségi állapotok józan megítélését.

A legmodernebb könyvtárak manapság Amerikában vannak. Praktikus gondolkozású, mindenben a célszerűt, hasznosat kereső emberek alapították s alapítják őket, ilyenek kezelik és gyarapítják. Ezek az intézetek nem fogják ugyan a versenyt kiállani régi-ségek dolgában az európaiakkal, de egyébként övék lesz az elsőség a világ minden hasonló intézetei között. Az amerikaiaknak van ilyen célokra mindig elegendő pénzük; ők igen józanul, belátták a könyvtárak óriási hatását a közművelődésre s ezzel a szociális életre. De az európai államok is sokat tesznek e tekintetben, legalább némelyik. A nagy különbség abban rejlik, hogy míg Amerikában maga a közönség alkot minden közcélra szolgáló intézményt, addig az óvilág népei, szokva lévén a gyámság alatt éléshez, mindent fölülről, az államtól várnak. Ez pedig sokkal kevesebbet tehet, mint amennyire szükség lenne. Mégis a legtöbb országban van már legalább egy olyan könyvtár, amely a világirodalom *minden* számottevő termékét megszerzi s így képessé teszi tudósait, kutatóit arra, hogy szakmájuk egész irodalmát minden nagyobb költsékezés nélkül megismerhessék. Mi azonban még nem tartozunk e szerencsés nemzetek sorába. Még nem jutottunk annyira, hogy elegendő összeget adhassunk erre a célra, még nem láttuk be, mekkora kára van a tudományunknak e szűkkebléségből. *Legnagyobb könyvtáraink dotációja arra sem elegendő, hogy a minden nagy könyvtárban nélkülözhetetlen könyvészeti, irodalomtörténeti s paleografiai apparátust, a szótárakat, lexikonokat, felütmunkákat, repertoriumokat és szakfolyóiratokat, amelyek évente megjelennek, be lehessen szerezni.* S mit mondjunk a vidéki könyvtárakról? A legtöbbnek alig van valami jövedelme, igen sok egyáltalán nem gyarapszik, akárhány még ma is azon módon hever, amint 50—80 év előtt valamely derék mecénás odaajándékozta vagy hagyományozta szülőváro-

sának vagy megyéjének. Egyházi jellegű gyűjteményeink közül a tíz ujjunkon elszámálhatjuk azokat, amelyeknek rendes költségvetésük van; csak véletlen folytán szaporodnak, ha valamely tudós kanonok vagy apát könyveit megkapják.

Megdöbrentő, amit e tekintetben az 1885-iki statisztika mutat. Az 1.224,534 kötetet számláló 257 róm. kath. jellegű könyvtár egy év alatt mindössze huszonkétezer harminczkilencz forintot használt fel. Vonjuk le ebből a pannonhalmi benedekrendiek 4664, az esztergomi főegyházi könyvtár 1516 és a nyitrai püspökség 1282 frtnyi kiadását, a többiekre egyenként csak *ötvenhét forint és 40 krajczár* jut! Ugyanilyen számítással esik egy görög kath. jellegű könyvtárra *ötvenkét forint 36 kr.*, egy görög keletire *negyvennyolcz forint 66 kr.* és egy protestánsra *negyvennégy forint 67 kr.*

Hasonló eredményekre jutunk egyéb könyvtárainknál is, de feleslegesnek véljük a szomorú adatok halmozását. Ebből is láthatja akárki, hogy könyvtáraink nem lehetnek modernek, a legszerényebb igényeket sem képesek kielégíteni. Hiszen egy-egy 30—40,000 kötetes gyűjtemény még csak annyi javadalommal sem rendelkezik, hogy szerény irodalmunk összes jobb termékeit megvásárolhassa! Pedig erre alig kell több évi 500 forintnál. Csakhogy ekkora vagy ennél nagyobb beszerzési dotációja 1885-ben húszezer kötetten felül levő könyvtárak közül is csak *tizennyolcz*nak volt s ma sincs több, mint huszonöt-harmincznek. Még ebből a 18-ből is kettő magán-, egy pedig kölcsönkönyvtár volt.

Mit várhatunk így könyvtárainktól? Nem hogy az elsők közt lehetne bennünket említeni a könyvtárak dolgában, hanem az utolsók közé szorulunk. A legkisebb országok, Svájc, Belgium, Dánia, Svéd- és Norvégország megelőznek bennünket. Legfeljebb azzal dicsekedhetünk, hogy a Balkánállamok közt mi vagyunk a legelsőek. Szomorú dicsőség.

Némi kárpótlást nyujtana, legalább a tudósoknak, ha könyvtáraink más tekintetben tűnének ki. Ha már a modern igényeknek semmiképp meg nem felelnek, legalább tudományos kincsekben, kéziratokban, régi és ritka nyomtatványokban bővelkednének. Hogy, ha már a jelennel nem dicsekedhetünk, a múltra tudnánk büszkén mutatni. A szegénység végre is nem szégyen, s ha nem telik ma a gyűjteményeink fejlesztésére, majd fog telni a jövőben

s még helyre lehet ütni a mulasztásokat. Vajjon hát bibliográfiai s irodalomtörténeti szempontból mit ér az 1350 magyar könyvesház?

Nagy számmal vannak köztük a püspöki, egyházmegyei és kolostori könyvtárak, amelyeknek első alapítása, keletkezése régi időkbé, akárhányé még a középkorba nyúlik vissza. Van legalább harmincz, szép gyűjteményekkel dicsekvő olyan iskolánk is, amelyet még a XVI—XVII. században alapítottak. Sok város könyvesháza már a XV—XVI. században fennállott. Csak természetes volna tehát, hogy ezek mindenféle régi könyv-kincsekben bővelkedjenek. S még sincs így.

Az ősidőkben alapított püspökségek székhelyeit feldúlta a tatár, a török s a német. A drága misekönyvek, a tudós érsekek, püspökök pompás kódexei elpusztultak, elkallódtak. Imitt-amott kerül elő egy-egy darab Vitéz János, Janus Pannonius, Bakócz Tamás, Geréb, Garázda, Báthori, Kanizsai, Kálmánczai stb., stb. gyűjteményeiből, az is többnyire külföldön. Itthon alig maradt meg valami. A főpapok hiába hagyományozták könyveiket az egyházakra, káptalanokra, a sok futásban, a városról-városra való menekülésben szerte szóródnak, megsemmisülnek, elvesznek a könyvtárak. Kiáltó példa rá az esztergomi érsekségé. Mikor aztán a háborús veszedelmek elmúlnak, csendesség van idebent, a magyar főpapság vetélkedve alapítja s szervezi újra a könyvtárakat. De a régi kincsekből már alig tud valamit visszaszerezni. Így aztán hiába kutatjuk, hiába vizsgáljuk ezeket a gyűjteményeket. Kevés, nagyon kevés bennük a régi. A legtöbb valójában csak XVIII. századi alapításnak tekinthető.

Még rosszabbul jártak s ennek következtében még szegényebbek a szerzetesek könyvtárai. A világi papságéit csak barbár, vad törökség, zsákmányt, aranyat-ezüstöt kereső zsoldosnép dúlta fel. Ezeket ellenben rosszindulatú, de nem tudatlan, sőt nagyon is szakértő, számító ellenfél, aki nem azt tette tönkre s vitte el, ami véletlenül került a kezei közé, hanem azt, amit kiválasztani jónak látott, úgyszólván mindent, ami becses volt.

Szinte hihetetlen, mennyi klastrom került ki a végpusztulást a török háborúknban. Még a melyiket megsarcoltak, meg-raboltak, az sem igen vesztette el könyveit. Pannonhalmát száz esztendő alatt ötször megostromolták, felgyújtották, még sem

pusztult el a könyvtára, az utolsó, 1705-iki dűlés után még az időben elég tekintélyes, körülbelül harmadfélezer kötet könyve maradt, ami aztán szépen szaporodott is az utolsó nemzeti felkelést követő csendes korszakban.

De egyszerre, a legbékésebb időben jött a csapás, amely a szerzeteseket minden vagyonuktól s nemzetünket, sok más egyéb mellett, irodalmi emlékeinek jó részétől megfosztotta. II. József feloszlatta a szerzetes rendeket.

A nagy császár, a *leghumánusabb* fejedelem, a legszebb és legtisztább szándékokból vette el a henye (contemplatív) és nem henye életet folytató szerzetesek vagyonát. Csupa vallási és közoktatási czélokra szánta. Igaz, hogy a rengeteg kincsek egy harmada a biztosok s főzerek zsebében ragadt, s az is tagadhatatlan, hogy kaszárnnyákra is elég bőven jutott, sőt nemes hölgy-alapítványok, katonai nevelőintézetek is szép summákat nyeltek el, de jutott a vallásalapra is. A könyvek ép ilyen elbánásban részesültek, mint a birtokok, a házak, az arany-ezüst edények s más ingó-bingó jószág. Oda adták őket az egyetemnek. De — előbb kiválogatták belőlük, aminek odaát, a Lajthán túl hasznát lehetett venni, és hogy a sok papos könyv ne rontsa meg a lelkeket, a mindenható *Wan Swieten* megsejmisített mindazt, ami »*csak a képzelődésnek s a tudósi hivalkodásnak szolgál*«. A derék tudós úr kiselejtezteti azokat a könyveket, »*melyeknek nincs egyéb becsük, hanem csak bizonyos könyvészek által határozatlanul ritkaságoknak kürtölttetnek ki, ilyenek a régi kiadások és több egyéb, egyetemi könyvtárakra kétes becsűek*«. Mi maradt így meg? Az, aminek ma legkevesebb hasznát vesszük, a múlt két század tudakosságának emlékei s egy nagy halom rossz, értéktelen klasszikus-kiadás. Kódexek, régi nyomtatványok nem illenek egy egyetem könyvesházába.

Természetesen, mikor aztán Ferencz császár restaurálta a szerzetesrendek egy részét s elkobzott vagyonukat könyvekkel egyetemben visszaadatta, már akkor úgy a javak, mint a könyvtárak alaposan ki voltak »selejtezve«. A pannonhalmi benedekrendiekről tudjuk például, hogy 4000 kötetükből 700-at kaptak vissza. Ma persze egy darab sincs könyvtárunkban középkori kézírataikból. Így járt a magyar Monte-Cassino, így jártak a többiek is.

Valóban, csodának lehet mondani, hogy még egyáltalán van valami becses könyvtárainkban. Ami van, az is csak kis részben hazai, java részét úgy szerezték áldozatkész férfiak külföldről. Silány kárpótlás az elpusztultakért. Így aztán a külfölddel való összehasonlítás nagyon kedvezőtlen, eredménye elszomorító.

Van egyetlen nyilvános nagy könyvtárunk, a Magyar Nemzeti Múzeumé, amely közel 100 év óta gyűjti főleg a magyar vonatkozású könyveket. 400,000 darabnyi törzsállomány mellett van benne 16,000 kézirat és 900 ősnymtatvány. Igen szép mennyiség, bárhol is számot tenne, de, csekély, meggondolva, hogy nemzetünk *első* s egyetlen valóban nagy gyűjteményéről van szó. Összehasonlításul itt adjuk a külföldi legnagyobb nyilvános gyűjtemények adatait:

Párizsi nemzeti könyvtár .	(2.600,000 köt.)	102,000	kézirat.
Londoni brit muzeum . . .	(1,800,000 köt.)	50,000	»
Berlini kir. könyvtár . . .	(1,000,000 köt.)	30,000	»
Müncheni kir. könyvtár . .	(1,000,000 köt.)	40,000	»
			és 13,000 ősnymtatvány.
Szent-Pétervári cs. könyvtár	(1,000,000 köt.)	26,000	»
Bécsi udvari könyvtár . . .	(515,000 köt.)	23,600	»
			és 6800 ősnymtatvány.
Madridi nemzeti könyvtár	(500,000 köt.)	30,000	»
			és 1900 ősnymtatvány.
Kopenhágai kir. könyvtár .	(550,000 köt.)	20,000	»

Szegénységünket ezeknél a számoknál jobban dokumentálja azon körülmény, hogy a muzeumi 16,000 kéziratnak mindössze 2-5 százalékát teszik a középkori kódexek, s e tekintetben nem hogy a világ elsőrendű nagy könyvtáraival, hanem akármelyik német egyetemmel sem álljuk ki a versenyt. S a minősége ennek a csekély anyagnak? Arról, azt hiszem, jobb nem is beszélni.

Főiskoláink, az egyetlen budapesti egyetemet kivéve, még szegényebbek. Ennek van körülbelül kétezer darabból álló kéziratgyűjteménye (amiből 140 a középkori); már a második magyar egyetem könyvtárából kéziratok és régiségek teljesen hiányoznak. A debreczeni ref. kollégiumnak, melynek kötetszáma ma mintegy 65,000, az 1885-iki statisztika szerint 2691 kézírata és 100 ősnymtatványa, a nagykorösi főgimnáziumnak (19,000 köt.) 850, a sárospataki kollégiumnak (60,000 köt.) 641 és a kecskeméti iskolának (18,000

köt.) 4100 kézírata van, de e számok, ha ugyan nem sajtóhibából kerültek a György Aladár könyvébe, úgy másféle tévedésen alapultak s 80 százalékjukat oklevelek és iskolai jegyzetek képezik. A debreczeni kollégium kézírataiból az 1891-iki miniszteri jelentés mindössze négyet tart említésre méltónak: a debreczeni kódexet és a wittenbergi magyar bursa jegyzőkönyvét a XVI., Szilágyi Benjamin István Synodaliát és a Lugossy-kódexet a XVII. századból. Ezen kívül van *kevés* középkori oklevél. Sárospatakon a század elején Kovachich csak 81 kéziratot (köztük két középkorit) látott, hihetetlen a viszonyokkal ismerős előtt, hogy ez a szám 70 év alatt megkilencszereződött volna. A nagykőrösi főgimnázium hatalmas kézírattáráról hiába keresünk adatokat az iskolának 1898-ban megjelent történetében,¹ el nem gondolhatjuk, honnan vette ezt az adatot György Aladár. A kecskeméti ev. ref. főiskola kimutatása a legkülönösebb. A statisztika szerint a könyvtár részletesen is kimutatott állaga 11,000 munka 17,795 kötet és füzetben, amihez járul *négyezerszázegy kézirat*. A m. kir. közoktatásügyi minister úr 1891. évi XX. jelentése szerint² pedig az egész könyvtár mindennel együtt *ezerkilencszázötvenöt* darabból állott. Tehát az összes darabszám kevesebb, mint fele a 85-iki statisztikában feltüntetett kéziratok mennyiségének.

Hogy bizzunk ezek után az olyan adatokban, melyek szerint a kolozsvári unitárius főiskolának 600, a brassói főgimnáziumnak 580, a késmárki ág. liceumnak 435, a kolozsvári ref. kollégiumnak 389 kézírata van. Nagyon valószínűtlen. Ezek a számok komolyan nem vehetők. Mert az érthetetlen lenne, hogy p. o. a nagyenyedi főiskola, amelynek könyvtárát 1849-ben a mőczok teljesen tönkretették s a mely tulajdonkép csak 1852-ben alakult, (jelenleg kb. 20,000 kötet,) 110 kézirattal bir, míg a pozsonyi ág. lyceum még egyszer akkora könyvtárában csak mintegy 60, a XVII. sz. derekán alapított soproni főiskolai gyűjteményben alig 20, a kassai jogakadémia ugyancsak régi könyvtárában mindössze 40 kézirat található.

Középszámitással alig van 15 olyan iskolai könyvtárunk, amelynek ötvennél több kézírata lenne, a legtöbbben jó ha van

¹ Ádám Gerzson és Joó Imre, A nagykőrösi ev. ref. főgymnasium története. Nagy-Kőrös. 1896.

² Magyar Könyvszemle, 1898. évf. 152. l.

egy-két XVII—XVIII. századi protokollum, névkönyv, album studiosorum vagy más eféle. Kódexek a legnagyobb ritkaságok közé tartoznak ezekben a gyűjteményekben. A marosvásárhelyi ref. kollégiumban, ahol *állítólag* közel 300 kéziratot őriznek, csak *egy* középkori van. Így vannak a többiek is.

Ősnyomatványokból itt-ott akad egynehány mutatónak. Milyen kevés a régi magyar könyvek száma, azt a Szabó Károly Régi Magyar könyvtárából könnyű megállapítani. Szóval elmondhatjuk, hogy könyvtáraink nem csak nem moderneek, hanem e mellett még régiségekben is igen szegények.

Nincs is rá kilátás, hogy valamikor utólérjük a külföldet. Már elmúltak az alkalmas idők könyvtárak alapítására. A szerzetesrendek könyvgyűjteményeinek elkobzása másútt a nyilvános könyvtáraknak vált hasznára. A sok becses könyv, drága kézirat nem veszett el, csak gazdát cserélt, jobb kezelés alá jutott s köztulajdonná vált. Nálunk a szekularizáció csak nagy, igen nagy károkat okozott, haszna senkinek sem volt belőle. Egy újabb, hasonlóképp a szerzetesek ellen irányuló foglalás, ha ugyan akadna még egyszer valaki, aki ilyen jogtalanságra vetemednék, még ha semmi sem veszne el s minden közgyűjteményekbe vándorolna, sem járna haszonnal. Importálni csak keveset lehet. A nevezetesebb dolgok, kiváltképp a magyar vonatkozásúak, biztos kezekben vannak; ha kerül is valami eladásra, az árak óriásiak, a konkurrens igen sok, mi, szerény pénzbeli eszközeinkkel, alig tudunk valamit szerezni. A mostani készleteket tehát csak igen kis mértékben fogjuk szaporíthatni.

Van azonban egy igen fontos és immár végképen elodázhatatlan teendőnk. Ez, meglevő régi emlékeink, elsősorban kézirataink hozzáférhetővé s felhasználhatóvá tétele.

Irodalomtörténetünk s kulturhistóriánk, részben politikai történetünk sikeres művelésének legnagyobb és leggyökeresebb akadálya forrásaink kiadatlan s feldolgozatlan volta és a meglévő forrásművek gyarlósága s tökéletlensége. A forráskiadványok közt pedig elsőrendű fontossággal bírnak a könyvtárak katalógusai, főként a kézirat-katalógusok, mert a nyomtatványokét a bibliografiai munkák részben pótolják. Főlöszleges a kézirat-katalógusok fontosságát fejtegetni. Nélkülök az összes, a multa visszatekintő tudományok meg vannak fosztva legbecsesebb forrásaik

használatától. Addig, míg a rendelkezésünkre álló hazai kéziratanyag nem ismeretes, irodalomtörténetünk és nyelvészetünk tapogatódni kénytelen, meddő kísérletezés marad; ki van téve annak, hogy újabb »felfedezések« alaposan semmivé teszik vívmányait és eredményeit. Ki tudja p. o. hogy nem bukkan-e elő egy szép napon valamelyik vidéken rejtődző könyvtár homályából egy árpádkori nagyobb nyelvemlék, amelynek megismerése nyelvészetünkben új korszakot fog alkotni? Ki merné állítani, hogy ez lehetetlen? Sőt el lehetünk készülve még nagy meglepetésekre, ha könyvtáraink kincsei ismeretessé válnak. Nagyon valószínű, hogy még igen sok, nagy fontosságú és jelentőségű írott emlék fog felszínre kerülni.

A véletlenre bízni az emlékek feltalálását, a legnagyobb hanyagság lenne. Igyekeznünk kell mielőbb az egész gyűjteményeinkben rejtőző anyagot felkutatni, leírni, ismertetni, szóval el kell készíteni a magyarországi közkönyvtárak kézíratainak általános jegyzékét. Ezt azonban csak akkor lehetséges végbevinni, ha valamely a kellő anyagi erővel rendelkező intézet vagy hatóság veszi kezébe az ügyet. Egyesek, bármennyire buzgólkodjanak is, képtelenek rá, legfeljebb szaporítják a folyóiratainkban, különösen a Könyvszemlében megjelent többé-kevésbé részletes és nem mindig használható ismertetések számát. Ezekben nincs is hiány. Egyes kutató tudósok, a Történelmi Társulat vidéki kirándulásai, főleg pedig az 1885-iki könyvtár-statisztika révén egy-más majdnem minden könyvtárunkról jelent már meg. De a legtöbb ismertetés csak pár szónyi, nagyon vázlatos, s rendszerint arról sem ad tájékozást, lehet-e reménye a kutatónak valamit találni az illető gyűjteményben. A részletesebb tudósítások legtöbbször megbízhatatlan. A György Aladár statisztikájából már szolgáltunk néhány példával. Pedig ezek *hivatalos* adatok. Nem sokkal többet érnek a többiek sem. P. o. a Könyvszemle 1880. évi folyamának 52. lapján a budapesti szentferenczrendiek könyvtáráról azt olvassuk, hogy abban egyetlenegy kézirat van, ősnymtatványok pedig épenséggel nincsenek. Már pedig abban a gyűjteményben, mint e sorok írója saját szemével látta, legalább 60 db XVI—XVIII. századi kézirat s körülbelül 80 érdekes, a XV—XVII. századi ferenczrendi könyvtárakból való ősnymtatvány található. Hasonló tévedéseket bőven sorolhatnánk fel.

Rendszeres katalogusok dolgában igen szegények vagyunk. Alig egynehány gyűjteményünknek van kéziratáról katalogusa s ami van is, elavult, vagy a használhatatlanságig gyarló. A Magyar Nemzeti Múzeumé még a század elejéről való, tehát a mai készletnek csak egy kis részét tartalmazza. A Magyar Tudományos Akadémia, bár nagy költségekkel és munkával rendeztette kézíratait, jegyzéküket még nem bocsátotta közre. Az esztergomi főegyházi könyvtár kézíratairól még mindig csak a Kovachichok 1810—12-ben készült lajtsroma van kiadva, amely a lehető legrövidebben sorol el 338 darabot, holott ma a kötetek és csomagok száma közel 3000. Úgy szólván teljesen ismeretlenek az egri, pécsi, kalocsai, nyitrai nagyváradi, szatmári, székesfejevári, szombathelyi, váci püspöki illetve káptalani könyvtárak. Hát még a sok szerzetes könyvtár, különösen a magyar emlékekben gazdag ferenczrendi könyvgyűjtemények.

Külföldön, ahol az általános kézirat- és ősnymtatvány-katalogusok nagy fontosságát régebben belátták, a miniszteriumok egyszerűen elrendelték a jegyzékek elkészítését; minden könyvtár megcsinálja vagy megcsináltatja a magáét s a miniszteriumra csak a kiadás terhe hárul. Nálunk ez teljes lehetetlenség lenne. Elsősorban a könyvtárak nagy részével nem rendelkezhetik a miniszter; a tudományok iránti buzgalomból pedig alig ha tizedrésze a vidéki gyűjteményeknek vállalkoznék a munkára. De ha a jó szándék meg lenne is, nem volna a katalogizálás keresztül vihető, mert nem akadna hozzá szakember. Még a nagyobb s tekintélyesebb vidéki gyűjtemények egyszerű rendezésére is a fővárosi könyvtárakból szoktak valakit felkérni; még erre sem mindig akad vállalkozó a vidéken, hát még a nagyobb előkészültséget igénylő katalogus készítésre! A laikusok munkájában pedig nem igen van köszönet. Milyenek a szakértelem nélkül készített könyvjegyzékek, arról tudnánk igen bosszantó dolgokat írni; fájdalom, nálunk a legtöbb ilyen. Ismerünk kézirat-jegyzéket, melyben hemzsegnek a 2—300 éves korbéli tévedések, s még azt sem lehet megtudni belőle, milyen nyelvű egyik-másik kódex. Egy nagy vidéki könyvtárnak pár év előtt megjelent 950 oldalas jegyzékében a gyűjtemény tizenkilenc kódexe *egy lapon* van leírva. Ugyancsak egy nagyobb főiskolai könyvtár ismertetésében, ahol egy közönséges zsidó megilah (imatkeres) leírása több mint egy oldalt tölt be, az egyetlen középkori kéziratnak *másfél sor* jut.

Az általános kézirat-katalogus készítésénél tehát a vidéki könyvtárakra számítani nem lehet, a kérdés megoldására más módot kell keresnünk.

Talán nem végzünk fölösleges munkát, ha röviden elmondjuk, miként képzeljük mi az általános katalogusok elkészítését. Nagyon örülnénk, ha sikerülne a figyelmet erre a fontos kérdésre irányítani, mentül többen érdeklődnek iránta, mennél többen foglalkoznak vele, annál közelebb jut a megvalósításhoz.

Abból az 1350 közkönyvtárból, amelyet a statisztika kimutatott Magyarországon, alig négyszáznak vannak kéziratai. Hozzávetőleges számítással tehetjük az ezen gyűjteményekben őrzött összes kéziratok számát 50,000-re. E számnak fele azonban a három nagy fővárosi könyvtárra esik, amelyekről fel kell tennünk, hogy katalogusukat minden külső segítség nélkül maguk elkészíthetik. Marad tehát legfeljebb 25,000 jegyzékbe veendő kézirat.

Fentebb kimutattuk, milyen csekély százalékot tesznek ki könyvtáraink manuskriptumai közt a középkoriak. Nagyobb nehézségekkel s több munkával csak ezeknek katalogizálása jár; a XVIII—XIX. századiaké alig kíván több időt és fáradságot, mint a hasonló korú nyomtatványoké; gyakorlott, kellő jártassággal bíró bibliografus naponta 15—20 darabbal minden nehézség nélkül elkészülhet. Számításba véve az átlag 5 százalékot tevő kódexeket is, mondhatjuk, hogy egy ember egy nap alatt 10 kéziratot vehet jegyzékbe. Az egész ország kéziratainak katalogizálására tehát összesen kétezeröttszáz napi munka szükségeltetik.

A munkálatok szervezésére, vezetésére, felülbírlására, a beérkezett anyag szerkesztésére és kiadására van hivatva, a múzeumok és könyvtárak országos főfelügyelősége. Ez érintkezhetik legkönnyebben a vidéki könyvtárakkal, közbenjárását úgy is ki kellene kérni, így tehát a legtermészetesebb volna a katalogizálás vezetését rá bízni.

Az országos főfelügyelőség vezetése alatt összeállítandó szerkesztő-bizottság előleges feladatait röviden a következőkben foglaljuk össze. Megállapítja a katalogusok készítésére vonatkozó összes szabályokat, kieszközli a kijelölt könyvtáraknál a használati engedélyt és kiválasztja a szükséges munkaerőket.

A katalogusok elkészítésére évente tiz-tizenöt szakemberre van szükség, akik a nyári, két hónapi szünet idejére a bizottság

rendelkezésre bocsátják magukat. Elsősorban a nyilvános könyvtárak tisztviselőire számítunk, akik úgy is szoktak évente tanulmányutakat tenni. Nekik is, a tudománynak is jóval nagyobb hasznuk lesz abból, ha a külföldi könyvtárak helyett néhány évig az itthoniakkal foglalkoznak. Tanáraink közt is bizonyynyal találkoznak a szükséges ismeretekkel rendelkezők, akik hajlandók lesznek vakációjuk egy részét a sok tanúlsággal járó katalogizálási munkálatoknak szentelni.

A bizottság, miután a megvizsgálandó gyűjtemények felől kellőleg informálva van, a jelentkezők közt, kinek-kinek idejéhez mérten, felosztja a kijelölt könyvtárakat. Magától értetődik, hogy a szükséges utasításokkal minden megbízott ellátandó. A kiküldöttek az általuk meglátogatott könyvtárakról tartoznak hozni: először egy általános ismertetést, amely főleg a könyvtárnak, különösen kéziratának eredetét világítsa meg, másodsor a kéziratoknak kimerítő, a direktíváknak megfelelő katalogusát.

Az ily módon a nyári hónapokban elkészült munkákat a bizottság felülbírálja, s ha rendben találtattak, egy kebeléből választott szerkesztőnek adja át. Ennek feladata (természetesen a szerzők közreműködésével) a munkáknak sajtó alá való rendezése. Az egyes könyvtárak kézirat-jegyzékei, előre bocsátatván mindeniknél az általános adatok, minden sorrend nélkül, úgy amint beérkeznek, közrebocsáthatók; a terjedelmesebbek külön, a kisebbek csoportosan, egy kötetbe foglalva.

A munkálatokat tíz szakemberrel, akik évente két hónapot dolgoznak, öt év alatt belehet fejezni. Remélhető azonban, hogy nemcsak tíz alkalmas ember jelentkezik s akkor rövidebb idő alatt is elkészülhet az általános katalogus.

Mikor az összes közkönyvtárak jegyzékei ily módon megjelentek, akkor elkészítendő az egész anyagról a kimerítő indexek, név- és tárgymutatók, melyek nélkül a nagy munkát igen nehéz lenne használni.

Nem tartozik feladataink közé a költségvetés elkészítése, erre elég idő lesz akkor is, ha az ügyet *eloben* magukévá teszik a kivitelre hivatott faktorok. Azt azonban megemlítjük, hogy számításunk szerint évenkénti 7—8000 forinttal öt-hat év alatt az egész nagy munkát el lehet készíteni.

Hogy akad-e ilyen, aránylag csekély összeg erre a nagy-

fontosságu dologra, az *nálunk* nem épen biztos. Ki tudja, meddig marad e »*plánium*« »*jámbor szándék*«? Talán mi meg sem érjük a megvalósulást.

Addig, míg ez elérkezik, meg kell elégednünk a könyvtárak kincseinek szórványos ismertetésével. A haszon, ami ezekből irodalomtörténetünkre hárul, elég nagy, s úgy tekinthetjük őket, mint előmunkálatokat az egykor munkába veendő általános jegyzékhez.

Azon ismertetés, amelyet az alább következő lapokon vesznek a Magyar Könyvszemle olvasói, hasonlóképen csak előmunkálat akar lenni. A könyvtár, a melylyel foglalkozik, egyike a legérdekesebbeknek s a leggazdagabbaknak hazánkban. Sokan kutattak benne, ismertették is néhányan, de sem alaposan átvizsgálva, sem tökéletes ismertetve nincs.

Legfőbb óhajtásom lett volna kéziratainak és inkunabulumainak kimerítő s kifogástalan katalógusát adni. Ezt azonban nem tehettem; az az idő, amelyet az elmúlt ősszel Gyulafejeváron tölthettem, csak épen arra volt elegendő, hogy a középkori kódexeket jegyzékbe vegyem. Még ezekről sem voltam képes tökéletes katalógust adni, nem terjeszkedhettem ki a bibliografiában elengedhetetlen aprólékosságokra; p. o. nem számolhattam át (kivéve egy-két nevezetesebb darabot) a lapokat. Az újabb kéziratokról csak egy általános átnézetet adhatok, amely afelől tájékoztatja ugyan az érdeklődőket, mit találhatnak a gyűjteményben, az egyes darabokról azonban nem nyújt felvilágosítást. Megvizsgáltam az ősnymtatványokat is, amelyek eddig irodalmunkban egyáltalán nem voltak ismertetve, mindössze az 1882-iki könyvkiállításon volt néhány nevezetes darab s ezeknek czimei találhatóak a kiállítás kalauzában. Nem annyira a nyomdászat történetének szempontjából nevezetes ez a becses gyűjtemény, mint eredete tekintetéből, ugyanis köteteinek nagy része középkori magyar könyvtárakból származik. Ezért is, mellőzve a könyvészeti leírásokat, *bejegyzéseik* reprodukálására szoritkozom.

A könyvtár történetére s az alapító életrajzára vonatkozó adatok régibb folyóiratainkból vannak összeszedve, kiadatlan csak kevés akad köztük. A püspöki levéltárban bizonyára lehetne olyan leveleket találni, amelyek Batthyány Ignác életéhez becses adalékokat szolgáltatnának, ide azonban nem juthattam be. Pedig ez a kiváló ember egy alaposabb életrajzot nagyon megérdemelne.

Szóval, be kell vallanom, tökéletlen munkát végeztem. Czelomat azonban elértem, ha sikerült az érdeklődést a nevezetes könyvtárra irányítani. Azt vélem, ismertetésem biztos tájékozást fog nyújtani a könyvtár tartalmáról s nem nagy munkával raisonné-katalogussá kibővíthető leend.

Nem mulaszthatom el e helyen köszönetemet kifejezni a könyvtár vezetőinek, főtisztelendő *Ujfalussi Tódor József* kanonok úrnak, ki ez idő szerint a Batthyaneum igazgatóságát viseli, valamint a könyvtárnoknak, főt. *Kóródy Péter* tanár úrnak, kik az őrizetükre bízott kincseket a legnagyobb liberalitással bocsátották rendelkezésemre s lehetővé tették a legérdekesebb paleografiai emlékek lefényképezését.

II.

Erdély középpontján, az Ompolynak a Marossal való egyesüléséhez közel, magas hegyek által körített szép völgyben fekszik Gyulafejérvár. A kis terjedelmű *vár* egy nem igen magas, szabályos formájú dombon áll, körülvéve a Vauban rendszere szerint készült sánczokkal, föld-bástyákkal és falakkal; ehhez csatlakozik a széles utcákkal ellátott alsó-város, a mely nagyobbára földszintes házai-val, a kövekben való bőség daczára is esős időben igen sáros utai-val inkább valamely nagy alföldi falura, mint szabad királyi városra emlékeztet. Csak ha a kanyargós úton végig menve, a hatalmas kapukon át a várba lépünk, vesszük észre, hogy régi, egykoron pompás városban járunk, a melynek itt-ott még fennálló ősi palotái, nagyszerű temploma az elmúlt és soha vissza nem térő dicsőségre emlékeztetnek.

Az idegen, a ki hazánk szomorú történeteiben nem eléggé járatos, talán el sem hinné, hogy ez a város kétszáz éven át az erdélyi fejedelmek székhelye volt, kiknek udvara fény és pompa dolgában nem egyszer túltett a nyugati uralkodókén; el sem tudná képzelni, mint lehetett ez a kis városka egykor a gazdag Erdélynek központja és fővárosa.

Pedig Gyulafejérvár főváros volt, a szó szorosabb értelmében, templomokban, palotákban bővelkedő, gazdag, nagyfokú jólétnek örvendő, szellemileg is központot képező metropolis, a melyet csak nagy csapások, szörnyű pusztítások tettek tönkre, annyira,

hogy ma a régi alvárosnak még eredeti fekvését, egykori helyét is alig lehet megállapítani.

Eredete az ókorba nyúlik vissza. Már a rómaiak idejében virágzó telep volt, fürdőekkel, színházakkal, a melyeknek alapfalait a szorgalmas kutatások csak a közelmúltban hozták napfényre. *Apulum*, ha elhagyatva is, bizonyára fennállott még a magyarok bejövetele idején s ez lehetett oka annak, hogy Gyula vajda székhelyévé tette, Szent-István pedig megalapította benne az erdélyi püspökséget.

Innen kezdve, több mint ötszáz éven keresztül, mint püspöki székhely gyakorolt bizonyos fensőbbiséget a joghatósága alá tartozó erdélyi részek fölött. Királyaink sokféle kiváltsággal látták el, s hogy a püspökök minden módon iparkodtak a város fényét emelni, annak bizonyítéka a mai rongált állapotában is nagyszerű székesegyház.

Adatok híján nem igen lehet képet alkotni a város középkori állapotáról. Hogy iskolái, tudományos intézményei voltak, az kétséget sem szenved, püspöki székhely ilyenek nélkül el sem képzelhető. A káptalannak okvetlenül volt iskolája, a hol az egyházmegyében szükséges papság kiképeztetését nyerte; foglalkozhattak tanítással a szerzetesek is, különösen a domonkosrendiek, — kiknek két zárdájuk volt a városban. Egyik tanintézetük még a XVI. században is fennállott. Főpapjai közt több nevezetes tudós, kiváló humanista akad: Geréb László, Várdai Ferencz, Lászlói János, Gosztonyi János, Statilius János, Bornemisza Pál. Nem sokkal Erdély különválása után, még Izabella lakhelyévé választotta a kies fekvésű várost. Tulajdonképeni székvárossá azonban csak a következő században lett. Előbb a hanyatlásnak egy rövid korszakán kellett átesnie. Ugyanis János Zsigmond áttérvén a protestáns vallásra, 1556—57-ben eltörölte a püspökséget és a káptalant, javaikat elkobozta, a templomokat, nemkülönben a részben szerzetesek által fenntartott iskolákat a protestánsok kezére bocsátotta. 1579-ig kálvinisták és unitáriusok birják az intézeteket; ez évben azonban sikerült Báthory Kristófnak behozni a jezsuitákat, a kik átvették az iskolák vezetését. 1599-ben aztán mindent elpusztított s feldúlt Mihály vajda, a ki a várost bevette s felégette. Ekkor veszhetett el a legtöbb régi emlék, a székesegyház s a zárdák könyvei és iratai.

A nagy csapások után azonban hamar elérkeztek a jobb idők, a melyekben Gyulafejérvár az ország legnevezetesebb városai közé emelkedett. Bethlen Gábor, a nagy fejedelem, az Izabella és János Zsigmond által építtetett s a Báthoryak alatt renaissance izlésben díszített, de Mihály vajda ostromakor leégett palotát nagy pompával helyreállította, a várost sokféle kiváltságokkal látta el s valóban uralkodóhoz méltó székhelylyé tette. Az egykori domonkos rendiek iskolájából felett protestáns tanintézetet pedig az országgyűlés hozzájárulásával akadémiai rangra emelte, számára nagyszerű épületet készíttetett, óriási alapítványokat tett s azt a legjelesebb hazai és külföldi tanárok vezetésére bizta.

Ez időben érte el Gyulafejérvár virágzásának legmagasabb fokát. Minden tekintetben fővárosa az ország keleti részének, de elsősorban tudományos központ, azzá teszik a nagyszerű főiskola s ennek kiváló tanárai, kik közt ott látjuk Alstedius, Apáczai Cseri Jánost, Basire Izsákot, Bisterfeldet, Kereszturi Pált, Geleji Katona Istvánt, Opicz Márton. Fájdalom, a virágzás rövid ideig tartott, II. Rákóczy György telhetetlen nagyravágyása rázúditotta a szerencsétlen Erdélyre a törököt. 1658-ban végig pusztított Ali pasa az országon, a többek közt feldúlva s porrá égetve Gyulafejérvárt is. A híres akadémia áldozatul esik, tanárok és tanulók szétfutnak, a könyvtárak, levéltárak elégnek, a mi megmaradt, azt széthurezolták. A város a végpusztulás szélére jutott.

Nem is szedte össze magát többé soha. A főiskola Nagy-Enyedre tétetett át, az elveszett kincseket pótolni nem lehetett. A város hajdani jelentőségét teljesen elvesztette. Kapott ugyan iskolát a régi helyett, Apafi Mihály ide telepítette a Sárospatakról elűzött kollégiumot, de ez a régivel jelentőség dolgában össze sem hasonlítható.

Nagy változásokáltak be Gyulafejérváron a Habsburg-háznak Erdélyben uralomra jutása óta. Már I. Lipót alatt megkísérlette az akkori címzetes püspök Illyés András székének visszafoglalását; 1697-ben canonica visitatio czíme alatt bement Erdélybe, a gubernium azonban távozásra kényszerítette. A mi neki nem sikerült, azt keresztülvitte utódja, Mártonffi György, a kit III. Károly császár 1715-ben ünnepélyesen visszahelyezett székébe. A püspökség részben még Károlytól, részben Mária Teréziától javainak legnagyobb részét visszanyerte, köztük a gyulafejérvári várnak

a felét. Maga a vár 1710—30 közt gróf Steinwille vezetése alatt a Vauban rendszere szerint átépítették; ugyanekkor stratégiai szempontból az egész alsó-várost a vár nyugati oldaláról a keletre telepítették át, a régi városból még alapfalakat sem hagyván fel, a miből fekvése pontosan meg lenne állapítható.

Mártonffi György és közvetlen utódai nem igen értek rá a város felvirágoztatására sem a szellemi élet fejlesztésére, idejüket és tehetségüket igénybe vette a püspökség javaiért való folytonos pörlekedés, a templom és a püspöki valamint a káptalani épületek helyreállítása, szóval az anyagi ügyek és gondok. Csak midőn már a püspökség ügyeibe némi rendet hoztak, főleg mióta Mária Terézia 1743-ban végleg rendezte az erdélyi püspök helyzetét, megszüntetvén a működését és hatalmát korlátozó összes törvénycikkeket, csak azóta kezdenek a főpapok az iskolákkal, jótékony intézetekkel s efélékkel törődni.

A nagyérdemű báró Sztoyka Antal 1750-ben papnevelő intézetet alapított, ellátva azt a fentartására szükséges alapítványokkal. Hogy a tudományok iránt is hajlandósággal viseltetett, arról tanuskodik eredetileg a papnöveldeinek hagyományozott, később a Batthyaneumba bekebelezett pénzgyűjteménye. Báró Bajthai Antal az elődje által szervezett szemináriumot tovább fejlesztette, a káptalanban egy iskolakanonok (canonicus scholasticus) számára stallumot alapított s a bécsi Pazmaneumban három erdélyi-egyházmegyei alumnus részére helyet eszközölt ki. Manzado Pius alatt vette át a felosztott jezsuita rend gyulafejérvári gimnáziumát a káptalan; benne a legújabb időkig a kanonokok tanítottak.

Mindezek azonban együttvéve sem tettek annyit püspöki székhelyük emelésére, mint azon utódjuk, a kinek, tudományos érdemeit tekintve, nem csak az erdélyi, de az összes hazai püspökök közt is igen kevés párja akad s ez *gróf Batthyány Ignác*z.

Ez a széles látókörű, alapos műveltségű, a hazája felvirágoztatásán buzgón munkálkodó főpap, amellet, hogy a püspökség javainak szaporítására mindent elkövetett, főként arra szentelte tehetségét és vagyonát, hogy székhelyét a tudományok és a művelődés központjává tegye. Azt hitte, sikerülni fog Gyulafejérvárt újból Erdély Athénjévé tenni; lehetséges lesz arra a magos polczra emelni, amelyen Bethlen Gábor idejében állott. S bizony nem rajta múlt, hogy terveit, szándékai nem sikerültek, nem váltak valóra.

Ő mindent megtett, amit csak tehetett. Alapított egy, a maga korában nagyszertű csillagvizsgálót, amely, ha folyton fejlesztik, ma büszkeségünket képezné; így csak kuriózum számba megy. Gyűjtött egy úgy kötetei számára, mint válogatott voltára nézve első rangú könyvtárt, a mely a csillagvizsgálóval egyetemben egész nyugati Magyarországnak szellemi központjává lehetett volna, a melyre támaszkodva a szerény középiskola s a szeminárium könnyű szerrel főiskolává, akadémiává lett volna bővíthető. Hogy mi sem hiányozzék a tudomány eszközeiből, jól felszerelt nyomdát is állított a könyvtár mellé.

Ne kutassuk, ki és mi az oka, hogy a nagy ember tervei nem valósultak. Tény, szomorú és elcsüggesztő valóság, hogy a sok költség, a nagy buzgóság úgy szólván teljesen kárba vészett. Gyulafejérvár legfeljebb annyi hasznát látja a Batthyány alapította intézetnek, hogy ennek kedvéért évente néhány tudós és turista felkeresi az eldugott városkát. Erdély szellemi élete más helyen összpontosúl. Ma szinte sajnálnunk kell, miszerint a nagyszertű könyvtárt s a csillagvizsgálót ott és nem máshol alapította Batthyány.

Mindez azonban semmit sem von le a dicső emlékü püspök érdemeiből. A szolgálat, amit a magyar tudományosságnak tett így is igen nagy s Batthyány Ignácot jeleseink sorában soha sem fogjuk az utólsók közt említeni.

Életrajzát, miután az szorosán összefügg a könyvtár történetével, amennyire a rendelkezésünkre állott forrásokból lehetett, összeállítottuk s közöljük. A miből legtöbbet meríthettünk volna, naplószerű feljegyzéseit, nem használhattuk; ki vannak a könyvtárból kölcsönözve. Talán Batthyány részletes biográfiáját óhajtja használójuk megírni. Nagyon szép és nem hálátlan feladat; aki véghez viszi, nemzeti kötelességet ró le vele.

Batthyány Ignác gróf családja annyira ismeretes, hogy felőle bővebben emlékezni teljesen felesleges lenne. A magyar történelemben fél évezred óta szerepelnek a Batthyányak, hadvezérek, főpapok, politikusok, diplomataik bőven akadtak közöttük. De tudták a közművelődést is szolgálni; soraikban irodalompartolókkal, meczenásokkal, könyvbarátokkal is találkozunk. Főként az az ág tűnik ki ebben a tekintetben, amelyből Ignác is származott. Egyenes elődei közt ismeretes *Boldizsár* († 1590.), a törökverő

hadvezér, aki vitéz katona létére ráér nyomdát alapítani az ősi, németújvári birtokon. Emellett szenvedélyes könyvgyűjtő; könyvtárának még mindig elég tekintélyes maradványai maig őriztetnek a németújvári ferenczrendű zárdában. Ennek a zárdának az alapítója, *Ádám gróf* (Boldizsár unokája) maga is amateur, finom műveltségű, írói hajlamú ember; ránk maradt naplója nem csekély tehetségről tanúskodik. Ádámtól egyenes ágban ered a püspöknek atyja *Imre*. Életéről keveset tudunk; előkelő hivatalokat viselt, kedves embere Mária Teréziának, aki előbb királyi asztalnokká, majd a hétszemélyes tábla ülnökévé s titkos tanácsosává tette. Nincs nyoma, hogy az irodalommal foglalkozott volna, mindössze egy latin nyelven irt alkalmi versét ismerjük, de számos neki ajánlott könyv mutatja, miszerint pártolója s gyámolítója volt az íróknak s tudósoknak.

Mint a Mária Terézia körében élő főuraink legtöbbje, ő is külföldről nősült, elvette a stíriai kormányzó leányát, *Saurau Anna Mária* grófnőt. Házasságukat nyolcz gyermekkel áldotta meg az ég; az utolsó kivételével csupa fiúval, kik közt Ignác volt korra nézve a második.

Ignác a napvilágot a család ősi székhelyén, a vasmegyei Németújváron pillantotta meg, 1741 június 30-ikán. Az élénk fel-fogású s tanulni szerető gyermek nem sokáig maradt a szülői háznál; atyja nem lévén barátja a főuraknál divatos házi nevelésnek, a mint fia az elemi ismereteket elsajátította, alig tiz éves korában beadta a pesti piaristák már akkor is jó hírnévnek örvendő intézetébe. Itt végezte el a gimnázium négy alsóbb osztályát, a négy év elteltével pedig, talán hogy szülőihez közelebb legyen, a nagyszombati jezsuiták konviktusába lépett át. Az sem lehetetlen, hogy a szelid lelkű, magába vonuló ifjú már ekkor a papi életre szánta el magát s ezért óhajtott Nagy-Szombatba jutni, ahol a jezsuiták vezetése alatt kitünő theologiai fakultás állott fenn.

Bevégezvén a rhetorikát, felvétette magát az esztergomi egyházmegye papnövéndékei közé s mint ilyen végezte el a két évre terjedő theologiai tanfolyamot. Katona, a későbbi jeles történetíró, 1760-ban társai közt volt, sajnos, nem maradt ránk semmi emléke érintkezésüknek. Nagyon valószínű azonban, hogy az egyenlő hajlamu, a historiáért lelkesedő ifjak sűrűn közlekedtek egymással,

Az egyházi rendeket még föl nem vett, alig tizenkilencz éves Batthyányt Nagy-Szombatban érte azon kitüntetés, hogy a Szent-Györgyről nevezett jáki apátságot ráruházták. Életírói szerint érdemei folytán, ami alig hihető; mi érdemeket szerezhetett volna a fiatal theologus? Sokkal valószínűbb, hogy az Erdődy grófok, az apátság kegyurai, rokoni szolgálatot óhajtván tenni a Batthyány családnak, juttatták neki a jövedelmes beneficiumot.

A kitüntetés és javadalom nem szállott méltatlanra. Az apátság jövedelmét Batthyány arra fordította, hogy segélyével külföldön gyarapítsa ismereteit. Már a következő évben Grácban találjuk, hol a jezsuiták egyetemét látogatta. Itt tartózkodása idejéből fennmaradt egy kéziratú kötete. A negyedrétfű, vékony könyvecske *Nugae Philosophicae* címet visel, tartalmát különféle bölcsészeti és természettudományi kivonatok kepezik, továbbá rövid matematikai földrajz és egy értekezés *de usu calicis in Hungaria*.

A gyulafejevári könyvtár Batthyáynak több más olyan kéziratát őrzi, a melyeket kétségtelenül fiatal papnövendék korában írt, de amelyekről, magukat az eredetieket nem láthatván, nem tudjuk megállapítani, mikor készülhettek. Ilyenek: *Ascetica partim lecta, partim audita* (4-rét, 80 oldal), *Theologica Miscellanea* (4-rét, 184 old.), *Varia pietatis exercitia* (8-rét) s talán a *Variae annotationes historicae, theologicae, morales, criticae* (4-rét) cziműiek.

A tudmányszomj Gráczból Rómába vezérli a törekvő ifjú apátot, ahol örömmel fogadja be a *Collegio Sant' Apollinare*. Képességei és nagy szorgalma kivívják előljáróinak elismerését, s hogy alkalmat nyujtsanak neki az önképzésre, rábízta az intézet dús könyvtárának kezelését. Rövid időn pappá szenteltetett s elnyerte a theologiai doktorságot, amit tanulmányai révén már régen kiérdemelt. Az örök város tudósainak is feltűnt a folyvást munkálkodó fiatal pap, s így történt, hogy alig huszonnégyszáz éves korában megválasztották az *Academia Philaetorum* tagjává.

Római tartózkodását főként arra használta fel, hogy a magyar történelem kincsesbányáját, a vatikáni levéltárt és könyvtárt átbúvárolja. Előkelő neve s valószínűleg az itthonról, főként pártfogója és atyai barátja Esterházy Károly gróf, váczai majd egri püspöktől kapott ajánlatok megnyitották előtte ennek a két intézetnek az időben még csak kevesek előtt feltárt ajtaját; VI. Pius pápa megengedte, hogy a magyar történetre vonatkozó iratokat tetszése

szerint másolhassa. Milyen jól felhasználta a kapott szabadságot Batthyány, mutatják a *Leges ecclesiastici* vaskos kötetei, melyeknek tartalmát részben a vatikáni levéltárban sajátkezűleg másolt oklevelek s irományok teszik. Római kutatásai gyümölcsét képezi három negyedréti kötetnyi jegyzete is, a mely ezen címet viseli: *Collectanea ex sanctis patribus in usum privatam concinnata*. Sok egyéb mellett van benne: *Adparatus ad historiam scytharum* és *Excerpta ad historiam ecclesiae Hungaricae*.

Tanulmányai és munkálkodása közben is ráér a hazai tudósokkal levelezni, főleg Kollár Ádámmal, a hirneves bécsi könyvtárnokkal s Cornidessel, akikkel később is baráti viszonyban állott. Nagyon valószínű, hogy már ezen időben megkezdte a könyvgyűjtést is, könyvtárának több becses darabja kétségen kívül római származású. Egyikben egy negyedréti lapot találtunk, amely a következő felírást viseli: *Manoscritti a disposizione di Sua eccellenza Monsignore Conte Ignazio Badiadi, nro 22*. Ez alatt 22 kódex rövid címe következik. A jegyzéket kétségen kívül valamely könyvárus írta; a benne levő kéziratok egytől egyig megvannak a gyulafejevári gyűjteményben.

Róma, bár irodalmi kincseivel erősen vonzotta Batthyányt, végképen lekötni nem bírta. A honvágy nem engedte sokáig időzni az idegenben, az 1766. év folyamán visszatért Magyarországra. Családjánál tett rövid látogatás után Egerbe vette útját, hol Esterházy püspök szíves barátsággal fogadta. A tudománykedvelő főpap nem is bocsátotta el többé magától. 1767-ben az ép akkor elhunyt gróf Schmiedeg kanonok stallumát ruházta rá, miután előbb kieszközölte átlépését az esztergomi egyházmegyéből az egribe. Midőn pedig 1773-ban megüresedett a nagyprépost széke, a harminczkét éves Batthyányt ültette bele, a ki ezt a tisztséget egészen püspökké való kinevezéséig viselte.

Egri működéséről hiányoznak az adatok, pedig különösen érdekes volna ismerni, mit szerzett meg ez időben a becses kéziratokból, a melyek könyvtárának főekességét teszik. Csupán a Dobai Székely Sámueltól való, mintegy 15 kötet, részben eredeti oklevél és levél, részben ilyenek másolatiról tudjuk, hogy azokat még egri prépost korában szerezte 600 pengő forintért. Majdnem biztosra vehetjük, hogy ez időben vásárolta meg a lőcsei egyház

könyvtárát,¹ a szepesi prépostság kéziratait, s több beces darabot a kassai domonkosrendiek és a bártfai plebánia könyvtárából. Úgy látszik nagyobb utazást tett a felvidéken könyvek vásárlása céljából, mert alig akad olyan régi időbeli felvidéki könyvtár, a mely egy-két darabbal ne lenne képviselve Batthyány gyűjteményében.

Az impulzust a könyvgyűjtésre püspökének és barátjának Esterháznak példája adta meg. Ez a derék főpap ugyanis óriási magánvagyonát cseppet sem kimélve, egyre-másra építtette a templomokat, hosszú pástorkodása alatt mintegy *negyvenet*, e mellett, mint a tudományoknak lelkes pártfogója, Egerben nagyszerű liceumot emeltetett, a melyet Hell Miksa tervei alapján kitűnő felszerelésű csillagvizsgálóval látott el, hozzája csatolván egy saját maga gyűjtötte húszezer kötetes könyvtárt.

Nem pusztá véletlen, hogy Batthyány az Eszterházyét sok tekintetben túlszárnyaló könyvtárt hordott össze, mert míg Eger jeles püspökét nagyon igénybe vették egyéb ügyek és gondok, addig a prépost s később az erdélyi püspök tehetségét és idejét főként a szellemi munkákra s tudói kedvteléseire fordította.

Munkálkodásának első közrebocsátott terméke egri prépostságának utolsó évében jelent meg. A munka álnév alatt hagyta el a sajtót, czime: *Agamantis Palladii Academiae Philaletorum socii Responsa ad dubia Anonymi adversus privilegium S. Stephani abbatiæ S. Martini de S. Monte Pannoniæ anno MI. concessum, proposita. Anno 1779.* (H. és ny. n., valószínűleg Egerben. 8-r. 84 oldal.) A könyv válasz Benczúr Józsefnek, a pozsonyi tanácsosnak a pannonthalmi alapítólevél ellen intézett támadására. A munka ma már csak irodalomtörténeti értékkel bír, a diplomatika napjainkban az akkoriaktól nagyon különböző eszközökkel dolgozik; de ma is el kell ismernünk a korhoz mérten nagyon előkelő tudományos készültséget, melylyel Batthyány a híres bellum diplomaticumban részt vett. Mi volt az oka, hogy a nevezetes irodalmi tornában nem szerepelt többé, nem ismeretes; lehet hogy elvették kedvét azok a támadások, melyeket Cornidesnek a kérdésre vonatkozó levelei közzétételéért el kellett tőrnie.

1780 június 24-ikén erdélyi püspökké nevezték ki Batthyányt,

¹ A lőcsei egyháznak a megvett könyvek árával adós maradt Batthyány; a beces kéziratok, melyek innen kerültek a gyulafejérvári könyvtárba, máig sínszenek kifizetve.

a melylyel együtt járt a belső titkos tanácsosság, az erdélyi kir. kormányzéknel való tanácsosság s a státus-bizottság elnöksége. Méltóbb s jelesebb embert alig lehetett volna e helyre találni. Batthyány lángoló hazaszeretetet s páratlan munkakedvet vitt magával, benne az erdélyi egyházmegye igazi főpásztort, valódi atyát nyert.

Az átköltözés Egerből Gyulafejérvárra hosszabb időt vett igénybe, úgy hogy a püspök csak a következő év augusztus 11-ikén tartotta meg ünnepélyes bevonulását és beigtatását. Azonnal munkához lát, a mint megérkezik. A székesegyházat és az elődei alatt elhanyagolt állapotba jutott püspöki palotát kijavíttatja s rendbe szedeti, elhelyezvén benne már ekkor is tekintélyes és sok beces dolgot tartalmazó könyvtárát. Könyvtárnokul egy erdélyi egyházmegyei fiatal papot választott, Dániel Imrét, a kit erre különösen nyelvismeretei s a régi iratok olvasásában való jártassága ajánlottak.

Még jóformán el sem foglalta székét, már egyházmegyéje papságának szellemi életére is gondol. A fiatal papok utmutatójául lefordította francziából latinra *Beuvelet* híres könyvét, a *Conduite pour les Exercices principaux-t*, kinyomatta az egri püspöki nyomdában s szétoztatta a megyéjebeli papok és a papnövendékek közt. A munka czime: *Norma cleri, quem pro institutione clericorum seminarii S. Nicolai Chardonensis olim Gallice edidit Matthias Beuvelet, nunc in usum seminarii Albensis et totius cleri Transilvaniae latinam reddit et quorumvis ecclesiasticorum necessitatibus accomodavit Ignatius C. de Batthyán. Agriae, 1780, Typis Scholae Episcopalis*, (4-rét, 4 levél, 356 oldal.) A következő évben pedig, a beigtatás alkalmából megjelent: *Homilia . . . quam ad clerum tam saecularem quam regularem, coram frequenti populo habuit . . .* és *Edictum episcopale circa regulationem cleri, tam saecularis, quam regularis . . . per totam dioecesim M. Principatus Transsylvaniae vulgatum*. (Mindkettő Szebenben, Hochmeister Mártonnál nyomtatott.)

Milyen tervekkel és szándékokkal jött Batthyány Gyulafejérvárra, nem tudhatjuk. Életirói egyértelműleg állítják, hogy püspöksége legelső éveiben egy erdélyi tudós társaságot akart alapítani, amelynek főleg a történelmi tanulmányok ápolása lett volna főfeladata. Erről azonban lebeszélte káptalanjának egyik tudós tagja, a későbben Batthyányt a püspöki székben követő *Mártonffi*

József, ez időben az erdélyi kath. iskolák főfelügyelője, kir. tanácsos és librorum revisor, aki azt tanácsolta a püspököknek, állítson a pénzen, melyet a tudós társaság alapítására szánt, inkább egy csillagvizsgálót, mert erre, dugába dőlven a kolozsvári csillagvizsgáló terve, leginkább szükség van s mert egy ilyen intézet úgy is maga körül fogja a tudósokat csoportosítani. Honnan vették az életrajzírók ezt a vélekedést, nem is sejtjük. Azt hisszük, tévednek. Batthyáynak nem Mártonffi adhatta a csillagvizsgáló felállításának eszméjét, hanem Esterházy Károly, az egri püspök, a ki az egri liceum mellett már akkor megépíttette a nagyszerű observatoriumot, mikor az erdélyi püspök még mint prépost Egerben tartózkodott. Itt keletkezhetett az első szándék Batthyányban, de kiviteléhez csak jóval később fogott. Ha kikérte is a matematikával foglalkozó Mártonffi József tanácsait, ez idő tájt még nem használta fel, legalább 1787—88 előtt semmi nyoma, hogy a csillagvizsgáló felállításához hozzá fogott volna. Tanulmányai, foglalatosságai egészen más irányúak. A magyar egyháztörténet foglalkoztatja legfőképen, folyvást gyűjti az anyagot hozzá. Már Rómában létele alatt igen sok nagybecsű oklevelet s iratot másolt le, hazajövele óta is egyre szaporította jegyzeteit, amióta pedig, mint püspököknek, az erdélyi káptalannak a sok pusztulás daczára is tekintélyes levéltárát átbúvárolni alkalma nyílt, azóta tervbe vette az egyháztörténeti forrásoknak kiadását. Ki akarván egészíteni római jegyzeteit, könyvtárnokát, Dánielt az 1784. év elején Olaszországba küldte azon megbizással, másoljon és másoltasson ott le minden magyar vonatkozású iratot, a mihez a levéltárakban s könyvesházakban hozzá férhet. A tudós pap megfelelt a várákozásnak, két év múlva *tizennégy* nagy csomag beces másolattal tért vissza. Mig Dániel az olasz levéltárakat járta, addig itthon a püspök egyházmegyéje plébániáit s zárdáit vizsgálta át, gyűjtve a beces kéziratokat s régi nyomtatványokat könyvtára számára. Összeszedi a mit még megtalálhatott az 1774-ben eltörült erdélyi jezsuita rendházak könyveiből vagy az alvinczi anabaptista hitközség kézírataiból, melyeket 1765-ben koboztak el. Még az akatholikusok is szaporítják a szenvedélyes könyvbarát gyűjteményét; 1782 októberében Brassóban járván, meglátogatta az ág. evangélikusok főiskoláját, mikor is az iskola előljárósága tisztelete jelül több, a régi egyházi könyvtárból származó, beces kézirattal kedveskedett neki.

Adatai tetemesen felszaporodván, 1785-ben kiadta belőlük az első kötetet. A maig is közkézen forgó becses munkát mindnyájan ismerjük, a *Leges Ecclesiastici Regni Hungariae et provinciarum ei adiacentium* még nagyon hosszú ideig nélkülözhetetlen forrása lesz a magyar történetírásnak.

A diszesen kiállított első kötet *Migazzi Kristóf* bécsi érsek és váczi kormányzó püspöknek van ajánlva. Tartalmának ismeretése nem tartozik ránk, elég annyit megemlíteni, hogy anyagát csekély kivétellel a szepességi könyvtárakból vásárolt kódexek és Dobai Székely Sámuel kéziratai szolgáltatták. A munkát Kolozsváron kezdték nyomtatni, időközben azonban (körülbelül az 1784 év végén) Batthyány áthozatta a sajtók és a felszerelés egy részét Gyulafejérvárra, s itt fejezték be a *Leges* nyomtatását. A kiállítás nem válik a *typographia episcopalis* szégyenére, a nyomás tiszta, egyenletes s a kötetet igen díszítik a szép rézmetszetű pecsétábrák, a legkorrektebbek, amiket nem fényképi reprodukcióval eddigelé hazánkban készítettek. Metszőjük egy egri művész, Tischler Antal, akit Batthyány még prépost korában ismert meg.

Szinte megmagyarázhatatlan, hogy a püspök mért nem folytatta a *Leges* kiadását. A nagy munka az első kötetnél megrekedt, csak jóval a szerző halála után, 1827-ben adta ki a második és harmadik darabot Szepesy Ignác, Batthyány egyik utóda, a hátra maradt kéziratok alapján. De bizony ezeken már meglátszik, hogy nem a tudós gyűjtő gondviselése alatt láttak napvilágot, telve vannak hibákkal s tévedésekkel. A kéziratokban maradt még kiadatlan anyag is bőséges, nevezetesen a Dániel másolatainak nagy része; pedig ezekben rengeteg becses történelmi kincs hever még felhasználatlanul.

A következő 1786-ik év különösen nevezetes a gyulafejérvári könyvtár történetében. Ez évben ugyanis megvásárolta Batthyány a váczi püspök Migazzi Kristóf nagyértékű könyvtárát, a melyhez fogható abban az időben nem igen sok akadt hazánkban.

Ismeretes, hogy Migazzi a váczi püspökséget mint gróf Althan coadjutora nyerte el 1756-ban. De nem sokáig birta. A következő évben bécsi érsekké nevezték ki s ő püspökségéről leköszönt. A bécsi érsekség jövedelme azonban igen csekély, korántsem megfelelő a díszes állásnak, miért is szokásban volt viselőjének, az egyházi tilalom kijátszásával, még valamely jövedelmező beneficiu-

mot adni, legtöbbször Magyarországon. Mária Terézia kedvelt emberének, Migazzinak, e szokás értelmében 1761-ben visszaadta a váci püspökséget, még pedig oly módon, hogy azt *haláláig* (a kinevezés szerint *örök időkre*) mint adminisztrátor viselje. A váciai, akik már rövid ott időzése alatt is nagyon megszerették a jótékony főpapot, örömmel vették kinevezését. Nem is bánták meg, mert Migazzi igen sokat tett a város emelésére, templomokra, iskolákra költvén jövedelmei nagy részét. Különösen nevezetes alkotása a collegium pauperum nobilium.

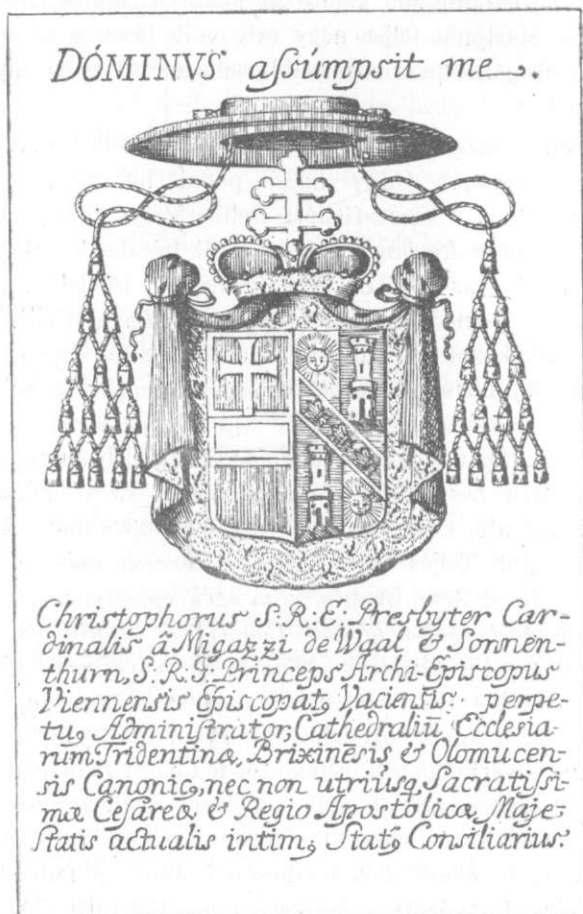
Azonban II. József császár rossz szemmel nézte, hogy Migazzi két beneficiumot is élvez s 1786-ban megfosztotta a váci püspökségtől. Az érsek, kinek magánvagyonra nem volt, egyszerre a legnagyobb pénzzavarba jutott, úgy annyira, hogy még ingóságait is részben eladni kényszerült. Így a többek között nagyértékű könyvtárát is, amely szerencsére jó kezekbe jutott, régi barátja és társa, gróf Batthyány Ignác vette meg.

Forrásaink egyértelműleg 40,000 forintra teszik a Migazzi-könyvtár vételárát, ez az összeg azonban kétségtelenül túlozva van, mert Batthyány az alább közlendő alapítólevélben a könyvtárára tett összes kiadásait csak harmincezer forintban szabja meg.¹ Valójában alig adhatott többet érte húszezerrel, még ezt is csak úgy tudjuk indokolni, hogy feltesszük, a mint nagyon valószínű, miszerint az ú. n. Codex Aureus is a Migazzi-féle gyűjteményben volt.

A bécsi érsek könyveinek csupán modern részéről tudjuk kétségtelenül megállapítani, hogy egykor az ő gyűjteményét alkották; ezek mind egymáshoz hasonló, részben czimeres, igen díszes, dúsán aranyozott vörös marokin kötésekben vannak. A legtöbb belül el van látva Migazzi rézmetszetű könyvjelzőjével is. Ellenben a kéziratok és ősnymtatványok, úgyszintén a régiebb munkák legtöbbször, a melyek már bekötve jutottak birtokába, minden olyan jelt nélkülöznek, amelyről hovátartozandóságukat megállapíthatnók.

¹ Még ez is igen nagy összeg az akkori időkben, főleg tekintetbe véve a hazánkban uralkodó pénzzükséget. Ma legalább is tizszer ennyi felel meg neki, a könyvtár értékét véve alapul pedig még több. Egyedül az arany evangeliáriumnak van manapság akkora értéke, mint a mennyibe az egész könyvtár eredetileg került.

Csak be nem igazolható, de okadatolható gyanítás tehát, hogyha azt hisszük, miszerint a bécsi egyetem filozofiai fakultásának XV—XVII. századi bejegyzésével ellátott tekintélyes számú kézirat és régi könyv, ugyszintén azok, amelyek bécsi, passauai, kloster-neuburgi, kisczelli zárdákból származnak, valamint az Oedt János

Migazzi bibornok könyvjelzője.

Kristóf gróf czimerével jelzettek a Migazzi-gyűjteménnyel jutottak a Batthyaneumba.

A könyvtár kevés magyar érdekű darabot tartalmazott, de általános tudományos értéke igen nagy volt, megszerzésével Batthyány könyvtárát európai színvonalra emelte.

Ez időben foglalkozott komolyabban a csillagvizsgáló felállítással is. Nem tudván alaposan képzett csillagászt kapni az itthoniak között, elhatározta, hogy maga képeztesse ki egyet. E célra régi barátjának Mártonffi Józsefnek testvérét Antalt szemelte ki, a papnevelő egyik jeles és tehetséges tanárát. Ellátta a szükségességgel s 1788-ban Bécsbe küldte az akkor világhírű Hell Miksa hallgatására. Mártonffi teljes négy évig volt távol s ez idő alatt tökéletesen elsajátította a magasabb csillagászati és mennyiségtani ismereteket.

Közben ő maga nem szünt meg munkálkodni. Nagy örömmel vette *Garampi József* bécsi pápai nuncziusnak tudósítását, miszerint ez a Szent-Gellért Deliberációjának egyetlen fennmaradt kéziratát a freisingeni káptalanból Bécsbe hozatta, hol az lemásolás és kiadás céljára Batthyáynak rendelkezésére áll, minekutánna a csanádi püspök *Christovich Imre*, Gellért utóda, arra nem vállalkozott. Batthyány valószínűleg az épen Bécsben időző Mártonffit bízta meg a becses kézirat lemásolásával; a másolat felülvizsgálására pedig felkérte régi barátját Kollárt, az udvari könyvtár igazgatóját. Megkapván a másolatot, éjjelt s nappalt egygétéve dolgozott a *Deliberatio* commentálásán. El is készült vele aránylag rövid idő, kevesebb mint egy év alatt s műve 1790-ben elhagyta a sajtót. Teljes czime: *Sancti Gerardi episcopi Chanadiensis Scripta et Acta inedita, cum serie episcoporum Chanadiensium. Opera et studio Ignatii Comitum de Batthyán episcopi Transylvaniae. Albo-Carolinae Typis Episcopalibus. MDCCXC.* (4-r. 7 lev., LXIV+372+180 oldal). A kötet VI. Pius pápának van ajánlva, annak, a kinek engedelméből egykor Batthyány a Vatikán levéltárában buvárkodhatott. Eltekintve a Gellért munkájához adott nagybecsű magyarázatoktól, már csak azért is nevezetes, mert a kódex, a melyből a *Deliberatio* kiadatott, később eltűnt, csak néhány év előtt akadt reá Karácsonyi János a müncheni kir. könyvtár kéziratái között s szövegét csak Batthyány kiadásából ismerjük.

Az 1790-ik évből még két nyomtatásban megjelent munkát tulajdonít Batthyány Ignácznak Szinnyi József.¹ Mindkettő névtelenül jelent meg, az egyiknek czime: *Verophilii sinceri brevis*

¹ Magyar írók élete és munkái, I. k. 696. hasáb.

responsio ad succinctam privati veridici deductionem iurium acatholicorum. (H. n. 1790.) A másik *Declaratio sincera ad questionem an sic dicta apostasia inter delicta civilia referenda.* (H. n. 1790.) Ez utóbbinak írójául Petrik Pray Györgyöt nevezi meg. Valószínűbb is ennek, mint Batthyánynak a szerzősége, alig hihető, hogy egy ember ennyit produkálhatott volna egy évben; különben is nagyon ellenkezik a két füzet harcziás hangja s tartalma az erdélyi püspök szelid modorával és irányzatával.

Mint jó hazafit jellemzi azon tény, hogy 1790-ben az erdélyieknek, kik a Magyarországgal való uniót sürgetik, bizalma benne összpontosúl, őt kéri fel egyértelműleg, hogy az ügynek szószólója legyen az országgyűlésen.

A következő, 1791. évből egy érdekes kis iratot említ Szinnyei, a melynek szerzője állítólag Batthyány: *Praerogativa episcoporum Transylvaniae in excelso regio gubernio.* (H. n. 1791.) Mennyiben van igaza, nem tudhatjuk; erre is áll, a mit a fentebbiekre mondtunk: nem valószínű, hogy a tudományoknak élő püspök tollából ered. Irhatta káptalanjának valamelyik tagja is.

A csillagvizsgáló megalapítása mind több gondot adott Batthyánynak, annál is inkább, mert közelgett az idő, midőn a teljesen kiképzett Mártonffi hazatérendő volt. Alkalmos épületre volt mindenek előtt szükség. Az építkezés nagy költséggel járt volna, aztán meg akadt is a gyulafejérvári várban elég használatlanul álló épület, azért is inkább ezek közt válogatott. Alig találhatott volna alkalmasabbat, mint a vár északnyugati sarkában levő trinitarius zárdát, a mely ez időben a katonai kincstár tulajdonát képezte s teljesen üresen állott.

A trinitariusok a XVIII. században telepedtek meg Gyulafejérváron. Mikor épült a ház, amelyben laktak, biztosan nem tudhatjuk, valószínűleg a XVII. század folyamán; a hozzá tartozó templom még régibb időből való lehet. A rendet II. József 1783-ban megszüntette, de ünnepélyes eltörlése csak a következő évben következett be, amikor az üresen maradt épületeket átvette a katonai hatóság. A templomból irattárt, a zárdából kórházat csináltak, ez utóbbinak alacsony emelete magasabbra emeltetvén. Az épületek azonban használatlanul állottak s így, mivel fenntartásuk csak terheket rótt a kincstárra, haszna pedig egyáltalán nem volt belőlök, sikerült 1792-ben Batthyánynak kieszközölni,

hogyan az egészet átadták neki, a zárdát a papnevelő, a templomot pedig egy csillagvizsgáló czéljára.

A templom, a melynek tornya, úgy látszik, soha sem volt, egészen a vár sarkában áll, homlokzatával délnek fordulva. Az eredetileg két emelet magasságú épületre Batthyány egy az alapzatnál jóval kisebb harmadik emeletet építtetett, tulajdonkép egyetlen termet, a mely egy hozzá tartozó kisebb kamrával együtt observatoriumnak volt szánva. Ez a rész teljesen uralkodik a vár s a környező vidék fölött, pompás kilátást nyújtva úgy a nyugaton húzódó hegylánczra, mint ellenkező irányban az Ompoly, illetve a Maros völgyére. A templom hajóját még a katonai hatóság két emeletre osztatta, egy magasabbra s az alatta fekvő alacsonyabbra. Az alsóban kapott lakást az igazgató csillagász és a könyvtárnok, a felsőnek valóban impozáns kettős termében pedig karzatos állványokon elhelyezést nyert a drága könyvtár, a mely addig a püspöki palotában volt felhalmozva. A földszinten végre a Kolozsvárról áthozott s bőségesen felszerelt könyvnyomda szállásoltatott be. Az egyszerű architektúrájú, de kellemes benyomást tevő homlokzat ormán márvány tábla hirdeti az épület czélját:

VRANIÆ

C. IG. D. BATTHYAN

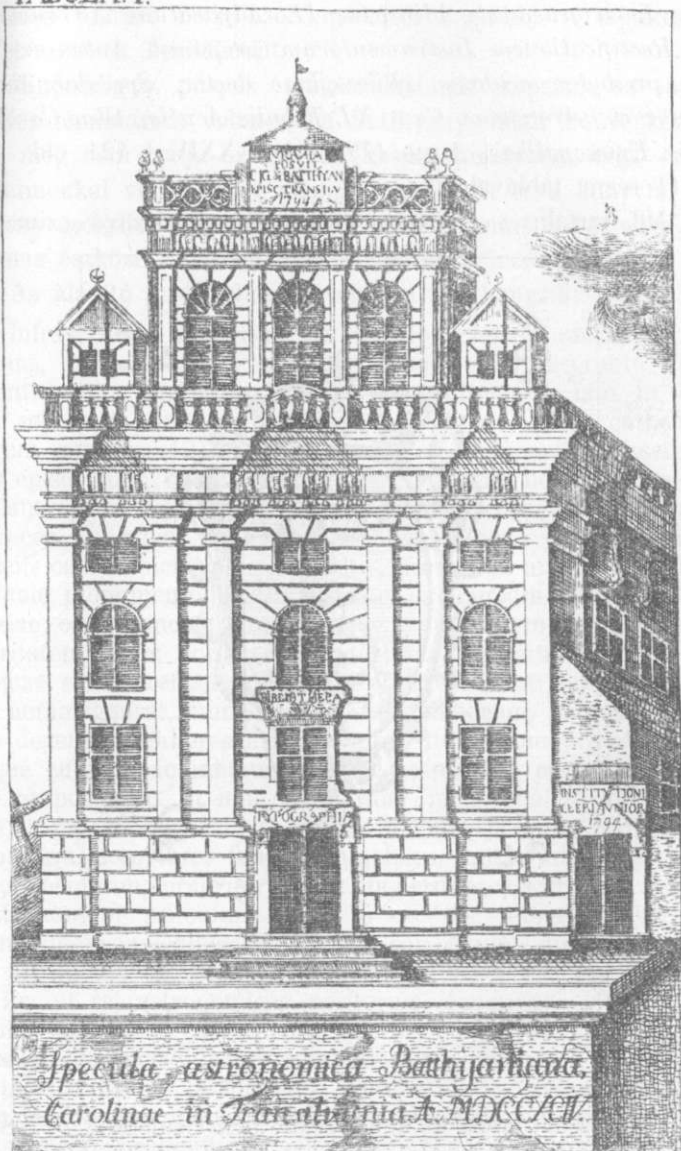
EP. TRAN. POSVIT.

1794.

Az összes átalakítási s berendezési munkálatok hamar elkészültek, az alapító nem kimélte a költséget. A csillagvizsgáló építése az időközben haza érkezett Mártonffi Antal tervei szerint történt. Ugyanő választotta ki s készíttette el a legszükségesebb készülékeket, a Dollond-féle és a Gregorianus távcsöveket, a mozgatható érc quadranst, az órákat stb. A következő évben aztán megkezdte működését az intézetben, mint annak igazgatója, maga mellé nyervén segédül és az időközben nyugalomba vonult Dániel helyett könyvtárnokul *Bede Józsefet*, egy székely származású fiatal szemináriumi tanárt. A püspök Mártonffit 1797-ben kanonokká nevezte ki, miután számára egy új stallumot, a *csillagász-kanonokét* (canonicus astronomus) létesített.

Az alapító akarata szerint a csillagvizsgáló működéséről évente megjelenő kötetben kellett beszámolni. Az első (s egyúttal utolsó) ilyen kötet 1798 elején jelent meg, czime: *Initia*

TABULA. I.

A Batthyaneum 1794-ben.

(Hasonmás az 1798-ban megjelent »Initia astronomicae speculae« czimképeről.)

*Astronomicae Speculae Batthyianianae Albensis in Transilvania
cujus I. Originem et Adiuncta, II. Adparatum Astronomicum
III. Rectificationem Instrumentorum proposuit Antonius Mar-
tonfi, presbyter secularis, philosophiae doctor, Speculae eiusdem
director et astronomus. Cum XI. Tabulis Aeneis. Albae Carolinae.
Typis Episcopalibus. Anno 1798. (4-r. XXIV + 424 old. és 2.
lev. 11 rézm. táblával.)*

Mit tartalmaz a munka, elmondja a bősavú czim. Első

Gróf Batthyány Ignác könyvjelzője.

képtáblája az intézetet mutatja, a miből láthatjuk, hogy mai képe az akkoritól alig különbözik valamiben. A többiekben a műszerek vannak ábrázolva.

Mikor szállítottatt át a könyvtár, nem ismeretes. 1798-ban már csak egy kis része volt a püspöki lakban, talán csak a kézi használatra szánt modernebb munkák. Valószínűleg ez időtájt készült az a püspök rézmetszetű czimerével ellátott *könyvjelző* (exlibris), amely a könyvtár legtöbb darabjába be van ragasztva.

A püspök nagy munkásságára s könyvkedvelésére jellemző, hogy a minden felírást nélkülöző lapocskák legtöbbször sajátkezűleg írta fel nevének kezdőbetűit.

Mindeddig a püspök magántulajdonát képezte az intézet s kérdés fennmaradt volna-e, ha Batthyány, talán érezve közelgő végét, meg nem iratja az alapító levelet, amelyben nagy értékű ingatlannokkal vetette meg alapját a csillagda és a könyvtár fenntartására szolgáló vagyonnak, s az utóbbit, mint a közművelődés hatalmas eszközét, át nem adja a nyilvános használatnak.

Az alapító levél teljes szövegében így hangzik:

Infrascriptus memoriae commendo tenore praesentium significans, quibus expedit universis, quod cum miserante divina clementia huius ecclesiae Transsilvaniae obsequiis, iam in decimum septimum annum mancipatus, ecclesiae meae cathedralis decorem impensis 12 millibus florenorum dedissem, auxissemque; aedes episcopales, quod diu in votis erat, pene novas excitassem, ustoriam calcis Metesdiensem ab alienis manibus reluissem, mola papyracea, aliisque binis molis, aliis quoque meliorationibus, aedificiis oeconomicis, ubique erectis, proventus auxissem; praeter haec tale monumentum gesti ministerii relinquere statuerim, quod ecclesiae et provinciae Transilvaniae et utilitatem adferret, et ad celebritatem etiam non parum adiceret, institutum astronomiae practicae et theoreticae, quod toti etiam societati humanae utile esse nemo ignorat, cum omnium astronomorum, in quavis orbis parte degentium labores navigationibus iter tutum praestent, dirigantque cursum, ac innumeris saepe eripuerint periculis, constituere proposuerim, ut huic institutioni mea, qualem pro rerum humanarum vicissitudine et virium modulo possum, stabilitatem procurarem, complures fundos immobiles, multa mihi ipsi subtrahendo coëmerim, praeviae tamen modernum directorem speculae et astronomum Antonium Mártonfi quatuor annorum curriculo-impensisque non levibus Viennae, a celeberrimo viro Maximiliano Hell, astronomo caesareo, ita necessariis disciplinis imbui procuraverim, ut rei astronomicae peritorum communi calculo cuivis speculae praesidere possit cum honore, eoque reduce speculam erexerim, illamque quadrante aeneo mobili murali, sectore et culminatorio, tubisque Dollondianis acromaticis et Gregorianis dota- verim, ad plenam itaque stabilitatem matura deliberatione prae- habita, vigore praesentium, per modum et formam donationis inter vivos ecclesiae et provinciae Transilvanicae speculam Albo-Carolinae, cum omni apparatu organico, seu instrumentorum portiones exiensiticas in Sárd, Magyar-Igen et Borbánd septem millibus quingentis florenis coemptas, inquilinos item A. Carolinenses, pro

quibus nongentos florenos exolvi, domos tres in libera regiaque civitate Cibiniensi, quarum duae in platea Riskása utcza dicta existunt et tertiam in platea Ebháta sitam, pro quibus viginti et unum mille florenos dedi, cum aliis tribus domibus Albo-Carolinensibus, una quippe in fortalio domui postalis officii adiacente tribus millibus duabus inferioris civitatis platea Némét utcza duobus millibus, quarta denique in glacis tribus millibus florenis comparatis, portione prati episcopali Nagy rét iuncta trecentis florenis itidem empta, vineis item, una patrum olim Trinitariorum quingentis florenis acquisita et frusto vinearum eo adplicatarum, quae omnia efficiunt valorem triginta octo millium et ducentorum florenorum, danda, donanda, conferenda duxi, prout etiam hac donatione inter vivos irrevocabiliter do, dono et confero, modo ac forma quibus possum, meliori, modo et conditione infradicendis.

Porro, quia Albae-Carolinae velut loco cathedrali sedes est disciplinarum theologicarum et mathematicarum, amplam meam librariam supellectilem, quae mihi facile triginta millibus florenorum stetit, prouti nunc ibidem existit, una cum partibus librorum illuc pertinentium, quos apud me habeo, pariter ecclesiae et provinciae Transsilvanicae dono, do et confero. Non absimiliter collectionem nummariam et mineralium et conchyliorum cum omnibus instrumentis fabrilibus, torneatibus, ac compactori necessariis.

Volo tamen et constituo, ut nec institulum astronomicum, nec bibliotheca cum accessoriis nunc recensitis, neque alterutrum illorum Alba-Carolina transferri queat, nisi evidens id exposcat necessitas, unanimi consensu episcopi et capituli approbata; accedente ad id etiam regii gubernatoris, si catholicus sit, et status catholici communi assensu.

Huius foundationis meae immediata directio apud episcopos, successores meos, et sede vacante, apud capitulum sit, ita nihilominus, ut quod lege canonica cautum est, sede vacante nil innovetur et sede etiam plena capitulum audiri debeat ab episcopo, cum praefato etiam capitulo institutionem hanc meam impense commendem. Protectionem autem excellentissimi domini gubernatoris moderni, eiusque in officio suo successorum catholicorum, ac status catholici devoceo, quae protectio praesertim ad conservandam institutionis stabilitatem pertineat, gubernatorumque regionum pro tempore futurorum commendo. Episcopis successoribus meis, illorumque arbitrio relinquo, an fundos immobiles supra enumeratos retinere, illorumque annum censum pendere velint, unius tamen episcopi voluntas successorum derogare non possit ita, ut si alteri successorum liberet retinere, id semper illi liberum sit. Liberum autem volo esse episcopis fundos immobiles vendere etiam, si consensus capituli accedat, verum abalienationis singulum casum a statu etiam catholico adprobari oportebit. In

casu denique abalienationis pecuniam ad censum elocari ordino. Mihi reservo plenam de toto instituto disponendi, ordinandique potestatem, ac etiam liberum usum bibliothecae, quousque vixero, etiam si me extra hanc provinciam morari contingeret. Bibliotheca statis horis cuivis pateat, nemo tamen penulatus eo admittatur, neque ullus librum loco suo extractum volvat, nisi a custode bibliothecae sibi consignetur, sed quivis librum ad cubiculum lectioni destinatum a custode adferendum volvat et revolvat, excerpta faciat et quaevis describat, prout voluerit. Libri noxii nemini porrigantur legendi, ni schedam ab episcopo vel eius vicario generali adtulerit, libros extra bibliothecam nemini dare liceat, dempto episcopo, canonicis et professoribus, idque fiat erga reversales, singulo trimestri revidendas. Specularium seu observatorium a nomine meo gentilitio vocari desidero, ut duorum ex hac gente antistitum huius ecclesiae memoria existat in benedictione.¹ Ipsum autem institutum astronomicum seu astronomiam, cuivis absque discrimine religionis discendi copia sit, utque discere possint, director instruat quemvis discendi cupidum, qui sibi de victu et hospitio providere debebit, et omnes partes morigeri discipuli explere: immorigeri, indociles non tollerentur, neque patientur pecunias patronorum suorum abligrare. Porro directori speculae et astronomo annuos octingentos florenos ex proventibus supra recensitorum fundorum immobilium constituto, quod superfuert in adiunctum astronomiae et famulum, qui una mechanicus sit et faber serrarius perfectus, pro arbitrio episcopi, pro tempore existentis dispescetur et astronomus administrationem illorum habebit erga annum ratiocinium a morte mea soli duntaxat episcopo et capitulo porrigendum. Episcopis successoribus meis, postquam ex hac vita secundum dei voluntatem decessero, plena potestas sit directorem (semper tamen, si fieri possit, ex clero catholico Transsilvaniae), audito capitulo denominare, uti et adiunctum, cuius erit una cum direttore speculae bibliothecam procurare. Quia institutum hoc toti societati humanae utile esse volo, et ordino, ut non solum astronomus litterarum commercium cum reliquis astronomis foveat, sed etiam typis publicentur per singulos annos observationes susceptae, cuius specimen magno cum meo solatio exhibet liber, qui sub epigraphe: Initia Astronomicae Speculae Batthyánianae receris prelum evasit. Atque ita ordino, constituo, decerno, do, dono, et confero, modo et forma, quibus possum meliore.

Datum in castro Bonczida, ipso festo S. Ignatii confessoris, die videlicet nominis mei, in diem trigesimam primam Julii inci-

¹ A másik Batthyány József gróf, a ki 1759—60. közt alig egy évig viselte az erdélyi püspökséget. Három harangot öntetett az egyház számára.

dente. Anno incarnationis dominicae millesimo septingentesimo nonagesimo octavo. Ignatius Episcopus Transsilv. Comes de Batthyan.

Az alapítólevél szerint a püspök 38,200 forint értékű ingatlant hagyott az intézetre, a mihez hozzá járul a könyvtárra tett 30,000 forintnyi kiadás, a csillagvizsgáló költségeit is tehetjük szerény számításal tizezerre, úgy hogy a Batthyaneumra fordított összeg megközelíti a *nyolczvanezer forintot*. Jóval nagyobb tehát a Széchenyi Ferencz gróf alapítványánál, s csak a körülményeken múlt, hogy míg ez országos jelentőségűvé vált, addig amaz jóformán kárba vezett. Oka ennek részben abban rejlik, hogy a bőkezű alapító a könyvtár gyarapítására már nem volt képes tőkét rendelni, utódai közt pedig senki sem akadt, aki azt a fogyatékosságot kipótolta volna.

Alig volt megszerkesztve és aláírva az alapító levél, elragadta Batthyányt a halál. Az ötvenhét éves, igen józan és mértékletes életet folytató püspöknek egy lábán támadt seb okozta korai elhúnytát. A seb, melyre eleinte ügyet sem vetett, megüszkösödött s a későn alkalmazott orvosi segítség nem tudta a hazának oly drága életet megmenteni. A halotti szentségek buzóg felvétele után, 1798 november 17-ikén esti hét óraker meghalt.

Arczképe, melyet olajba festve Gyulaféjérváron, rézbe metszve pedig az Erdélyi Múzeum második kötetében (Pest, 1815.) láthatni, rokonszenves, jóságos arcú embert mutat. Buzgón, meggyőződésből vallásos volt, önsanyargatásának is fennmaradt emléke; ennek daczára igen türelmes, más vallásuakat nem vetett meg s nem gyűlölt, ami abban a korban, midőn II. József vallási rendeletei által a katolikusok magukat vitális érdekeikben megtámadva érezték, valóban ritkaság. Jellemző, hogy a protestáns Cornidessel igen jó viszonyban volt, valamint az is, miszerint alapító-levelében hangsúlyozza, hogy a csillagvizsgálót okulásra *valláskülömbőség nélkül* bárki is használhatja. Mily tiszteletben részesítették még a protestánsok is, mutatja az a fennebb már említett eset, mikor a brassói evangélikusok féltékenyen őrzött könyveik legbecsesebbjeivel ajándékozzák meg az iskolájukat meglátogató püspököt.

Mint tudós azok közé tartozik, akik az adatgyűjtéstől alig jutnak hozzá a feldolgozáshoz. Nem ritka s nem is csodálható ebben a korban, amikor a forrás-kiadásnak is még csak legelején voltunk. Különben legbecsesebb műve, amelyben rengeteg adatát

értékesítette, nagy veszteségére irodalmunknak kéziratban maradt. Megírta a mohácsi vést követő korszak történetét, eredeti, kiadatlan források után, munkájának címe: *Dissertationes de rebus gestis inter Ferdinandum et Joannem Sigismundum Zápolya Reges, Isabellam Reginam, ac Cardinalem Georgium Martinusium, Episcopum Magno-Varadiensem, eiusque caede in Alvincz.* Kéziratát az erdélyi tudós társaságnak nyújtotta be, amely azt nagy tetszéssel fogadta. A cenzura azonban, *politikai tekintetéből*, nem engedte meg a munka kinyomatását.

A könyvtár története az alapító halála óta kevés épületeset tartalmaz s néhány szóval elmondható.

Batthyány méltóságát jó barátja és tanácsadója Mártonffi József örökölte. Még mielőtt székét elfoglalta volna, meghalt a Batthyaneum első direktora, a csillagvizsgáló tervezője s az új püspök testvére Mártonffi Antal 1799. november 19-ikén, nagy kárára az intézetnek. Ehez járult azon baj, hogy az üdvözült alapító kiadásait nem tudván püspöksége jövedelméből fedezni, családi birtokára tetemes adósságokat csinált, örökösei pedig ezeket nem akarták elvállalni s pörrel támadták meg alapítványait, első sorban a Batthyaneumot. Ennek következtében az intézet javait és jövedelmeit zár alá tették s Mártonffi a kiadásokat püspöki bevételeiből volt kénytelen fedezni.

Az első igazgató halála után adjunktusa, *Bede József* vette át a csillagvizsgáló vezetését, melléje pedig könyvtárnokul előbb *Deák Péter* szeminárium tanár, világi, majd ennek 1801-ben történt elhalálózása után *Cseresnyés András* ugyancsak szeminárium tanár és áldozópap neveztetett ki. Ez utóbbi különösen alkalmasnak bizonyulván az intézet gondviselésére, a püspök Bedét három évre Bécsbe küldte, csillagászatot tanulni. 1805-ben visszatérvén, a csillagvizsgáló igazgatója lett, 1811-ben pedig az alapítólevélnek megfelelően *canonicus astronomus*, mely diszes állását 1826-ban történt nyugalomba vonulásáig viselte.

Az áldatlan pört nem csak Mártonffi, hanem közvetlen utódja *Rudnay Sándor* (1816—20.) sem tudta befejezni. Végre az 1820-ban erdélyi püspökké kinevezett *br. Szepesy Ignác* alatt az utolsó forum is meghozta az ítéletet, melynek értelmében a Batthyaneum meghagyatott összes javainak birtokában tekintettel arra, miszerint az alapító életében jogositva volt vagyont tetszés szerint elajándékozni s az alapítás nem bírt végrendeleti hagyomány

jellegével. Csak ekkor, több mint húsz évi elhanyagolás után, lehetett az intézet ügyeit rendbehozni. Szepesy mindennek előtt eladatta az romladozó házakat, árukat biztos helyen kamatozólag elhelyezte s a megmaradt ingatlanokat rendszeres kezelés alá vette. Aztán elrendelte a könyvtár rendezését, szakok szerinti felállítását és katalogizálását. A nagy munkát Cseresnyés Antal végezte el alig három év alatt. Elkészítette előbb a teljes czédula-jegyzéket, s minek utána az állványokon elhelyezte az egész könyvkészletet, megírta a helyi- és szakkatalogusokat. Az első két, a második hét testes foliánst foglal el. A jegyzékek a korhoz mérten igen tökéleteseknek mondhatók, a címek pontosak s elég részletek, csupán a kéziratok vannak felületesen bevezetve.

A rendezési munkálatok 1824-re teljesen készen voltak s a könyvtár ügye kétségen kívül igen kedvezőre fordult volna, ha az irodalompártoló Szepesy Ignác 1827-ben meg nem válik Gyulafejérvártól. Ez évben ugyanis elnyerte a pécsi püspökséget. Mit tett volna a Batthyaneumért és Gyulafejérvárért, megmutatja az, a mit új székvárosában közczélokra áldozott. Hogy egyebet ne említsünk, több mint 200,000 forintot költött egy főiskola alapítására, melynek csak fizikai múzeuma 75,000 forintba került. A hozzá tartozó könyvtárnak pedig 80,000 frt költséggel emelt épületet. Benne az intézet igen sokat veszített, bár így is Batthyány után legnagyobb jöltevéjének mondhatjuk.

Szepesy után *Tusnádi Kováts Miklós* következett Erdély püspöki székén. Hosszú főpásztorokodása idején a Batthyaneum alig ment valami nevezetesebb változáson keresztül. A nyugalomba vonult Bede helyére *Kováts Imre* lépett, a ki a csillagászat megtanulása végett 1824–27 közt még Szepesy által Bécsbe küldetett, s visszatérte után azonnal kanonok és a Batthyaneum igazgatója lett. Cseresnyést 1829-ben Buczy Emil szemináriumi tanár váltotta fel, a kit Kováts Imrének 1833-ban történt halála után Bécsbe küldött a püspök, hogy a csillagászatban magát tökéletesítse. Már a következő évben visszatért s kanonokká nevezetvén ki, elfoglalta az intézet igazgatóságát. Melléje segédül *Baróthi Keserü Mózes* rendeltetett ki. Buczy mint asztronomus nem igen sokat tett a tudományok előbbrevitelére, de kitünt mint költő és esztétikus. Munkái részben folyóiratokban jelentek meg, részben kéziratban maradtak. 1832-ben a magyar tudós társaság

tagjává választotta. Meghalt 1839 október 28-ikán. Utána három éven át egy újonnan kinevezett segédre és könyvtárnokra, *Andrássi Istvánra* maradt az intézet, miután Keserű Mózes 1840 elején régi szokás szerint csillagászatot tanulni küldte a püspök. Keserű egy évet Bécsben töltvén, 1841-ben nagy körutat tett Cseh-, Német- és Olaszországban, melyről 1842-ben tért vissza, mikor is kanonokká s a csillagvizsgáló igazgatójává neveztetett ki. Hivatalát 1851-ig viselte. A könyvtárnokot *Andrássit*, a püspök még 1848 elején Budára küldte csillagászatot és mennyiségtant tanulni; helyére *Lukácsi Kristóf* tanár lépett.

Az 1849-iki ostromot, a mikor a vár nagy része összelövegett, meglehetősen szerencsével állotta ki a Batthyaneum. Állítólag az ismert szász tudós, *Kurz Antal* kérésére nem lövették az ostromlók. Ez azonban nem áll, mert a golyók nyomai ma is láthatók az épületen. Egy bomba fel is gyújtotta, a mikor elégett a csillagda felszerelésének egy része, közte a legjobb távcső. Szerencsére a könyvtárban nem esett kár, a mit főként *Lukácsi* vigyázatának lehet köszönni.

Köváts püspök elrendelte ugyan, miszerint a könyvtárt gyarapítsák, hagyott is rá pár száz kötet könyvet, pénzt azonban nem; sőt 1852-ben történt elhúnyta után olyan rendtelenségben maradtak az intézet vagyoni ügyei, hogy a jövedelem a legszükségesebb személyi kiadások fedezése sem volt elegendő. Az 1851-ben csillagász-kanonokká lett *Andrássi* alig tudta a legszigorúbb gazdálkodással readbehozni a zilált állapotokat; neki köszönhetni, hogy az alapítványi tőkék nagy része el nem veszett.

Az abszolutizmus szomorú korszakát *Haynald Lajos* főpásztorsága alatt élte át az erdélyi egyházmegye. A hazafias küzdelem, melyet ez a nagy ember a bécsi udvar ellen folytatott, nem sok időt és alkalmat engedett neki a tudományok ápolására. A csillagvizsgáló mégis több becses műszert nyert tőle, de a könyvtár gyarapítására alatta sem történt semmi. Az ő idejéből mindössze a személyzeti változást említjük meg: 1860-ban *Andrássy* helyére *Barts Ferencz* dr., filozófiai tanár lépett. Ő azonban már nem viseli a *canonicus astronomus* czímet, ez a méltóság *Andrássi* halálával megszűnt. *Barts* és utódai, még ha kanonokok is, csupán az *Institutii Batthyaniანი director, Bibliothecae Dioecesanae custos* czímmel neveztetnek.

Haynald utódja, *Fogarassy Mihályt* tizenhét évi püspöksége alatt rengeteg jótékony alapítvánnyal tette nevét emlékeztessé. Legfontosabb ezek közt azon intézkedése, mely szerint 100,000 forintot hagy egy akadémiai jellegű főiskolára. Erre hagyta körülbelül 4500 kötetre rúgó, modern művekből álló könyvtárát is, melyet halála után a Batthyaneumban helyeztek el.

A főleg egyháztörténeti munkákban bővelkedő gyűjtemény becses kiegészítője lehetne a régi könyvtárnak. Beolvasztani azonban nem akarják; pedig ez az alapító szándékainak sérelme nélkül megtörténhetnék. Ha valamikor megvalósúl a főiskola terve, úgy is az egész Batthyány-intézetet ahhoz kellend csatolni, a két könyvtár külön kezelése mindenképen káros és kellemetlen.

Még Fogarassy idejében lépett a könyvtár szolgálatába *Beke Antal*, aki 1871-ben a kéziratokról egy rövid jegyzéket adott ki, *Index manuseriptorum Bibliothecae Batthyianianae* címmel, melyet alább bővebben fogunk ismertetni. Barts halála után ő nyerte el az intézet igazgatóságát is.

Lönhárt Ferencz püspök (1882—96.), Fogarassy utóda, a nagyon megrongálódott épületet alaposan restauráltatta, miről a homlokzatba alkalmazott felirat tanúskodik. Életében nem igen gyarapította a könyvtárt, halála után azonban ide jutottak nagyrészt theologiai tartalmú könyvei, mintegy 3000 kötet. Ez időtájt került a könyvtárba Beke kanonok tekintélyes gyűjteménye is, mely körülbelül másfél ezer kötetre ment.

Jelenleg a Batthyaneum Újfalussy József kanonok igazgatása alatt áll, könyvtárnoka pedig Kóródy Péter dr. Mindketten igyekeznek megfelelni tisztüknek, de ez csak a csillagvizsgáló és a gyűjtemények megőrzésére szorítkozik. A könyvtár gyarapítására hiányzik a pénz, újra rendezésére addig, míg az újabb hagyományok s Fogarassy püspök gyűjteménye végleg be nem kebeleztetnek, gondolni sem lehet, bibliografiai munkálatokat, a segédeszközök teljesen hiányozván, lehetetlen végezni. A csillagvizsgáló pedig tudományos szempontból hasznavehetetlen.

III.

Az egykori trinitárius templom, melyben Batthyány Ignác a róla elnevezett intézetet elhelyezte, könyvtári célra kiválóan alkalmas. Az erős falú hatalmas épület négy emelet magasságú, de kívülről nem látszik annyinak. Földszintje igen alacsony, félig a föld alatt van. Eredetileg a püspöki nyomda helyiségéül szolgált, most az intézet szolgálója lakik benne; egy része a szobáknak lomtárul használtatik. Az első emeleten van a könyvtárnak lakása, a másodikat és harmadikat betölti a könyvtár, a negyedikken pedig, a mely mindössze két szobából s egy nyílt terrászból áll, a csillagvizsgáló van elhelyezve.

A tulajdonképeni könyvtári helyiség a második és harmadik emeletet egészen elfoglalja. Szűk és kényelmetlen csigalépcső vezet fel hozzá, amelyről egy ajtón át az elég tágas és kitünően megvilágított előszobába, a régi templom előcsarnokába lépünk. Ebben s az ebből nyíló kis sarokszobában néhány rozoga szekrényben régiségek és egy elég tekintélyes, főleg Erdélyből összehordott ásványgyűjtemény van kiállítva. Ez a két szoba kiválóan alkalmas lenne olvasó- és dolgozó-teremnek. Ha a könyvtárba vezető ajtóra vassal kivert szárnyakat alkalmaznának, úgy ezeket a helyiségeket télen fűteni is lehetne, ami a könyvtár használhatóságát nagy mértékben előmozdítaná.

Két szárnyú, tágas ajtó nyílik innen a könyvtár nagy termébe, amely a hajdani templomnak hajójából és sanctuariumából van alakítva; magassága két emeletnyi s szép rendbe rakott könyveivel, szabályos arányaival kellemes benyomást tesz a szemlélőre. A terem két részből áll, a volt templomhajóból, és az ettől egy tágas falív által elválasztott négyszögű szentélyből. Az első részt emeletnyi magasságban futó, régiesen festett fakarzat veszi körül; falait csupán ez által megszakítva, a földtől a boltzatig könyvek fedik. A karzatra két, az ajtótól jobbra és balra eső rozoga csigalépcső visz fel. A terem alsó részén a karzatról néhány lépcsőn át az előszoba felett levő kis helyiségbe jutunk, a melyet a kórus helyére készítettek s amely körös-körül festetlen fenyőfa állványokkal van ellátva és csak gyér világosságot nyer egy ember-magasságban levő ablakon át.

A nagy terem második felében nincsenek galériák; itt az állványok megszakítás nélkül mennek fel a bolthajtásig.

Ez a kettős terem tartalmazza a Batthyány-féle törzskönyvtárt. Ebből jobbra nyíló ajtón át gyarlón világított négyszögletű helyiségbe lépünk, amely festetlen, durván összerótt, a boltozatig emelkedő állványokon az újabb szaporodások anyagát rejti. Innen nyílik három alacsony, boltíves, a szeminárium udvarára néző szoba; két elseje a Fogarassy-könyvtár helyiségéül, harmadika lomtárul szolgál.

Mint már ezekből is látszik, a könyvtár három főrészből áll. Az elsőt a tulajdonképeni Batthyány-gyűjtemény teszi, úgy amint az az 1824-ben befejezett rendezéskor volt; a másodikat az azóta összegyűlt könyvek alkotják; a harmadik pedig az elhunyt Fogarassy Mihály püspök könyvtára.

Miután a két utóbbi kevés érdekeset nyújt s a törzskönyvtárral szerves összefüggésben nem áll, előbb róluk emlékezünk meg röviden.

Az 1824 óta összegyűlt szaporulatok a lehető legczélszerűtlenebbül vannak a rosszul megvilágított oldalszobában összezsúfolva. A helyiségnek a közepét is állványok foglalják el s az ezek és a fal-menti polczok közti hely oly szűk, hogy a legfelsőbb sorokból még létrával is nehezen lehet kiszedni a könyveket. A szobában mintegy *tizenötezer* kötet könyv van minden rend nélkül felhalmozva. Tartalmáról, jegyzékek híján, fogalmat sem lehet alkotni; nem lehetetlen, hogy sok becses munka van benne. Magában foglalja, számos kisebb gyűjteményen kívül, *Kováts Miklós* és *Lönhart Ferencz püspökök* s *Buczy Antal* kanonok könyveit, továbbá az akadémiai kiadványok egy csomó kötetét, melyeket időnként ajándékba kapott a könyvtár. E könyvtömeg rendes felállítása s jegyzékbe vétele fölöttebb kívánatos, mert ez alkotja, a Fogarassy-gyűjtemény mellett, a Batthyány-könyvtár modernebb részét.

Fogarassy püspök könyveinek sorsa, mint már említettem, függőben van, de remélhetőleg akképen fog eldőlni, hogy a gyűjtemény beosztatik a főkönyvtárba. Jelenleg két oldalszobában s a nagy terem közepén van még azon szekrényekben felállítva, amelyekben a püspök tartotta. A legutóbb megejtett számlálás

szerint 4405 kötetet tartalmaz s írott betürendes katalogussal van ellátva. Történelmi s theologiai modernebb művek alkotják, de nem hiányoznak belőle a régi ritkább művek sem; van néhány kézírata is, köztük egy hártýára írott olasz eredetű kis imakönyv a XV. századból.

A főteremben elhelyezett törzs-könyvtár azon állapotban van, amint azt Cseresnyés Antal, az egykori könyvtárnok, br. Szepessy Ignác püspök megbízásából 1820—24-ben felállította. Azóta semmit sem osztottak bele, s így tökéletesen hű képét nyújtja egy a XVIII. század végéről vagy a XIX-ik elejéről való nagykönyvtárnak.

Köteteinek száma, az 1885-iki könyvtárstatisztika szerint, 18,334.¹ Bele vannak-e ebbe véve a nem katalogizált kis számú kötetlen munkák, sematizmusok, katalogusok s efélék, nem tudjuk, ettől eltekintve ez a szám pontos, mert a kimerítő helyi katalogus alapján van megállapítva.

A gyűjtemény igen jó jegyzékekkel van ellátva. Cseresnyés, kinek könyvtárnoki és bibliografusi ismeretei elismerésünket a legnagyobb mértékben kiérdemlik, először teljes czédulakatalogust készített, amely úgy a felállításnak mint a repertóriumoknak alapul szolgált. Ez a jegyzék rendetlenségbe jutva egy félreeső sarokban hever. Van aztán egy helyi-katalogus két ivrétű kötetben. A felállítás a kor szokása szerint helyhez kötött. Minden állvány az abc egy betűjével van ellátva;² a polczok római, a kötetek arab számokkal vannak jelölve. A felállítás nagyjából szakok szerint történt, úgy hogy az egy szakmába tartozó könyvekegyüvé vannak csoportosítva. Üres helyeket azonban sehöl sem hagytak s így a szakok érintkező-pontjain egy-egy állványon két különböző csoportba tartozó könyvek is összekerültek. A katalogus a legnagyobb pontossággal megfelel a felállításnak s így kitünő ellenőrző eszközül szolgál az esetleges hiányok konstatálására.

A harmadik igen részletes szak-katalogus hét ivrétű kötetben. Első kötetén ezen czím áll: *Conscriptio Bibliothecae Instituti Batthyani, facta anno 1824.*

¹ A legújabb hivatalos összeírás szerint a könyvtár teljes kötetszáma 36,026 db., beleértve a kéziratokat és az ósnyomtatványokat is.

² Tekintve, hogy az állványok száma ötszörösen meghaladja az abc betűinek számát, minden betű ötször ismétlődik, miért is mindenikből van 1, 2, 3, 4, és 5-el jelölt.

Ezek alapján könnyen meg lehetne találni valamely keresett könyvet, kivált ha a czédulajegyzéket rendbehoznák; ámde a könyvek maguk már sok helyütt rendtelenségbe jöttek s (legalább a kéziratokból) akárhány nem található a helyén.

A könyvanyag szakok szerinti megosztása igen arányos. Jellemző Batthyányra, hogy ellentétben az e korbeli egyháziak könyvtáraival, az ő gyűjteményében aránylag kevés helyet foglal el a theologia. Szépen van képviselve ezzel szemben a történelem, főleg az egyháztörténet s a bölcsészet. Nyelvek szerint legtöbb benne a latin munka, tekintélyes számmal vannak e mellett a franczia és a német művek; csekély ellenben a magyar nyelvűek száma, a min azonban egy 1798 előtt gyűjtött könyvtárnál nem lehet csodálkozni. Sok becses régiségen és ritkaságon kívül magában foglalja a hazai XVIII. századi latin irodalmat s e mellett a világirodalom majd minden nevezetes és híres termékét. Nem hiányoznak belőle sem a felvilágosult bölcselek, sem a reformátorok munkái. Békén egymás mellett állnak a polczokon Bel-larmin és Luther, Pázmány és Kálvin művei, tanúságot téve arról, hogy aki ezt a könyvtárt összehordta, az a köznapiság aprólékos-ságain fölülemelkedő, igazi nagy szellem volt.

Az elmét gyönyörködtető könyvesház a szemnek is kedves tekintetet nyújt. Példányai válogatott szépségűek, valamennyi kifogástalan, díszes bőrkötésekbe kötve. A kötések közt három típus uralkodik. Messziről kitűnnek Migazzi pompás, rokokó ízlésű aranyozással borított vörös marokén könyvtáblái. Mellettük legéke-sebbek a puritán egyszerűségű sárgás vagy hófehér hártakötések, amelyek a szakembernek első pillantásra felfedik olasz eredetüket. Nem csunyak azonban a püspöknek saját kötései sem. Ezeket egyszerű márványozott bőr fedi; aranyozás csak hátukon van, lapjuk sima, diszitetlen. Ezek a jól tartó, erőteljes kötések nagyob-bára Gyulaféjérváron készültek s becsületére válnak a hazai iparnak.

A könyvtár történetében már elmondtunk egyet-mást arról, honnan szerzette össze a nagy gyűjteményt az alapító. Ahoz, hogy megállapítsunk minden egyes könyvtárt, amely részben vagy egész-ben Batthyány birtokába került, nem rendelkezünk elegendő adat-tal. Ehez át kellene vizsgálni az egész könyvkészletet, darabról-darabra; erre pedig csak helyben lakó, lehetőleg maga a könyv-

tárnok vállalkozhatik. De már a felületesebb átnézés és a közép-kori anyag megvizsgálása is annyi érdekes adatot szolgáltat ennek és egy sereg régi, már feloszlott gyűjteménynek a történetéhez, hogy csoportosításuk nem leendő felesleges munka.

Az egésznek alapját, úgy látszik, valamely Olaszországban vásárolt könyvtárral vetette meg a püspök. Ez a könyvtár, becslésem szerint, közel járhatott az 5000 kötethez. Számos kiváló értékű ősnymtatvány s egy csapat XII—XV. századi kézirat, ha nem is ezzel együtt, de ugyanakkor Olaszországban került Batthyány birtokába; némely bejegyzések, könyvjelzők s a kötések ezt minden kétséget kizárólag igazolják. Eltekintve a folytonosan megjelenő újabb termékekkel való szaporodástól s az egyenkénti vételektől, a legelső tetemesebb gyarapodást a hírneves könyvbarát, *Dobai Székely Sámuel* gyűjteményéből nyerte a könyvtár. A kéziratok közt vagy 15 kötet viseli a Székely könyvjelzőjét,¹ a nyomtatványok közt is lehet több az ő könyvesházából való; hogy a vásárlás tekintélyesebb számú darabot foglalt magában, mutatja a Batthyány által érte fizetett ár, amely 600 pengő forintra rúgott.

Az 1775—84. közti évekre esik a lőcsei parochia gyűjteményének megvétele.² Ez volt Batthyáynak a legnevezetesebb, a magyar tudományosság szempontjából legtöbbet érő szerzeménye.

Nagyon fontos lenne ismerni: mekkora volt ez a könyvtár s mit tartalmazott, de erre nézve a Batthyány-könyvtárban nincsenek adatok.³ Megközelítő nagyságát meg lehetne állapítani, ha ugyan valaki az egész könyvtárt darabról-darabra átvizsgálná; pontos eredményre azonban így sem juthatnánk, mert a könyvek egy része esetleg nincs ellátva a lőcsei egyház tulajdonát jelző felirással. Ez idő szerint meg kell elégednünk azokkal az adatokkal, a melyeket a kéziratok és a régi nyomtatványok egy részének bejegyzéseiből nyerhetünk.

Az egész gyűjtemény alig mehetett többre 250—300 kötet-

¹ Hasonmása megjelent a Könyvszemle 1895-iki folyamában.

² Már az 1785-ben megjelent *Leges Ecclesiastici*-ben említi a püspök hogy a lőcsei könyvtár birtokába jutott.

³ A könyvek lajstroma meg van egy lőcsei polgárnál, de nem lehetett tőle megkapni; az illető még válaszra sem méltatta hozzá intézett leveleimet.

nél. Hanem ez a kevés aztán rengeteg értéket képviselt. Volt benne körül-belül hatvan darab középkori kézirat, melyeket első sorban az tesz kiváló becsüvé, hogy mind hazai eredetűek. Emellett számos szép ősnymtatvány, kora XVI-ik századi munka, alkotta a zömét, újabb XVII—XVIII. századi könyv aránylag kevés lehetett benne.

Ennek a lőcsei könyvtárnak a története egy darab művelődéstörténet. Híű képét adja annak a fejlett szellemi életnek, a mely a reformácziót megelőző másfélszáz évben a Szepesség városaiban lüktetett. Érdemes tehát rá, hogy kissé bővebben foglalkozzunk vele.

A gyűjtemény mint egységes, parochialis könyvtár csak a XVI. század elején alakult meg, valószínűleg a nagy könyvbarát és tudós theológus Henckel János plébánosága idejében. Ő egyesítette a lőcsei¹ egyház különböző gyűjteményeit, hozzácsatolván a Szepesség legrégibb könyvtárát, a 24 királyi város plébánosainak egyletéét.

Ennek az utóbbinak története a XV. század első éveig nyúlik vissza, de kétséget sem szenved, hogy már előbb létezett. A plébánosok egyesülete a XIII. század közepén keletkezett. Voltak-e a társulatnak ez időben már közös tulajdont képező könyvei, adatok híjján meg nem mondhatjuk. Tény az, hogy 1405-ben már olyan könyvgyűjteménye volt, a melynek őrizetére négy tekintélyes plébános volt kiválasztva. Egyik kéziratuk bejegyzése őrizte meg ezt az adatot,¹ a melyet a *librariának* több mással egyetemben ajándékuł adott György leibitzi plébános. Biztosan nem tudjuk, de a könyvtár későbbi sorsából gyaníthatjuk, hogy a könyveket Lőcsén, a főtemplom valamelyik kápolnájában őrizték. Idővel, úgy a XV. század végén vagy a XVI-ik elején, egyszerűen beolvadt a gyűjtemény a lőcsei egyházéba. Egy 1483-ik évi ősnymtatványon például a XV. századi bejegyzés: *24 Regalium* után majdnem azonos korú, de mindenesetre 1510-nél nem újabb kézzel írva áll: *l(iber) ecclesie Leutschoviensis*. Mikor a XVI. század huszas és harminczas éveiben Luther tanai rohamosan elterjedtek a szepesi városokban, akkor veszett el a társulat

¹ Magyar Könyvszemle, 1880. évf. 344. l. és Hradzky, A XXIV. királyi város plébánosainak testvérülete. (Miskolcz, 1895.) 105. l.

könyvtára végképen a lőcsei egyház javára. A plebánosok egy része már korán felvette az új hitet; a többieket is elfoglalták a vallási villongások, a könyvekkel nem törődött senki. A sok öreg skolasztikus munka, a századokon át becsben tartott homiliás könyvek, a glosszák, az egyházjog vastag foliánsai egyszerre elvesztették értéküket, új eszmék, új irányzatok mozgatják az embereket, a régi tudományos anyag idejét multa, lommá válik. Szerencsére Henckel János megmentette legalább egy részét a könyveknek, elhelyezte őket a templomban, nagy részüket meglánczoltatva biztosította az elkallódástól. De bizony a mi ránk maradt, az már csak töredéke a *libraria 24 plebanorum regalium*-nak. Még tizenegy kézirat és két ősnymtatvány van meg belőle a Batthyány-könyvtárban; köztük egy a már említett *György* leibiczi, egy *Bártfai Ágoston* filrai, kettő *Boroszlói Benedek* kassai plébánosé, egy pedig *Aranyasi Mártoné* volt.

A lőcsei egyház többi könyvein ötféle középkori jelzést találunk. Egy részük a főtemplom sekrestyéjében állott, ezek csak »*ecclesie sancti Jacobi*« jelzéssel vannak ellátva. Ilyen felirással bir tizenhárom kézirat és még egyszer annyi régi nyomtatvány. A hagyományozók és ajándékozók közt találjuk *Stolleni Pétert* (a XV. sz. elejéről 1 kézirattal), *Weydeni Tamás* lőcsei prédikátort (1440-ből, 1 kézirattal), *Polirer Gáspár* lőcsei káplánt (3 kézirattal, 11 ősnymtatvánnyal), *Henckel Sebestyén* lőcsei papot (1509-ből egy ősnymtatvánnyal), *Leubitz Benedek* rozsnói plébánost (1514-ből, egy ősnymtatvánnyal), *Senffleben Zsigmond* altaristát († 1513-ban; két kézirattal és két ősnymtatvánnyal), *Mátyást*, a lőcsei hospitale rektorát († 1515-ben; egy 1503-iki nyomtatvánnyal), *Bártfai Bálint* szepesi örkanonokot (1517-ben, 2 ősnymtatvánnyal), *Waloch* (Oláh?) *Máté* leubiczi plébánost (1517-ben a Summa Antonini 4 kötetével), *Zemerchéni Kristóf* szepesi lektort (egy nyomt. Pelbárttal) és *Sperenfogel Konrádot*, Lőcse többszörös biráját és krónikását (egy 1513-iki nyomtatvánnyal).

A másik jelzés a lőcsei bélpoklosok menházáé. A *Hospitale Leporosorum* összekötetésben volt ugyan a főegyházzal, kápolnája is volt a Szent-Jakab-templomban, de a XVI. század elejéig külön adminisztrációja volt s könyvtárát is elkülönítve kezelték. A *Hospitale* nevét öt kódex és ugyanannyi nyomtatvány viseli. Az adakozók közül *Huter Márton*t és *Weisz Bálint* lőcsei altaristát ismer-

jük. A hospitalének a Szent-Jakab-templomban levő kápolnája, a később egyházi könyvtáru szolgáló *Capella Sancti Georgii* is szép gyűjteménnyel birhatott; könyveiből még 12 kéziratot őriz a Batthyaneum, melyekből egy *Szetlen Miklóstól*, a kápolna prédikátorától, egy *Ágoston* menhardstorfi plebánostól, kettő pedig *Opuli Pétertől* származik. Ez utóbbi krakói, majd lőcsei pap volt s 1470 körül húnyt el.

Úgy látszik, szintén a hospitaléhoz tartozott a főtemplomnak maig fennlevő Szent-Miklós- és Katalin-oltára. Ennek is voltak könyvei, a melyekből még meg van 5 kézirat és egy őnyomatvány.

Végül külön jelzéssel vannak ellátva azon kis templomocska könyvei, a mely a város falain kívül állott s a melyet a XVI. század elején sztratégiai okokból bontottak le a polgárok. A *Sancta Elisabetha Extra Muros* könyveiből azonban már csak három darabot találtam a gyulaféhevári könyvtárban. Mind a három kézirat s lőcsei polgárok ajándékozták volt a Szent-Erzsébet-templomnak.

Ezek képezik a részeit a lőcsei egyház könyvtárának. Hozzájuk járul még egy sereg könyv, a melynek a könyvtárba jutása felől nincsenek adataink, de a melyek valószínűleg ott voltak már a XV. században. A legérdekesebb ezek közt *Petschmessing Kristóf* lőcsei baccalaureus és *Lőcsei Bertalan* egy-egy kódexe, mindkettő a XV. század derekáról. Csak véletlenül kerülhetett Lőcsére az iglói Szent-Mária-egyház három kézírata s Hylbrand Lőrincz ottani plébános egy nyomtatott könyve.¹

A XVI. századi egyesítés után nevezetes szaporodást nyert a már különben is elég tekintélyes egyházi könyvtár Henckel János és Molnerius György gyűjteményének bekebelezésével.

Henckel Jánosnak, Mária királyné kedvelt udvari lelkészének élete eléggé ismeretes; szereplése az udvarnál, részvétele a meginduló vallási mozgalmakban, érintkezései a külföldi tudós világ-

¹ Hylbrand csinos könyvtárának jó része ma is meg van az iglói főtemplom tulajdonában. Hradszky József *A XXIV. királyi plébános testvériülete* cz. jeles munkájában 16 kötet könyvét czím szerint elsorolja. A legtöbbben érdekes bejegyzések foglaltatnak a könyvtárakra s könyvkereskedésre vonatkozólag.

gal kellőképp meg vannak világítva. Azonban életiróinak egyike sem ismerte hátrahagyott könyvtárát, illetve annak töredékeit (mert a Batthyaneumba már aligha jutott az egész), holott könyvei míg egyrésztől érdekes s részben nem ismert adatokat szolgáltatnak életéhez, másrészt igen jól jellemzik Henckelt mint tudóst s megjelölik tanulmányainak, szellemi foglalkozásának irányát.

Nem adhatom teljes átnézetét a gyulafehérvári könyvtárban őrzött könyveinek, mert jó részük már a XVI. század huszas és harminczas éveire esvén,¹ a nagy könyvtárban őriztetik, melyeket pedig, mint már többször említettem, nem volt időm és alkalmam átkutatni. Csak azokról számolhatok be, a melyek a kéziratok és az ősnymtatványok közt vannak. Ez pedig nem sok, mindössze két kódex és 33 kötet nyomtatvány.

Henckel a XV. század végső éveiben kezdte könyveit gyűjteni. 1496-ban *Leudeschit György* szepesi kanonoktól örökölt könyveket, a kinek végrendeletében ezen pontot olvassuk: »*Item meos omnes libros lego Joanni Henckel*«. ² Ebből a hagyatékból két darabot találunk a Batthyaneumban: egy kéziratot és egy ősnymtatványt. Úgy látszik, nagyobb számú könyvet kapott, illetve örökölt rokonától Thurzó Zsigmond váradi püspöktől is. Ezekből 9 darab szép, díszes velencei nyomtatvány, csupa egyházi jogi munka van még meg. A többit, a bejegyzések szerint, nagybárá maga Henckel vette Krakóban, Bécsben, Budán, Páduában és Velencében.

Érdekes lenne ismerni a későbbi szerzeményeit is, főleg azokat a könyveit, melyeket a külföld nevezetes tudósaitól nyert ajándékba. Fenmaradt például emléke, hogy *Erasmus*, kinek Henckel nagy tisztelője volt, több művét, azonnal megjelenésük után, megküldte neki. Nem lehetetlen, hogy az esetleg szerzőjük ajánló sorait viselő nagybecsű kötetek a nagy könyvtárban lap-pangnak.

Henckel könyveinek egy tekintélyes része lánczczal van ellátva, a mi arra mutat, hogy könyves-stubája még egészen középkori módra volt berendezve; köteteinek legtöbbje nem polczokon, hanem olvasó-támlákon feküdt s oda volt lánczolva. Vala

¹ Henckel 1539-ben halt meg.

² Bunyitai, A váradi püspökség története, II. k. 171. l.

mennyin rajta van névalírása, s a legtöbbön e mellett még a könyv megszerzésére, árára, kötésének költségeire s más efélékre vonatkozó jegyzetek is találhatók.

Megjegyzem még, hogy véleményem szerint Henckel utján jutott a löcsei parochia birtokába a kassai domonkosok középkori könyvtárának néhány nagyértékű kódexe és ősnymtatványa is. Hogy ezeket nem Kassáról, hanem Lőcséről kapta Batthyány, arról a *Leges ecclesiastici* tanuskodik. Nagyon valószínűnek látszik, hogy ezeket Henckel szerezte volt kassai prédikátor korában s tőle szállottak azok a löcsei Szent-Jakab-egyházra.

Molnerius György könyvtára jóval később keletkezett, mint a Henckelé s érdekessége sem vetekedik azzal. Molnerius régi löcsei család sarja, előbb nagy-lomniczi, aztán bélai, végül löcsei lelkész, egyike volt azon kevés szepességi papnak, a kik a hódító lutherismus ellen állást foglaltak. Tekintélyes tagja volt a szepesi huszonnégyszáz plébános társulatának s köztisztviselőként állott nagy theologiai tudományáért. A mint a maradványok tanúsítják, szép könyvgyűjteménye lehetett, a melynek legtöbb darabja persze a XVI. század második negyedéből való nyomtatvány s így a nagy könyvtárban van elhelyezve. A karzati szobában csak mintegy 20 nyomtatott könyvön találtam nevét. Könyveit 1558-ban történt halála után kapta meg a löcsei egyház.

A már említettekén kívül még több középkori felvidéki lelkész nevével találkozunk a löcsei származású könyveken. Némelyiken a hajdani tulajdonosok egész sora van feljegyezve, valóságos genealogiát lehet belőlük összeállítani. Így egy a XV. század első feléből való kéziratnak nem kevesebb mint hat középkori gazdája ismeretes:

Lőcsei Bogner Miklós,
Lőcsei Crewschin Péter,
a szepes-olaszi plébános,
Rubner Bálint,
a löcsei falonkivüli Szent-Erzsébet-egyház (1479), és
a Szent-Jakab-egyház.

Akárhány olyan kéziratra és régi nyomtatványra akadunk, a melyen csak újabb, XVII—XVIII. századi bejegyzés mutatja, hogy a löcsei könyvesházból került Gyulafejérvárra, de a melynek jellemző kötése vagy miniatúrája kétségtelenül igazolja szepességi eredetét.

Különösen a jellemző kötések révén lehet több, különben felismerhetetlen származású kéziratot magunkénak vindikálni. Valószínűleg valamely lőcsei, a könyvkötést iparszerűleg űző mester készítette ezeket a lengyel és a hazai, egyéb vidékekről való könyvtábláktól merőben elütő diszítésű kötések, a melyeknek tanulmányozása a bibliografia és az iparművészet szempontjából egyaránt hálás feladat lenne. Bélyegeik általán keveset különböznek a XV. század derekán Közép-Európában szelvében használtaktól. Hanem az összeállítás és elrendezés olyan sajátos, hogy hasonlót hiába keresnénk másutt. Rendszerint az egyebütt is szokásos körvekből s liliomokból alkotott keret közepén vonalakból és gót modorú stilizált virágokból szerkesztett, természetest utánzó, naiv, de csinosan összeállított bokrok vagy virágcsomók képezik a táblák diszítését. Van egy fajta speciális kötése Henckel Jánosnak is, kinek könyveit különben meg lehet ismerni a rájuk vert lánczokról.

Nem lehet megállapítani, hogy a szepesi káptalan tulajdonát képezett néhány becses kötet a lőcsei könyvtárral együtt került-e Batthyányhoz, vagy egyenesen Szepes-Szombatról. Úgy látszik, hogy ezek a könyvek még 1771-ben a káptalannál őriztettek. Egy darabról legalább biztosan tudjuk ezt; azon kódexet, a melyből Wagner Károly *Analectáiban* az ismeretes *Necrologium Scepusiense*t kiadta s a mely ma Gyulafejérvárott van, még 1771-ben mint káptalanának tulajdonát említi a tudós szepesi kanonok. Szinte érhetetlen, miként engedhette át a káptalan, akár ajándékba, akár pénzért, legbecsesebb ereklyéit Batthyánynak.

Azon időben, midőn a nevezetes lőcsei könyvtárt birtokába vette a szenvedélyes gyűjtő, a felvidék egy másik ősrégi könyvtára megszerzése iránt is tett lépéseket. A középkori eredetű bártfai egyházi, később városi könyvtárt értjük. De ezt vagy nem sikerült egészen megszerezni, vagy, a mi valószínűbb, a már tetemes mennyiségű régi nyomtatvánnyal rendelkező püspök nem akarta a sok, talán jórészt egy példányban nála is meglevő régi nyomtatványt megvásárolni s csak válogatott belőlük. A Batthyaneum a bártfai könyvtárból nem sok könyvet őriz; a karzati kis könyvesházban mindössze két kéziratot, három inkunábulumot s újáron XVI. századi nyomtatványt találtam, a melyek Bártfi exlibrisével vannak ellátva. Természetesen nincs kizárva a lehetőség, sőt valószínű, hogy a nagy könyvtárban még számos bártfa

eredetű kötet van s gondos átnézés után a Bártfáról elveszett 50—60 munkának nagy részét meg lehetne Gyulafejérváron találni.

Ábel Jenő, a bártfai könyvtár jeles monografusa, nem tudta megállapítani, hová lettek a bártfai könyvgyűjtemény hiányzó darabjai. A könyveket állítólag 1749-ben a városi tanács és Stojkovits János plébános eladták volt 100 forintért az egri káptalannak. Ámde Egerben nem kerültek elő a könyvek. Ebből s Ribini (Memorabilia Eccl. Aug. Conf.) egy hallomás után irt tudósításából Ábel azt következtette, hogy az akkori egri püspök, Barkóczy volt a vevő, de ez nem a püspökség részére, hanem a saját magángyűjteménye számára vásárolt s így a keresett könyvek talán a püspök utódainál lappanganak.

Volt egy másik hír is a könyvtár megdézsmálásáról. *Desőfi József* Bártfai leveleiben (Sárospatak, 1818.) írja: »*hogy a hajdan itten virágzó Tzisztertziták bibliotékája maradványi az elébbi erdélyi püspök, gróf Batytyányi kezére még egri kanonok létében kerültek.*« Feltűnt ez Ábelnek is, de ő személyesen nem mehetvén le Gyulafejérvárra a könyveket felkutatni, levélben tudakozódott az akkori könyvtárnoktól, ott vannak-e a Bártfáról hiányzó kötetek? Csakhogy a könyvtárnok »*a legszorgalmasabb nyomozás daczára*« sem talált bártfai provenienciájú könyveket s így Ábel — megbízván a tudósításban — a derék és szavahihető Desőfinek nem adott hitelt.

Pedig Desőfi teljes igazságot irt, a hiányzó könyveket, ha nem is mind, de jó részüket, Batthyány vásárolta meg a várostól vagy a plébániától.

Az egész bártfai könyvtár nem volt valami tekintélyes; 1725-iki leltára mindössze 134 kötetet sorol fel. Ebből mai napig meg van 75 kötet nyomtatvány és három középkori kézirat. Hiányzik tehát 59 kötet s nem 96—100, mint Ábel írja. Tartalmilag sem lehet kiválónak mondani. Kézirat kevés volt benne; a fennmaradt adatokból tudjuk, hogy a templom öreg pergament könyveit 1595-ben az orgona kijávitásánál felhasználták. A nyomtatványok közt is több volt a XVI., mint a XV. századi, a mint azt a leltárak mutatják. Batthyány püspök tehát ezért nem szerezte meg az egészet. Csak két kéziratot vitt el, legalább csak ennyin van rajta a város címere könyvjelzője, s három ősnomtatványt, a többire nem volt szüksége. Az Ábel jegyzéke segítsé-

gével konstatálhatjuk, hogy a ma Bártfán őrzött régi nyomtatványok nagy része valóban meg van Gyulafejérváron is. Azt vélem, inkább a XVI. század termékeit válogatta ki a püspök, a ki előszeretettel gyűjtötte a reformátorok, Luther, Melanchton s főleg Erasmus munkáit, ily módon kiegészítve a régibb eredetű löcsei gyűjteményből nyert sorozatot.

Nincs okunk valami nagyon bánkódni a bártfai könyvtár illetén spoliációján. Elmondhatjuk Desőfivel, hogy »azt nem kell veszteségnek venni«, a mi Batthyány püspökhöz került; jobb helye volt ő nála a becses könyveknek, mint Bártfán, a hol még a XIX-ik század nyolczvanas éveiben is nyugodtan elnézték, mint teszi tönkre a könyveket a rájuk csorgó esővíz, a melyet a templom restaurálási munkálatai alkalmával épen a páratlan középkori könyvszekrény tetejébe vezettek.¹

A mint Batthyáynak egri prépostsága a felvidék egyházainak átkutatására nyújtott alkalmat, úgy erdélyi püspöksége megadta a módot Erdély régi könyvtárainak megtizedelésére. Csak hét évvel előbb, hogy Batthyány Gyulafejérvárra került, oszlatták fel a jezsuita zárdákat. A magyarországiaknak többnyire szép és jó rendben tartott könyvtárai az egyetem birtokába jutottak; az erdélyi rendházakéit pedig, legalább nagy részben, a tudós erdélyi püspök szerezte meg. Hozzá kerültek a gyulafejérvári, nagyszebeni, brassói és kolozsvári jezsuita-könyvtárak, a melyekből főleg a régi magyar irodalom csoportja gazdagodott.

A *canonica visitatiók* jó alkalmat szolgáltattak a parochiák könyveinek megdézsmálására. Egy-egy régi misekönyv, kéziratot breviárium, néhány régi magyar nyomtatvány a legtöbb helyen akadt. A püspök minden valamit érő darabra rátette a kezét, jól tudván, hogy ez az egyedüli módja megmentésüknek. A ki tudja, mint bántak s bánnak sok helyütt ma is nálunk a régi könyvekkel, méltányolni fogja a szolgálatot, a mit Batthyány ezzel a tudomány-nak tett.

Erdélyi kisebb szerzeményei közül csak kettőt említek még meg. 1765-ben az erdélyi főkormányshékö feloszlattván az alvinczi anabaptista hitközséget, a szegény »tévelygőknek« könyveit is elkobozta. Hogyan és miként, nem ismeretes, de ezek a könyvek

¹ Ábel, id. m. előszavában.

Batthyány birtokába jutottak. Mindössze husz kötetből áll az egész gyűjtemény, hanem ezek közt néhány igen becses és fontos akad. A másik nevezetes szerzeményről már megemlékeztem. 1782-ben Brassóban az evangélikusok két középkori kézirattal ajándékozták meg a más felekezettűek előtt is nagy tiszteletben álló püspököt. A két kódex a brassói *collegium Corporis Christi* könyvtáráé volt a XV. században; róluk alább, a kéziratok leírásánál találhat az olvasó bővebb adatokat.

A legnagyobb tömegű gyarapodást a Migazzi-könyvtárral nyerte a Batthyány gyűjteménye. Már elmondottuk, miként jutott a hirneves könyvtár eladásra s mint vette azt meg az erdélyi püspök. A gyűjtemény lajstromának megszerzésére irányított fáradozásaim nem jártak eredménnyel és így csak a kötések, könyvjelzők s feltevések révén vagyok képes hozzávetőlegesen megállapítani, mit és mennyit foglalt az magában.

A mintegy nyolcezer kötetre tehető gyűjtemény kevés hazai vonatkozású munkát tartalmazott, aminek oka abban keresendő, hogy Migazzi, eltekintve némely modern darabtól, a legnagyobb részt külföldön szedte össze. A könyvtár java abban az időben került össze, amidőn a szerzetes rendek eltörlése folytán rengeteg régi becses irodalmi kincs került eladásra s vált úgyszólván közprédává. Innen van, hogy az, úgy mint az ez időben keletkezett könyvtárak legtöbbször, telve van régi zárdák könyvtáraiból származó munkákkal. Migazzinak mint bécsi érseknek könnyű volt hozzájutni az alsó-ausztriai szerzetesházak elkobzott könyveihez. Nem lehet ennél fogva csodálni, hogy a Batthyaneumban szép számú idegen eredetű kódex, értékes külföldi ősnymtatvány található.

A legértékesebb kézirat, a Codex Aureus, fájdalom, származásának semmi nyomát sem viseli magán, de kétségen kívül Migazzitól jutott mostani helyére. Az utána jövő legrégebb s talán — külföldi szempontból — legbecsesebb darabok a laventvölgyi Szent-Mártonról nevezett apátság tulajdonát képezték volt; koruk a X. századig megy vissza, köztük van az apátság XIII. — XV. századi nekrológiuma is. Vannak aztán kódexek és ősnymtatványok a bécsi Szent-Dorottyáról czimzett kanonokrendi zárdából, az ugyanottani Szent-Jeromos klostorból, a bécsújhelyi ágoston-rendiektől, a klosterneubugi, czelli és leobeni szerzetesházaktól, úgy szintén a bécsi és passauai jezsuitáktól.

Volt aztán a Magazzi gyűjteményének egy olyan tekintélyes része, amelynek a megszerzése meglehetősen homályos és megmagyarázhatatlan. Ugyanis egész sereg szép és érdekes középkori kézirat és nyomtatvány viseli magán a bécsi egyetem filozófiai fakultásának XVII—XVIII. századi bejegyzését. A legtöbbször ez áll: *Facultatis philosophicae in Vienna*. Utána az évszám; többnyire 1686, mely évben hihetőleg rendezték és lajstromozták a könyvkészletet. A bejegyzés majdnem minden darabon át van nyomva egy virágos kacsaringókat mutató, erős fekete, olajos festékű bélyegzővel, világosan azon czélzattal, hogy olvashatatlan legyen.

Abban a korban, midőn *Wan Swieten* kidobatta az egyetem könyvtárának szánt elkobzott könyvgyűjteményekből a szerinte »csak tudósi hivalkodásnak szolgáló« régi kiadásokat, cseppet sem lehet csodálkozni rajta, ha ezek a könyvek is mint hasznavehetetlen selejtek választattak ki s adattak el. Ha így történt, bizony örök szégyen azokra, akik a kiválogatást eszközölték. Van a pár száz darab közt egy sereg XIV—XV. századi kézirat, szép és becses könyvek az egyetem hajdani professzorainak hagyatékából, olyan ereklyék, amelyeket ma bizonynyal drága pénzen vennének vissza. Hogy egyebet ne említsünk, van néhány szép darab *Celtés Konrádnak*, a német humanizmus büszkeségének könyveiből, telve a híres új-latin poéta jegyzéseivel s fogalmazványaival.

Némi csekély kárpozlásul szolgálhatnak ezek tömegesen elhurczolt irodalmi kincseinkért, s egyszersmind felköltik azt a jogos reménységet, hogy sikerülni fog valamikor cserébe értük egyet-mást visszaszerezni a külföldön őrzött ereklyéinkből.

Ilyen sok helyről összehordva, a Batthyány-gyűjtemény természetesen igen sok oldalú. Anyagának egy része ugyan már elavult s legfeljebb könyvészetű értéket képvisel. Ámde egy tetemes része olyan emlékekből áll, amelyeknek értékét nem hogy megsemmisítené, inkább növeli az idő.

Van egy pár olyan specialitása, amely tovább fejlesztve s gyarapítva, idővel nem csak országos, hanem világhírűvé tenné. Ilyen a maga idejében sokat emlegetett *bibliagyűjteménye*.

Nem a darabok számával tűnik ki, bár van benne vagy 600 kiadása a szentírásnak, hanem az teszi kiválóvá, hogy a meg-

levő kiadások egy része a legnagyobb ritkaságok közé tartozik. A legrégebbek a latin és német nyelvűek; különösen az utóbbinak 1470—1500 közti időből való igen becses kiadásaiból találunk többet. Fontosak és kiváló értékűek a legrégebb Luther-féle fordítások is, melyek egytől-egyig remek példányokkal vannak képviselve. De talán a legtöbbet érnek a különféle szláv nyelveken való kiadások, amelyek ritkaságát és megszerzhetetlenségét a könyvtárnokok jól ismerik. A magyar biblia majdnem minden kiadása itt található, kezdve Sylvester János Új Testamentumának 1541-iki nyomtatásán. Nevezetes még ebben az osztályban I. Rákóczi Ferencz fejedelem szép házi-bibliája, a melyet a könyvkiállítás révén már ismer a magyar közönség.

Az egyházi szerkönyvek magyar vonatkozású darabjairól alább lesz szó. Csak azt említem itt meg, hogy szép számmal vannak a hazai nemzetiségek nyelvén készültek, köztük sok nevezetes XVI—XVII. századi darab.

Kitűnik még az egyháztörténeli szak a zsinatokra vonatkozó régebbi irodalom szép gyűjteményével. Nagyrészt olasz munkák, melyeket Batthyány nyilván Rómában tartózkodása idején vásárolt s részben egyháztörténeli munkáiban értékesített.

Meg még emlékeznünk a görög és római klasszikus írók műveinek csoportjáról is. Ma ugyan már részben értéküket veszítették a hajdan nagy becsben tartott kiadások s alig fogja keresni valaki akár a Sveinheim és Pannartz első kiadásait, akár a baseli vagy lioni nagy sorozatokat, de könyvészeti becsük még mindig elég nagy arra, hogy ne mellőzzük őket hallgatással. A legrégebbi s legkiválóbb kiadások az ősnymtatványok alább következő felsorolásában találhatók s némi fogalmat nyújtanak ennek a szaknak gazdagságáról.

A régi magyar könyvtár elég tekintélyes számú darabbal van képviselve a Batthyáneumban. Bár Batthyány a kor irányának hódolva különös előszeretettel gyűjtötte a szép, régi amatőr kiadásokat, az Aldusokat, a Giunták, az Elzevirek, Plantin és Bodoni nyomdájának termékeit, azért a szerény külsejű magyar könyveket sem mellőzte. Tudva, milyen ritkák voltak a régebbi magyar könyvek a XVIII. század végén (talán ritkábbak, mint ma, a mikor egy egész sereg könyvárus és gyűjtő kutatja fel es hozza forgalomba őket), csak csodálunk lehet, hogy annyit összetudott

szerezni a püspök, amennyit Szabó Károly Régi Magyar Könyvtárában a gyulafejérvári könyvtárból felsorol. Közel 200 darabban van képviselve az első és második rész, ezek közt több unikum s a magyar bibliának és a Hármaskönyvnek majdnem minden kiadása. A magyar nyelvűekből a XVI. századra 23 darab esik, köztük van Sylvester Új Testamentoma az 1541-iki és a még ritkább 1574-iki kiadásban, Heltai Bibliája, Agendája, Chronikája, Székely István Chronicája és sok más becses régiség. A nem magyar nyelvű hazai nyomtatványokból 20 származik a XVI. századból. Kétséget sem szenved, hogy alapos kutatás, esetleg új katalógus készítése révén még számos magyar munka jönne napfényre a könyvtárban, annál is inkább, mert Szabó Károly a későbbi szaporodásokat egyáltalán nem vizsgálta át.¹

Az I. és II. részbe tartozók felsorolása, miután azok a *Régi Magyar Könyvtárban* teljes czimükkel megtalálhatók, fölösleges lenne. A III. részbe tartozók is jórészt megvannak a R. M. Könyvtár legutóbb megjelent köteteiben, de ezek közül több igen nevezetes bejegyzéseket tartalmaz, a néhány hiányzó pedig oly nagy ritkaság, hogy szükségesnek tartom az általam látottakból az 1510 előttiakat valamennyit, az azutániakból pedig egy-két kiváló darabot felsorolni.

Jegyzékük a következő:

1480. MISSALE secundum ritum dominorum Ultramontanorum. Veronae, 1480. 2-r. Régi Magyar Könyvtár III. 2. (C₅. II. 5. és E₅. II. 2.)

Két teljes, igen jó állapotban levő példány, mindkettő egykorú kötésben.

1486. MISSALE STRIGONIENSE. Venetiis, Erhardus Ratdolt, 1486. 2-r. R. M. K. III. 11. (C₅. III. 10.)

Igen szép példány egykorú kötésben; a canon-kép hiányzik belőle.

1488. THWROCZ, JOHANNES DE —. Chronica Hungarorum. Augustae, Erhardus Ratdolt, 1488. R. M. K. III. 15.

1488. THUROCZ, JOHANNES DE —. Chronica Hungarorum. Brunnae, 1488. R. M. K. III. 16. (Z₄. III. 11.)

¹ Szabó a Magyar Könyvszemle 1882. évi folyamában az országos könyvkiállításra küldött könyvek közül még néhány pótlékot közölt a Batthyáneumból is.

Rubrikálatlan, teljes és ép példány, a XVI. század közepéről való széljegyzetekkel. Az utolsó oldalon, mint egy folytatásképen ezt írta be a könyvbe a XVI. századi tulajdonos, a ki valószínűleg brassói szász ember volt:

Ex eo Ferdinandus rex ad regnum Hungariae contra Johannem regem communi consilio procerum Hungariae electum, ius habere sese reddidit, quod caesar Maximilianus anno 1491. cum Ladislao rege et Hungaris fecerat transactionem, qua cautum fuit, quod si Ladislaus absque sobole mascula decederet, ut tum Maximilianus et ipsius haeredes, recta linea descendentes, regnum obtinerent. Cum ergo Ladislai filius Ludovicus esset extinctus, non relictis liberis Ferdinandus, qui et Maximiliani nepos esset e filio et Austriae princeps et praeterea Ludovici sororem haberet in matrimonio, iure sibi regnum illud deberi confirmabat.

A könyvhöz kötött üres lapokon ugyanezen kézírással még sok érdekes feljegyzés következik. Elöl jön:

Fragmenta quaedam partialia historica rerum Hungaricarum et Transsylvaniae.

Anno domini 1233. Tartari primo devastarunt regnum Vngariae et demum anno 1336. Praefati Tartari prope totum regnum iterum devastarunt et in his partibus per septennium commorati sunt. Item anno 1421. saevissimus Turcarum imperator (felibe irva: Amurathes) terram Barczensem devastat, consulat[um] Coronensem abducit, residuo populo in arce Coronensi conserit. Item anno domini 1432. idem Turcarum imperator iterum terram Brassoviensem ferro et igne vastat. Item anno 1443. praenotatus Turcarum imperator circa Szaszwaros terram Transsylvaniam intravit ac civitatem Szaszsebes obsed[it], incolasque civitatis ac forensium multitudinem per Brassoviae terram abduxit. Item anno domini 1453. Constantinopolis per Mahumetum 4. Cal. Junias expugnata est. Item anno domini 1473. praefatæ gentis ferocitas Varadinum Civita[tem] devastavit. Item anno domini 1479. Magnificus dominus Stephanus Bathori Wajvoda Transsylvaniam sexagintaquinque millia Turcarum in campo Keönyörmező die S. Culmannj devicit et prostravit, Deo propicio agente. Item anno 1517. Alba Graeca, regni Hungariae propugnaculum, per Turcas occupatur. 1526. anno Ludovicus rex in campo Mohacz interijt. Item anno domini 1529. die 22. Junii ingens strages Hungarorum et Saxonum per irruptionem Petri Waywodae Moldaviensi facta est in terra Barczensi. (Alul az 1529. után csillag alatt megjegyezve: Hoc anno Solymannus Turcorum imperator Viennam obsidet et ob expugnatione reversus trigesima die abductis in servitatem 60,000 et amplius Germaniis, Budam venit, ubi relictum Joannem Vayvodam denuo Regem constituit.) Item anno domini 1534. Ludovicus (elibe szúrva csillag alatt: Aloysius Andreae Grittifilius) Grythj propter interemptum

Emericum Czjback electum episcopum Varadiensem in civitate Mediensis obtruncatur. Item anno domini 1541. Stephanus Majladi Waywoda Transsylvania a duobus Wayvodis, altero Moldaviae, altero Bulgariae, perfide captus, a Turcis in perpetuam captivitatem abducitur. Eodem anno Transsylvania in potestatem reginae Isabellae devenit, cui proest 8 annis cum filio Joannis Regis. Item anno domini 1549. magister Joannes Honterus Coronensis, restaurator honestarum disciplinarum, Coronae moritur. Item anno domini 1551. expugnatio oppidi (áthúzva Lÿppa) Themeswar per Amathum bassam; eodem anno Lyppa, Zolnock ac plures arces in superioribus Hungariae partibus in potestatem Turcarum cedantur. Item eodem anno Isabella regina cum filio suo ex Transsylvania in Poloniam dimittitur. Eodem anno Frater Georgius thesaurarius in Vincz ab Italicis militibus occiditur. Item anno domini 1554. pestis per totam Hungariam et Transylvaniam grassatur. Anno 1556. Isabella regina in Transylvaniam reducitur et moritur anno 1559. Item anno domini 1566. Szygethium, Julia in Hungaria in potestatem Turcarum reducta sunt et in ista expeditione Solymannus imperator Turcarum occubuit. Anno domini 1569. undique exundationes aquarum.

Következnek 3 oldalon németnyelvű jegyzetek bizonyos földek határaitól. Azután ugyanazon kéz által írva:

1570. *DE DIVISIONE BONORŪ inter parentes et eorum liberos iuxta consuetudinem Saxoniam.* 14. oldal. Ugyanezen oldalon középén: *Articuli ab Vniversitate Saxonum conclusi anno 1569. Cibini.* Latinul és németül. Két oldallal odább: *Nova constitutio facta anno 1560. in generali conventu Dominorum Saxonum post festo S. Georgii celebrato.* Ugyanilyen szász conclusiók 1557 és 1555-ből.

1490. *MISSALE STRIGONIENSE.* Nurembergae, Georgius Stüchs de Sulczpach, 1490. R. M. K. III. 22. (B₅. V. 19.)

Hiányzik a czímlap, 1 naptár-levél, a canonkép s néhány levél a szövegből. Egykorú kötésben.

Az első tábla belsején a XVI. század első negyedéből való irással:

*Felseges Isten vles engemet az Jok közzeben az en | Letemben
el valaz engem az gonozok közül hogy | vejh Engemet Job kezéd felől
En Ides Megh | valtom. Mert el jw az Nap Mel*

A 18^a. lap üres felén hasonló korú irással ezen egyházi ének olvasható:

Cantio ad Notam Sok halakat ur istennek.

*Isten fiya magath megh alaza,
Menij orzagbul ez Vilagra jöue,
Züvz Marjanak mihiben beh mine,
Embersiget Mj Iretthünk fel vün*

*Ehségeket es szomiusagokat,
Faratsagot es boszusagokat,
My irettünk sokakat szenuedet,
Hogj bűnünkkről eleget thehetne.*

*Sok vakolknak zemeket megh nita,
Korosokat, poklossokat vigazta,
Halottakat, nem chiak egiet tamazta,
Netiben ez vilagra iők.*

A kötet hátsó borítólapján a XVI. század végéről való írással:
Possidet hunc librum Stephanus cognomine Chyzar.

Az első meglevő lapon: *Resid. Claud. Soc. JESV. 1701.*

1495. MISSALE STRIGONIENSE. Venetiis, Joannes Emericus de Spira, 1495. 4-r. R. M. K. III. 32. (C₅. VI. 1.)

Rongált, de címlap hijján teljes. XVII. századi szép, arany nyomásu, fekete bőrkötésben, a mely valószínűleg Gyulafejérváron készült, 1665 után.

A meglevő első lapon: *Domus Patrum Alba Juliensium 1700.* (Jezsuiták).

A naptár márcziusi oldalán: *Anno 1665. die 10. Julii Almasi Bodor Lőrincz es Janos Deak attuk es arultuk az negy Papismus-bol meghmarat Casulakot es három nagy Ingeket egy Bőjtre valo fekete öltözetet, Egy [Mis]salis könyvet, egy ostya sütő vasat az Olafaly szorzed Uraink[na]k pro flor. hung. 24 huszon negy forint summa penzert es szaz szal io beldezkaert . . .*

1497. (OSVALDUS DE LASKO). Sermones de sanctis. Hagenau, Henricus Gran, 1497. R. M. K. III. 37.

1499. (OSVALDUS DE LASKO). Sermones dominicales. Hagenau, Henricus Gran, 1499. R. M. K. III. 48.

1499. PELBARTUS DE THEMESWAR. Sermones de sanctis. Hagenau, Henricus Gran, 1499. R. M. K. III. 49.

1499. PELBARTUS DE THEMESWAR. Sermones quadragesimales. Hagenau, Henr. Gran, 1499. R. M. K. III. 50.

1501. PELBARTUS DE THEMESWAR. Sermones de sanctis. Hagenau. Henricus Gran, 1511. R. M. K. III. 92. (E₅. IV. b.)

Czímlapján:

*Ex bonis domini lectoris Scepusiensis
Christophori de Zemerchen, ecclesie
beati Jacobi assignatus, ut utentes
orent deum pro anima illius. 1518.*

Az előlapon XVIII. századi írással: *Spectat ad ecclesiam Leutschoviensem Sancti Jacobi.*

1501. PELBARTUS DE THEMESWAR. Sermones de tempore. Hagenau, Henricus Gran, 1501. R. M. K. III. 94. (E₅. IV. 5.)

A hátsó tábla belsején ezen egykorú bejegyzés: *3 ort(ones) constat liber.*

Czímlapján, XVIII. századi írással: *Parochiae Leuchoviensis.*

1504. PELBARTUS DE THEMESWAR. Expositio compendiosa et familiaris sensus litteralem et mysticum complectens. Hagenau, Henricus Gran, 1504. R. M. K. 125.

1511. MISSALE STRIGONIENSE. Basileae, Jacobus de Pfortzheim, 1511. R. M. K. III. 168. (P₃. IV. 20.)

Egyetlen ismert példány. A *Régi Magyar Könyvtár* nem adja teljes leírását, azért itt közlöm.

1^a l. vörössel. *Missale Strigoniē. cū ad | ditionibus missarū
quarundā specia- | lium in prioribus non impressis | una cum
reperitorio et quota | tionibus ad inuēdum | quascūq; lectiōes:
col | lectas: prophetias: | epl'as: evāgelia: | et reliqua mis | sa
concer | nentia.* 1^b. üres. 2^a–7^b. naptár. 8^a–^b naptári szabályck. 9^a. *Exorcismus salis ⁊ aque.* 10^a. *Ad accessum altaris.* 21^a. (1. számozott levél.) *Incipit missale fm chorum | alme ecclesie Strigo-
niensis.* 125. Canon-kép hiányzik. 126^a–132^b. canon. (Az utolsó levél hiányzik, közel egykorú kézirrattal van pótolva). 287^b. (267. számozott) 2. hasáb, 14. sor: *Missale fm ritum ecclesie | Strigo-
niē cū oibq; req'itis | et alijs quibusdā | sup'additis | vigilianti
studio emēdatū: ⁊ | tandem in urbe regia Basi- | lien. impres-
sum: p' prouidū | virū Magistrū Jacobum de | pfortzheim: arte
imprimēdi | laudatissimū. Finiebat ue- | lis secundi. Anno Mil-
lesi- | mo Quingentesimo vnderi- | mo Decio Kalē. Nouemb'.*

4-r. 20 számozatlan és CCLXVII. számozott levél. XVII—XVIII. századi hártyakötésben.

A könyvhöz elől 3 üres levél van kötve. Az első felül (félíg elvágva):

1551 pro Nicolaus Mykwlyth.

Ez után misék következnek. A címlapon egy *missa de sancto Joanne Elemosinario*. Ezen lap legalján, félíg levágva:

Ex libris Francisci de Nados.

A címlap túloldalán:

1552.

Michael filius Egregij Nicolaj literati Mykwlyth decessit in epidemiae morbo feria secunda in vigilia videlicet festi omnium sanctorum.

Idem Nicolaus literatus ex post feria quarta obiit in anno domini millesimo quingentesimo quinquagesimo secundo in eodem morbo.

A misekönyvhöz hátul hozzákötött 11 levélre ugyanazon író, a ki az elől álló miséket bejegyezte, irogatott mindenfélét. Van itt: *Benedictio trium munerum pretiosorum in festo epiphaniae domini.* — *Contra obsessos demoniaco.* — *Oratio de sancto Sigismundo pro febricitantibus.* — *Contra febres fiat commemoratio de sancto Martino.* — *Missa de sancto Daniele propheta.* — *Missa tempore tribulationis.* — *Missae dicendae in tribulationis et incursionis Regni per hostes tempore.* — *Tredecim missa de gratia Dei.* — *Medicina scribenda ad collum febricitantibus* — *Alphabetum Galagolitarum* (igy!) — *Alphabetum Bosnensium Thurcicum.* — *Variae medicinae contra morbum caducum, scribendae ad colla patientium.* Köztük egy magyar: *Quam patitur susurra ad utramque aurem: Athija Wr Istennek iggye: Zelvz Marijanak meeheben Bijzon testis leen az mij vronk Jéfus Xpus Amen.* — *Epistola Christi ad Abagarum regem missa.* — *Epistola ad Carolum regem missa, valde utilis legere, vel ignorantia portare.* *Litterae transpositae secreto scribendae.* *Brevis chronica Thurcarum.*

Ime mi minden elfért a misekönyvben!

1512. MISSALE STIGONIENSE. Venetiis, Petrus Liechtenstein, 1512. Impensis Urbani Keym librarii Budensis. R. M. K. III. 180. (X₃ IV. 10.)

XVII. századi kötésű, igen csonka példány. Közbe kötve az 1502-iki (a Régi Magyar Könyvtárban hibásan 1500-ra tett) *negyedrétű* esztergomi misekönyvnek mintegy 25 levele.

1513. MISSALE STRIGONIENSE. Venetiis, Petrus Liechtenstein, 1513. 4°. R. M. K. III. 186. (N₃. IV. 5.)

Hellebrant a példányt nem említi. Teljes és ép egykorú rézveretes kötésben.

1518. MISSALE STRIGONIENSE. Venetiis, Lucantonius de Giunta. 1519. R. M. K. III. 226. (N₃. IV. 1.)

Jó példány, a canon-kép hijjával, egykorú, de rongált kötésben. Czímlapján a XVI. sz. közepéről való írással: *Iste liber pertinet ad me Benedictum Bodoczy.* Ugyanitt a XVII. szból való írásokkal: *Ecclesiae S. Batholomaei.* Lejjebb: *Joannes Pap.*

IV.

A Batthyány-könyvtár második karzatán, a régi templom kórusából alakított külön helyiségben vannak elhelyezve a kéziratok és az ősnymtatványok.

Míg a nagy könyvtár régies állványaival, a maiaktól elütő

kötéseivel a mult századba varázsol vissza bennünket, addig a karzati kis szobácska a tizenhatodik század könyvesházát tárja elének. Körös-körül festetlen, az idő által barnára páczott deszka polczok állnak, melyekről csupa testes, foliánsok s csak kevés kisebb térfogatú negyed- és nyolczadrétű kötet tekint ránk. A vastag bordájú bőrkötések, a sok darabról lecsüngő vas vagy bronz lánczok mutatják, hogy a kötetek tisztos kort, több századot átéltek már. A misztikus félhomályba burkolt helyiség közepén különös alakú ódon asztal áll, rajta régi kalamáris, egy pár kinyitott barátrású kódex, előtte durván ácsolt fenyőfa szék — itt áll előttünk a XVI. század első felének könyvtára.

Ez a festői szobácska rengeteg bibliografiai kincset rejt; magyar szempontból többet, mint akármelyik könyvtár hazánkban. Alig másfélezer kötet van állványain elhelyezve, hanem ez aztán válogatott gyűjtemény. A kilencedik századig visszamenő kéziratok; régi, kincseket érő inkunábulumok, ritka első kiadások, hártýára nyomtatott könyvek, szóval csupa értékes, a könyvésznek, irodalomtörténetirónak végtelenül becses anyag.

Vegyük sorra a karzati szobácska drága könyveit. Kezdem az ismertetést az *ősnymtatványokon*.

Számukat az 1885-iki könyvtárstatisztika 696-ra teszi. Azonban ez a szám nem felel meg a valóságnak. Az inkunábulumok közé ugyanis egész sereg 1500 utáni nyomtatvány van beosztva, a melyeket, miután a helyi katalogusban is azokkal vannak csoportosítva, a statisztikai adatok összeállításánál az ősnymtatványok közé számítottak. Ha ezeket levonjuk, körülbelül 550 darabra tehetjük az 1500 előtti nyomtatott könyveket. Szép szám, amely-nél magasabbal hazánkban csak három könyvtár dicsekszik: a m. nemz. múzeumi, a budapesti egyetemi és az esztergomi főegyházi.

De nemcsak számra, belértékre nézve is az elsők közt áll a Batthyáneum inkunábulum-gyűjteménye. *Ezernégyszázhatvanötig* mennek vissza a legrégebb darabok dátumai. Van köztük nagyszámú ritka és irodalmilag is értékes első kiadás, s nyomdászat-történeti szempontból nevezetes korai nyomtatvány. Emellett a példányok bámulatos szépsége és kifogástalan épsége költi fel csodálkozásunkat. Igen sok pompásan van ékitve; aranynyal rakott kezdőbetűk, remek festésű keretek, sőt miniatúrák akárhány kötetben találhatók.

Ránk magyarokra azonban nemcsak ezért, hanem főképen abból az okból bír megbecsülhetetlen értékkel a gyűjtemény, mert egy tekintélyes része, körülbelül egy negyede középkori magyar tulajdonosoké, hazai könyvtáraké volt. Ezeknek bejegyzései nagyon fontosak régi könyvtáraink történetére és sok érdekeset tartalmaznak a könyvtárakra, könyvtárosokra, stb. vonatkozólag.

Miután sem a Gyulafejeváron töltött rövid idő, sem a rendelkezésemre álló tér nem engedték, hogy az egész gyűjtemény pontos jegyzékét elkészítsem, főfigyelmet a bejegyzésekre fordítottam. Az ilyenekkel nem bíró darabokból csak azokat említem meg, amelyek tisztos koruknál, vagy kötésük és minialásuknál fogva nevezetesebbek. Tekintve, hogy a könyvtárból a modernebb könyvészeti segédeszközök: Hain, Coopinger, Holtrop, Campbell, stb. munkái mind hiányoznak, az egyes darabokat meglehetősen részletességgel kellett leírnom, hogy itthon Hain szerint meghatározhassam őket. Főleg az ez által okozott kétszeres munka az oka, hogy jegyzékem az egész gyűjteménynek csak mintegy a negyedét öleli fel. Ezért azt vélem, megbocsátható, ha a meghatározásokba egy-egy hiba is becsuszott. Jegyzékem végén néhány 1500 utáni nyomtatványt is megemlítek. Ezek nagyobbára magyar tulajdonosok nevével vannak jelölve s teljesség okáért nem lehetett őket mellőzni. Csak sajnálnom lehet, hogy a nagy könyvtár átnézésére már nem volt időm; nem kétlem, hogy még sok, a XVI. század első évtizedeiből való, nevezetes bejegyzéseket tartalmazó kötet van benne, amelyek jó kiegészítésül szolgáltak volna a karzati szoba könyveiből nyerhető eredményekhez.

A kiválóbb érdekű régi nyomtatványok a következők:

1465 előtt. ASTEXANUS DE AST. Summa de casibus conscientiae. Hely és év nélkül; de ismeretes, hogy a strasburgi Mentelin János nyomdájából ered. Hain, 1888. (Szerinte 1469 körül nyomtatott). (E₅. I. 5.)

Szépen rubrikált példány, díszes festett kezdőbetűkkel. Végén a rubrikátor oda írta az évszámot: 1465. Ez az évszám különösen fontos, mert arra mutat, hogy a nevezetes munka Mentelin legkorábbi nyomtatványaiból való.

1467. AQUINO, THOMAS DE —. Summae theologiae secundae partis pars secunda. Moguntiae, Petrus Schoeffer, 1467. Hain, 1459. (D₅ I. 6.)

Szép teljes példány; vastag, fehér *hártyára* nyomtatva. Egykorúan rabrikálva. Kötése egyszerű préselt borjúbőr, vastag deszkákkal s azért érdekes, mert valószínűleg ez is Schoeffer műhelyében készült. Borítólapokul ugyanis egy az ő nyomdájából való munka pergament levelei vannak felhasználva.

1468. PLINIUS, CAJUS — SECUNDUS. *Historia naturalis*. Venetiis, Johannes de Spira, 1468. (Első kiadás). Hain, 13087. (Y₄ II. 3.)

Szép példány, első oldalán csinosan festett lombozatos kerettel és nagy L kezdőbetűvel, melyben egy emberi alak van. A festés nem sokkal későbbi a nyomtatásnál. Az első oldal felső szélén: *Christophorus Pirchaimer Viennensis. Viennae. 11 f. 1560.*

1469. APULEJUS. *Opera. Romae*, (Conradus Schweinheim et Arnoldus Pannartz), 1469. Hain, 1315. (Z₄ II. 4.)

Egykorúan, igen szépen rubrikált példány, elején nagy festett kezdőbetűvel.

1469. AQUINO, THOMAS DE —. *Opus quarti scripti vel super quarto sententiarum. Moguntiae*, Petrus Schoeffer, 1469. Hain, 1481. (D₅ I. 7.)

Ugyanazon kötésben mint az 1467-ből való Schoeffer-féle *Thomas de Aquino Summá*-ja. Ennek is Schöffer-nyomtatványok töredékei képezik a borítólapjait, az egyik épen féloldalon üres próbanyomat. Ez a kötés is bizonyára Schoeffertől való.

1469. BESSARION, NICOLAUS —. *Adversus calumniam Platonis libri V. Romae*, Conradus Schweinheim et Arnoldus Pannartz, (1469). Hain, 3004. (Z₄ II. 5.)

1469. GELLIUS, AULUS —. *Noctes Atticae. Romae*, (Conradus Schweinheim et Arnoldus Pannartz), 1469. Hain: 7517. (D₅ II. 5.)

Rubrikált, szép példány.

1469 körül. LIVIUS, TITUS —. *Historiae Romanae decades. Romae*, Conradus Schweinheim et Arnoldus Pannartz, év nélkül, 1469 körül. Hain, 10128.

1470. AUGUSTINUS, SANCTUS AURELIUS —. *De civitate dei libri XXII. Venetiis*, Joannes et Vindelinus de Spira, 1470. Hain, 2048. (Y₄ II. 7.)

1470. CICERO, *Rhetorica ad Herennium. Venetiis*, Nicolaus Jensson, 1470. Hain, 5057.

1470. FLAVIUS, JOSEPHUS —. *Antiquitates ex historia belli Judaici. Augustae*, Johannes Schuessler, 1470. Hain, 9451. (D₅ I. 2.)

A kötet egykorú disznóbőrös deszkakötésének hátsó tábláján, belül, egykorú írással:

Hic ad facultatem artium liber emptus est pro VII florenis Ungaricis vertente anno 71-mo. (1471.) A könyv a bécsi egyetemé volt.

1470. MAMMOTRECTUS super Bibliam. Moguntiae, Petrus Schöffler, 1470. Hain, 10554. (E₅. III. 1.)

A kötet végén XV. századi irással: *M. Briccij de Cilia.*

Cilei Bereczk kiváló humanista, a XV. sz. utolsó évtizedeiben a bécsi egyetem tanára volt. Egyike a legelsőeknek, akik a bécsi egyetemen klasszikus szerzők munkáit taglalták. Briccius különösen Ciceró műveivel foglalkozott.

1470. PRISCIANUS GRAMMATICUS. Opera. (Venetiis, Vindelinius de Spira), 1470. Hain, 13355. (Z₄. II. 7.)

Kéziratok módjára igen szépen kifestve. Az első lap díszes kerettel van ellátva. Alsó részén egy címer: tiz karélyú olasz paizs késsel s ezüsttel vágva. A felső mezőben fehér zarándokkereszt, az alsó mező üres.

1470. QUINTILLIANUS M. FABIUS —. Institutiones oratoriae. Romae, (Johannes Philippus de Lignamine), 1470. Hain, 13646. (Z₄. II. 6.)

1470 körül. BAYSIO GUIDO DE —. Rosarium decretorum. (Argentorati, Johannes Mentelin, 1470 körül). Hain, 2713. (Z₄. I. 1.)

Az első oldalon, felül, Henckel János irásával: *Is liber fuit ab antiquo Ecclesie sancti Jacobi Leutschowie.*

A kötet díszesen van miniálva. Az első lapon szép keret és ügyes kézre valló kezdőkép. A kis festmény, bár nem finom, pasztó-zusan van felrakva, mégis szép, erőteljes, kidomborodó alakokkal. A könyvben ezen kívül sok nagy festett kezdőbetű van, nem is számítva a vörössel vagy késsel irt kisebbeket.

A miniatura kétségen kívül löcsei. Analogiák alapján, részben kéziratokkal egybevetve, teljes biztonsággal meg lehet állapítani, hogy a hatalmas foliáns szép préselésű kötését Lőcsén készítették. Arról is meg lehet győződni, hogy miniatúrával a bekötés után látták el a könyvet. Miután pedig tudjuk, hogy a XV. században Lőcse városában több könyvfestő működött, a szóban forgó kötet dizsitésért joggal löcseinek állíthatjuk.

1470 körül. SANCTA MARIA, PAULUS DE —. Dialogus qui vocatur Scrutinium scripturarum. (Argentorati, Johannes Mentelin, kb. 1470.) Hain, 10763. (D₅. VI. 12.)

A tábla belsejében ezen bejegyzés: *Iste liber est Monasterii Celle Marie in Austria et emptus anno 1492.*

Migazzi bibornok rézmetszetű könyvjelzőjével.

Ugyanezen munka még egy példányban megvan (D₅. V. 12.); ezen is rajta van a Migazzi-exlibris és ugyanazon kéz, mely az előbbire rávezette a mária-czelli szerzet nevét, ráírta a táblára, hogy ezt a könyvet nekik hagyományozta *Magister Paulus Wann Sacrae theologiae doctor, canonicus ecclesie Pataviensis et confrater*. Wann Pál 1469-től a század végéig a bécsi egyetem tanára volt.

1470 körül. ZAMORENSIS, RODERICUS —. *Historia Hispanica*. Romae, Udalricus Gallus, év nélkül. Hain, 13955. (Z₄. III. 19.)

1470 körül. ZAMORENSIS, RODERICUS —. *Spiegel des menschlichen lebens*. (Augustae, Guntherus Zainer, 1470 körül). Hain, 13948. (Z₄. III. 6.)

Nevezetes nagybecsű illusztrációi miatt.

1470—75 között. GORICHEM, HENRICUS DE —. *Variae tractatus*, (Esslingae, Conradus Fyner.) Hain, 7805—7809. (G₅. I. 12.)

Rubrikálva; elején csinos lombdiszes festett kezdőbetű. Szép 4 kapsu bőrkötés, valószínűleg hazai.

Táblája belsején XV. századi irással: *Liber fraternitatis XXIII. plebanorum*.

1470—80 között. STATUTA Urbis Romae. (Romae, Udalricus Gallus), év nélkül. Hain, 15019. (C₅. III. 7.)

Tábláján belül: *Hunc librum donatione inter vivos dedit ad librariam | facultatis artium venerabilis pater artium liberalium et sacre | theologie doctor egregius ecclesie Sti Stephani hic in | Vienna canonicus. Magister Andreas de Potenprun, | cui dominus retribuit in patria eterna*.

Potenbrunni András tanára és egy időben alkanczellárja volt a bécsi egyetemnek.

1471. AQUINO THOMAS DE —. *Summae theologiae partis secundae prima pars*. Moguntiae, Petrus Schöffler, 1471. Hain, 1447.

Első oldalán szépen festett kezdőbetű s diszes keret; alul a fehér pólyás osztrák czimer.

Előlapján a XV. sz. végéről való irással: *Hunc librum in suo testamento ordinavit ad facultatem artium venerabilis vir, artium professor ac sacrae theologiae licenciatus magister Johannes Goldperg[er] ex Vienna, cuius anima apud superos vivat*.

Goldperger János bécsi egyetemi tanár a klasszikai tanulmányok kiváló művelője volt.

1471. CLEMENS PAPA V. *Constitutiones*. Moguntiae, Petrus Schöffler, 1471. Hain, 5412.

Szép példány, egykorú csinos préselésű bőrkötésben. Első lapján szépen festett kezdőbetű és lombos keretdísz. Az előlapokat

képező hártya-oklevél töredékek üres oldala s a hátsó tábla belseje borítva van az egykorú tulajdonosnak salczburgi Khaltenmarkter János bécsi tanárnak feljegyzéseivel.

Elöl áll a könyv ára:

Anno domini 1473 comparavi hunc compilationem Clementine 1 fl. hung[aricali] et tribus β. Pro illigacione dedi 1 fl. hung. Item pro illuminacione et incorporacione 3 β θ. Summa 2 fl. 6 β θ.

Khaltenmarkter korrendben belejegyezte könyvébe a vele történt nevezetesebb dolgokat. Jóformán egész élettörténetét megismer-tetik ezek a jegyzetek. Megtudjuk belőlük, hogy 1467-ben lett baccalau-reus »in bonis artibus«, 1470-ben licenciatus, majd magister. 1475-ben baccalaureus lett a decretalesekből és a theológiából. 1476-ban a bécsi egyetemen confraterré és collegiatussá választották. 1477-ben, midőn Mátyás magyar király ostromolná Bécset, »admissus (est) ad formaturam in theologia.« 1479-ben licenciatus in decretis. 1480-ban megválasztották a bécsi jogi fakultás rektorává. 1480-ban pappá szentelték Salczburgban.

A bejegyzéseknek a kor oktatásügyével foglalkozók igen jó hasznát vehetik.

1471. CRESCENTIUS, PETRUS DE —. Operis ruralium com-modorum libri XII. Augustae, Johannes Schueszler, 1471. Hain, 5828.

1471. PLINIUS, C. CAECILIUS, SECUNDUS. Epistolarum libri octo. (Venetiis, Christophorus Waldarffer), 1471. Hain, 13110.

Óriási lapszélékkel s szépen festett kezdőketűkkel.

1471. PLUTARCHUS CHERONENSIS. Apopthegmata ad Traianum. Venetiis, Vindelinus de Spira, 1471. Hain, 13140.

1471. SERVIUS, MAURUS —. Commentarii in Virgilit Maro-nis opera. (Venetiis), Christophorus Valdarffer, 1471. Hain, 14706. (A₅. II. 1.)

1471—72. BONAVENTURA SANCTUS. Breviloquium de Sacra Scriptura. Nurembergae, (Johannes Sensenschmid), 1472. Hain, 3472.

Hozzáköteve: ISIDORI Soliloquia. (Ugyanott, ugyanakkor.) Hain, 9294.

JOHANNES DE GERSON. Tractatus de regulis mandato-rum, Nurembergae, (Joh. Sensenschmid, 1472 körül), Hain, 7646.

JOH. DE GERSON. Tractatus de trahendis ad Christum parvulis. Nurembergae (Joh. Sensenschmid, 1472 körül), Hain, 7710.

HUGO DE NOVO CASTRO. Tractatus de victoria Christi contra Antichristum. (Nurembergae, Joh. Sensenschmid et Johan-nes Kefer), 1471. Hain, 8993. (Y₄ III. 3.)

2-r. Mind együtt egy XVIII. századi gyulafejevári kötésben. Az első darab üres első lapján XV. századi írással:

Egregius et scientificus vir bonarum artium magister sanctique theologie licenciatus peritissimus nomine et re theologus .Magister

Martinus Prun(n)a(ue)r de Rack(e)ndorff hunc librum facultati artium testatus est.

1472. AMBROSIUS SANCTUS. Hexameron. Augustae, Johannes Schueszler, 1472. Hain, 903.

1472. APPIANUS. De bellis civilibus Romanis. Romae, Vindelinius de Spira, 1472. Hain, 1306. (Z₄. II. 12.)

Végén XV. századi írással: *M. Briccii de Cilia.*

1472. CASSIODORUS, M. AURELIUS —. Historiae tripartitae libri nro XII. Augustae, Johannes Schueszler, 1472. Hain, 4573.

1472. CICERO. Tusculanae quaestionum libri V. Venetiis, Nicolaus Jenson, 1472. Hain, 5313.

Szépen festett, dús aranyozású kezdőbetűkkel.

1472. MACROBIUS, AUREL. THEODOSIUS. Expositiones in Somnium Scipionis et Saturnalia. Venetiis, Nicolaus Jenson, 1472. Hain, 10426. (E₅. III. 2.)

Első, üres lapján: *Hunc librum Macrobbi de Somno Scipionis et | in Saturnalibus in philosophia Johanes Troster | de Amberga cononicus Ratisponensis decretorum doctor | donavit facultati artistarum pro ipsorum bibliotheca ut | pro utilitate legencium uti possint et pro eo deum orare[nt]. | 1881 Manu propria subscriptus est.*

A hátsó tábla belsején ugyanazon írással: *Iste liber est Johannis Troster canonici Ratis (ponensis). Emptus Veneciis | Anno 1881 m[ense] Maio.*

1473. AUGUSTINUS, SANCTUS AURELIUS —. De civitate dei libri XXII cum commento Thomae Valois et Nicolai Triveth. Moguntiae, Petrus Schöffler, 1473. Hain, 2057.

1473. BOETIUS, MANLIUS TORQUATUS SEVERINUS —. De consolatione philosophiae. Cum commmento Jodoci Badii Ascensii. Nurembergae, Antonius Coburger, 1473. Hain, 3398.

Szépen festett egykorú keretdíszsel az első oldalon.

1473. GREGORIUS PAPA IX. Decretalium libri V. Moguntiae, Petrus Schöffler, 1483. Hain, 1999.

Szép, egykorú kötésben. A hátsó tábla belsején ezen bejegyzés:

Anno 1474 comparavi hunc librum in mense Novembris decem florenis hungaricalibus 2 solidis (?) denariis. Item pro incorporatione dedi undecim solidos et decem denarios. Item pro illigacione dedi 2 et d.

Az első tábla belsején:

Jo[annes] Kal[tenmarkter] arcium et sacri iuris pontificii professor, sacre theologie licenciatu[s], lector ordinarius studii Wiennensis in iuridica facultate anno domini 1.4.8.1. decima aprilis feci primam leccionem ordinariam in iure in studio Wiennensi incipiendo . . .

Anno domini 1.4.8.4. penultima Novembris incepti legere item primum decretalium in eodem studio, tempora quo Mathias rex Hungarie appugnavit et devastavit terram Austrie.

.

Anno domini 1.4.9.0. die Veneris vigesimaprima Maii: quo anno Mathias rex Vngarie in Vienna carnis debitum horribili clamore premissis exolvit, quarta aut sexta aprilis, ego idem Kaltenmarckter, protunc rector universitatis Wiennensis altera vice primum decretales legere incepti.

1473. SUMMA supplementi juris. Hely és év nélkül, körülbelül 1478—80 között.

Hozzáköteve: ANTONINUS. Summula confessionis. (Venetiis), 1473. Hain, 1176. (F₅. II. 14.)

Igen diszes, egykorú, Lőcsén készült bőrkötésben. Táblája belsején: *Liber magistri Casparis Polirer.*

Polirer Gáspár Lőcsének egyik legtekintélyesebb polgár-családjából származott. Könyveit a lőcsei Szent-Jakab-egyház örökölte. Meghalt a XV. század végső éveiben.

1474. ALBERTUS MAGNUS. Summa in tractatulum eucharistiae. Ulmae, Johannes Zainer, 1474. Hain, 456. (D₅. IV. 3.)

Egykorú kötésének belsején XV. századi írással: *Hospitalis vel ecclesie S. Jacobi in Lewtscha.*

1474. ALVARUS PELAGIUS. De planctu ecclesiae. Ulmae Johannes Zainer, 1474. Hain, 891. (Y₄. I. 1.)

Lőcsei lánczos bőrkötésben. Első és utolsó oldalán ezen XV. századi bejegyzés: *Liber ecclesie sancti Jacobi in Lewtscha.*

1474. LACTANTIUS LUCIUS COELIUS FIRMIANUS — Opera. Romae, Udalricus Gallus et Simon Nicolai de Luca, 1474. Hain, 9811. (Y₄. II. 12.)

Olasz modorban igen szépen kifestett első lapján alul egy zöld koszorú, a melyben a vevő czimerének szánt hely ma is üres. Érdekes példája a kéziratok módjára miniált korai nyomtatványoknak.

1473 és 1481. LOMBARDUS, PETRUS —. Sententiae. Norimbergae, Antonius Koburger, 1481. Hain, 10188.

Hozzáköteve: GREGORIUS, SANCTUS PAPA. Omeliae. Romae, 1473. Hain, 7948 (?). (E₅. III. 6.)

Egykorú kötésben.

A kötet elején és végén XV. századi írással: *Iste liber est canonicorum regularium in Nouacivitate.* (Bécsujhely).

1474. CALDERINUS VERONENSIS. Commentaria in M. Vale-

rium Martialem. Venetiis, Jacobus de Rubeis, 1474. Hain, 4237. (A₅. III. 8.)

Egy élébe kötött üres papírlap belső oldalán, szép gömbölyű betűs XV. századi olasz írással a következő nagy érdekű levél:

Clarissimo atque optimo viro brixio de Cilia facultatis decano Nicolaus de capella salutem plurimam dicit.

Saepe mecum ægisti, vir humanissime, ut domitii Calderini commentarios in martialem, qui non parum ab ordine epigrammatum recedere videntur, cum opere ipso conferrem: et unicuique epigrammati quoad fieri posset suam adaptarem expositionem. Qua certe libenter tibi iam pridem gratificatus essem, cui pro tua singulari erga me benivolentia maximisque beneficiis omnia debeo, si mihi interdum ex meo docendi instituto nonnihil superiori tempore otii datum fuisset. His vero festis diebus, cum tandem aliquando feriatu essem, id sum facere aggressus. Sed tantam initio reperi difficultatem, tantam commutationem perturbationemque ordinis, ut vix eius, ut ita dicam, labyrinthi exitum videre potuerim. Quae tamen culpa, ut non est in impressoribus: ita meo iudicio minime iis vitio verti debet, qui eo ordine et epigrammata et commentarios imprimendos tradiderunt. Quin potius, tamquam de re litteraria benemeritis magna ipsis habenda est gratia, quod opus egregium et ausim dicere, maxime utile, tum propter variae historiae cognitionem, tum propter sermonis puritatem, carminisque elegantiam, quodquidem in curia temporum, ut plaeraque alia situ et squalore coopertum iacebat, ex tenebris eruerunt, suaque industria tersum politumque in lucem prodire fecerunt, quam humanitatis studiosos epigrammatis salibus ac facetiis ubique conspersis carere non passi sunt. Quos libros, semper legi, atque in manibus haberi dignos (modo lascivioribus, velut ulcera lambentes, ut dicitur, non semper inhereamus) a foedis murium tinearumque morsibus vindicarunt, quam denique poetam lepidissimum temporum malicia prope extinctum in vitam revocarunt. Siquidem Georgius Alexandrinus, vir plane eruditus epigrammatum Martialis fragmenta, quae vel corrupta, confusaque vix inveniebantur, undique conquisita, castigavit, atque in libros sic distincta, ut non videatur poeta ipse aliter opus suum texuisse, Venetiis iussit imprimi. Idem cum faceret Calderinus Romae, diversum in nonnullis ordinem tenuit. His tamen commentariis editis, quae vel historiae involucre latebant, aut verborum novitate obscura videbantur, ita aperuit, ut poetam ob ignorationem Romanorum temporum a nemine antea fere intellectum, nemo sit, qui non facile iam intelligere queat. Quis igitur utrumque non dico iam venia, si in aliquo forte aberrarit, sed quis rem Latinam magnopere iuverit, non omni laude dignum putet. Nec enim mirum videri debet, quod tanti viri in nonnullorum epigrammatum ordine dissenserint cum adeo corrupta omnia confusaque et promiscua essent. Sed nos, quod postulaveras ita, ut spero, perfecimus, ut iam illa diuersitas in hoc volumine lectori

impedimento esse non possit. Si enim, quae iuxta epigrammata suis locis, ubicumque, opus fuit notavimus, diligens lector animadverterit, uniuscuiusque epigrammatis exponi, ubi in commentariis sit requirenda, facile videbit. Sunt quaedam tamen epigrammata, quae expositione carent; sive quia fortasse eorum copiam non habebat, cum, ut dixi, fragmenta vix extarent, sive, quia ita aperta putavit ut explanatione minime indigerent. Nunc tuae humanitatis erit, hanc lucubrationem nostram grato animo suscipere, et quia non citius tuae morem gessimus voluntati, vel potius mandatis parvum occupationibus meis tribuere. Vale.

Kétségeket sem szenved, hogy ez azon eredeti levél, a melylyel Nicolaus de Capella Cillei Bricciusnak a kért Martialis-kommentárt elküldte. A példány Briccius egyéb könyveivel együtt előbb a bécsi egyetem könyvtárába, majd azután Migazzihoz s ettől Batthyány birtokába jutott.

1474. PISIS, RAYNERUS DE —. Pantheologia sive Summa universae theologiae. Norimbergae, Antonius Coberger, 1474. Hain: 13017. (Y₄. I. 3. és 4.)

Két nagy ívrétű kötet egykorú deszkás bőrkötésben. Mindkettőbe belejegyezve: *Liber magistri Casparis Polirer.*

1474. THERAMO, JACOBUS DE —. Buch der Tröstung, oder Belial. Hely és év nélkül; 1475 körül.

Hozzákötvé: Von den sieben Todsünden und Tugenden. Augspurg, Hanns Bämmler, 1474. Hain, 15355.

EYB, ALBERTUS DE —. Ob einem mann sei zu nehmen ein eelich Weib oder nicht. Augspurg, Hanns Bämmler, 1474. Hain, 6831. (B₅. V. 7.)

1475. AENEAS SYLVIUS. Historia Bohemica. Romae, Johannes Hanheymer et Johannes Schurenner de Boppardia, 1475. Hain, 255.

1475. AQUINO, THOMAS DE —. Quaestiones de duodecim quodlibet. Ulmae, Johannes Zainer, 1475. Hain. 1403. Hozzákötvé:

TURRECREMATA, JOHANNES DE —. Explanatio in psalterium. Hely- és év nélkül. (1470—1475 között). Hain, 15692. (?) Hozzákötvé:

EXPOSITIO super canonem missae. (Nurembergae), Fridericus Creussner, év nélkül (1475 között). Hain, 6797, vagy 6798. Hozzákötvé:

ANDREAE, JOHANNES —. Lectura super arboribus consanguinitatis. Nurembergae, Fridericus Creussner, év nélkül. Hain, 1025. (D₅. IV. 5.)

A négy munka egy erős, deszkás bőrkötésben. Az első tábla

belsejében 1475—80 közti írással: *Liber proprius magistri Georgii Leudeschit.*

A 8^a. l. felső szélén: *Iste liber fuit legatus mihi Joanni Henckel per pie memorie dominum Georgium | Leudischid (igy!) artium et decretorum doctorem cantorem, canonicum et vicarium ecclesie | Scepu-siensis avunculum meum. Anno domini 1496.*

Leudeschit György szepesi kántor-kanonok 1496-ban végrendele-tileg Henckel Jánosra hagyta összes könyveit. Bunyitai szerint¹ a később nagy hirre jutott Henckelnek rokona volt, még pedig a mint fennebbi bejegyzés mutatja, nagybátyja.

1475. CARRACCIOLUS, ROBERTUS — DE LICIO. Quadrage-simale. Basileaë, Bernhardus Rihel, 1475. Hain, 4432. (D₅. IV. 6.)

Beleírva: *Liber magistri Casparis Polirei.*

1475. GRITSCH, JOHANNES —. Quadragesimale. (Ulmae), Johannes Zeiner, 1475. Hain, 8063. (C₅. I. 4.)

Az egykorú bőrkötés előlapján a könyvtárnyugtatója: *Dominus Emericus totaliter exsolvit librum hunc et dedit 3^s florenos absque orte.* (Az 1475—1480 közti évekből). A tulsó oldalon pedig ezen bejegyzés: *Iste liber est conventus Cassoviensis ordinis fratrum predicatorum emptus sub prioratu* (a név kiszakadva) *anno domini etc. 80. (1480.)*

1475. NIGER, JOHANNES —. Contra perfideos Judeos de conditionibus veri Messiae. Esslingae, Conradus Fyner, 1475. Hain, 11885.

1475. körül. AUCTORITATES ac dicta pulcherrima sanctorum doctorum, vulgariter pharetra doctorum. Hely és év nélkül. Hain, 12607. (B₅ II. 6.)

Nagy ívrét. Díszes veretekkel ellátott egykorú deszkás bőrkötésben. Bártfa város XVI. századi fametszetű címeres könyvjelzőjével. Az első lap szélén ezen XVIII. századi bejegyzés: *Ex libris ecclesiae parochialis regiae ac liberae civitatis Bartphensis.*

A táblák belsejébe két érdekes *fatáblanyomat* van beragasztva. Az első a középkornak egyik kedvelt ábrázolása: egy emberi kéz, a melynek egyes tagjaira és izületeire azok a jó cselekedetek vannak felírva, a melyekre azoknak a szemlélot emlékeztetni kell. Az érdekes lap Weigel és Zestermann nagy munkájában, *Anfänge der Druckerkunst* hasommásban is meg van. (I. köt. 220. l. 136. sz.). A hátsó tábla képe pedig egy torony alakjában ábrázolja a jöttete- ket. A hatalmas (40×28 cm.) lapok könnyedén szinezve vannak.

¹ A váradi püspökség története, II. k. 171. l.

1476. MEDIOLANENSIS, MIHAEL —. Sermonarium triplicatum. Venetiis, Franciscus Renner de Hailbronn et Nicolaus de Francfordia, 1476. Hain, 7508. (E₅. IV. 2.)

Igen szép, kétségen kívül löcsei munkájú kötésben. Benne XV. századi írással: *Liber magistri Casparis Polirer.*

1476. PASSIONAL von Jesus und neue Ehe. Augspurg, Anton Sorg, 1476. Hain, 4057. (B₅. V. 3.)

Gyönyörű ép példány, fametszetei nincsenek kiszinezve.

1476. REGIMEN Sanitatis. (Németül). Augustae, Hanns Bäm-ler, 1476. Hain, 13739. (B₅. V. 12.)

1477. BIBLIA DEUTSCH. Augspurg, Anton Sorg, 1477. Hain: 3135. (C₅. II. 10.)

1477—79. ANTONIUS ARCHIEPISCOPUS FLORENTINUS. Summa theologiae moralis. Norimbergae, Antonius Coburger, 1477—79. Hain, 1242. (Z₄. I. 6—9.)

Négy óriási ivrétű kötet, deszkás bőrkötésekben. Rubrikálva s az első kötet szép festett inicziálékkal és keretdiszkekkel.

Az első kötet előlevelén: *Pie memorie egregius sacre theologie professor et magister dominus Nicolaus Crucenatensis (Kreuznach) ordinis minorum devotus, legavit in testamento suo pro loco nostro S. Theobaldi et Bernardini in Suburbio Wiennensi presentem volumen et fuit ultime voluntatis sue ut remaneret in dicto loco, cuius anima requiescat in pace.*

1478. HIERONYMUS, BEATUS —. Vitae patrum. Norimbergae, Antonius Koburger, 1478. Hain, 8595. (B₅. I. 11.)

Elején egykorú írással: *Iste liber est monasterii s. Dorothee virginis Vienne canonicorum regularium.*

1478. JANUENSIS, JACOBUS —. Legendae Sanctorum. Norimbergae, Antonius Koburger, 1478. 2°. (E₅. I. 3.)

Szép példány, egykorú bronzveretes kötésben, a melyre később valaki (valószínűleg Henckel) lánczot veretett. Rubrikálva.

3. levelén, a felső szélén, *Liber ecclesie beati Jacobi in Leutzscha, legatus eidem per honorabilem dominum Benedictum de Leubitza arcium baccalaureum quondam plebanum de Rosenavia, qui leporosus obiit anno domini 1508.* Henckel János kezéből.

Liber ecclesie beati Jacobi in Leutzscha Legatus eidem per honorabilem dominum Benedictum de Leubitza arcium baccalaureum quondam plebanum de Rosenavia qui obiit anno domini 1508

A könyv végén: *Liber ecclesie sancti Jacobi in Leutzscha.*

A könyvhöz elől 2 papír, hátul 1 hártyalap van kötve. Ugy ezek, mint a borítólapok s a munka utolsó üres oldala a XV. sz. végéről való szép, sűrű írással vannak borítva. E lapok a *Lombardica*-ból hiányzó legendákat tartalmazzák, ily renddel:

(*Legenda*) *Beati Gertrudis. De sancto Ladislao rege. De sancto Stephano rege. De sancto Emerico. De sancta Hedwige. De sancto Stanislao. De sancto Wenceslao. De sancta Prisca virgine. De sancto Thimotheo. De sancta Sophia. De sancta corona Domini. Circa invencionem sancte crucis. De sancta Apollonia. De sancta Regina. De Servacio episcopo.*

Az előtábla belsején öreg emberre valló reszketős írással:

Liber proprius baccalaureij Benedicti de Leubicz. Cuius fiet oret deum pro eo, olim plebanus in Rosnobaŋja. Ave.

Nem lehetetlen, hogy a legendák betűit egykoron ugyancsak a Leibiczi Benedek keze vetette papírra.

1479. ASTEXANUS DE AST. Summa de casibus conscientiae. Coloniae, Henricus Quentell, 1479. Hain, 1895. (E₅. I. 8.) Lánosz kötésben.

Végén: *Joannis Henckel.*

1479—1499. BALDUS DE UBALDIS DE PERUSIO. Margarita. Venetiis, Bernardinus de Vitalibus, 1494. Hain, 2343.

Hozzákötve: DYNI DE MUCELLO Lectura de regulis iuris. Venetiis, Philippus Pincius, 1505.

FREDERICUS PETRUCIUS DE SENIS. Disputationes. Romae, Georgius Laur, 1479. Hain, 12843.

PETRUS ANDREAS GAMMARUS DE CASALI. Tractatus in materiam extensionum. Bononiae, Benedictus Hectoris, 1509.

RAYNALDUS DE NOVIMAGIO. Joannina. Papiiae, Jacobus de Burgofranco, 1507. (G₅. I. 8.)

Mindezek együtt egy nagy ívrétű, félbőrös deszkakötésben, láncczal. (Henckel János rendes kötése.)

Az első munka második lapján, felül: *Is liber comparatus est per me Joannem Henckel archidiaconum et canonicum Waradiensem, florenis duobus anno domini 1509.*

1480 körül. GRITSCH JOHANNES —. Quadragesimale. Hely és év nélkül. Hain, 8062 (?) (C₅. I. 3.)

Benne: *Liber magistri Casparis Polirer.*

1481. AENEAS SYLVIUS. Epistolae familiares. Norimbergae, Antonius Koburger, 1481. Hain, 151. (E₅. III. 7.)

Táblája belső oldalán XV. századi írással: *Liber Martini Prepositi de Haj.*

Az első oldalán: *Emptus Claudiopoli Martij 4°. 1655. Pret. 40 ob(ulos).* Valószínűleg ennek a vevőnek nevét találjuk a 71^a lapon: *Ex libris Nicolai Varadj de Kolosvár.*

1481. CALDRINUS JOHANNES —. Auctoritates Bibliae. Spirae, Petrus Trach, 1481. Hain, 4247.

Hozzáköteve: Libellus, dans modum legendi abbreviaturas in utroque iure. Ugyanott, de év nélkül. Hain, 11482. (G₅. II. 20.)

Ezen bejegyzéssel: *Liber magistri Casparis Polirer.*

1481. GREGORIUS IX. PAPA. Decretalium libri V. Venetiis, Johannes de Colonia et Nicolaus Jenson, 1481. Hain, 8011. (B₅. I. 2.)

Igen szépen miniált példány. Minden fejezet élén pompás, finom festésű képecskékkel. Az elsón 'F' monogramm. A képek valamely dél-német művész kezére vallanak, bár nincs kizárva a lehetősége, hogy a Szepességén készültek.

1481. és 1484. LOMBARDUS, PETRUS —. Sententiae. Norimbergae, Antonius Koburger, 1481.

Hozzáköteve: ROLEWINCK. Fasciculus temporum. Venetiis, Erhardus Ratdolt, 1484. Hain, 10188. (E₅. III. 10.)

Előlapján: *Hospitalis.* (T. i. Leutschoviensis).

1482. ALES, ALEXANDER DE —. Summa universae philosophiae. Norimbergae, Antonius Koburger, 1482. Hain, 643. (C₅. I. 6—9.)

Négy nagy ívrétű kötet, Henckel-féle lánczos kötésekből.

Az első kötet 14^a lapján, a kezdőbetűnek hagyott üres helyre írva ez áll:

Ista prima pars Alexandri empta est per me Joannem Henckel plebanum Leutzschouiensem Anno Domini 1516 Bude florenis VI. una cum reliquis.

Hasonló bejegyzés van (az ár elhagyásával) a többi kötetekben is.

1482. GREGORII DECRETALES ET CLEMENTINAE. Basileae, Michael Wenzler, 1482. Hain, 8012. (B₅. I. 3.)

Az első oldal alsó széle díszes kerettel van ellátva. Középen, felül, vörössel:

Ego Matheus Waloch plebanus | in monte sancti Georgii emi hos | duos libros Decretalium videlicet | et Decretum pro IV florenis in auro. 1513. A felső jobb sarokban: *Fraternitatis 24 plebanorum.*

A rubrikálás csak az első négy levélen tart, azután a könyv teljesen tiszta. A nagyon erős (sötét) kármin, melylyel Walócz a fennebbieket írta, a kezdőbetűkön is látható. Bizonyos, hogy ezeket is ő

kezdette írni s tőle való a nagy kezdőbetű pasztózus festése is, melynek aranya hamis lévén, már teljesen oxidálódott.

1482. PTOLOMEAUS. *Cosmographia*. Ulmae, Leonardus Hol, 1482. Hain, 13539. (B₅. I. 5.)

Fametszetű kezdőbetűi és térképei egykoruan csinosan ki vannak színezve.

1482. TUCHER, HANS —. *Kreuzfahrt nach dem heiligen Lande*. Augspurg, Hanns Bämle, 1482. Hain, 8753. (B₅. V. 11.)

1482 és 1483. EXPOSITIO OFFICII MISSAE totiusque canonis. Reutlingen, Johannes Ottmar, 1483. Hain, 6810.

Hozzáköteve: ROLEWINK, WERNERUS —. *Fasciculus temporum*. Memmingae, Albertus Kunne de Duderstat, 1482. Hain, 6931. (D₅. IV. 4.)

Lánczos, csinosan préselt deszkás bőrkötésben.

Az első tábla belsején:

Dominus Sigismundus Senfftleben de Podolyno | baccarius Wjennensis, altaris sancte | Barbare virginis Leutschovie, in capella sancti Georgii | fuit presens liber, quem legavit ecclesie sancti Jacobi, ut omnes volentes proficere, in illo legere possint, et ut ibi maneat. Orateque | humili prece legentes in eo, pro anima eius | dominum Ihesum Christum orare dignentur dicentes | Requiescat in pace amen. Obiit autem anno | Domini 1513 in vigilia sancti Briccii.

A címlapon: *Ecclesie sancti Jacobi*.

1483. AURELIUS, SANCTUS AUGUSTINUS —. *Psalmorum explanatio*. Venetiis, Bernardinus Benalius, 1483. Hain, 1973. (E₅. II. 6.)

Előlapján egykoru irással (később áthúzgálva): *Iste liber est magistri Casparis Polirer*.

Az első levélen a XV. sz. legvégéről való rendetlen irással: *Ecclesie Lewthscheuiensis per magistrum venerabilem Casparum Polirer legatum*.

1483. BELLOVACENSIS, VINCENTIUS —. *Speculum Historiale*. Norimbergae, Antonius Koburger, 1483. Igen nagy ivrét. (A₅. I. 1.)

Szép festett kezdőbetűvel, diszes egykorú bőrkötésben. Benne: *Liber magistri Casparis Polirer*.

1483. BIBLIA Deutsch. Norimbergae, Anton Koburger, 1483. Hain, 3087. (C₅. II. 3.)

1483. CONCILIUM zu Costnitz. Augspurg, Antonius Sorg. 1483. Hain, 5610. (B₅. V. 8.)

Nem szép példány; címlapja hiányzik.

1483. EUSEBIUS. Hystori von dem grossen Alexander. Augspurg. Anton Sorg, 1483. Hain, 789. (B₅. V. 6.)

1483. HIERONYMUS, BEATUS — episcopus Stridonensis. Vitae sanctorum patrum. (Argentorati), 1483. Hain, 8597. (D₅. IV. 9.)

Előlapján XV. századi kézzel írva: *24 Regalium*.¹ Utána valamivel későbbi írással: *L(iber) ccclesie Leutscho(viensis)*.

1483. HOLKOT, ROBERTUS —. Postillae super sapientia Salomonis. Spirae, Petrus Drach, 1483. Hain, 8757. (C₅. IV. 13.)

Benne: *Liber magistri Casparis Polirer*.

1484. BERNARDUS PARMENSIS. Casus longi super decretales, Argentinae, 1484. A nyomdász neve nélkül. Hain, 2932. (G₅. II. 11.)

Czím lapján a XV. század végéről való írással: *Hospitalis*.

1484. HOMEROS. Opera Graece. Florentiae, Demetrius Mediolanensis Cretensis, 1488. Hain, 8772. (Y₄. II. 13.)

A példány *Celtes Konrád*é volt, benne van a hírneves költő kéziratosa könyvjelzője.

1485. ANTONINUS ARCHIEPISCOPUS FLORENTINUS. Summae theologiae pars III. Venetiis, 1485. Nyomdász neve nélkül. Hain, 1257. (D₅. II. 13.)

Czím lapján alul XV. századi írással: *Liber domus sancte Trinitatis ordinis Carthusiensium prope Brunnam*.²

A felső lapszélen: *Liber Beatae Mariae Virginis Annuntiatae in Száárhegy die 16. August: 1649. Frater Bartholomeus Kolosuarj. D. N. VIII.—9.*

Lejebb a XVIII. sz. elejére való írással: *Inscriptus missioni Coronensis S. J.*

1485. DURANTUS, GUILLELMUS — Rationale divinorum officiorum. Venetiis, Erhardus Ratdolt, 1485. Hain, 6490. (Z₄. III. 3.)

Első oldalán: *Liber magistri Pangratj Rorbeck, 1492.*

1485. GRATIANUS. Decretum cum apparatu. Venetiis, Baptista de Tortis, 1485. Hain, 7902. (E₅. I. 1^b.)

Igen szépen olasz izlésben rubrikált ősnymtatvány, egy pompás festett kezdőbetűvel. Első lapján:

Inscriptus Catalogo Librorum Residentiae Albae-Carolinensis Societatis JESU. Anno 1724.

¹ A huszonnégy szepesi plébános társulata.

² Hasonló bejegyzéssel van mintegy 10 kötet a könyvtárban.

1485. PAPIAS. Vocabularium. Venetiis, Andreas de Bonetis de Papia, 1485. Hain, 12379. (A₅. III. 4.)

A könyv 1^a oldalán felül: *Conradi Celtis sum.* A lap közepén Celtis tollal rajzolt könyvjelző-czímere.

1485—1498. ARISTOTELES Opera Graece. Venetiis, Aldus Manucius, 1485—1498. Hain, 1657.

Öt ívrétű kötet. Első és egyetlen XV. századi kiadás, az Aldus nyomdájának legrszebb és legnevezetesebb terméke.

1486. COMESTOR PETRUS — Scholastica historia. Basileae, (Michael Wensler), 1486. Hain, 5535. (G₅. II. 12.)

Con. Cel. pro. poete sum

Κωνσταντίνου

Φρόνιμου

Celtis Konrád kéziratós könyvjelzője.

Czimlapján közel egykorú írással: *Ecclesie Sancti Jacobi in Leuthscha.* Ebbe írva más kézzel: *Hospitalis.*

1486. ROLEWINCK WERNERUS — Fasciculus temporum. Venetiis, Erhardus Ratdolt, (év nélkül) Hain, 6916. Hozzákötvé: BERGOMENSIS PHILIPPUS. Supplementum chronicarum. Venetiis. Bernardinus de Benaliis, 1486. Hain, 2807. (E₅. III. 9.)

Az első tábla belső oldalán:

Presentem librum inspecturi sciant hunc fuisse quondam | domini Sigismundi prespiterii cognomine Sanffleben | baccalarii Wijennensis altaris sancte Barbare | Leutschovie in capella sancti Georgii martiris, qui hunc ipsum | librum omnibus cupientibus ac scripturarum

scientiarum amantibus | impartiri voluit, ideo eundem ecclesie sancti Jacobi legavit | ut ibidem maneat nec per quempiam ab ea ammoveatur. | Petit quoque ut legentes in illo, pro salute anime sue | dominum orare velint, dicendo Requiescat in pace Amen. | Obiit autem anno domini millesimo quingentesimo | decimo tercio in vigilia sancti Briccii confessoris.

Előlapján: *Anno 1697 | legit me | Matthaëus Balassi | qui obiit die 28. | Novembris.*

1486—87. ANTONIUS ARCHIEPISCOPUS FLORENTINUS, Summae theologiae partes IV. Norimbergae, Antonius Koburger. 1486—87. (A. II. rész hiányzik.) Hain, 1246. (G₅. I, 1—3.)

Minden kötetben a XV. sz. végéről való írással: *Liber magistri Casparis Polirer.*

1487. BIBLIA DEUTSCH. Augspurg, Hans Schoensperger, 1487. Hain, 3139. (C₅. IV. 14.)

1487. MEFFRETH. Sermones. Basileae, Nicolaus Kessler, 1487. Hain, 11005. (G₅. II. 6.)

Czímlapján szép nagy góthbetűkkel, de vastagon tintával kitörülve:

Liber domini Thomae de Monte Sancti Georgii in villa | Bathizy p(arochi?) anno domini 1525.

Szepes-Szombati Tamás batizi plebánosnak a budapesti egyetemi könyvtárban egy kódexe van, a melyet Aranyasi Gellértfi János másolt Csütörtökhelyen 1462—73 között.

1488. ANTONIUS archiepiscopus Florentinus. Summae theologiae partes IV. Spirae, Petrus Trach, 1488. Hain, 1247. (F₅. II. 6—8.)

Három rész; a negyedik hiányzik. Szépen préselt lánczos kötetekben, a melyeken az első tábla címei arannyal vannak nyomva. Valószínűleg hazai munka.

Az első rész előlevelén *Ecclesie Sancti Jacobi.* Utána *M. W.* betűk. Ezek alatt ezen bejegyzés:

Ego Matheus Waloch plebanus Lewbicensis lego et dono has quattuor Anthonini partes pro salute anime Ecclesie sancti Jacobi in Leutschau Orate pro eo. : 1517 : A bejegyzés hasonmását lásd a következő oldalon.

1488. CLAVASIO, ANGELUS DE —. Summa angelica de casibus conscientiae. Norimbergae, Antonius Koberger, 1488. Hain, 5385. (G₅. II. 8.)

Rubrikálva; egy aranyos kezdőbetűvel. Az első oldal felső margóján: *Is liber fuit ab antiquo ecclesie sancti Jacobi Leutschowie.* (Henckel János írása.)

1489. ARISTOTELES. Opera Latine, cum commentariis Averrois. Venetiis, Bernardinus de Tridino, 1489. Hain, 1661. (F₅. I. 13.)

Első oldalán a XV. sz. végéről való bejegyzés: *Liber hic pertinet ad templum in Leutschowia.*

1489. BELLENCINIS, BARTHOLOMEUS DE —. Tractatus de charitativo subsidio et decima beneficiorum. Mutinae, Antonius Mischominus, 1489. Hain, 2761. (G₅. II. 16.)

Szép, egykorú arannyal préselt, deszkás bőrkötésben, a melyre lánczhorog van később verve. Ezt, úgy látszik, Henckel János tetette rá.

*Lego Mathæus Waloch plebanus
Leutbicensis lego et dono has
quattuor Antikonni ptes
pro salute aie Ecclie
scti Jacobi in Leutschow
Orate pro eo
C:15 14:5*

Walóch Máté bejegyzése.

Első levelének felső szélén: *Johannis Henckel plebani Leutschowiensis.*

1490. SANCTO GEORGIO, JOHANNES ANTONIUS DE —. Lectura super quarto libro decretalium. Mediolani, Antonius de Carchano, 1490. Hain, 7587. (H₅. I. 5.)

Lánczos, félbőrös deszkakötésben.

A második lap felső szélén: *Is liber donatus est mihi Joanni Henckel archidiacono et canonico Waradiensi per Leonardum Alantsee | bibliopolam Viennensem. Anno domini 1511.*

A kötet végén: *Joannis Henckel.*

1490 és 1491. PANORMITANUS, NICOLAUS —. Consilia. Venetiis, Philippus Pincius, (1490 körül). Hozzákötve ugyanazon

munka, Venetiis, Jacobus de Paganinis; 1491. Hain, 12353 (?)
Hozzákötvé: FRANCISCUS DE ZABARELLIS. Consilia, responsiones et allegationes. Pisciae, Bastianus et Raphael de Orlandis, 1490. Hain, 16258. (G₅. I. 14.)

Lánczos deszkakötésben. Elején és végén: *Joannis Henckel*.

1491. BONAVENTURA, SANCTUS —. Perlustratio in libros IV. Sententiarum. (Nurembergae, Antonius Koberger, 1491.) Csak a Pars III. et IV. Hain, 3540. (G₅. II. 3. és 4.)

Lánczos kötésben. Mindkét kötet elején: *Joannis Henckel plebani Leutschoviensis*.

1492. AMBROSIUS, SANCTUS —. Opera. Basileae, Johannes Amorbach, 1492. Hain, 896. (F₅. II. 3—5.)

Három kötet. Egykorú bőrös deszkakötések, későbbi, kétségtelenül Henckel által ráalkalmaztatott lánczhoroggal.

Mindenik kötet czímlapján ezen bejegyzéssel:

Felül, XV. sz. irással: *Liber Magistri Casp(aris) Polirer* (ehez folytatólag hozzáadva, Henckel írásával): *capellani Leutschowiensis, viri et literati et magni | predicatoris, assignatus in hunc locum per dominum Melchiorum Polirer ita, ut si filius suus Ladislaus eo uti | velit, possit quandocumque*.

1492. PRISCIANUS, GRAMMATICUS. — Opera. Venetiis, Philippus Pincius Mantuanus, 1492. Hain, 13362. (C₅. III. 2.)

Egykorú bőrös deszkakötés. Előlapján vörössel, nagy gótbetűkkel: *Joannis Heckel sum De Lewchowia*.

Alatta apróbb feketével: *Hic liber est Johannis Henckel de Lewchowia comparatus Cracowie, 1498*.

Ez alatt feketével, a felsőbb felíráshoz hasonlóan: *Nichil est ab omni | parte beatum*.

A kötet tele van Henckel jegyzeteivel. Végéhez csatolva 2 levélnyi kéziratos földrajzi tárgyú kivonat Dionysius Tessalonensisből.

1492—1493. BARTOLUS DE SAXOFERRATO, Lectura super I. et II. parte Codicis, Pars I. Venetiis, Andreas de Thoresanis de Asula, 1492. — Pars II. Venetiis, Bernardinus Stagninus de Tridino, 1492. Hain, 2549. (F₅. I. 10.)

Második levelének felső szélén; *Joannis Henckel archidiaconi de Bekes, canonici Waradiensis*.

BARTOLUS DE SF. Lectura super I. et II. parte Digesti veteris. Venetiis, Andreas Toresanis de Asula, 1492. Hain, 2577. (F₅. I. 6.)

Második levelének élén: *Hec septem volumina Bartholi anno 1510 redeunte me Joanne Henckel | ex Bononia per reverendissimum dominum Sigismundum Tursonem episcopum Wa- | radiensem in ab-*

sentia librorum meorum donata sunt. | Joannis Henckel archidiaconi de Bekes canonici Waradiensis.

BARTHOLUS DE SF. Lectura super secunda parte Digesti veteris. Venetiis, Bernardus Stagninus de Tridino, 1492. Hain, 2587. (F₅. I. 7.)

Ugyanazon bejegyzéssel mint az F₅. I. 10. számú kötet.

BARTOLUS DE SF. Lectura super I. parte Infortiati. Venetiis, B. Stagninus, 1492. Hain, 2600. (F₅. I. 4.)

Mint az előző.

BARTOLUS DE SF. Lectura super secunda parte Infortiati. Venetiis, Andreas de Toresanis de Asula, 1492. Hain, 2604. (I₅. I. 5.)

Második levelén: *Joannis Henckel archidiaconi et canonici Waradiensis.*

BARTOLUS DE SF. Lectura super secunda parte Digesti. Venetiis, Bernardus Stagninus de Tridino, 1493. Hain, 2612. (F₅. I. 9.)

Mint az előbbi.

BARTOLUS DE SF. Lectura super I. parte Digesti novi. Venetiis, Andreas de Toresanis de Asula, 1493. Hain, 2616. (F₅. I. 8.)

Mint az előbbi.

Mind a hét kötet hasonló félbőrös deszkakötésekben, lánczokkal. Valószínűleg Henckel kötése.

1493. SCHEDEL, HARTMANN —. Liber Chronicarum. Nurembergae, Antonius Koburger, 1493. Hain, 14508.

1494. BORBELLUS, NICOLAUS —. Summulae philosophiae rationalis, seu logica. Basileae, Michael Furtter, 1494. Hain, 12044. (E₅. IV. 3.)

Czimláján XV. századi írással, nagy vastag gótbetűkkel:

Martini epperiensis sum.

ſib bricht m̄n herꝝ.

1494. JUSTINIANUS IMPERATOR. Institutiones. Venetiis, 1494. Copinger, 3402.

Második lapján: *Joannis Henckel archidiaconi et canonici Waradiensis.*

1494. PEROTTUS, NICOLAUS —. Cornuncopiae opus. Venetiis, Philippus de Pinzis, 1494. Hain, 12702. (Y₄. III. 1.)

Végén ezen XV. századi bejegyzés: *Iste liber est monasterii Sancte Dorothee Virginis in Vienna.*

1495. INNOCENTIUS PAPA IV. Apparatus super Decretales. Venetiis, Bernardus Stagninus de Tridino, 1495. Hain, 9194.

Hozzáköteve: ANTONII DE BURGOS alias de Salamanca. Aurea lectura super titulo de emptio et venditio. Venetiis, Gregorius de Gregoriis, 1507. (E₅. I. 1.)

Az első munka második levelének élén: *Is liber comparatus est per me Joannem Henckel archidiaconum et canonicum Waradiensem Padue | anno Domini 1508 floreno uno marcellis quattuor.*

1495. THEOCRITI ET HESIODI Opera Graece. Venetiis, Aldus Manutius, 1495. Hain, 15477. (C₅. III. 9.)

Egykorú kötésben.

Az első lapon *Celtes Konrád* sajátkezüleg írott és rajzolt könyvjelzője látható. A kötet előtti három levélben s az első borító-lapon apró, sűrű írással latin költemények: *Pio pontifico Nicolaus de Valle, Hesiodi poete erga kathimaereis opera et georgicon liber per Nicolaum de Valle e greco conversa.* A kötet végén *Celtes*nek sajátkezüleg írt fordításai görögből latinra 2 levélen.

1496. FERRARIIS, JOANNES PETRUS DE — Practica nova iudicialis. Venetiis, Paganinus de Paganinis, 1496. 2-r. Hainnál és Copingernél nem található. (A₅. I. 8.)

Lánczos kötésben.

A második lap felső szélén: *Is liber comparatus est per me Joannem Henckel archidiaconum et canonicum Waradiensem Venetii (igy!) florenis duobus. Anno 1509.*

1496. JUSTINIANUS IMPERATOR. Codex. Venetiis, Baptista de Tortis, 1496. Hain, 9619. (F₅. I. 3.)

Második lapján, fölül: *Joannis Henckel archidiaconi et canonici Varadiensis.*

1496. SABUNDE, RAYMUNDUS DE — Theologia naturalis sive liber creaturarum. Argentinae, Martinus Flach, 1496. Hain, 14069. (D₅. VI. 13.)

Czimlapján veres krétával egykorúan írt bejegyzés: *Ad hospitalem leporosorum Sancte Elisabet Lewtschouie.* A második levélen a XVI. sz. elejéről: *Liber ecclesie Sancti Jacobi in Lewthscha.*

1496. TURRECREMATA, JOHANNES DE — Summa de ecclesia domini. Lugduni, Johannes Treschsel, 1496. Hain, 15732.

Félbőrös deszkakötés lánczal. Czimlapján: *Iste liber emptus est per me Joannem Henckel plebanum Leutzschouiensem anno domini 1516 Bude denariis centum.*

1496—1508. INFORTIATI DE TORTIS. Venetiis, Baptista de Tortis, 1496. Hain, 9575. (H₅. I. 10.)

DIGESTUM NOVUM DE TORTIS. Ugyanott, 1501. (H₅. I. 11.)

DIGESTUM VETUS DE TORTIS. Ugyanott, 1502. (H₅. I. 9.)

DECRETALES cum summariis suis. Ugyanott, 1504.

DECRETALES, Clementinae, Constitutiones Johannis XII. et Extravagantes. Ugyanott, 1505. (H₅. I. 1.)

Öt nagy ivrétű kötet, eredeti velencei félbőrös deszkakötésekben.

Valamennyinek elején ezen bejegyzés: *Joannis Henckel archidiaconi et canonici Waradiensis.*

A 3-ik darab 2^a lapján még ez áll: *Isti quinque libri totius Juris civilis empti sunt per me Joannem Henckel archidiaconum et canonicum Waradiensem, Padue, anno domini 1508. florenis mii.*

1497. CASSIANUS JOHANNES. De institutis coenobiorum. Basileae, Johannes Amorbach, 1497. Hain, 4564. (E₅. IV. 9.)

Egyszerű, de csinos munkáju borjúbőrös deszkakötésben. Czimlapján rubrummal:

1511. | *Sum Laurentij Hylbrandi de Wogendros- | sel pro 1 flo(reno).*

A wagendrüsseli (ma Merény) származásu Hylbrand Lőrincz körülbelül 1519-től 1548 júniusában bekövetkezett haláláig iglói lelkész volt. A könyvén feljegyzett 1511-ik évben Krakóban tanult s nagyon valószínű, hogy a *Cassianust* ott vásárolta. Szép könyvtára lehetett; belőle az iglói római katolikus templomban ma is 18 kötet 1487—1538 közt készült nyomtatványt őriznek. A könyvek czímeit s a bennük található nevezetesebb bejegyzéseket kiadta *Hradszky József* A XXIV. királyi plébános testvérülete című művében. Nevezetesek Hylbrand bejegyzései, főleg, a középkori könyvkereskedés és a könyvárak szempontjából.

1497. OVIDIUS, PUBLIUS — NASO. Opera. Venetiis, Bernardino Benalius, év nélkül, 1500 körül. Hain, 12155.

Hozzákötvé: OVIDIUS. Opera. Venetiis, Joh. Tacuinus de Tridino, 1497. Hain, 12247. (A₅. II. 6.)

Az első darab czimlapján: *L(iber) Ph(ilipp)i Tanntzer. Emp-tus XII. f(lorenibus) VIII d(enariis) mense decembri anno 1497.*

Lejebb egy tintával rajzolt czimer: körives paizsban paizsfő, benne tojásdad, felismerhetetlen alak, sulyok, vagy buzogány, a melynek szára az alsó mezőbe is átnyúlik. Alul három (2, 1) kagyló. Ez alatt: *15 M 26 | Irrecuperabilium summa foelicitas est obliuio. | W. Swartz. Lejebb: 15—27 | Aspectu Nascitur Amor. | H. Tanntzer.*

1498. ARISTOPHANES. Comoediae IX Graece. Venetiis, apud Aldum, 1498. Hain: 1656. (Egyetlen XV. századi kiadás.)

A gyönyörű példány minden oldala finoman vont kettős vonal-kerettel van ellátva. Egykor a hírneves könyvgyűjtő és jogtudós *Carpzov Frigyes Benedek* (1682.) könyvtárához tartozott.

1498. CORSETTUS, ANTONIUS, — Repertorium operum Nicolai Panormitani. Venetiis, Baptista de Tortis 1498. Hain, 5772. (F₅. I. 12.)

A második levél élén: *Hic liber emptus est per me Joannem Henckel archidiaconum et canonicum Waradiensem anno 1509. Padue flor. uno in auro preter ligaturam etc.*

1499. CRONICA van der heiligen Stat van Coellen. Coloniae, Joh. Koelhoff, 1499. Hain, 4989. (Z₄. II. 3.)

Végén a XVI. sz. elejéről származó, Köln város történetére vonatkozó nagy érdekű német jegyzetek vannak.

1499. MISSALE WRATISLAVIENSE. Moguntiae, Petrus Schoeffer, 1499. Hain, 11437. (G₅. I. 11.)

Gyönyörű nyomtatvány, végig igen nagy, rideg gót tipussal nyomva. Egykorú rézveretes kötésben.

1500. BONAVENTURA SANCTUS. Tabula super libros sententiarum. Nurembergae, Antonius Koberger, 1500. Hain, 3543. (G₅. II. 5.)

Lánczos kötésben.

Első lapján: *Joannis Henckel | plebani Leutschoviensis.*

1500 és 1503. PONTANUS LUDOVICUS. Consilia et allegationes. Venetiis, Bonetus Locatellus, 1500. Hain: 13278. Hozzákötvé: PETRUCIUS, FRIDRICUS. Consilia et quaestiones. Papiae, Andreas de Boschis, 1503. (K₅. I. 1.)

Nagyvárad lánczos kötésben, amely az 1510-ből való *Aretio: Lectura Super Institutionum Libri IV.* (K₅. I. 2.) kötésével teljesen azonos.

A 2^a l. felső szélén: *Is liber donatus est mihi Joanni Henckel archidiacono et canonico Waradiensi ab reverendissimo Domino Sigismundo episcopo.*

XV. század. EXPOSITIO compendiosa et familiaris sensus literalem et mysticam complectens libri psalmodum.

Végül csonka góth nyomású, ivrétű kötet a XV. sz. végéről. Egykorú bőrrel bevont deszkakötésben.

Az első tábla belsején a Hiszekegy magyarul, a XVI. század közepéről való írással.

A czímlap felső szélén: *Liber iste emptus est per me Johannem de Bathya necnon plebanum | de Nemethy D(enariis) XXV. Gregorio discipulo sou Mohajjensi. | Anno Domini. 1. 5. 20. 8. (1528).*

Alább a XVI. század derekáról való írással: *Georgij Chochull Cassoviae emptus.*

XV. század. BIEL, GABRIELI Sermones de festivitibus. Hely és év nélkül. 4°.

A XVI. sz. elejéről való ezen bejegyzéssel: *Iste liber est monasterii sancte Dorothee Virginis | et martiris ordinis canonicorum regularium in Vienna.*

XV. század. HERODOTUS HALICARNASSEUS. *Historiae.* Hely és év nélkül. Szép olasz nyomtatás. (Z₄. III. 14.)

Végén: *M(agistri) Briccii de Cilìa.*

XV. század. HIERONYMUS, BEATUS — *Vitae patrum sanctorum.* Ulmae, Johannes Zainer, (1480—90 között). Hain, 8594. (D₅. IV. 7.)

Erős löcsei bőrkötés, lánczhoroggal.

A 11^a lapon a felső szélén (Henckel írása): *Iste liber legatus est Ecclesie sancti Jacobi in Leutzscha per dominum Valentinum | de Bartpha baccalaureum custodem et canonicum Scepusiensem. Anno domini 15 17.* Végén ugyanazon írással: *Liber ecclesie sancti Jacobi in Leutzscha.*

XV. század. MISSALE.

A nyomtatás nem ad felvilágosítást arról, mely egyház számára készült. Csinos góth nyomás; a canon előtti fametszetű kép durván kiszinezve. A canon nincs meg nyomtatásban, hanem egykorúan hártýára van írva. A missale elején egy pergament levél áll ezen góth betűs felirással:

**RUBRICA
BASTIENSIS
ECCLESIE:**

Ennek daczára a misekönyv már a XV. században valamely magyar egyház használatában volt. Naptára nyomtatásban a magyar szentek közül csak Szent-Erzsébetet tartalmazza. Ezt átírta valaki vörössel, a többi magyar szentek pedig szintén vörössel, egykorúan be vannak illető helyükre írva. (E₅. II. 8.)

XV. század. NICOLAUS DE LYRA. *Postilla super Bibliam.* Hely és év nélkül. (Hain szerint: typis Reyserianis). Hain, 10367. (E₅. II. 10—12.)

Három ivrétű kötet, egyforma, csinosan préselt, szép bronzveretekkel és lánczczal ellátott kötésekből.

Az első és a második rész első oldalán ezen bejegyzés: *Iste liber legatus est per dominum magistrum Sebastianum plebanum huius ecclesie | pro usu cuiuslibet apud ecclesiam sancti Jacobi. Anno domini 1509.*

Az első kötet táblájának belsején vörös krétával írva: *Istam partem Lire habet dominus Jeorgius | predicator Sclavorum Anno 1515.*

Mindenik kötet végén, a XVI. század elejéről való írással: *Liber ecclesie sancti Jacobi de Leutzscha.*

XV. század. NIDER, JOHANNES —. Sermones super evangelia et epistolas de tempore et de sanctis. Hely és év nélkül. Hozzákötvé: CYRILLUS EPISCOPUS HIEROSOLYMITANUS. Quadrupartitus apollogeticus. (Augustae, Antonius Sorg?), év nélkül. Hain, 5905. (D₅. III. 10.)

Egykorú erős deszkakötésben. A táblába beragasztva Bártfa város XVI. századi fametszetű könyvjelzője. Az első lap szélén ezen XVIII. századi bejegyzés: *Ex libris ecclesiae parochialis regiae ac liberae civitatis Bartphensis.*

XV. század. SERMONES thesauri novi de tempore. 2°. Végül csonka Kb. 1490. (J₅. II. 11.)

Czimlapján: *Liber beati Jacobi apostoli in Lewsta (így) legatus per venerabilem | M(agistrum) Valentinum de Bartpha custodem Scepu-siensem. 1517.*

XV. század. VORAGINE, JACOBUS DE —. Lombardica historia sanctorum.

Hely és év nélkül. 2°. körülbelül 1470. Szép félgót nyomás. Kolofonja:

**Explicit lampartica hy-
storia sanctorum.**

Rubrikálva; elől egy festett kezdőbetűvel (E₅. I. 2.).

Előlapján XV. századi írással: *Iste liber pertinet ad altarem sanctorum | Nicolai et Katherine in Lewtscha.* Utánna más, de közel-korú írással: *In hospitali.* Csinos préselésű kötése löcsei munka.

1500 körül. Tertia pars BIBLIE cum expositione Lyre. Hely és év nélkül. 2°. Egykorú kötésben.

Czimlapján: *Anno nati salvatoris mundi millessimo quingentesimo decimo nono infra | kalendas Septembris in nundinis Bistriciensibus venerabilis pater frater Ambrosius de Telekes | ordinis minorum guardianus almi conventus Sancte Marie fratrum minorum in Bistricia | volumina glossam ordinariam cum eius repertorio continencia huic conventui | aggregavit pro salubri fratrum utilitate quoque charitative administravit. Humilis frater | pauper et modicus frater Johannes Herbipolensis ordinis minorum hanc notam apponebat. | Vir honore dignissimus grater accipiet spurius autem et irridet et delebit.*

1500—1510 között. BIBLIAE tertia pars, cum postillis Hugonis cardinalis. Hely és év nélkül.

Czimlapján a XVI. század elejéről való ezen bejegyzés: *Ecclesie S. Jacobi in Lewtscha.*

1500—1510 között. BERTRANDI sermones de tempore. Vége hiányzik. Hagenauai nyomtatvány lehet.

Benne a XVI. sz. első feléből való írással: *Georgii Molneri sum.* A XVIII. századból pedig: *Parochiae Leuchoviensis.*

1500—1510 között. OPUS REGALE, in quo continentur infrascripta opuscula: Epistola consolatoria in qua . . . remedia ad repellendum omnes causas tristitiae, de officio . . . etc. Lugduni Stephanus Gueynard, év nélkül. 4-r. Szépen préselt egykorú kötésben. (E₅. IV. 4.)

Czímlapján: *Georgij Mölner sum.* Alább: *Ecclesiae Leutschoviensis* (a XVIII. századból). Az előszó utáni üres helyen, rubrummal: *Iste liber emptus est per me Matheum plebanum Montis sancti | Georgij pro I. floreno in auro. Anno 1510 | M. W.* (Matheus Walloch). Ez alatt feketével: *Johannes Shtel c. Numis. 1529.*

1503. BUSTIS, BERNARDUS DE —. Mariale. Norimbergae, Antonius Koberger, 1503.

Czímlapján a XVI. sz. elejéről ezen bejegyzés: *Sum Lauerenti Clugel.*

1503. BUSTIS, BERNARDUS DE —. Prima pars sermonum Rosarii. Hagenau, Henricus Gran, 1503. 2°. (J₅. II. 12.)

Második lapjának felső szélén: *Ex testamento domini Mathei Rectoris hospitalis S. S. 1515. mortui | est legatus pro ecclesia sancti Jacobi.*

Végén: *Pro ecclesia Sancti Jacobi Lewtschouiensis.*

1503. GREGORIUS, SANCTUS, — PAPA. Moralia. Basileae, Nicolaus Kessler, 1503. 2-r. (H₅. II. 11.)

Második levelén: *Domini Conradi Sperenfogel civis huius rei publice consultissimi.* Az írás a XVI. sz. elejére vall.

Az alsó lapszálen ugyanazon kézzel írva: *Pro ecclesia sancti Jacobi.*

1503. HORAE Beatae Virginis secundum usum Romanum. Parisiis, Thielmann Kerver, (1503). Brunet (V-e édit.), Tome V. 1618. (C₅. V. 6.)

Hártyára nyomott példány. Utolsó levele hiányzik. Pompás ércmetszetű képei egykorú kéz által művészien ki vannak festve. XVIII. századi kötésben.

1504. FORMULARE advocatorum et procuratorum Romanae Curiae et Regii Parlamenti (igy). Argentinae, Johannes Knobloch, 1504. Egykorú csinos bőrkötésben. (E₅. V. 5.)

Az 1. sztl levélen, a felső szélen egykorú írással: *Ecclesiae sancti Jacobi in Lewtscha.* A csinos, aranyval préselt kötés egykor lánczczal volt ellátva.

1504. GRATIANUS. Decretum. Venetiis, Baptista de Tortis, 1504. (H₅. I. 2.)

Félbőrös deszkakötésben.

Elején: *Hoc Corpus Juris emptus est per me Joannem Henckel archidiaconum et canonicum Waradiensem Venetiis anno domini 1508. m. j. marcellis iii.*

Valószínűleg még több kötet tartozhatott hozzá, mert ha a De Tortis-féle 5 kötetet (mint fentebb láttuk) 5 forintot vette, úgy ez az egy semmi esetre sem lehetett ilyen drága.

1505. HEURES a lusaige de Rome. Paris, Gillet Hardouyn (1505). Brunet, Tome V. 1632. (C₅. V. 7.)

Czímlapja hiányzik. Gyönyörű metszetekkel. XVIII. századi kötésben.

1505. MISSALE OLOMUCENSE. Viennae, Johannes Winterburg, 1505. 2-r. Weale, 110. l. (X₈. IV. 9.)

Csinos, a mi esztergomi misekönyveinkre hasonlító missale, hártýára nyomott canonnal. Naptárában vörössel nyomtatva: *Sta Elisabeth*, feketével: *Stephanus rex*.

1505—1506. JACOBI WIMPHELINGI de integritate libellus. Argentinae, Joannes Knoblouch, 1506. 4-r. Hozzákötvé: RABANI de institutione clericorum ad Heistulphum archiepiscopum libri tres. Phorceae, Thomas Anselmi Badensis, 1505. 4-r. Hozzákötvé: Manuale curatorum, praedicandi prebens modum: tam latino quam vulgari sermone practice illuminatum. Hely és év nélkül, 1506. 4-r.

A három egy félig bőrrel borított deszkakötésben. (E₅. V. 2.) Az első műnek címlapján: *Joannis Henckel plebani Lewtschowiensis | per venerabilem dominum Joannem Villacum plebanum de . . . ssy* (olvasatlanul átírva, talán *Olassy?*) | *donatus 1517.*

Ugyanitt XVIII. sz. elejéről való írással: *Parrochiae Leutzschoviensis.*

A második munka címlapján és a harmadik végén: *Joannis Henckel.*

1506. DUNS, JOHANNES — SCOTUS. Scriptum in IV. libros sententiarum. Venetiis, Simon de Luere, 1506. (Csak az I. és III. rész.) (H₅. II. 5.)

Mindkettőnek elején: *Joannis Henckel archidiaconi canonici ac vicarii Waradiensis, 1512.*

1506. HENRICUS DE GORICHEM. Textus sententiarum cum conclusionibus. Venetiis, Simon de Luere, 1506. 2°. (H₅. II. 10.)

Első levelén: *Joannis Henckel vicarii ac archidiaconi Waradiensis. 1512.*

Végén: *Joannis Henckel.*

1510. ARETIO, ANGELVS DE — Lectura super Institutionum libri IV. Lugduni, Nicolaus de Benedictis, 1510. (K₅. I. 2.)

A 2^a lapon a felső szélén: *Hic liber donatus est mihi Joanni Henckel post mortem reverendissimi domini Sigismundi episcopi Waradiensis.*

XVI. sz. első tizede. BERNARDUS SANCTUS. Opus praeclarum complectens sermones. Parisiis, Johannes Parvus. Év nélkül. 2-r. (E₅. II. 1.)

Czím lapján: *Joannis Henckel plebani Leutschoviensis. 1516. Cracovię fl. 11 in auro.*

A könyv végén: *Joannis Henckel.*

1511. ANTONII, JOHANNES —. Commentaria super decretum. Lugduni, Johannes Cleyn, 1511. (K₅. I. 3.)

Ugyanolyan kötésben, mint az 1510-ből való *Aretio, Lectura super Institutionum libri IV.* (K₅. I. 2.) és az 1500-ban nyomtatott *Pontanus, Consilia et allegationes* (K₅. I. 1.), miért is azt hiszem, joggal Henckel János azon könyvei közé sorozhatjuk, a melyeket Thurzó Zsigmond váradí püspöktől kapott.

1512. PRIVILEGIA canonicorum regularium S. Salvatoris ordinis S. Augustini. Romae, 1512. 2°.

Hártyára nyomtatott példány.

1513. BUSTIS BERNARDUS DE — Rosarium sermonum. Hagenau, Henricus Gran, 1513. (I₅. II. 8.)

Czím lapján a XVI. század elejéről való írással: *Sum Laurentii Clugel.*

1513. GEILER, JOHANNES — DE KEISERSBERG. Navicula sive speculum fatorum. Argentorati, Johannes Knoblauch, 1513.

Benne XVIII. századi írással: *Parochiae Leutschoviensis.*

1514. GERSON, JOHANNES —. Opera. Argentinae, Johannes Knoblauch, 1514.

Csak a II. III. és IV. rész van meg. Bőrkötések, lánczczal. (H₅. II. 12. és 13.) A pars II. végén: *Joannis Henckel.* A pars III. IV. első levelén: *Joannis Henckel plebani Lewtschouiensis.* A III. kötet végén ugyanez és 1516. évszám.

1520 körül. HEURES. Kolofonja: Le presentes heures longues | font a lufaię de Rome toutes | au long fans riens requerir ont esse | nouvellemēt Imprimees a Paris | pour Germain Hardouyn librair- | re . . .

A naptár 1520—1530-ra szól.

Csinos, rézmetszetekkel diszitett imakönyv, hártýára nyomva. Metszetei s kezdői nem épen mívésziesen ki vannak festve. XVII. századi, jezsuita-jelvényes bőrkötésben.

Beke *Index Manuscriptorum*-jában a 332. szám alatt mint kézirat szerepel.

V.

A Batthyány-könyvtárt országos, sőt európai hírvé kéziratái teszik.

A gyűjtemény nem nagy, mindössze 648 munkát (765 kötetben) tartalmaz.¹ Ebből a mohácsi vész előtti időre 273 darab esik, majdnem fele az egésznek. Milyen értékes anyag ez s mennyire felhasználatlan, az alább következő jegyzékből tűnik ki. Mert sajátságos, míg tudósaink feljárták és járják a külföldi könyvesházakat magyar provenienciájú kódexek után, addig ezt a hazai gyűjteményt alig méltatták figyelemre.

Kutattak benne többen, de a kutatók leginkább csak az újabb kéziratokat használták fel. Kemény József, Ötvös Ágoston, Mikó Imre, Szilágyi Sándor sok a XVI—XVII. századi erdélyi történelemre vonatkozó adatot merítettek a nagybecsű gyűjteményből. Hanem a régi anyagról alig tudott valamit a magyar irodalomtörténet és bibliográfia. Az 1882-iki könyvkiállításra s az 1896-ik évi millenáris kiállításra sok kéziratot elhoztak Gyulafejérvárról, de vissza is vitték őket, a nélkül, hogy tüzetesebb megvizsgálásukra vállalkozott volna valaki. Mindössze a Magyar Könyvszemle IV—VI. folyamában van egy sereg hazai eredetű kódexe felsorolva, de a leírások annyira hibásak, hogy felhasználni nem igen lehet őket.

Az elhanyagolás oka a jegyzékek hiányos és gyarló voltában keresendő. A kéziratok katalógus, nagyon gyorsan készülvén, igen rövid czimeket tartalmaz s kormeghatározásai is tévesek. Nyomtatásban először Veszely Károly tanár kezdte kiadni az általa szerkesztett *Gyulafejérvári Füzetekben*¹ helyenként megbővitve,

¹ A Beke-féle *Index Manuscriptorum* szerint 658 kéziratnak kellene lenni, e szám azonban téves, a helyes adat a kéziratok katalógusból állapítható meg.

de néhol még meg is rövidítve. A betűrendbe szedett címisorozat azonban a *D*-nél megakadt; mindössze 170 számot tartalmaz; már a második Gyulafejérvári Füzet nem hozta a folytatást. Talán valamelyik szakember figyelmeztette Veszelyt, hogy olyan tökéletlen jegyzéket, aminő a Cseresnyés-féle Gyulafehérváron, nem érdemes lenyomatni.²

Tíz évvel később az akkori könyvtárnok, *Beke Antal* kiadta a teljes lajstromot. Munkájának címe: *Index Manuscriptorum Bibliothecae Batthyanyanae Dioecesis Transsylvaniensis. Az Erdély Egyházmegyei Batthyáni-könyvtár kéziratai névsora. Kiadta Beke Antal könyvtárnok. K.-Fehérvár, 1871. Nyomatott a püspöki könyvnyomdában. 8-r. VIII és 56 oldal.*

A vékony füzetke 658 szám alatt adja az összes kéziratok címzeit, rendetlenül s hibásan, nem helyes péczeszók szerint betűrendbe szedve. Hozzájárul egy rövid s cseppet sem kimerítő név- és tárgymutató, amelyben még a nevek egy része el is van ferdtitve.

Ez a katalogus többet ártott, mint használt a kutatóknak. Először is utmutatása nyomán lehetetlen a keresett köteteket megtalálni, *miután a címekhez a könyvtári jelzet sehol sincs hozzátéve.* De ettől eltekintve, még a könyvtár kéziratanyagának sem nyújtja képét. Annyira zavaros, hogy akárhány kézirat címe kétszer is, külön szám alatt fel van véve, minden egymásra való utalás nélkül.³ Az is előfordul, hogy két, teljesen elütő cím alatt van ugyanazon kézirat megemlítve.⁴

¹ Kolozsvártt, 1861. I. füzet, 101—126 l.

² Ime néhány példa:

14. *Alberti Sermones* XV-ik századbéli kézirat pergamenen.

43. *Biblia Sacra.* (Valaki első lapjára a XV. században divatozott számjegyekkel az 1141-ki évszámot írta föl. A XIII. századnál bizonyosan nem újabb mű, pergamenen, nyolczadrétben).

98. *Compendium Institutionum.* (Jogtan).

141. *De Constitutionibus et de beneficiatis.* (Nagyszerű mű a 15-ik századból), stb. stb.

³ Így p. o. a 219. és 599., 343. és 630., 154. és 647., 254. és 354. 267. és 272. stb. számok.

⁴ Például a 453. sz. alatt olvassuk: *I. Quaestiones super IV. libros sententiarum. II. Distinctiones exemplorum novi et veteris testamenti in*

A kormeghatározásokban hihetetlen hibák akadnak. Hogy a XIV. és XV. századiakat összevétette a szerkesztő, még csak megjárja, de mit szólunk ahhoz, mikor XIII., XII., sőt X. századi darabokat XV. századiaknak szignál!¹ Még olyan is megesik, hogy egy XIII. századi Ovidius mint XVIII. századi kézirat szerepel. A 409. sz. a. olvassuk: *Orationes et hymni germanice. Ms. a. 1580*, holott a becses kézirat egy német krónikát és egy verses Mária-legendát tartalmaz s a XIV. századból származik. Az 1580. évszám a kötet egyik hajdani tulajdonosának névirása mellett olvasható. Itt tehát a táblára irt évszám tévesztette meg a lajstromozót. Viszont egy másik kézirat borítékjába bele van írva: *emptus MCCLXXXI*, mégis a kódex korát a XIV. századra teszi az *Index*. Olvasási hibák is bőségesen fordulnak elő. *Centimetrum* helyett *Sentimentum*, *Bystricia* helyett *Byscia* még nem a legfurcsábbak; néhol a legtisztábban kiirt évszám megfejtését is elvétí a leíró: *MCCCLXXXXX vicesimo* 8°-ból 1394-et csinál.

A czimek ép oly szűkszavúak, mint Veszelynél; a legtöbb nem árulja el, mit rejt magában a kódex, amelyre vonatkozik. Erre a legérdekesebb s talán az egész világirodalomban páratlan példa a következő. Az 589. szám czime így hangzik a Beke Indexében: *Varii Tractatus theologici, cum indicibus. Tom. 1. fol. * 385., tom. 2. fol. * 418., tom. 3. fol. * 368., tom. 4. fol. * 290., tom. 5. fol. * 419., tom. 6. fol. * 210., tom. 7. fol. * 286.* Ebből tehát annyit tudunk meg, hogy a könyvtárban többek közt egy hét kötetes ismeretlen alakú és korú kéziratot, vegyes theologiai értekezéseket tartalmazó kézirat is van. Ez persze alig érdekel valakit, kivált miután a legtöbben azt hiszik, hogy a korjelzés nélküli

ordinem alphabeticum reductae (így) *per fr. Benedictum de Senis ord. frat. heremitar. s. Aug. Ms. a. 1470. ; in fol. fol. * 112.* A kézirat, a melynek különben signaturája F₅ IV. 7., a 601. sz. a. még egyszer megtalálható, de itt már jóval rövidebb czime van: *Tractatus de virtutibus et peccatis. Ms. saec. XV. ; in fol. fol. * 112.* Még érdekesebb a következő eset. A 252. sz. czime így következik: *I. Liber regulae pastoralis s. Greg. M. fol. * 31. pergamen. II. Tractatus de decimis, et vita b. Leonhardi confessoris ; fol. 7. charta. Ms. saec. XV. in fol.* Már a 424. sz. a. csak az első rész címét találjuk, teljesen az előzőnek megfelelően, ám de itt a kéziratról ez áll: *in 4-o, pergamen et charta. Ms. sec. XIV. fol. 70.*

¹ L. a 226. 258. 333. 479. 227. számoknál.

darabok XIX. századiak. Pedig az a hét testes foliáns maga megérdemel annyi helyet, a mennyit Beke a könyvtárnak mind a hatodfélszáz kézirátára szánt, mert az nem egyéb, mint csupa XIV. és XV. századi érdekesebbnél érdekesebb kódexekből összeállított hét kolligátum.

Ilyeneket látva, nem lehet csodálni, hogy a nagybecsü kéziratgyűjteményt alig használták még tudósaink.

Bátran mondhatjuk, hazafiui köteleesség lenne a teljes leírókatalogust elkészíteni. Csakhogy ez legalább egy évi szakadatlan munkát igényel. Erre más, mint helyben lakó, nem vállalkozhatik, leginkább a könyvtárnok, vagy az ottani főiskola valamelyik szakértő tanára. Meglesz-e e ez a közel jövőben? Alig hihető.

Addig, míg a rendszeres felvétel megtörténnék, kisegítőül s utmutatóul a középkori kéziratokról az alább következő szűkszavú jegyzéket nyújtom az érdeklődőknek. Hogy ez nem felel meg a legszerényebb igényeknek sem, a melyeket egy *catalog raisonné*-hoz szoktunk fűzni, az megbocsátható. Egyéb kötelességeim nem engedték meg, hogy hosszabb időt szenteljek a katalogizálásnak; a kéziratokat pedig ide a fővárosba felhozni nem lehet. Még hozzá Gyulafejeváron nem állottak a feltétlenül szükséges könyvészeti s irodalomtörténeti segédeszközök rendelkezésemre. Ez mentse munkácskám hiányait s hibáit.

A fősúlyt a magyar eredetű kéziratokra fektettem. Ezeknek némelyikéről bővebb s teljesebb ismertetést nyújtok, főleg arról a néhány darabról, a melyet a könyvtár vezetőinek szívésségéből Budapesten, a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárában volt alkalmam használni.¹

¹ Az itt kezdődő jegyzék a középkori kéziratok teljes felsorolását tartalmazza, csupán négy darab leírása hiányzik. Ezeket t. i. ottlétem alkalmával nem sikerült megtalálnom. Címeik Beke Indexe szerint így hangzanak:

95. sz. (G_s. VI. 13.) I. *Ciceronis Synonyma ad Lucium Vect.* fol. * 29.

II. *Bartholomaei Fatii* (Valószínűleg Bartholomaeus Fontius, a híres olasz humanista.) *Synonyma*; fol. * 58.

III. *Augustini Dati Elegantiolae sermonis*; fol. * 42.

IV. *Ciceronis lib. de amicitia*; fol. * 30.

V. *Versus duodecim sapientum*; fol. * 2.

VI. *Differentiae verborum synonymorum*; fol. * 12.

VII. *Liber de moralitate*; fol. * 15. Ms. saec. XV. in 4-o.

1. (V₅. II. 2.) EVANGELIUM MATHEI ET MARCI¹ EVANGELISTARUM CUM PRAEFATIONE SANCTI HIERONYMI ET CUM CANONIBUS EUSEBII. Saec. IX.

Ivrétű [0·365 × 0·270] kézirat vastag, erős hártván, 111 levélen. Végig egy kéztől eredő szép, egyenletes uncialis írás, ma is ragyogó, hibátlan arany tintával írva, a mely, kivéven a 4–5 hasábos kánonokat, két oszlopban folyik. Kora a IX. századra tehető, erre mutat a kézirat késő-karoling-jellegű miniatúrája és a helyesírás. A rövidítések majdnem teljesen hiányoznak. Mindenütt *ae* és *ti* van a későbbi *e* és *ci* helyett. Van a kéziratban három nagy, egész lapot elfoglaló kép, három diszlap, tizenkét fényes kánonlap. Ezenfelül minden oldal színes festésű kerettel van körülvéve.

A három nagy kép elseje (13^b l.) Szent-Mátét ábrázolja. Az evangélista két oszlopon nyugvó körív alatt párnával fődött ládaszerű széken ülve ábrázoltatik, lábai zsámolyon nyugszanak. Baljában nyitott könyvet tart, jobb kezével magasra emeli tollát olyan mozdulattal, mintha ép az imént mártotta volna be a mellette álló asztalkán levő tintatartójába. Ruházata a hagyományos római öltözet. Arcza öreg emberé, aszketikusan sovány; kevés ősz hajjal, gyér bajuszszal s erős szakállal. Feje fölött egy a boltívvel szervesen össze nem kapcsolt szemöldökfa mögül angyal látszik ki, a mint az elébe helyezett könyvbé ír. A kép színezése túlerős. A testrészek színe fehérrel kiemelt húszin, a ruhák rikitóan tarkák; a háttér rózsaszin, apró, esetlen, lila és zöld fácskakkal behintve. A megvilágítás a veresen arannyal, a kéken fehérrel, a lilán pedig ezüsttel van kiemelve. Nagyon csekély eltérést mutat Szent-Márk evangélista képe (74^b l.); legfeljebb hibásabb, gyarlóbb rajza által különbözik az előzótól. Sokkal jobb ellenben a Krisztust ábrázoló lap (18^b l.). Egy, az evangélisták jelvényeivel s angyalok mellképeivel megrakott karikában, kék alapon van a trónon ülő Üdvözítő; jobbát áldásra emeli, balját egy térdére állított könyvön nyugtatja. Arany glóriával övezett arcza szabályos,

280. sz. J₆. IV. IV. Horatii opera. Ms. saec. XIV. in 4-o. perg. fol. * 165.

A könyvkiállítási kalauz szerint (288. sz.) a kézirat a XV. századból való, csak az Epistolákat tartalmazta s »olasz modorban arabeszk lapszéli díszítésekkel és arany initialékkal« volt ellátva.

339. sz. (L₆. II. 1.) Promissio Andreae Vendranimo ducis Venetiarum. Ms. a. 1476. in fol. pergamen. (*Desideratur*).

Mint a *desideratur* mutatja, már 1871-ben hiányzott.

401. sz. (M₅. V. 28.) *Officium b. Mariae Virg. et psalmi psalmi poenitentiales, cum calendario*. Ms. saec. XV; pergam. in 12. fol. * 121.

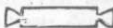
Ki volt állítva az 1882-iki könyvkiállításon. A *Kalauz* szerint (299. sz.) »fényes kiállítású imádságos könyv, nyolczadrétű hártván a burgundi iskola ízlésében kiállítva, tüksék lapszéli díszítésekkel és sok miniatüre-képpel . . . francia naptárral . . .«

¹ Megfoghatatlanul a kézirat *valamennyi* ismertetője Máté és Lukás evangéliumáról beszél.

fiatalos, de merev és kifejezéstelen, úgy ez, mint kezei és lábai zöldes színűek. A kor szokása szerint ez a halotti szín jelezte a túlvilágiasságot. Öltözetét vörössel bélelt kék ingszerű, bő újjú ruha s felibe vetett lilaszín palást képezi. Az egész lapot kettős, diszes keret veszi körül; az e közt és a Krisztus alakját befoglaló karika közti tér biborszínre van festve.¹ Rajta ezen felírás olvasható nagy arany kapitális betűkkel:

QVATTVOR ERGO VIROS
ANIMALIA SĀA FIGVRANT
SACRA SALVTIFERI
NARRANTES MVNERA XPI.

A díszlapok közül legfényesebb az első (14a. l.), a mely szemben áll Szent-Máté képével. Felső harmadát egy képcsoport foglalja el, a mely keretének alsó léczével a szöveg hasábjait határoló négy oszlopon nyugszik. A képen felül Krisztus trónoló s áldó alakja tojásdad körbe foglalva látható, alatta s mellette három csoportban áll az imádó nép, mindenik csoport fölött egy-egy apostol vagy evangélista képe. A második és harmadik díszlapon nincsen kép. Egyiken (19a. l.) pazar díszű kettős keretben biborszínű alapon váltakozó arany és ezüst sorokkal olvasható a Máté evangéliumának címe és eleje. A *Liber Generationis Jesu Christi* első két betűje a lapnak körülbelül egy negyedét veszi igénybe. A másikon (78a. l.) kevésbé diszes a keret; benne váltakozó arany és ezüst csíkokon fekete kapitális betűkkel van írva a Szent-Márk evangéliumának eleje.

A kánonlapok díszje a kolumnákat elválasztó öt (illetve a hármaskönyvénél négy) tarkábbnál tarkább márványoszlopból áll, a melyeket egyenként ügyetlenül képezett vékony dongájú körívek kapcsolnak össze; a két szélsőt pedig egy nagy, széles körív foglalja egybe. A kapitalek lombdíszesek, csak egy páron van két-két angyal. A nagy ívek felett a lapok sarkaiban nagy természetes hűséggel megfestett pávák, fácskák, sasok, darvak és kakasok vannak; alattuk a kánonok feliratai láthatók, részben angyalok által emelt táblácskákon. E cím táblák alakja régi mintára mutat.

A lapkereteket, jobban mondva a hasábok kereteit, hat pálczatag képezi. Mindig két szemben álló oldal díszítése egyenlő, egyébként az összes keretelések különböznek egymástól. A változatosság, tekintve hogy 93 féle keret van, igen nagy. Egy részük meglepően szép mintájú, legesinosabbak az elsők; úgy látszik a miniátor leleményessége, a mint tovább s tovább haladt munkájában, mind inkább kimerült.

Az egész kézirat, főleg miniaturája révén, a jobb minőségű zárdai termékek közé sorozható, a minőkől a nyugateurópai könyvtárak majdnem mindenike tud nehány hasonló példányt felmutatni.

¹ A kézirat ismertetőit ez a bibor festés félrevezette; valamennyien azt írták róla, hogy díszlapjai *bibor-pergamentre* vannak írva, holott a hártya fehér s csak a rá festett képek egyik alapja biborszín.

Kötése a XVIII. század második feléből való. Nagyon valószínű, hogy Bécsben készült s Migazzy püspök csináltatta. Egyszerű, sima lapu barna borjúbőr táblákból áll, hátán arannyal préselt virágok között ezen cím olvasható:

EVANGELI

M. S.

vagyis Evangelium Manuscriptum. A könyvkötő kése nagy kárt tett a lap-széleken; ma alig van egy újjnyi margója a diszes lapoknak.

1a. lap. INCIPIT | PRAEFATIO | SCĪ HIERONIMI | PLURES | FUISSE QŪI EU | ANGELIA SCRIP | SERUNT *végződik a 3b. l. második hasábján.*

4a. l. BEATO PAPE | DAMASO | HIERO | NIMVS

6b. l. *üres.*

7a—12b. *ll. kánon-táblák.*

13a. l. *üres.*

13b. l. *Máté apostol képe.*

14a. l. *Felül kép. Alatta:* INCIPIT ARGVMENTŪ | MATHEVS EX JVDAEA

17a. l. EXPLICIVNT CAPITVLA EVANGELII SECVNDVM MATTHEVM.

17b és 18a. *ll. üressek.*

18b. l. *Krisztus képe.*

19a. l. *Diszlap, rajta:* + INCIPIT EVAN | GELIVM | SECVN-
DŪ | MATHEŪ. | LIBER | GE | NERA | TIONIS | IHŪ XPI | FILII
DAVID | FILII ABRAHAM.

19b. l. *az evangelium:* ABRAHAM GENV | IT ISAAC

73b. l. *második hasáb:* EXPLICIT EVANGELVM SECVNDVM MATTHEVM.

74a. l. *üres.*

74b. l. *Márk képe.*

75a. l. *Márk életrajza* MARCUS | EVANGELIS | TA DĪ ET PE | TRI IN BAPTISMATE | FILIVS

77b. l. *a középén:* INCIPIT | EVANGELIVM | SECVNDVM MARCVM.

77a. l. *Diszlap. Rajta kezdődik a Márk evangeliuma:* INI-
TIVM EVANGELII | IHV XPI FILII DĪ

111b. l. *a második hasáiban, alul:* EXP. EVANGELIVM | SE-
CVNDVM MARCVM.

A kézirat eredetéről semmi adatunk sincs. Valószínűleg Németországban készült s valamelyik ausztriai zárdából került Migazzyhoz, s ettől Batthyány püspökhöz.

Beke, Index, 649. szám. Kalauz az Orsz. Magy. Iparművészeti Múzeum részéről rendezett könyvkiállításához. (Budapest, 1882.)¹ 101. l. 253. sz. *Czobor*, Magyarország Történeti Emlékei az ezredéves országos kiállításon. (Budapest, 1898—99.) 77 és 78. l. hol *Dedek Cr. Lajos* ismertette egész röviden. Ez ismeretetéshez a kódex 19a. lapjának felényire kisebbített színes és a 13b, 14a, valamint a 18b. lapoknak ötödrésznyire kisebbített autotip hasonmása van mellékelve.

2. (N₅. V. 27.) FRAGMENTUM LIBRI EVANGELIORUM, CONTINENS EVANGELIUM LUCAE. Saec. X.

Negyedrétű, válogatott szép hártýára írt kézirat, 70 levélen egy oldalon bekarcolt vonalakra írva, szép, gömbölyű minuszkulával, úgyszólván teljesen rövidítések nélkül. Iratásának ideje a X-ik századra tehető. Kezdődik a Szent-Lukács evangéliumának előbeszédével, mely után a 9b. és 10a. lapokon az evangélium szövegét két díszes címlap nyitja meg. Az elsőnek sárga-kék-piros keretű, kékes-szürke (talán rosszul sikerült vagy elhalványult bíborszín) mezején váltakozva arany és ezüst sorokban szép nagy kapitalissal írt cím olvasható: *INCIPIE EVANGELIUM SECVNDVM LVCAM*. A szemközti oldalt majdnem teljesen egy nagy Q foglalja el, a mely vörössel és kézzel van meg-rajzolva s arany és ezüsttel van kitöltve. Hasát egy csodás alakú sárkány képezi, lelógó szárát összefonódott arabeszk. Szára mellett váltakozó arany és ezüst kapitális írás: (*Quoniam quidem multi conati sunt ordinare*. Az egésznek jó hatását lerontja az, hogy a rosszul készült (ma már egészen megfeketedett) ezüst festék szétfolyt a hártýán s ellentétben a most is ragyogó, szép, szabályos aranysorokkal, ocsmány foltokat képez. Bent a szövegben a kezdők arannyal s a felírások miniummal vannak készítve.

Francia vagy délnémet munka.

Egykor teljes evangélium részét képezhette; erre vall azon körülmény, hogy a Szent-Lukács könyve bevégezödvén a 68b. lapon, utánna két levélen a Szent-János evangéliumának előbeszéde s mutatója következik. Ezzel szakad meg a kézirat.

Kötése múlt századi, egyszerű bőr.

Származása ismeretlen.

Beke, Index, 227. sz. (**Ms. saec. XV.**)

3. (L₅. VI. 2.) CAJUS SALLUSTIUS CRISPUS, LIBER DE BELLO JUGURTHINO. Saec. X.

Kis negyedréttű kézirat, 55 levélen, durva, lukacsos, foltozott, egyenlőtlen lapu kecskebőr-hártýán, amelynek déli származását mutatja az, hogy csupán egyik oldala van teljesen kisimítva. A lapokon több helyütt meg-látszik a punktorium nyoma. A vonalzás csak az egyik oldalon látható s ércz stilussal történt. Az írás két, teljesen egykorú kéztől ered. Az első másoló a 10 első lapot írta s a szöveget a 10b lap alsó sorában *utrique curia digre-*

¹ Alább rövidség okáért csak így idézem: Kalauz.

duntur. Senatus statim szavakkal szakítja meg. A mondatot a következő oldalon a másik scriptor fejezi be: *consultitur*. Az első kéz írása csinosabb a másodiknál. Egyenesen tartott tollal írt, nem szép, de jól olvasható gömbölyded minuszkulái vannak. A másodiknak ductusa rondirásszerű, közeledik a longobard írás jellegéhez. A sorközök tele vannak a második másoló kezére való gloszszákkal. A fejezetek kezdői kicsinyek, egyszerűek, kettő kivételével feketék. Minden fejezet első két-három szava uncialissal van írva.

Igen kevés s nagyon egyszerű rövidítése van. Magas korára mutat az e-k mellett az ae sűrű használata.

Kötése a XIV-ik századból való. Deszka-tábláit csak egy harmadrészben fedi világos piros bőr. Áthajtós kapcsa hiányzik. Belső borítólapjait valamely XIII—XIV. századi folyóírástól franczia nyelvű számadáskönyv töredékei képezik.

1a. l. *FALSO QVERITUR de natura sua genus | humanum, quod inbecilla atque aevi brevis | sorte potius quam virtute regatur. Végződik 3b. lapon a hatodik sorban. Ugyanezen sorban áll a cím: INCIPIT LIBER IUGURTINUS. | Bellum scripturus sum . . .*

55a. l. a lap közepén végződik a munka: *Ex ea tempestate spes civitatis nullo sitē | EXPLICIT LIBER SALUSTI.*

55b. *Néhány sornyi egykorú, a szövegre vonatkozó jegyzés.*

Egykori tulajdonosok bejegyzéseinek, amelyekből a kódex eredetire s vándorlásaira következtetni lehetne, semmi nyoma. Hihetőleg Batthyány olaszországi vásárlásaiból való.

Sallustius legrégebb ismert kéziratai, leszámítva néhány, egy-két levélre terjedő III—IV. századi töredéket, a IX—X. századból származnak s egytől-egyig franczia s északi-olasz eredetűek.¹ Ebbe a csoportba tartozik a gyulafejevári kódex is. Bizonytal Francziaországban írták. *Cserép József dr.*, a kiváló filologus, kinek alkalmunk volt a kéziratot megmutatni, úgy nyilatkozott, hogy a szöveg érdekes variánsokat tartalmaz s kritikai kiadásoknál, tekintve hogy még teljesen ismeretlen az irodalomban, jó hasznát lehet venni.

Beke, Index, 479. sz. (*Ms. saec. XIV. < !*)

¹ A legrégebb Sallustius-kéziratok leírása s egy-egy lapjuk kitértő fényvételű hasonmása található *Émile Chatelain* még be nem fejezett nagy művében: *Paléographie des Classiques Latins. (Première Partie. Paris. 1884—1892.)* Ő a már említett korai töredékeken kívül három IX. századit (Vatikán: Latin 3864. Páris, Bibl. Nat. Lat. 16024. és 16025), egy X. századit (Páris, B. N. Lat. 5718) és három XI. századit (Páris, B. N. Lat. 10195., Sanct-Gallen, Nr. 864. s Bruxelles Nr. 10057—10062.) mutat be.

4. (*F*₅. *V. 9.*) LECTONARIUM. *Saec. XI.*

Negyedrétű (0·235×0·165) kézirat, 229 levélen, jó, erős, fehér hártýára szép, nagy, gömbölyű minuszkuával írva. Tintája ma is bámulatosan fekete. Vörös kezdőbetűkkel és felírásokkal. Van benne hat nagy, fekete tollrajzú, miniummal s valamely sárgászöld növénylével színezett kezdőbetű. A legdiszesebb az első (2a. l.) egy fonadékoból s lombdíszból alkotott P (L. a hasonmást.) Végén csonka, de legfeljebb néhány levele hiányzik.

Egykorú, sötétbarna borjúbórral bevont újjnyi vastag táblájú deszka-kötésben, amelynek kapcsa hiányzik. A táblákon egyenes vonalakból alkotott beprévelt diszítés van alkalmazva.

Valószínűleg a laventvölgyi (karinthiai) Szent-Mártonról nevezett benedekrendi zárdából származik s Migazzytól jutott a Batthyány-könyvtárba.

Beke, Index, 318. sz.

5. (*L*₅. *VI. 1.*) BREVIARIUM. *Saec. XI—XII.*

Kis negyedrétű hártýakézirat, 148 levélen, szép szabályos gömbölyű minuszkuával írva. Korát a XI—XII. századra tehetjük. Több kisebb vörös és két nagy tollrajzú kezdőbetűvel. A kezdő szavak: *Beatus vir* első betűje (1b. l.) feketével s pirossal van színezve. A kézirat végül csonka, közben is hiányzik néhány levele. A nedvességtől sokat szenvedett; első levelei teljesen megfeketedtek.

Kötése a XIV. századból való; sima bőrrrel borított deszka; hátából leffentyük nyúlnak ki.

Beke, Index: 333. sz. (**Ms. saec. XV.!*)

6. (*F*₅. *V. 10.*) EVANGELIARIUM. *Saec. XII.*

Negyedrétű minuszkuálás írású kézirat, 189 levélen, durva, sok helyen lyukas hártýán. Vörös felírásokkal s kisebb kezdőbetűkkel. Nagy kezdőbetűi vörösen tollal vannak rajzolva; igen hasonlítanak a Pray-kódex iniczialéira.

Egykorú kötése durva, festetlen juhbórral borított vastag fatáblákból áll. A táblák öt-öt gombja s áthajtós szíjj-kapcsa hiányzik.

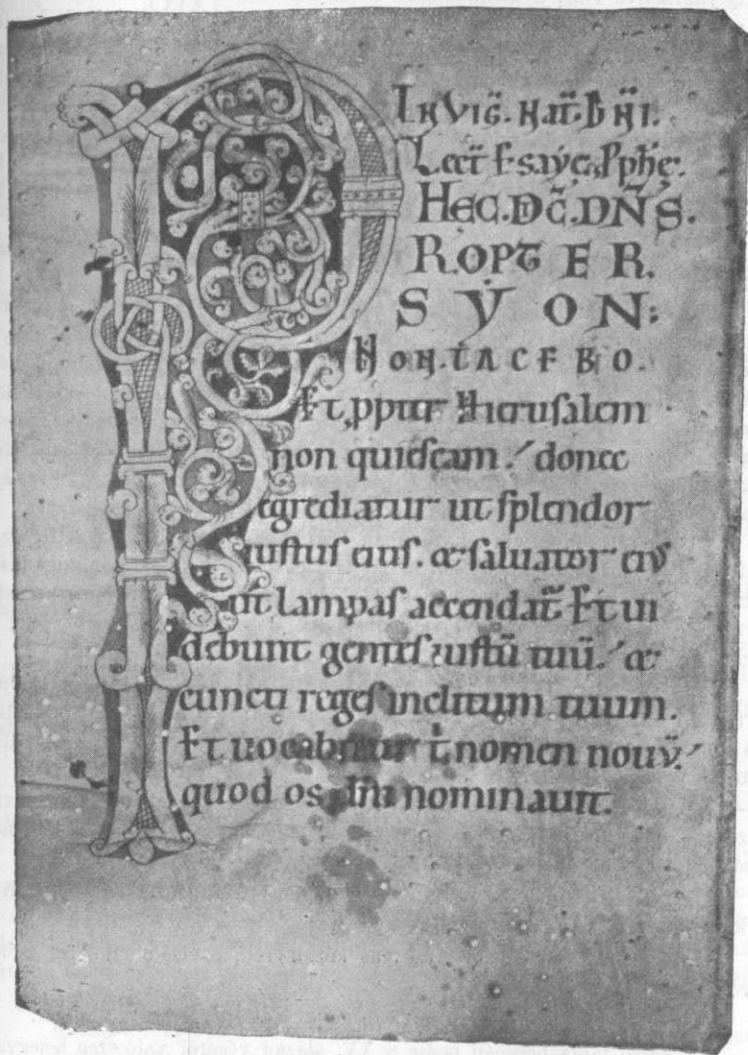
Az egész kézirat valamely kisebb zárdabeli egyszerű szerzetes munkája. Eredetére világot vet egy az első tábla belsején, a behajtott bőrré írt, XIV. századi, apró cursívájú jegyzés:

Hic fuit Udalricus de Capella pro tunc temporis socius dominorum . . . in Sancto Martino in valle Lawent anno domini ccc° xl° ix°. Memento te mei.

Beke, Index, 317. sz.

7. (*N*₅. *II. 14.*) HAYMO O. S. B. EPISCOPUS HALBERSTADIENSIS, HOMILIAE SUPER EPISTOLAS ET EVANGELIA. *Saec. XII.*

Ivrétű kézirat, egyenlőtlen, helyenként lyukacsos, toldozott s beragasztott, részben olasz hártýán. 214 levél, egyhasábban folyó írással. Sok helyütt meglátszik a punktórium nyoma s az egy oldalon bekarczott vonalzás. Az írás végig egy kéztől származik; jól olvasható, hasonlít a XII. század vé-

A 4. szám alatti Lectionarium 2a. lapja.

géről s a XIII. legelejről való okleveleink minuszkuáira. A tinta színe sárgásbarna; itt-ott egy későbbi kéz fekete tintával próbálta felfrissítgetni. A kötet végig rubrikálva van; a mondatkezdő betűk részben vörösek, részben feketék, az utóbbiak egy vörös vonáskával vannak kiemelve. Az egyes homiliák kezdőbetűi vörös tollrajzúak, a könyv közepéig (a 136. lapig) ki is vannak színezve szép, élénk czinóberrel, növényi léből készült zölddel és sárgával s valamely szürkés kékkel. Kezdekül nagyobbára *I* betűkkel találkozunk (In illo tempore...); tetemes részük szíjffonadékból vagy lombdiszból van szerkesztve, de néhány álat-alakkal czifrázott is akad köztük. Stílusuk megegyezik a X—XII. században Felső-Olaszországban divottal. A kézirat készüléseinek ideje a XII. század végére tehető.

A lapszéleken különböző XIII—XVI. századi kezektől származó jegyzések láthatók.

Kötése, a mint megállapítható, már a második, a XV. század derekáról való. Vastag deszkatáblái vannak, erős, barna borjúbőrrel bevonva, a melyet csupán néhány bepréselt vonal díszít. Kapcsaiból csak a hátsók vannak meg, erősek, egyszerűek, sárgarézéből vannak verve. A hátsó tábla felső szélén lánczhorog nyoma vehető észre. A kézirat az átkötéskor már rongált lehetett, több helyen egy XIV. századi kódex darabjaival van megfoltozva. A lapszélek sok helyütt le vannak vágva, középkori szokás szerint bizonyos leveleket irtak rájuk. Egy levél kezdete ma is olvasható még az egyik lapon.

A kézirat valószínűleg hazánkban készült. Tény az, hogy a XIII. században már magyar tulajdonosok kezén volt és pedig a kassai dominikánusokén. Ezt kétségen kívül bizonyítja a 27^a oldal felső margóján levő másfél sornyi a XIII. század derekáról való írás, egy megkezdett levélnek eleje, a mely így hangzik.

Reverendo in Christo patri fratri M priori de Pothoca¹
Frater Clemens filiorum . . . (*egy szó kikopva*) eiusdem ordinis
de Cassa oraciones in filio virginis cum obediencia filiali. Cum
multis gravaminibus

A testes foliáns idővel elkallódott a zárdában s csak a XV. század közepetáján került ismét elő, a mikor is mostani kötését kaphatta, melynek első táblájára belül ezt írta fel valamely szerzetes:

Istum librum Omeliarum haymonis invenimus in conventu
hoc anno reformationis eiusdem.

Ezzel körülbelül egykorú, de más kéztől ered, az első oldal felső szélén levő felírás:

Omelie Haymonis fratrum predicatorum Cassoviensium.

A hátsó tábla belsején pedig a XV. század végéről való ezen bejegyzés olvasható:

Iste liber est fratrum ordinis predicatorum in Cassouia et
sunt Omilie (így) venerabilis Heymonis.

Beke, Index: 258. (*Ms. saec. XV. <1*)

¹ Sárospatak.

8. (*L*₅ VI. 18.) CLAUDIUS ECDICIUS MAMERTUS EPISCOPUS VIENNENSIS,¹ DE OFFICIO MISSAE. ACCEDIT EXAMERON. *Saec. XIII.*

Nyolczadrétű, 50 levélből álló, durva hártýára írt kézirat. A XIII. század elejéről való apró, gömbölyű minuszkulával. Kis vörös kezdőbetűi vannak. Lapszélein meglátszik a punktórium nyoma. Közbul és végül csonka s meglevő levelei is összevannak zavarva.

Borítékát XV. századi olasz oklevelek képezik. Az első boríték belsejében egy tizenötödik századi festett czímer van: jobbharánt osztott csúcsives paizsban, a felső mezőben feketében fehér szarvasagancs; az alsó üres. A paizs egy zölddel kerített piros lapon fekszik.

Mamertusnak († 474) ezen munkája a rendelkezésemre álló források szerint mindedig kiadatlan.

Beke, Index, 376. sz. (→*Ms. saec. XV.**)

9. (*M*₅ II. 1.) IUSTINIANUS IMPERATOR, CODICIS LIBRI IX. *Saec. XIII.*

Nagy ivrétű hártýakézirat, 174 levélen, óriási lapszélekkel, két hasámban olaszos félgót minuszkulával írva. A XIII. század derekáról. Lapszélein XIII—XV. századi számos kéztől eredő glosszák.

174b. l. (*Kolofon.*) Explicit liber nonus codicis feliciter. Deo gracias.

Kötése egykorú, szürke szarvasbőrrel bevont deszkákból áll, áthajtós kapcsolakkal és lánczczal.

Az utolsó levélen sokféle, különböző korbelt jégzés közt olvasható:

Est Hemingeti filii magistri Geretardi scilicet presens liber codicis. Emptus a magistro Firm(ano?) . . . M. CC. lxxxj indicione nona Nouembris. (*Ez alatt notáriusi jelvény.*)

Beke, Index: 336. sz. (→*Ms. saec. XIV.**)

10. (*N*₅ V. 8.) DECIUS IUNIUS IUVENALIS, SATIRAE CUM COMMENTARIIS. *Saec. XIII.*

Magas negyedréttű (0.26×0.13.) hártýakézirat 58 levélen. Gondosan tintával vonalzott sorokba írva, olaszos, gömbölyű félgót minuszkulával. A sorok igen ritkák; a köztük maradt üres helyeket finom, vékony vonású dölt betűkkel írt glossza tölti ki. A sorok első és utolsó betűi egy-egy függőleges rubrikába vannak írva. Egyetlen nagyobb, vörössel festett kezdője van, a kézirat elején.

Írásának jellege a XIII. század derekára mutat.

Kötése a XVIII. század végéről való; kétségtelenül Batthyány csináltatta.

Beke, Index, 308. sz. (→*Ms. saec. XIV.**)

11. (*N*₅ V. 7.) I. PUBLIUS OVIDIUS NASO, LIBER EPISTOLARUM EX PONTO. *Saec. XIII.*

Magas negyedréttű (0.26×0.16.) hártýakézirat 28 levélen, teljesen olyan frással s kiállításban, mint a 10. szám alatti Juvenalis. A XIII. sz. derekáról.

¹ Vienne a Dauphineben.

28b. (*Kolofon*.) Explicit liber Ouidij de ponto. | Hic liber est scriptus, qui scripsit sit benedictus.

Ehez hozzákötve:

II. MAURUS SERVIUS HONORATUS, LIBELLUS DE
ULTIMIS SYLLABIS ET CENTIMETRUM. *Saec. XIV.*

Hártyán; 6 levélen, a XIV. század közepéről való folyóírással írva.

Középrimes költemény a verselésről.

XVIII. századi Batthyány-féle bőrkötésben.

Beke, Index, 412. sz. (*Sentimentum Servii. Ms. saec. XVIII.*)

12. (*I₅. IV. 19.*) PSALTERIUM DAVIDICUM CUM CALENDARIO. *Saec. XIII.*

Negyedrétű hártya-kézirat 147 levélen, szép, egyenletes gót minuszkulával írva. A naptárban minden hónapnál két-két rakott arany alapra festett képecske, a psalterium elején a fél lapot elfoglaló *B* kezdőbetű, Krisztus és Szent-Dávid alakjával,¹ ezeken kívül 8 nagy és számtalan kisebb aranyos kezdőbetű díszíti a pompás kéziratot. Az apróbb kezdők valóságos keretet képeznek a lapok jobb szélén, mert minden egyes verssornak van egy festett kezdőbetűje. Németországi, hihetőleg svábföldi munka, a XIII. századból.

A könyv a XV. század elején már kétségtelenül magyar birtokosnál volt, a ki a naptárba a magyar szentek neveit miniummal bevezette.

1a. lap. üres.

2a—7b. ll. naptár.

8a. l. eredetileg üres volt, de egy XV. századi kéz az alább olvasható jegyzetekkel írta tele.

8b. l. üres.

9a. l. kezdődik a zsoltárkönyv: Beatus vir, qui non abiit in consilio inpiorum . . .

145b. lapon végződik a munka; a következő két levél üres.

XVI. századi préselt disznóbőrkötésben, a melyet vak nyomással készült apró szent-képek díszítenek. A bekötéskor a kéziratot nagyon körülvágták.

A 8. oldalon XV. századi folyóírással ezen feljegyzések olvashatók:

In anno domini mccccxxxviiiij illustrissimus princeps et dominus dominus Albertus rex Hungarie, Bohemie, Dalmacie, Croacie, Austrie et Stirie, Cariencie (*így*) dux et marchio Moravie in vigilia Symonis et Iude apostolorum² in Löngadorff vulgariter Nezmel diem suum clausit extremum. Et sepultus est honorifice in Alba Regali prope altarem beati Emerici; cuius anima requiescat in sancta pace. Et eius uxor domina Elizabeth regina remansit pregnans etc.

Item anno eiusdem in mense Februarii in vigilia Kathedre

¹ Lásd a mellékletet.

² Október 27.

beati Petri apostoli ¹ (*kitörülve*: ad vincula) duobus horis circa mediam noctem eadem serenissima domina nostra regina Elizabeth Hungarie, Bohemie, Dalmatie, Crouatie, Austrie et Stiria (*így*) ducissa, necnon marchionissa Moravie (*itt az állitmány kimaradt*). Cunctipotens dominus concessit et dedit prefate domine regine Elizabeth filium masculinum naturalem, dominum nostrum regem Ladislaum, in castro suo proprio Comaroniensi. Et postmodum archiepiscopus Strigoniensis eundem dominum nostrum Ladislaum secunda die in predicto castro baptisavit. Castellanus vero protunc temporis fuerat Thomas de Zëecz fidelis familiaris serenissime domine nostre regine, necnon et sui nati regis Ladislai. ²

A következő sorok XV. századi gót könyvrírással vannak írva; és pedig a kiemelt címek vörössel:

Antiquitus sic locabantur prelati sicuti secundum dignitatem convenienter locuti solebant. Anno domini millesimo ducentesimo nono privilegium per tempora prelatorum sic consignabatur: Johanne Strigoniensi, Bertholdo Collocensi, Calano Quinqueecclesiensi, Bolezlao Vaciensi, Cathapano Agriensi, Symone Vardiensi, Calanda Wesprimiensi, Desiderio Chanadiensi, Gothardo Zagrabieni, Petro Geuriensi. Sic omni (*így*) tunc locabantur secundum dignitatem post sese. *Infrascripti principes ecclesiarum fuerunt in tempore sancti regis Stephani incliti.* Primo Felicianus, gracia dei Strigoniensis archiepiscopus, Gregorius episcopus, Paulus episcopus, Gervasius episcopus, Ambrosius episcopus, Walterius episcopus, Fancia episcopus. Notarius huius carte Macharius prepositus Titulensis. Sigillavit hoc privilegium obediens cancellarius.

Ezek a bejegyzések csak valamely a királyi udvarhoz közelálló egyén, valamelyik káplán, kancelláriai írnok vagy más hasonló állású férfiú tollából folyhattak. Jellemző a korra, hogy a bejegyzés írója II. István egy oklevélét Szent-Istvánénak vette. Az oklevél, a melyből a püspökök névsorát kiírta, ma ismeretlen; 1125—1128 közt kelt s egy eddig ismeretlen notarius nevét őrizte meg, a *Makáriusét*, a ki 1138—1180 közt a pécsi püspöki széken ült.

A kézirat első (üres) oldalán XVI. századi kézzel írva ez áll:

Hoc psalterium dono dedit Georgius Itupecovitus magister scholae Sabariensis philosophiae baccalaureus admodum reverendo

¹ A feljegyzés írója olasz módra márczius 25-ikétől számítja az év kezdetét s ezért veszi február 21-ikét még az 1439. évhez, holott az mai számításunk szerint már 1440-hez tartozik.

² Ez az egykorúnak látszó bejegyzés egy nappal előbbre teszi V. László király születését az ismert forrásoknál, a melyek mind február 22-ikét említik. Az eltérés azonban csak látszólagos, mert a király születése a 21- és 22-ike közötti éjjelen, éjfél után két óraker történt s így mai időszámítás szerint már 22-ikére esett.

domino Andreae Carol(i) de Wasuar, praeposito maiori ecclesiae Wesprimiensis, canonico Poseniensi, etc. in perpetuum sui memoriam.

Beke, Index, 445. sz. Kalauz, 263. sz. (»... domború (!!) miniaturekkel.«)

13. (*K*₅, II. 1.) LIBER EVANGELIORUM CUM GLOSSA. *Saec. XIII.*

Magas ivrétű (0.388 × 0.231.), hófehér, gyönyörűen simított hártýára, bámulatosan egyenletes, szép gömbölyded minuszkulával írt kézirat. A szöveg nagy betűkkel, ritka sorokba van írva a lapok közepére, a kétoldalt fennmaradt nagy lapszélekre s a sorok közé van apróbb betűkkel írva a glossza. Nagy kezdőbetűi hiányoznak, helyük üres; a kisebbek vörösek és kékek, tollrajzú stétűtő indákkal s kacskaringókkal ékesek. A közel két tenyérnyi szélességű alsó lapszélek több helyen le vannak vágva, valószínűleg kis imakönyvre vagy levelekre használták fei a finom hártýát.

Az egész kézirat remeke a középkori kaligrafának. Olasz munka.

XVIII. századi bőrkötésben.

Beke, Index, 225. (»*Ms. saec. XV.*« !)

14. (*F*₅, V. 11.) LIBER MORALITATUM. *Saec. XIII.*

Hártýakézirat negyedrétsben, 23 levélen, bekarcolt vonalakra két-hasábsosan a XIII. század végéről való olaszos minuszkulával írva. Czímei vörösek, kezdőbetűi vörösek és kékek.

Közel egykorú vörös bőrrrel bevont deszkakötésben.

23^b l. (*Kolofon*): Qui scripsit scribat semper cum domino vivat, | vivat in caelis, Franciscus nomine felis.

Erkölcstani rövid fejtegetéseket s magyarázatokat tartalmaz olasz nyelven.

Beke, Index, 152. sz.

15. (*M*₅, III. 13.) PETRUS LOMBARDUS EPISCOPUS PARIISIENSIS, SENTENTIARUM LIBRI IV. *Saec. XIII.*

Ivrétű kézirat, 171 levélen, szép sima hártýára, két hasábsban, félgót minuszkulával írva. Olasz jellegű írás a XIII. század végéről. Apróbb kezdőbetűi kékek és vörösek, a lapszélekre kifutó kacskaringókkal. Minden könyv elején van egy arany alapra csinosan festett ornamentális díszű nagyobb kezdőbetű. Legutóbbi bekötésekor történt megvágatása daczára alsó margóit most is tenyérnyi szélességűek.

Kötése a XVIII. századból való.

Beke, Index, 522. sz.

16. (*N*₅, V. 20.) TESTAMENTI VETERIS HISTORIA IN VERSIBUS REDACTA. *Saec. XIII.*

Kis ivrétű, 30 levélnyi kézirat, durva, szedett-vedett hártýán, két-hasábsosan, tintával vont keretek közé írva. Írása a XIII. század végéről való

minuszcula. Kezdői egyszerűek, vörössel és kékkel festve. Czímei vörösek. Végén csonka, megszakad a *Királyok könyvével*.

Kötése hihetőleg egykorú; a deszkatáblák egyszerű vonalakkal préselt zöld szarvasbőrrel vannak borítva.

Első oldalán, a felső lapszélen ezen bejegyzés olvasható:

Ex oblatione generosi Pauli Gyergyai est scholae Unitariorum Claudiopolitanae. A. 1729.

Beke, Index, 417. sz. (*Ms. saec. XV.*!)

17. (*F₅. V. 7.*) LIBER MISSALIS, CONTINENS VIGILIAS ET MISSAS MORTUORUM. ACCEDIT NECROLOGIUM SANCTI MARTINI IN VALLE LAWENT. *Saec. XIII—XV.*

Negyedrétű hártakézirat a XIII. század végéről, gyalón szinezett tollrajzú kánon-képpel, a mely nem igen áll magasabb fokon, mint a Pray-codex rajzai. 110 levél.

Vastag deszka kötése természetes színű szarvasbőrrel van bevonva s bepréselt vonalakkal díszítve. A rajta volt tíz gomb és a kapocs hiányzik. A kötés hihetőleg a kézírral egykorú.

Elején 45 levélen egy rövid, mindössze harmincz misét tartalmazó misekönyv van. A kötet többi részét egy naptári rendben, rubrikákba írt nekrologium képezi rengeteg bejegyzéssel. Csupa név, mellé tett évszámokkal, minden további adatok nélkül. A bejegyzések legkorábbiak még a XIII. századból valók; a legutolsók a XV. végéről. Akárhány régebben írt név, a melynek viselője már feledésbe merült, ki van vakarva s újabban más van írva a helyébe. A kódex a karinthiai családtörténetre igen nagy fontossággal bír. Tudtommal teljesen ismeretlen az irodalomban. Megemlítendőnek vélem, hogy a nekrologiumban több helyen fordul elő a *de Habsburg* s a *de Habsperch* név.

Beke, Index, 386. sz. (*Missale initio mutilum. Ms. saec. XIV.*.)

18. (*G₅. III. 7.*) I. I. CONCORDANTIAE BIBLIAE, COMPILATAE PER HUGONEM CARDINALEM FRATREM PRAEDICATORUM. ACCEDIT INDEX BIBLICUS SECUNDUM ORDINEM ALPHABETI. *Saec. XIV.*

Ivrétű kézirát, vegyesen hártýára és papírra írva, oly módon, hogy minden papír ternio egy hártýaívbe van téve. Írása durva, kurzívba átmenő gót minuszkula a XIV. század végéről. Valószínűleg hazai készítmény.

II. LEXICON BIBLICUM. *Saec. XIII.*

Hártýakézirat a XIII. század második feléből. Két különböző kéz írása; az első gót minuszkulát, a másik kurzivot használ. Egyszerű vörös kezdőbetűkkel.

A két kézirátot egy a XV. század második feléből való csinosan préselt, barna bőrü deszka kötés borítja, öt-öt bronzgombbal és két pár kapocscsal. A préselés mutatja, hogy a kötés a Szepességen készült. Jellemző ezekre a XV. századból való felvidéki kötésekre, hogy egyszerű s mindenütt használ-

latban volt gót izlésű bélyegekkel vannak ugyan díszítve, de ezek úgy vannak alkalmazva, a mint sehol egyebütt nem volt szokás. Az egyik tábla rendszerint olyan, mint más azon korabeli kötéseknel; a másiknak mezején vonalakból s stilizált virágokból összeállított fák s bokrok láthatók. Néha egyenes vonalakból képezett ferde négyszögekbe vannak e fajta virágszálak s bokrocskák bepréselve. A tábla szélein félkörökből s stilizált liliomból készült egyszerű keret szokott lenni.

A kézirat a XV. század végén a lőcsei Sz. Jakab egyházé volt, a mint az első oldal felső szélén levő bejegyzés mutatja:

Liber ecclesie Sancti Jacobi in Leuthscha.

Beke, Index, 325. sz.

19. (*L*₅. VI. 4.) I. SERMONES VARII. Saec. XIV.

Hártyakézirat kis negyedréttben, 172 levélen. Mindenféle rossz hártján, egész bőrök levagdalt széleiből egybeszedve, legalább tíz különböző kéz által írt kódex. Magvát egy jó kurzivot író, de rengeteg rövidítést használó XIV. századi másoló írta; közbe-közbe egy-egy levélen, néhol többen is egészen elütő írás következik. Úgy látszik, a kis kézíraton egész kolostor dolgozott. Egyik is, másik is írt hozzá egy-egy beszédet, rövid elmélkedést. Az egész a XIV. század első harmadában készülhetett el, úgy lehet a kassai domonkosrendiekházában. Az írás a 90b. oldalig egy hasámban, innen kezdve a 100b-ig kettőben, ettől végig újra egyben folyik. A rubrikálás csak a kézirat első harmadára terjed.

1a. l. XIV. századi több kéztől eredő vegyes jegyzetek.

1b. 8a. ll. kettős mutató tábla.

8b. l. vegyes jegyzések a házasságról.

9a. laptól szent beszédek következnek. Dominica infra octavas epiphanie. | Obsecro vos per misericordiam dei ut exhibitis corda vestra . . . Végződik a 89b. lapon egy rövid elmélkedéssel: Marie pulchritudo.

90a lapnál új rész kezdődik, a mely talán a kézirat elejéül volt eredetileg szánva s csak a XV. századi be- (illetve át-) kötésnél jutott mai helyére. Elöl nagyobb vörös kezdőbetű. Innen kezdve a scriptorok sűrűn váltakoznak. Az egész a 172b. lapon végződik.

II. SERMONES VARII. Saec. XIII.

Hártyakézirat 87 levélen, gondosan húzott vonalakra három (?) különböző kézzel írva. A hártya és az írás olaszos; az első 75 lapon egyenletes, jól olvasható félkurzív; ezt a 76a. l. utolsóelőtti sorában (talán ugyanazon másolótól való) hanyagabb kurzív írás követi. A 84a. l. aljától a 87a-ig ismét más szép, határozott vonású folyóírás jön, a 87b. lapon aztán ismét van egy darabka az első kéztől. Rubrikálva, egyszerű vörös kezdőbetűkkel. A XIII. század végéről.

A beszédek kevés kivétellel szentekről szólnak: De sancto Ambrosio, Andrea, Antonio, Barnaba, Blasio, Gregorio, Mattheo, Marco, Paulo, Stephano Protomartire, Thoma, de Sancta Agatha, Agnethe, Lucia stb. Magyarok nincsenek közöttük.

A két kézirat kötése a XV. század második feléből való. Sötétvörös marokénnel borított deszkatáblák, csinosan préselve, egy rézkapocccsal; a hátsó tábla felső szélénél egy lánczhorog nyoma. A kötés, úgy mint az első kézirat, hihetőleg Kassán készült.

Az első oldal felső szélén a XV. század elejéről való irással:

Liber conventus Cassoviensis ordinis fratrum predicatorum.

Hasonló felírás van az első kézirat 90a. oldalán:

Liber Cassoviensis conventus ordinis predicatorum.

A lánczhorog nyoma arra mutat, hogy a kézirat a XVI. század elején Henckel János birtokában volt, ugyanis e hirneves pap könyvei vannak, majdnem kivétel nélkül, hasonló módon megvasalva.

Beke, Index, 518. sz.

20. (M₅. V. 13.) BIBLIA SACRA. Saec. XIII—XIV.

Tizenhatodréti kézirat igen finom, vékony hártján, alig látható tintavonalakra, igen apró, erős törésű gót minuszkuálával írva. Az írás végig olyan egyenletes, mintha csak nyomtatva lenne. Számos igen szépen festett, szél-diszcekké kiágazó kezdőbetűvel. A legtöbben parányi képecskék vannak, a czellában ülő Szent-Jeromos, a világot teremtő Isten, kit a legörnyedt sátán a hátára tett deszkán emel, szentek s próféták arczképei s más efélék. A képecskék első rendű művészre vallanak. A festés pasztózus, a miniátor a késői középkor modorában előbb a közép színeket rakta föl, aztán árnyékolt s legutoljára hordta fel az éles világitású részek világos színeit. Az arczok s a testrészek zöldes színűek. Az esetkezelés bámulatos; a parányi arczok mindenike teljesen ki van dolgozva. A művész rajzbeli ügyessége a korhoz mérten valóban meglepő. A XIII. század végéről, vagy a XIV. század elejéről.

A kis kötetke a teljes szentíráson kívül egy mutatótáblát tartalmaz.

Kötése 1550-ből való, közönséges német izlésű disznóbőr-kötés. Kapcsa hiányoznak. A bekötésnél a kódex széleit nagyon megválták.

A hátulsó védőlapon a következő bejegyzés található:

1555 | die Septembris | Caspar Zljuarych propria Manu | in urbe Frýfacensi | Een azt mondom, hogy myn denyk eoreozzeon | magat, vgy hogy: valaký ezt keonwet el | akarna lopaffal venný | tahat harom prýchket legyen raýta venný.

Beke, Index, 46. sz. (Szerinte 402 levél.)

Kalauz, 266. szám.

21. (E₅. VI. 8.) I. MANUALE CONTINENS SERMONES ET ALIQUOT FORMULAS LITTERARUM. Saec. XIV.

Kis nyolczadréti (6·12 × 0·16) hártyakézirat 154 hártvalevélen. Az első XV. századi írású lapot kivéve végig egy másolótól származó jó kurzív írás. Két quaterniót kivéve az egész rubrikálva van, kezdőbetűi egyszerűek, vörössel írottak.

1a. l. üres.

1b. l. XV. századi írású mutató.

2a. l. üres.

2b. l. *szent beszédek.* (A lap kezdetén csonka) ista sunt verba redemptoris nostri.

126b.—129b. ll. *oklevélminták.* Tizennégy az 1290—1310 közti időkből származó oklevél többé-kevésbé csonka másolata. Az oklevelek mind a magyarországi ferenczrendieket illetik, a miből kivüláglik, hogy a kódex írója is e rend tagja volt.

129b. l. a második hasábtól folytatódnak a beszédek: Sermo dominica secunda de adventu domini.

154a. l. vége: Rogemus ergo dominum. Amén.

A kéziratot az teszi nevezetessé, hogy benne három lap alsó szélén a kódex írójának kezétől származó magyar szöveg található, a beszédekben előforduló néhány kifejezésnek fordítása. A mindössze 15 rövidke sornyi magyar szöveg itt következik.

58a. l.

Iocunditas merencium.
Eternitas vivencium.

Sanitas langencium.
Übertas egencium.
Societas esuriencium.

I.

Habroflagben walacnokkeguffege.
eleeknek (kitörülve kegusse)
vrukfege

Koorflagbon walaknok egeffege.
Sciukfegeben walaknok beuffege.
ehezeu nepeeknek

(A többi le van vágva.)

130a. l.

In mirifica operis indicio
In verbi oris sui testimonio,

In sacri altaris misterio,
In sui imaginis vestigio.

II.

Chudalatu(m)iuin(e)c(i)elenetuiben
Vnu(n) zaiuaal mu(n)dut igen(e)c
tonofagaban

Sce(n)t oltaru(n) kuner kepeben.
oz kereszt fan figeu kepeben.

153b. l.

Primum quia a proprio disci-
pulo vendicio fuit.

Secundum quia proprio . . . (*suo
nacione?*) est accusatus.

Tercium est quia a Jerosolimis
honorifice fuerat susceptus.

Quartum innocencia salvatoris.

Quintum mortis infamia.

Sextum Marie presencia.

III.

Vnun tonohuananac arulatia.

Nemzetui nepnech vadulatia.

J(e)r(usa)l(e)m uarafanac tiftes
fugadatia.

Iften fianoch artotlonfaga

Halalanoch scidalmas quina

Bbodugafcunnac scemehellatatia.

Ez a magyar szöveg korra nézve a második eddig ismert nyelvemlékünk.

A kézirat utolsóelőtti oldalán, az alsó margón XIV. századi írással ez olvasható:

Iste liber est fratris Johannis de Vathacha concessus fratri
Petro . . .

II. VARIA MATERIA THEOLOGICA. *Saec. XV.*

Papirkézirat a XV. század második feléből. 44 levél (végül csonka), több kéz által írva; az írás hanyag kurzív. Rubrikálva.

39a. l. (*Kolofon.*). Explicit tractatus de indulgentiis, excerptus ex dictis sancti Thome de Aquino per fratrem Johannem Elscher.

A két kézirat egy XV. századi szarvasbőrrel bevont deszkakötésben van. A kézirat az irodalomban Gyulafehérvári-kódex név alatt ismeretes.

Beke, Index, 491. sz. (»Sermones sacri pro festis. Ms. saec. XV.«)

Akadémiai Értesítő, 109. füzet. (1899.) 16–25. l.

Nyelvtudományi Közlemények, XXIX. kötet, 1–3. l.

Nyelvőr 1898. évf. 529. l.

22. (*L₅. III. 17.*) FRATRIS HUGONIS EXPOSITIO IN ALIQUOT PARTES BIBLIAE. *Saec. XIV.*

Széles ivrétű kézirat, sok helyütt lukacsos, durva hártýára két hasábosan gót minuszkulával írva. Apró vörös kezdőbetűkkel. Olasz munka a XIV. század legelejéről.

Deszkatábláit sima természetes színű disznóbőr tedi. Az első tábla belsején ezen vers olvasható:

Omnes nobiscum sapientes ferte pudicum
Ne confusa manus sit dum tergitor anus.

Beke, Index, 112. sz. (»Ms. saec. XV.«)

23. (*N₅. V. 9.*) I. BERNARDI PAPIENSIS CASUS DECRETALIIUM LIBRI V. *Saec. XIV.*

Hártýakézirat negyedréiben, 40 levélen, két hasábosan, tintával húzott vonalakra gót minuszkulával írva. Vörös címekkel és kezdőbetűkkel. Olasz készítmény a XIV. század elejéről.

1a. l. LIBER PRIMVS. IN NOMINE CHRISTI AMEN. CASUS DECRETALIIUM A BERNARDO PAPIENSI EPISCOPO FACTI.

40b. l. *Végén:*

FLAVIA CEPIT OPUS CONSUMMAVITQUE PAPI }
CONTULIT AUXILIUM DE CELO SUMMA SOPHI } A
CORRIGAT HEC DICTA, NEC SIT DILECTIO FICT }
OB TRES RES GESTAS TRIA GLORIA TRINA POTESTAS

II. LIBER SECUNDUS DE IUDICIO INCERTI AUTHORIS. *Saec. XIV.*

Eredetileg ivrétű s negyedréitűvé csak rettentő megvágással erőszakolt kötet; 48 hártýalevél, 2 hasábosan írva; a 13a. oldalig kurzívval, innen gót könyvirással. Végén csonka. Első néhány levele rubrikálva van.

Börkötése a XVIII. századból való.

Beke, Index, 148. sz.

24. (*I*₅. *IV*. 5.) *MISSALE. Saec. XIV.*

Hártyakézirat negyedrében, két hasáiban írva, csinos gót minuszkulával; vörös és kék kezdőbetűkkel. Közben néhány idegen írású levél, valószínűleg egy más misekönyvből, beletoldva a másodszori bekötés alkalmával. A XIV. század elején készült. Talán külföldi, mert belőle a magyar szentek, Szent-Erzsébet kivételével, mind hiányoznak. Azonban a XV. században már egy magyar egyházban használták. Kitészik ez abból, hogy azon a lapon, melyen Szent-István miséjének kellene következni, az alsó szélén XV. századi írással (rubrummal) áll:

Stephani regis extra.

Hihetőleg a kötet végéhez voltak függesztve a magyar szentek officiumai, innen azonban ma már hiányoznak. A kódex elől hátul csonka. Az első oldal kezdete:

Venite exultemus domino . . . Beatus vir, qui non abiit . . .

Rongált kötése a XV. századból való; deszkatablái barna bőr fedí.

A kötetben egy kis papírszeletkét találtam, a melyen XV. századi sietős folyóírással jegyzetek vannak. Kezdetük:

Executioni statutionis vicinis et commetaneis convocatis, quo presente Georgius de Daudhaza et Martinus de eadem necnon Fabianus Rakos atque etiam Paulus Mathe de eadem . . . stb.

Ezek kétségen kívül valamely beigtatásnál szereplő hiteles helyi kiküldött feljegyzései. Miután pedig az egyetlen hiteles helyül szereplő egyház, a melytől Batthyány püspök könyveket szerzett, a szepesi volt, nagyon valószínű, hogy a czédula s az egész kézirat egykor a szepesi káptalan tulajdonát képezte.

Beke, Index, 385. sz. (Szerinte 368 levél).

25. (*G*₅. *IV*. 9.) *GREGORIUS PAPA IX., DECRETALIUM LIBRI V. CUM GLOSSA. Saec. XIV.*

Elején s közepén több helyütt csonka, kis ívrétű hártakézirat, két hasáiban írva gót minuszkulával. Olasz munka a XIV. század elejéről. Két nagy miniált kép van benne, a leszármazás bemutatására szolgáló szokott sematikus ábrák, gyarlón festve; ezen kívül négy nagy kezdőbetű.

Végén ezen versecske.

OPERE FINITO SIT LAUS ET GLORIA CHRISTO.
GLORIA SIT CHRISTO, DICIMUS MUNERE SISTO.

Egykorú fekete bőrkötése át van húzva barna sima bőrrrel.

A hátsó tábla belsején XIV. századi írással:

DAMYANI PECHYENSIS EST LIBER ISTE.

Beke, Index, 594. sz.

26. (*H*₅. *IV*. 12.) *I. SERMONES DE TEMPORE ET DE SANCTIS. Saec. XIV.*

Negyedrétű hártvakézirat 174 levélen a XIV. sz. elejéről. Több kéz írása; a 79a. lapig egy scriptoré, aki kurzivot használt; innen kezdve végig gót minusz-kula, amely láthatólag több másolótól származik. Hihetőleg szépebbé készítmény.

1a. lapján ezen cím: Incipit opus Corradinum de tempore.

Majdnem minden beszéd mellett a lapszélen évszámok állnak, jelezve az elmondás idejét. A legkorábbi *M^oCCC^oXVI^o*, a legkésőbbi *M^oCCC^oXXIX^o*. Sok beszéd mellett két évszám is áll; egy helyen pedig egy név, talán azé a papé, a ki a beszédet elmondta: *Marchus M^oCCCXXI^o*.

II. THOMAS DE AQUINO. SUMMA THEOLOGICAE VERITATIS. *Saec. XIV.*

Hártvakézirat a XIV. század elejéről; 170 levél, két hasábosan több kéztől eredő folyóírással írva, egyszerű vörös és kék kezdőbetűkkel.

Egyszerű, kapcsos barna bőrrel bevont deszkakötésben.

Beke, Index, 537. sz. (*Ms. saec. XV.*)

Magyar Könyvszemle, 1880. évf. 338. l. 15. szám. (*Hártvakézirat a XV. századból.*)

A tábla belsejében XV. századi írással:

FRUIT NORTARDI ET PERTINET AD LIBRARIAM IN CAPELLA. T. i. a XXIV. szepesi plebános könyvtárhoz tartozott, amely a löcsei Szent-Jakab-templom Szent-Györgyről nevezett kápolnájában volt elhelyezve.

27. F₅. IV. 9.) I. SERMO DE SANCTO NICOLAO. *Saec. XIV.*

Egy ivrétű papirlevél, egy hasábosan, kurzívval írva. A XIV. század végéről.

II. BEATUS BERNHARDUS, DE CONSCIENTIA. *Saec. XIV.*

16 ivrétű papirlevél. Két hasábosan *bekarczott* vonalzásra írva, csinos kurzív írással. A XIV. század derekáról.

1a. l. Incipit liber beati Bernardi de consciencia.

III. MATHIAS DE LIGNIS, POSTILLAE EPISTOLARUM DOMINICALIUM DE TEMPORE. *Anni 1400.*

Ivrétű kézirat papíron, mely a kötet vége felé hártva-levelekkel van kerverve; 188 levél. Két hasábosan félkurzív minuszkulával írva. Vörös címekkel és kezdőbetűkkel.

1a. l. Videte quoniam non mihi soli laboravi . . .

77a. l. alúl: Explicit prima postilla epistolarum dominicalium yemalium etc. Anno domini millesimo 800 in vigilia Bartolomei.¹

77b. Incipit postilla epistolarum domini caliumtempore estivali.

187b. Vége a munkának, minden kolofon nélkül.

188. üres.

¹ Augusztus 23.

IV. SERMONES VARI. *Saec. XIV—XV.*

Ivrétű papirkézirat 47 papírvélen, két hasábosan gót félkurzívval írva. Rubrikálva. XIV. század végéről vagy a következő elejéről. Az utolsó levél üres.

V. SERMONES VARI. *Anni 1332.*

Kilencz papírvélen. Egy hasábosan írva jó kurzívval. Rubrikálatlan. 1332-ből. A könyvtár legrégebb papirkézirata.

9b. l. végén: die sexta post pentecosten per Nicolaum de Lutzelkirgen. Anno xxxii. (1332.)

VI. SERMONES VARI. *Saec. XIV.*

7 levélnyi papirkézirat a XIV. század derekáról. Írása egy hasábban folyik, hasonlít az első levélére.

A kézirat kötése a XV. század legelejéről való. Tábláinak vastag deszkáit sötétvörös borjúbőr fedí. Áthajtós kapcsokkal.

A kötés s hihetőleg a kézirat egyes részei is Magyarországon készültek. Erre vall, hogy a belső borítólapokat egy nagy ítéletlevél töredékei képezik, amelyet a lipcei polgárok ügyében *Nicolaus de Zambo magister tawernicorum regalium, comitatus Posoniensis comes* adott ki.

Beke, Index, 489. sz. (*Ms. saec. XV.*).

28. (*E₅. VI. 20.*) SUMMA DOMINORUM. CUM TABULA PETRI PLEBANI DE ERPURGA. *Saec. XIV.*

Nyolczadrétű hártyakézirat, egyhasábosan, szép apró gót minuszkulával írva. Az elején levő mutatótábla más kéz írása. Rubrikálva. A XIV. század legelejéről. Elöl csonka, néhány levele hiányzik. Vizfoltos, sok helyütt olvashatatlan.

A 12a. lapon végződik a mutatótábla ezen nagy betűkkel írt rubrummal:

Lector maneat qui scripto | ri maledicat. | Explicit tabula in summam | dominorum compylata per dominum | Petrum Plebanum de Erpurga | anno domini M° ccc° xxiiij.

12b—17b. l. üresek.

A 18a. lapon kezdődik a munka: Incipit summa dominorum... Végződik pedig a 175. számozott levélen minden kolofon nélkül.

XVIII. századi papirkötésben.

Beke, Index, 535. sz.

29. (*K₅. I. 6.*) GREGORIUS PAPA IX., DECRETALIUM LIBRI V. CUM GLOSSA. *Anni 1335.*

Hártyakézirat nagy ívrétben. Két hasábosan nagyobb betűkkel írt szövegét apróbb írású glossza veszi körül. Szép, erős törésű gót könyvirással. Minden könyv elején egy tenyérnyi nagyságú kis képecske van, az első a

trónon ülő, papjaitól körülvevett pápát ábrázolja. Középszerű művészettel festett képek, igen torz arczokkal.

A kézirát kötése egykorú; deszka-táblák, vörösbarna bőrral bevonva; néhány beprévelt egyenes vonal képezi a táblák összes ékességét. Rajta durva kettős vasláncz.

A kötéstábla belsejében elől és hátul egy-egy fatáblanyomat van beragasztva.

Az első táblán levő hatalmas nagy (0.39 × 0.27) kép Egiptomi Máriát ábrázolja. Papirja, a mennyre a leragasztott képről látni lehet, durva, vastag. A kép közepét Mária lebegő alakja foglalja el. A szent ruhátlanul ábrázolják, de testét a ruhánál jobban befedi bokáig érő nagy haja. Különben egész teste szőrös. Öt angyal tartja a levegőben, kettő vállainál, kettő oldalánál, egy pedig lábainál fogva. Alul virágos és fás talaj van, a melyen egy imádkozó férfi alak látható. A kép fatábláról van ledörzsölve, a nyomás színe sárgásbarna. Metszése durva, de erőteljes, körvonalai vastagok, törtek, egykorúan ki van színezve, gyenge átlátszó színekkel.¹ Készítése 1450—60 közé eshetett.

A hátsó táblába beragasztott kép még érdekesebb. Mint a mellékelt kicsinyített ábráról látható (az eredeti 0.30 × 0.205), az angyali üdvözlés ábrázolja sajátos felfogással. Kicsiny szobában, melynek hátsó részét egy oltár-forma asztal foglalja el, (a melyen két kehely, egy könyv, kis kosárka s virágszál van) áll Mária. *Háta mögött* két angyal, az egyik a földön térdel, a másik hasonló helyzetben a levegőben lebeg, mindkettő imádságra kulcsolt kezekkel. A Szűz elutasító mozdulatot tesz kezeivel; ez és a hátfordítás jelzik, hogy Mária az isten által neki szánt felmagasztaltatást szerényen elhárítani igyekszik magától. A Szűz glóriától övezett fejével ábrázolják; dús haja vállaira omlik le, ruházata egy végbe szabott, bokán alul érő nagy virágú köntös. A kép kezdetleges művészettel készült, az arczok gyarlók, a ruhák törése merev, árnyékolásnak semmi nyoma. A kép egykorúan ki van színezve; Mária öltözete késsel árnyékolva fehér, sárga virágokkal; az egyik angyal barna, a másik sötétvörös ruhában van. Az arczok nincsenek kifestve. Az asztal alsó részén van a kép készítőjének névbetűje, a melyet ép úgy lehet gótikus g-nek mint S-nek nézni. A kép kora a XV. század harminczas—negyvenes éveire tehető.

Érdekes, hogy a táblára való felragasztásnál a kép hátterét (a szoba falát) kivágták s helyére tesztá anyagba virágos mintát nyomtak. Nem tudok rá ezen kívül példát, hogy a fatáblanyomást tesztanyomással együtt alkalmazták volna.

30. (*F₅*, IV. 11.) SERMONES VARIII PRO FESTIS DIEBUS.
Saec. XIV.

Ivrétű kézirát, 11 számozatlan, CCLIX számozott és ismét 2 szzl.

¹ Weigel és Zestermann nagy munkájában (*Die Anfänge der Druckekunst*. Lipcse, 1866.) az I. kötetben 125. szám alatt egy hasonló ábrázolást ír le, a mely azonban jóval kisebb az itt említetténél.

Az angyali üdvölet.

(A 29. sz. kézirat hátsó táblájába ragasztott XV. századi fatáblanyomat, kicsinyítve).

levélen; durva, vastag bordájú, igen korai készítményű rongypapírra írva, melynek vízjele nyíl, másutt bárd vagy kettős karika. Írása tintával vont keretek között két hasáiban folyik, jó kurzív a XIV. század első feléből. Az első 11 levél valamivel későbbi, más kéztől ered, tartalma mutatótábla az egész kézírathoz, s néhány beszéd. Végén ugyancsak más kézzel írva egy német egyházi ének. Rubrikálva.

Kötése a XIV. század végéről való; deszkatáblák, barna bőrral bevonva. Rézgombjaiból már csak kettő van meg. Egy pár kapocscsal.

Beke, Index, 488. sz. (*Ms. saec. XV.*)

31. (*N₅, V. 10.*) GUALTERUS INSULANUS DE CASTEL-
LIONE¹ ALEXANDREIDOS LIBRI X, SIVE DE GESTIS ALEXANDRI
MAGNI. *Saec. XIV.*

Keskeny negyedréti (0.26 × 0.14) hártakézirat 27 levélen. Egy hasá-
bosan írva, félkurzívval, rubrikálva. A sorok közt s a lapszéleken igen apró
betűkkel írt glossza. Végül csonka, a hiányzó versszakot egy betoldott levélen
valamely XVIII—XIX. századi kéz írta hozzá.

XVIII. századi Batthyány-féle kötésben.

Beke, Index, 16. sz.

32. (*K₅, VI. 23.*) SERMONES VARI, FRAGMENTA COM-
MENTARI IN BIBLIAM. *Saec. XIV.*

Negyedréti hártakézirat, több kódex-darabból összetoldozva. 269 levél.
Kivéve egy két levélre terjedő mutatótáblát az elején, a mely a XV. század-
ból való, valamennyi része a XIV. század első feléből ered. XVIII. századi
lapszámozása szerint az

1—307. oldal egy kéz írása; kéthasábosan tintával húzott vonalakra
írva, csinos gót minuszkulával.

a 307—329. oldalon több kéz által írt toldások

a 329—346. oldalon más kézzel írt bibliamagyarázatok.

a 347—487. oldalon ismét szent beszédek. Félkurzív írás, két hasáiban;
apró vörös kezdőbetűkkel.

a 487—533. oldal három vagy négy kéz írása. Csak részben van rubrikálva.

XVIII. századi bőrkötésben.

A 2b lapon XVII. századi irással: Collegii Soc(ietatis) Jesu
Viennae catalogo inscriptus.

Beke, Index, 513. sz.

33. (*L₅, V. 31.*) JACOBUS DE VORAGINE, LEGENDAE
SANCTORUM CUM CALENDARIO. *Saec. XIV.*

Ivréti hártakézirat, két hasábosan, tintavonalzásra félkurzívval, helyen-
ként pedig tiszta folyóirással írva. Több kéz munkája. Rubrikálva; vörös és
kék kezdőkkel. Elején nem nagy művészettel arany alapra festett nagy kezdő A,
a melyben Mária és két térdeplő alak látható. A XIV. század első felében
készült.

¹ Chatilloni Valter. Élt a XII. század második felében.

A kézirat kolofonja:

Finito libro sit laus et gloria Christo
Qui me scribebat F. nomen habebat.

A másoló neve valószínűleg Ferencz volt.
Bőrkötése a XVIII. századból való.

34. (L. V. 29.) SERMONES DOMINICALES. *Saec. XIV.*

Negyedrétű, elől, hátul s több helyen közbül is csonka hártýakézirat, erős törésű gót minuszkulával, egy hasáiban, gondosan húzott tintavonalakra írva. Rubrikálva, de nagyobb kezdőbetűi hiányoznak. A XIV. század derekáról. XVIII. századi bőrkötésben.

Beke, Index, 174. sz. (Az indexben említett II. kötet egészen más kézirat, a melyet csak hasonló kora s kötése révén vett ezen kódex második kötetének a jegyzék készítője. Lásd a 40. számot.)

35. (K₅. II. 17.) BIBLIA SACRA VETERIS AC NOVI TESTAMENTI. *Saec. XIV.*

Hártýakézirat, ívrétben, 378 levélen, 2 hasábosan írva, több kéztől származó gót minuszkulával. Hét nagyobb aranyos és színes kezdőbetűvel, melyek közül a legszebb az első oldal nagy F-je (FRATER AMBROSIUS) s a 3a. lapon levő, a Genesiszt megnyitó J, a melyben a világ teremtését ábrázoló apró képecskék vannak. A többi kezdőbetű vörös vagy kék, tollal rajzolt kacskaringókkal czifrázva. A XIV. század közepéről.

A XV. század végéről származó préselt barna bőrrel bevont deszkakötésben.

Az első tábla belsejében ezen bejegyzés:

Hanc bibliam unus Saxonum princeps, frater monasterii apud S. Petrum in Mersburg manu sua propria conscripsit, ut nobilis ac reverendus dominus Philippus Arbogastus sacratissimae theologiae licentiatu, ecclesiae ibidem cathedralis decanus referebat, eaque, ne tale opus in manus haereticorum eo tempore per totam Saxoniam grassantium perveniret, me donabat anno 1582. 12. Mai.

Henricus à Behaim Megapolitanus Brennosyrensis Sacrae Caesareae Maiestatis supremi cubicularii, Domini Domini Rumphii Liberi Baronis stabilis praefectus, manu propria.

Beke, Index, 47. sz.

36. (G₅. VI. 20.) BIBLIA SACRA. *Saec. XIV.*

Negyedrétű kézirat, finom, helyenként csodás vékonyságú hártýán, gyönyörű, egyenletes, apró-betűs gót minuszkulával írva. Vörös-kék kacskaringós diszű kezdőbetűkkel. 396 levél, kéthasábosan; az utolsó levél nem tartozik hozzá. Készült a XIV. század első felében, valószínűleg Franciaországban.

Az utolsó levélen, a mely a kódex legelső kötésének borítólapját képezte volt, ezen felírás olvasható:

Nota. Liber iste comparatus est pro viij duca(*tis auri?*) per dominum Petrum; tunc temporis plebanus in Rohatts . . . Illustrissimi principis et domini comitis Ludovici . . . capellanus, anno domini etcetera quadragesimo nono.

A mit 1449-re kell kiegészíteni.

Kötése a XVI. század közepéről való; préselt fehér disznóbőr. Az átkötésnél a lapszéleket nagyon levágták.

Beke, Index, 45. sz. (»Ms. saec. XIII.«)

37. (*G₅. IV. 12.*) PASSIONALE. *Saec. XIV.*

Negyedrétű kézirat, igen rossz, lukacsos, rongyos szélű, helyenként foltozott hártýán, a melylyel merő ellentétben áll a gondos tintavonalzás s a szép, gyakorlott kézre valló folyóírás. Kezdetűi egyszerűek, vörösek. A XIV. század derekáról.

Kötése újabbnak látszik; fehér bőr préselve. Két rézkapocscsal.

Beke, Index, 414. sz.

38. (*F. IV. 4.*) POSTILLAE ANONIMI AUTHORIS. *Saec. XIV.*

Ivrétű kézirat, vastag, ritka bordájú rongypapíron. Két hasámban, végig egyforma durva kurzív írással írva. A XIV. század derekán, valószínűleg Lengyelországban, vagy a Szepességnek Lengyelországhoz csatolt részében készült.

Egykorú barna bőrös deszka-kötésben, egyszerű vasgombokkal s rávert durva vaslánczal, kapcsai leszakadtak. A kötés védőlapjait egy-egy papírlével képezi, azonban mindkettő beírott oldalával levén leragasztva, csak az egyiknek címzését lehet olvasni:

Patrono sibi dilecto domino Johanni Erwijn plebano in Olsuaw prope Czobotam hec littera detur.

A kódex első levelének alsó szélén ezen bejegyzés van:

Istum librum assignavit dominus Thomas Baccalaureus in decretis ad ecclesiam beate Marie virginis in antiqua villa.¹ Anno domini M. CCCC XL°. Orate pro eo unum ave Maria etc.

Beke, Index, 423. sz.

M. Könyvszemle, 1880. évf. 342.

39. (*F₅. V. 15.*) BARTHOLOMEUS ANGLICUS ALIAS GLANVILLA, OPUS DE PROPRIETATIBUS RERUM. *Saec. XIV.*

Negyedrétű hártýakézirat; CVJ számozott és 4 számozatlan levélen. Punktórium segélyével vonalozva; két hasámban legalább négy különböző kézzel írva, a XIV. század derekáról.

1a. l. (*I. szám jelzéssel.*) Sermo generalis de septem regionibus.

106b. l. (*kolofon:*) Explicit liber de naturis operibus et bonis.

¹ Antiqua-Villa magyarul Ófalu a lengyel határszélén fekszik. Hajdan nevezetes hely volt, ma szegény falucska. Tamás uram ugyanezen évben az ófalvi egyháznak még egy kéziratot (l. 60. sz. a.), egyet pedig az iglói Szűz-Mária-egyháznak adott.

A végső számozatlan levelek írása a XV. századra, vall; tartalmukat néhány német recept és egy értekezés *de creatione mundi* képezi.

XVIII. századi bőrkötésben.

Beke, Index, 33. sz.

40. (*L₅. V. 30.*) SERMONES DE TEMPORE ET DE SANCTIS. *Saec. XIV.*

Hártyakézirat, negyedrétben, 71 levélen. Szélein meglátszik a punctorium nyoma. Két hasámban, nagy gót minuszkulával van írva. Rubrikálva, de kezdőbetűi hiányoznak. A XIV. század derekáról.

Elején csonka. A tizenegyezer szűz ünnepére szóló beszéddel kezdődik. XVIII. századi bőrkötésben.

Utolsó üres oldalán *Albert tridenti püspök* egy 1381-ik évi oklevele olvasható későbbi másolatban.

Beke, Index, 174. sz.

41. (*N₅. II. 6.*) NOVUM TESTAMENTUM. *Saec. XIV.*

Ivrétű kézirat, válogatott hófehér hártján, két hasábosan tintával húzott vonalakra írva. Végig egy kéztől származó jó gót minuszkula. Elöl nagy lombdiszes kezdőbetű nyitja meg; belül számos szép, többszínű, kaeskringós kezdőbetű díszíti. Bámulatosan tiszta, szinte érintetlen; nem sokat forgathatták. A XIV. század derekán készült.

Ezen gyakran ismétlődő scriptor-verssel végződik:

Sor	super	scrip	lib	poti	
te	norum	tor	ri	atur.	
Mor	malig	rap	lib	mori	

Deszka táblákra húzott fehér disznóbőrkötésben, amelyet egyszerű prézelés díszít. Veretei mind hiányoznak. A kötés XVI. századi.

Beke, Index, sz. 560. (*Ms. saec. XV. fol. 207. c.*)

42. (*N₅. III. 15.*) FRAGMENTUM LIBRI DIURNALIS CONTINENS NECROLOGIUM ECCLESIAE SCEPUSIENSIS. *Saec. XIV.*

Ivrétű hártvakézirat, két hasábosan, tintával húzott vonalakra szép, nagy gót minuszkulákkal írva. Vörös címekkel és vörös vagy kék kezdőbetűkkel. Csak töredék, amennyiben mindössze 18 levele van meg, holott a kötés után itélve eredetileg vagy 60 lehetett. Mint az alább közölt bejegyzésből kitűnik, a kódexet az 1357-ben elhunyt Benedek Pál fia szepesi pap írta.

1. l. üres, rajta csupán némely későbbi jegyzések.

2a—4b. ll. naptár kéthasábosan írva.

5a—6a. ll. naptári regulák.

6b. l. Officium in vigilia visitationis beatissime Marie. (*Más kézzel írva.*)

7a. l. (*I. számozott levél*). *A diurnale kezdete*: Fratres scientes, quia hora est, iam nos de sompno surgere, nunc enim proprior est nostra salus . . .

*A 13. (VIII. sztt.) levél hiányzik.
Meggzakad a 18b. lapnál.*

Vastag deszkakötés, barna bőrrel bevonva s egyszerűen préselve. Veretei és csatjai hiányoznak.

Ez a csonka kézirat az irodalomban már régóta ismeretes. Már 1774-ben, amikor még a szepesi káptalan tulajdonában volt, kiadta belőle Wagner Károly az *Analecta Scepusii* II. kötetében azon nagybecsű necrologiumot, amelyet a Diurnale naptára tartalmaz. Ez ugyanis meglehetősen meg van töltve a szepesi káptalan papjainak halálzási dátumaival; köztük ott van a kézirat készítőjének halála napja is. Az összes bejegyzések láthatólag egykorúak a dátumokkal s majd mind különböző kéztől ered.

Szükségesnek vélem a necrologium újra való kiadását, miután az Wagnernél nem épen hibátlanul van lenyomva.

Az első levél második oldalán egymagában ezen bejegyzés olvasható:

Anno domini M° CCC° XXX secundo obiit honorabilis vir dominus Michael plebanus ecclesie beati Martini in Scepus in die cathedre sancti Petri apostoli.¹ Oremus pro salute anime ipsius. *(Ez a bejegyzés még a kódex írójától eredhet. Ekkortáiban készülhetett el a diurnale.)*

A naptárban így következnek a bejegyzések:

(Január 18.) 1616. Venerabilis Michael Delney canonicus Scepusiensis obiit.

(Január 31.) Hoc die ad religionem discessit Jesuitarum honorabilis m(agister) Georgius Motuz Nemchichky, custos et canonicus Scepusiensis alias praepositus de Bozók. 1629.

(Február 3.) Hic obiit Nicolaus Strelin custos patria Sle-zita, anno domini MCCCCXIII°.

(Február 6.) Hoc die in anno domini 1629 venerabilis magister Laurentius Mogliensis est mortuus canonicus Scepusiensis.

(Február 13.) Hic obiit Johannes anno domini M°ccc°lxx°v qui us est²

(Márczius 4.) Venerabilis m(agister) Benedictus Rechnitz³ obiit 1630.

(Márczius 19.) Hic obiit dominus Jacobus canonicus de Gan-

¹ Február 22.

² Wagnernél: *Hic obiit Thomas Swieto de Almas anno Domini MCCCC LXX, qui recusatus est per — — Boen. — —* Lehet, hogy a bejegyzés több mint száz évvel ezelőtt olvashatóbb volt, mégis azt hiszem, a tudós professzor tévedt. A *Johannes* név elég tisztán látszik, az év pedig kétségen kívül MCCCCLXXV és nem MCCCCLXX.

³ Wagnernél: *Rechemur.*

falua per nobiles de Sowar anno domini M^occcc^o septuagesimo interfectus. Oretur ipsius anima.¹

(*Márczius 26.*) Anno domini M^occc^olxxx^o obitus (Lamperti canonici).²

(*Márczius 28.*) Hic obiit venerabilis dominus Lampertus canonicus Scepusiensis 1433.

(*Aprilis 9.*) Obitus domini Pauli Benedicti anno domini M^occc^ol^o septimo³ qui hunc librum propria manu scripsit.

Obiit dñi pauli bñdcti. Anno dñi 1433.
qui hunc librum sua manu scripsit.

(*Aprilis 16.*) Anno domini M^occcc^olij^o 4 obiit venerabilis et egregius pater et dominus Nicolaus Stock⁵ decretorum doctor, decanus....⁶ et plebanus Casschouiensis. Orate deum pro anima eius.

(*Május 26.*) 1621. Venerabilis Georgius Ruthkovith canonicus Scepusiensis in pago Lethonfalwa exulans obiit et sepultus est.

(*Június 19.*) Reverendus dominus Johannes Detre⁷ canonicus Scepusiensis Jaszoviae est mortuus et ibidem sepultus.

(*Július 3.*) Venerabilis magister Thomas Czvetkovich obiit canonicus Scepusiensis 1629.

(*Július 9.*) Reverendus dominus Caspar Andaházy lector, vicarius et canonicus Scepusiensis in domino obdormivit.

(*Július 27.*) Hic obiit magister Andreas lector et vicarius, anno Christi 1437.

(*Augusztus 4.*) Illustrissima Comitissa Susanna⁸ moritur. 1633.

(*Augusztus 12.*) Venerabilis magister Elias Suarovius canonicus Scepusiensis 1632. obiit.

(*Augusztus 26.*) Pater Martinus Káldi moritur 1632.

(*Szeptember 5.*) Hic obiit potentissimus rex Ludovicus Hungarie sub anno domini M^occc^o octuagesimo secundo.⁹

(*Szeptember 7.*) Anno domini 1382. proxima die dominica

¹ A gyilkosságra vonatkozó Mátyás király-féle oklevelet közli Wagner I. 343.

² A *Lamperti Canonici-t* Wagner után adom; én nem tudom kivenni.

³ A *Kalauzban* háromszor is 1367 áll.

⁴ Wagnernél: 1456.

⁵ Wagnernél *Stockz.*

⁶ Wagnernél: *Wentislaviensis decanus.*

⁷ Wagnernél *Dehe.*

⁸ Wagner kiegészíti. *Erdődy de Monyorókerék Coniux C. Christophori Thurzo de Bethlemfalva.*

⁹ Lajos király tudvalevőleg szeptember 10-én halt meg.

ante festum nativitatem (*így!*) Beate Virginis dedicata et consecrata est capella corporis Christi, constructa ad latus ecclesie sancti Martini Scepusiensis et tria altaria fundata.

1616. Anno domini MDCXVII. (*így!*) eiusdem capellae subrector admodum reverendus dominus Stephanus Frangassi lector, vicarius et canonicus ejusdem capellae Scepusiensis pro tunc floruit, ac ecclesiae et capellae praedictae praefuit.

(*Szeptember 21.*) Reverendus dominus Thomas Saarossi custos et canonicus obiit 21. Septembris 1609.

(*Október 2.*) Hic videlicet in dominica post Michaellem in anno domini 1440. Petrus plebanus infra possessionem . . . *Kayata*, cum litteris prepositi et capituli descendens (*a többi ki nem vehető.*)

(*Október 5.*) Illustrissimus dominus Martinus Pethe archiepiscopus Colocensis, locumtenens et praepositus Scepusiensis obiit 1605.

(*Október 7.*) Venerabilis magister Casparus Hegelius canonicus Scepusiensis obiit 1633.

(*November 29.*) In vigilia Andree apostoli obiit egregius vir dominus Hermannus doctor decretorum . . . canonicus ecclesie beati Martini, ac plebanus de Lewcha anno domini 1407 felicis memorie.

(*Deczember 26.*) Venerabilis Jacobus Almási canonicus Scepusiensis obiit 1608.

A könyv első táblájának belsején ezen bejegyzés olvasható:

Ex libris Georgii Kutkowcii anno domini 1608.

Wagner, *Analecta Scepusii. Pars II. (1774.)* 80—83. l.

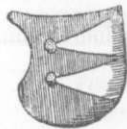
Gyulaféjérvári Füzetek. I. 107. l. 74. szám.

Beke, *Index*, 77. sz.

M. Könyvszemle, 1879. évf. 135.

Kalauz, 7. sz.

43. (*F₅. V. 20.*) GILBERTUS TORNACENSIS ORDINIS SANCTI FRANCISCI,¹ SERMONES DE TEMPORE ET DE SANCTIS. *Saec. XIV.*

Ivrétű hártakézirat a XIV. század derekáról, 208 levélen (az első üres), gondosan vonalzott olasz hártán, amelyen az írás két basámban folyik. Elején csinosan festett kisebb kezdőbetű. A többi csak egyszerű vörös.

XV. századi bőrös deszkakötésben.

A második lap jobb szélén a XV. században ráfestett czímer: vörös mezőben két baloldali, sárga gömbökben végződő fehér ék.

Beke, *Index*, 255. sz. (*Ms. saec. XV.*)

¹ Élt a XIII. század végén Párisban.

44. (*M*₅. V. 20.) I. HUGO DE SANCTO VICTORE, DE CLAUSTRO ANIMAE LIBRI IV. *Saec.* XIV.

Tizenhatodretű hárttyakézirat, 50 levélen. Két hasábosan tintával húzott vonalakra írva, erősen tört gót minuszkulával. Egyszerű vörös kezdőbetűkkel és vörös czimékkel. A XIV. század derekáról.

Végén: Explicit Hugo de Sancto Victore.

II. ECKHARDI LIBER DE QUATUOR MODIS VISIONUM. *Saec.* XIV.

28 levélnyi kézirat, finom hárttyán. Két kéz írása, az első gót unciális könyvirást, a második félkurzivot használt. Rubrikálva. A XIV. század derekáról.

III. BIBLIA PAUPERUM. *Saec.* XIV.

Hárttyakézirat. 56 levél, két hasábosan apró betűs folyóírással írva. Rubrikálva. A XIV. század második feléből.

Első lapján a XV. század elejéről való írással:

Biblia pauperum, quam dedit dominus Ulricus plebanus de Hayburga.

A kézirat végén ugyanazon kéztől származó ezen feljegyzés olvasható: Iste liber est domus Troni B. Marie in Gaemnik.

IV. ARS RHETORICA IN VERSIBUS RHYTHMICIS.

Saec. XIV.

42 levél, finom hárttyán, jó félkurzivval írva. Ügyesen rajzolt szíjfonatos nagy kezdőbetűkkel.

V. ANDREAS ALEMANNUS ORDINIS CHARTUSIENSIS, LEGENDA SANCTAE CATHERINAE DE SENIS IN VERSIBUS RHYTHMICIS COMPILATA. *Saec.* XV.

Papirkézirat a XV. század elejéről, 7 levelen, folyóírással egy hasábosan írva. Rubrikálva.

Kolofonja: Explicit compendium egregium tocius legende dulcissime virginis Katherine de Senis.

VI. VERSUS GRAMMATICALES. *Saec.* XIV.

Egykor negyedretű, később egész az írásig menő megvágás által tizenhatodretűvé erőszakolt hárttyakézirat a XIV. század végéről. Olaszos minuszkulával, egyhasábosan írva. Rubrikálva.

Miután szerzőjét meghatározni nem tudom, mutatóul lejegyzem az első versszakot:

Phylomena previa temporis amen	}	i.
Que recessum nuncias ymbris atque scen		
Dum mulcescis animos tuo cantulen		
Avis prudentissima ad me quaeso ven		

XVIII. századi bőrkötésben.

Beke, Index, 282. sz. (*Ms. saec.* XV.)

45. (G.₅ IV. 7.) SERMONES ALIQUOT SANCTI AUGUSTINI ET SANCTI ISIDORI. — L. ANNAEI SENECAE PROVERBIA DE MORIBUS. — EXCERPTA EX ISIDORI, AUGUSTINI, OROSII ET ALIORUM SANCTORUM PATRUM OPERIBUS. — SANCTI SEBASTIANI ET MARIAE AEGYPTIACAE LEGENDA IN VERSIBUS. — ANSELMII ARCHIEPISCOPI CANTUARENSIS LIBER, CUR DEUS HOMO. — EXCERPTA EX OPERIBUS SANCTI AUGUSTINI: NECNON EX VIRGILIO, LUCANO, OVIDIO, IUVENALI ET TIBULLO. *Saec. XIV.*

Ivréti hártvakézirat 291 levélen, a XIV. század derekáról. Tintával huzott vonalakra kéthasábosan van írva, gót minuszskulával. Kezdőbetűi vörösek és kékek, csinos tollrajzú kacsaringókkal ékítve.

Kötése deszka, disznóbőrrel bevonva, a mely apró bélyegekkel van préselve. Egy pár áthajtós vasvégű kapocschal.

Második tábláján a XIV. század végéről vagy a XV. század elejéről való ezen bejegyzés olvasható:

liber Magistri G. de Fossa. Valet X libras.

Az első tábla belsejében a XV. század elejéről való irással:

Iste liber est Petri de Stolln.¹

Ezt régen kitörülte tintával valaki s alá írta a XV. század végére mutató irással:

Iste liber est ecclesie sancti | Jacobi in Lewtscha.

Beke, Index, 31. sz.

M. Könyvszemle, 1880. évf. 334. l. 2. szám.

46. (F.₅ V. 14.) BUCH DER KÖNIGE. — APOCALYPSIS. — SMIDELEIN, ODER MARIENS LOB. — DAS GULDIN LOB. *Saec. XIV.*

Negyedrétű kézirat 117 levélen, vastag hártván írva, tintavonalzásra, szép, gyakorlott másolóra valló gót minuszskulával írva. Rubrikálva, egyszerű vörös kezdőbetűkkel.

1a. l. Hie heben sich an di búch | der Chvning vō der altene.
Végződik a 38a. lapon.

38b. l. Apokalýpsis. *Megszakad a 40b. lapon.*

41a. l. *Mária-legendá versekben. Kezdeté:* Maria Muetter chuniginne. Alle der werlt ein loesaerinne. Verleiche mir frawe solche sinne. daz ich ditz buchelein beginne.

103a. l. *Vége a legendának. Zárszavai:* AMEN. | Detur pro penna scriptori celica regnum. | Ditz búch tñn ich ew bechant |

¹ A pozsonyi káptalan könyvtárában van egy Malagranatus, a melyet 1410-ben másolt *Stolli Péter* szent-Benedek-rendi szerzetes. Lásd Knauz Nándor, A pozsonyi káptalannak kézíratai. (Esztergom. 1870.) 129. l. 61. szám.

daz ist daz Smidelein genant von sand Marien lobesam. | das guldin lob hebt sich hie an.¹

103a.--116a. ll. a *Guldin lob*, mely után egy a 117a. oldalon végződő latin legenda következik *Szent-Tamásról*.

A 117b. l. üres.

XVI. századi préselt dísznóbőr kötésben.

A táblán a kötet néhány régi tulajdonosának névbejegyzése van 1580-ban *V. Hager-é* volt; ettől szállhatott a lányára, a ki így jegyezte be a nevét:

Junckfrau Cessa geporne Hagerin.

1642-ben *Hans Sejfrid* vadászkapitányé volt.

Beke, Index, 409. sz. (»Orationes et hymni germanice. Ms. a. 1580.«)

47. (*F₅*, V. 5.) I. SANCTUS GREGORIUS MAGNUS, LIBER REGULAE PASTORALIS. *Saec. XIV.*

Hártyakézirat ívrétben 32 levélen, a melyből az utolsó üres. Durva foltozott hártján, két hasábosan, hanyagul írva. A XIV. század derekáról.

1a. l. üres.

1b. l. kezdődik ezen veres írásu czímmel: Incipit cura pastoralis | sancti Gregorii ad Johannem episcopum.

31b. l. 2. hasábosan végződik: Explicit cura pastoralis.

II. DE DECIMIS. ACCEDIT VITA SANCTI LEONHARDI *Saec. XV.*

Papirkézirat a XV. század elejéről. Egyhasábosan írva, 9 levélen.

1. l. üres.

2a. l. Czim: De decimis.

3b. l. Incipit vita beatissimi Leonhardi confessoris.

Kötése a XV. század elejéről való. Bőrrel bevont deszkatáblák, veretek nélkül. Az első táblán érczeretbe foglalva látható a hártya-lapocskára írt czim.

Beke, Index, 252. sz. (33 levél) és 424. sz. (70 levél!)

48. (*F₅*, V. 27.) BIBLIA CONTINENS PROPHETAS ET NOVUM TESTAMENTUM. *Saec. XIV.*

Negyedrétű hártvakézirat a XIV. század közepéről, egyenlőtlen, talán több másolótól származó gót minuszkulával írva.

XVIII. századi bőrkötésben.

Első oldalán XVII. századi írású bejegyzés:

S(ocietatis) JESV Viennae.

Beke, Index, 558. sz. (»Ms. saec. XV.«)

¹ Ez a Smidelein talán azonos Würzburgi Konrád Die Goldene Schmiede című költeményével. Teljességgel hiányozván Gyulafejérvárott az irodalomtörténeti segédeszközök, nem tudtam e költemények minéműségét megállapítani.

49. (*K*₅, VI. 21.) COMPENDIUM IV. LIBRORUM SENTENTIARUM MAGISTRI PETRI LOMBARDI. *Saec.* XIV.

Negyedrétű kézirat 74 levélen, mindenféle szedett-vedett hártya-szeleteken, hol vonalzásra, hol a nélkül, igen apró betűs sietős kurzívval írva, roppant erős, alig feloldható rövidítésekkel. Rubrikálva, kék és vörös kezdőbetűkkel. Valamely szorgalmas egyetemi hallgató jegyzete a XIV. század derekáról. Valószínűleg Olaszországban készült.

Egykorú kezdetleges, bőrrel bevont deszkakötésben.

Beke, Index, 581. sz.

50. (*E*₅, VI. 19.) BIBLIA SACRA VETERIS AC NOVI TESTAMENTI CUM INTERPRAETATIONE NOMINUM HEBRAICORUM. *Saec.* XIV.

Tizenhatodréttű hártyakézirat, 362 levélen (az első hiányzik) két hasábosan, igen szépen, nagyon apró gót minuszkulákkal írva. Rubrikálva.

Bámulatós, hogy a kis kötetben, amelynek tükre laponként csak 0.095 × 0.065, az egész biblia benne van.

XVIII. századi rongált papirkötésben.

Beke, Index, 51. sz.

51. (*K*₅, V. 21.) RAYMUNDUS DE PENNAFORTE O. S. B. SUMMA DE POENITENTIA ET MATRIMONIO. *Saec.* XIV.

Hártyakézirat 145 levélen, negyedrétben, a XIV. század második feléből. Tintavonalakra szép apró gót könyvirással egy hasábosan írva. Egyszerű vörös és kék kezdőbetűkkel.

XVIII. századi szúrágta papirkötésben.

Első lapján a 43. számnál ábrában is bemutatott címér.

Beke, Index, 539. sz.

52. (*G*₅, VI. 12.) I. HAYTHONUS (SIVE HETHOUN) DOMINUS DE COURCY, PRINCEPS ARMENIAE, ORDINIS SANCTI AUGUSTINI, FLOS HISTORIARUM TERRAE ORIENTIS. ACCEDIT BEMETNODI EPISCOPI PATERENSIS LIBER DE PRINCIPIO SAECULI. *Saec.* XIV.

Negyedrétű kézirat, 52 levélen, mindenféle egyenlőtlen hártýára írva, a mely félig simított, félig kidolgozatlan lapjaival elárulja olasz vagy dél-francia eredetét. Gót minuszkulák, olaszosan legömbölyített élekkel. Elején két hasábosan van írva, aztán egybe megy át. Rubrikálva. A XIV. század második felében íratott

1a. l. *Kezdődik a munka:* In nomine patris et filii et spiritus sancti amen. Iste liber intitulatur flos hystoriarum terre orientis, quem compilavit frater Haytonus . . .

47b. l. *Végződik ezen kolofonnal:* Explicit liber hystoriarum partium orientis a religioso viro fratre Haytono ordinis beati

Augustini domino Curchi et consanguineo regis Armenie compilatus, ex mandato sanctissimi pontificis domini Clementis pape quinti in civitate Pictaviensi regni Francie, quem ego Nicolaus Falconi primo scripsi in Gallico ydiomate, sicut idem frater Haytonus michi ore suo dictabat absque nota sine aliquo exemplari et de Gallico transsuli in Latinum. Anno domini M^o. ccc^o. vij. mensis augusti. Deo gracias. Amen.

48a. l. Incipit liber Bemetnodi episcopi ecclesie Paterensis martyris Christi quem de ebreo et greco in latinum transferre curavit, id est de principio seculi.

52b. l. *Végződik a munka ezen rubrummal*: Explicit iste liber, Deo gracias.

Haytho munkája úgy francziául, mint latinul, számos kiadást ért, a melyeknek kiválóbbjait felsorolja Potthast (Wegweiser durch die Geschichtswerke des Europäischen Mittelalters bis 1500. II. Auflage, 1896.) I. k. 572 lap.

II. FLAVIUS VEGETIUS RENATUS. DE ARTE MILITARI LIBER. Saec. XIV.

Hártyakézirat, 29 levélen, olasz hártján. Két hasábosan ónnal huzott vonalakra írva gót minuszkulákkal. Rubrikálva. A XIV. század harmadik harmadában készült. A 25. levél hiányzott és a XV. században pótoltatott.

28a. l. (*Kolofon*;) Flavii Vegecii Renatique viri illustris liber explicit. Deo gracias.

28a. és 29. ll. *üresék*.

A XVIII. századból való bőrkötésben.

Beke, Index, 259. sz.

53. (*H₅. IV. 11.*) I. SERMONES DE SANCTIS. Saec. XIV. Nygyedrétű papirkézirat, 2 hasábosan írva. A XIV. század végétől.

II. SANCTUS AUGUSTINUS, SOLILOQUIUM PECCATORIS. *Anni 1365.*

Papirkézirat.

Utolsó levelén vörössel írva:

Anno domini M^{mo} ccc^{mo} lxx finitus | est iste libellus in vigilia Symonis et Jude.

Beke, Index, 510. sz. (*>Saec. XV.*)

54. (*I₅. IV. 20.*) HORAE CANONICAE LATINE ET GALLICE. Saec. XIV.

Kis negyedréttű kézirat finom válogatott hártján, egy hasábosan egyenletes, erős törésű gót minuszkulával írva. Remekül miniált diszkézirat. Van benne 55 majdnem lapnagyságú kép, pompás tüskés leveles keretek, számtalan gyönyörű kezdőbetű és sortöltő lécz. A képek valamely francia vagy burgundi első rendű miniátor alkotásai, a legtöbb még a régebbi iskola ízlésében

mozaik alapra van festve. A rakott arany főleg a kezdőbetűkön szerepel. Készült a XIV. század második felében.¹

A kézirat elől csonka, hiányzik belőle többek közt az egész naptár, amelyet hihetőleg pompás képei miatt szakítottak ki a drága kódexből. Kezdeté:

Inicium sancti evan | gelii secundum Johannem. Gloria tibi domine . . .

XVIII. századi egyszerű bőrkötésben.

Beke, Index, 61. sz. (Breviarium. foliorum 294.)

55. (*M*₅. IV. 7.) DISPOSITIO BIBLIAE. — COMMENTARIA VARIORUM SUPER PROLOGOS BIBLIAE. — TRACTATUS DE PRAELATIS. — SPECULUM ANIMAE. — SERMONES ET COLLATIONES HENRICI DE HASSIA ET HENRICI DE OYTHA. — CONCORDANTIA EVANGELIORUM PER CANONES. *Saec. XIV.*

Ivrétű kézirat vegyest hártján és papíron. Minden négy leveles papír füzet egy ív hártjába van téve, tehát a hártja teszi ki a levelek egy harmadát. 297 levél, két hasábosan, vastag vonású kurzívval írva; kivéve a végén néhány levelet, egészen egy kéztől ered. Csak a kötet első fele van rubrikálva. Egyszerű vörös kezdőbetűkkel.

Kötése valószínűleg egykorú. Deszka táblái sötétbarna, erős borjúbőrrel vannak bevonva. Lapjain egyenes vonalából képezett rácsos diszítés; az egyes ferde négyszögeket váltakozva, benyomott stilizált rózsa és ökörfő (szarvai közt csillaggal) tölti ki. Az első táblán van a könyv hártyalapocskára írt czíme rézkeretbe foglalva s lantornával fedve.

Beke, Index, 246. sz.

56. (*F*₅. V. 12.) MATRICULA PLEBANIAE CIBINIENSIS. *Saec. XIV—XVII.*

Negyedrétű hártyakézirat, a mely csonka állapotában 39 hártja-levelet tartalmaz s számos XIV—XVII. századi kéz által iratott.

A kódex, mint azt annak idején a régi kötés hártja szalagjából meg lehetett állapítani, három újniyi vastag volt. Meglevő töredéke papirlevelekkel van megtoldva, oly módon, hogy minden két hártylevél közé esik egy papirlap, s gyarló félvászon-kötésbe van kötve, a mely egy feljegyzés szerint 1845-ben készült.

A kézirat a SzentSzűz-ről nevezett nagyszébeni egyháznak vagyon-leltárait és időnkénti kiadásait s bevételeit foglalta magában. Rendszeresen körülbelül a mohácsi vészig lehetett használatban; innen kezdve már csak az egyes lelkészek megválasztási s halálozási dátumait vagy egy-egy nevezetes eseményt jegyezték fel benne. A bejegyzések egész 1630-ig mennek. A mint *Seiwert Gusztáv* alább

¹ E remek kéziratot legnagyobb sajnálatomra nem írhattam le úgy, a mint megérdemelné. Ki volt kölesönözve a könyvtárból s csak rövid időre láthattam, közvetlen Gyulafejevárról való elutazásom előtt.

említettő ismertetésében megállapította, a kódex az 1645-ben Nagy-Szebenben lezajlott villongások alkalmával vesztett el s csonkított meg, a mikor a fellázadt nép a paplakot megostromolta s kirabolta. Innen több mint egy századig lappangott, mig nem a tudós Róth Keresztély nagyszzebeni plebános birtokába jutott. Ez az akkor már csak 41 levélre leolvadt töredéket közbe tett papirlevelekkel együtt beköttette, elébe cím lapot irt s az egészet a papirlapokra jegyzetekkel látta el. Az általa irt cím lap így hangzik:

a. ω.

MATRICVLA
PLEBANIAE CIBINI
ENSIS,

quae, post errores
nimium diuturnos, pristin-
is tandem manibus ocu-
lis usibus est restituta,

CHRISTIANO ROTH
Cibiniensi

PLEBANO et DECANO
EXISTENTE

Anno Dni CIO DCCLIII.

Mense Januario.

Eheu! quam pingui macer est mihi taurus in arvo.

Roth halála után a plebánián maradt a kézirat; itt használta azt az ismert tudós *Seiwert János* ev. lelkész († 1785.). Mikor került innen a gyulafejevári könyvtárba, nem ismeretes, de nagyon valószínű, hogy Batthyány püspök akkor szerezte, a mikor 1782-ben nagy körutat tett Erdélyben s a száz városokat is sorra meglátogatta. Nem lehetetlen, hogy ép úgy, mint a hogy a brassói ág. ev. iskola (illetve a hitközség) felajánlotta neki könyvtára több nagybecsű kódexét, a nagyszzebeni evangélikusok is átengedtek egyet-mást a közszeretnek örvendő főpap gyűjteménye gyarapítására, közte a Matriculát is.

A művelődéstörténeti szempontból kiváló becsű kéziratot sokan felhasználták. Két teljes kiadását is birjuk. Először az erdélyi régiségek szorgalmas buvára, *Kurz Antal* adta ki, Kemény József gróf biztatására, 1848-ban, a *Serapeum* (Zeitschrift für Bibliothekswissenschaft, Handschriftenkunde und ältere Litteratur) IX. folyamában »Die ältesten deutschen Sprachdenkmale« cím alatt. Lapról-lapra adta az eredetit, abban a sorrendben, a mint a bizonynyal helytelenül rendezett s eredetileg nem egymásután következett levelek ma kötve vannak. Kiadása — eltekintve olvasási hibáitól — ép ezért nehezen használható; a ki az eredetit nem látja, nem igen tudja megállapítani, mi s hogyan következik egymás után és az egyes

bejegyzések milyen korúak. Egy negyed századdal utóbb Seiwert Gusztáv az Archiv des Vereines für Siebenbürgische Landeskunde 1874-iki folyamában (Neue Folge, XI. Bd. III. Heft) kitünő bevezetéssel s bőséges jegyzetekkel újból közrebocsátotta a Matriculát. Kiadása hasonlíthatatlanul jobb a Kürzénál. Ő a kódex egész anyagát tárgyak és korok szerint osztályozva közölte, úgy a hogy azt legkönnyebben lehet áttekinteni s felhasználni.

Igy tehát a becses emlék kétféle kiadásban is közkézen forog. Mégis szükségesnek véljük itt annak egy, a könyvészetre nagyon fontos részét az eredetiből újból kiadni, annál is inkább, mert az még a Seiwert kiadásában sincs teljesen hibátlanul visszaadva s eddig számos félreértésre adott okot. Ez a része a kéziratnak a nagyszebeni plébánia és prépostság könyvtárára vonatkozik.

Előre kell bocsátanunk, hogy a kódex feljegyzései nem következnek korrendben s eredetileg is össze-vissza irattak a kötetbe. Innen van, hogy három különböző helyen vannak benne könyvekről szóló feljegyzések, és pedig a legrégebbiek a kézirat elején, az ezek után következők a végén s a legfiatalabbak a közepén.

A legkorábbi bejegyzés egy a Szent-Szűz templomának javait tartalmazó összeírás végén van és az egyház szerkönyveit sorolja fel. (5a. és 6b. l.) Az összeírás a XIV. század hatvanas vagy hetvenes éveiből való; czíme így hangzik:

Omnia que pertinent ad ecclesiam Beate Virginis.

Huszonkét könyvről szól, a melyek így következnek egymás után:

(1—8.) Item numero VIII missalia, octavum habet plebanus.

(9—10.) Item duo matutinalia.¹

(11—14.) Item m^{or} spalteria (így!)

(15. 16.) Item duo antiphonaria.

(17. 18.) Item duo gradualia.

(19.) Item unum lectionale.

(20—22.) Item tres agende, una est apud leprosos.

E jegyzék után korrendben egy csak kevéssel újabbnak látszó lajstrom következik, a mely a *nagyszebeni prépost* könyveit, illetve azok kikölcsonzési jegyzékét tartalmazza. (39b l.)

Már Schullernek feltűnt, mit keresnek itt a Szent-Szűz temploma javai közt a prépost könyvei? Hiszen a prépostság vagyona a XIV. században semmiféle kapcsolatban nem állt a plébániával. Meg is kísérlette a sajtóságos dolog magyarázatát. Az a körülmény, hogy a prépost könyvei az egyház Matriculájában említettnek, elegendő bizonyosságul szolgált előtte, hogy azok a plébánia tulajdonát képezték; tehát — mondja Schuller — hihetőleg valamelyik prépost testálta azokat a Szent-Szűzről nevezett egyházra.

¹ Kurz és Seiwert tévesen »matrimonialia«-t olvastak.

Mennyire téves ez a feltevés, legjobban megmutatja a szóban forgó lajstrom, amely így hangzik:

Nota, quot libros prepositi:

Primo decanus habet (1.) unum passionale.

Plebanus de Burgberg habet (2.) summa Reimundi¹ et (3.) Peregrinum de tempore² et (4.) librum super Matheum.

Dominus Leo hunc habet (5.) speculum.

Dominus Affrica habet (6.) summam de sententia excommunicationis maioris et minoris.

Plebanus de Insula habet (7.) Rechardi.

Idem habet (8.) Peregrinum de sanctis³ dominus Nicolaus Muratoris.

Et habet (9.) super Apocalypsim Helta librum⁴ qui in caput (így) convocatur: Adivi villa.

Buteda habet (10.) librum qui incipit: Cum appropinquasset⁵ etcetera.

Dominus Symon habet (11.) Decretales domini decani, ecclesie Sancte Marie assignatas.

E jegyzék, melyben összesen tizenegy könyvről van szó, úgy látszik hibás volt, mert közvetlen utána ugyanazon kéz még egyszer leírta, némi eltérésekkel. Hogy a második jegyzéknek az elsővel való egyezése szembetűnőbb legyen, az egyes könyveket ugyanazon számmal jelöljük, a melyel az elsőben szerepeltek. Szól pedig a második jegyzék eképen:

Nota libros domini prepositi.

Primo quem habet dominus Africha (?) Decretum.

Item (5.) speculum.

Item (11.) decretales habet plebanus Cybnyiensis.

Item (?) sextus decretalium.

Item (?) summam de symonia.

Item (2.) summa confessionum et unum (1.) Passionale.

Item (6.) unus liber de sententia excommunicationis maioris et minoris.

Item (9.) liber super Apocalypsym.

¹ Raimundus de Pennaforte, Summa de poenitentia et matrimonio.

² Frater Peregrinus, Sermones de tempore.

³ Ugyanattól Sermones de sanctis.

⁴ Az eredetiben világosan olvashatólag áll *fuit*^m, a mit Seiwert *servicum*-nak olvasott, hosszasan fejtegetvén annak lehetőségét, hogy a nagyszebeni prépost könyvtárába szerb könyv hogyan kerülhetett. Nem akarjuk ebbeli érvelését czáfolni, de annyi tény, hogy a kérdéses szóból *servicum*-ot kiolvasni nem lehet.

⁵ *Cum appropinquaret portae civitatis . . .* szavakkal Lukács evangéliumának VI. k. 12. verse kezdődik. A könyv valószínűleg szent beszédeket tartalmazott s közülök a legelsőnek alapigéi voltak a fentebbi szavak.

Item (4.) liber super Matheum.

Item (?) liber super proverbias; habet (8.) Peregrinum de sanctis.

Item (3.) sermones de tempore.

Item XI parvi libelli et alique carte parve.

Item (?) scolastica hystoria, que dicitur esse dominorum de sede Cybiniensi.

E jegyzék, ha a tizenegy kis libellustól (ami tiszta papirt vagy hártját füzetekben is jelenthet) eltekintünk, tizennégy munkáról szól, tehát hárommal többről, mint az előbbeni. Kilencznek azonoságát az előző lajstromban foglaltakkal meg lehet állapítani s ez kétségtelenné teszi, hogy e felsorolás nem folytatása, hanem bővített s helyesbített ismétlése az előbbinek.

Ugyanaz, a ki ezt a két jegyzéket a *Matriculába* bevezette, ugyanazon lapon, folytatva, még egy könyvlajstromot írt, a mely itt következik:

Nota. Quot sunt liberi (*így, világosan tollhibából*) pertinentes ad curriam in Cybinio.

Primus est (1.) Passionale.

(2.) Postilla.

(3.) Due partes (*hihetőleg két kötet*) postillarum Milicii de (*üresen hagyva egy kis hely, bizonyosan ennek kellett volna következni: tempore et de sanctis.*)

(4.) Due partes de sermonibus Milicii.

(5.) Duo (*t. i. volumina*) Jacobini de tempore et de sanctis.

(6.) Item una biblia.

(7.) Item summa Nicolai.

(8.) Item una scolastica hystoria.

(9.) Item est unus liber papire(us) de tempore et modicum de sanctis.

(10.) Item spalterium (*így!*) cum glossa et est finis.

A lapszálen más kéztől írva:

Nota, quod Summam confessionum habet abbas in Candelis (*a kerzi apát*), quem concessit sibi plebanus Nycola(us) anno ccccj^o.

Ezek szerint ugyanakkor, mikor a prépost könyveinek száma 14-re ment, volt a plebánia-háznak is egy 10 műből (összesen 13 kötetben) álló gyűjteménye.

Milyen viszonyban állnak egymással ezek a lajstromok?

A dolog legvalószínűbb magyarázata az, hogy, előttünk ismeretlen okból, a prépost könyveit a plebánián helyezték el. Valamely alkalomból, talán egy új plebános székfoglalásakor aztán a depositum gyanánt kezelt könyveket lajstromba vették s hogy esetleges visszaszolgál-

tatásuk alkalmával a plebánia könyvei közéjük ne kevertessenek, ugyanakkor ezeket össze is irták.

Hogy a prépost-féle könyvek az összeírás idejében nem képezték a plebánia tulajdonát, azt a két első jegyzék felirata bizonyítja, a mely világosan a prépost tulajdonául jelöli meg őket. Az, hogy belőlük egy (vagy talán több, nem lehet jól megérteni) a plébánusnál volt kikölcsönözve, csak erősíti ebbeli feltevéseinket. Ha — a mint Seiwert hitte — a prépost a könyveket a Szent-Szűz egyházára hagyta volna, úgy azt a lajstrom írója bizonyosan nem halgatta volna el, s akkor nem sorolta volna fel elkülönítve a kúriához tartozókat.

Ezek a könyvek később sem voltak a plebánia tulajdonában, sőt alig foroghat fenn kétség az iránt, hogy a fentebbi jegyzék elkészülte után elszállították őket a kúriáról. Mert midőn kevéssel utóbb, még talán a XIV. század legvégén, vagy a következő elején összeírták az egyház vagyonához tartozó könyvtárat, abban a prépost könyveit hiába keressük, nincs a jegyzékben egyetlen újabban hozzá járult darabon kívül egyéb, mint az a tíz kézirat, a mely a fentebbi jegyzékben a kuria tulajdonaként szerepel. Nincs nyoma a prépost könyveinek a plébániai könyvtár későbbi lajstromaiban sem.¹

Az itt említett XIV. vagy XV. századi könyvjegyzék a *Matricula* 39a. lapján van s csak javított ismétlése a *Curia* fentebbi leltárának. Csak teljesség okáért közöljük, megjegyezvén, hogy a könyvek számai az előző lajstromra mutatnak vissza.

Isti sunt libri qui pertinent ad dotem ecclesie Cibiniensis.

Primo (6.) una biblia.

Item (8.) scolastica hystoria.

Item (10.) psalterium cum glossario.

Item (3.) duo volumina postillarum Milicii de tempore et de sanctis.

Item (4.) duo volumina sermonum Milicii de tempore et de sanctis.

Item (5.) duo volumina Jacobini de tempore et de sanctis.

Item (7.) summa viciorum.

Item (1.) passionale in pergameno.

Item (Ez az előbbi lajstromban nem fordul elő, lesz tehát a száma 11.) passionale in papiro, quod dedit dominus Jacobillus.

¹ Seiwert, a ki az egyes jegyzékek azonosságát nem vette észre, igen kalandos magyarázatokkal szolgál a könyvtárakról. A *Curia* szerinte a városházat jelenti s érthetetlen elötte, mint kerülnek a város könyvei az egyház vagyon-lajstromába. A szász tudósok egyáltalán nem tudtak a *Matricula* könyvjegyzékein eligazodni s kombinációik a könyvtár terjedelméről, gazdái-ról, stb. igen különösek. L. p. o. Archiv des Vereines für Siebenbürg. Landeskunde, N. I. XVII. 9. 1.

Item (talán ez felel meg a 2. sz. alatti *Postillának*) sermones communes de sanctis, qui incipiunt: Nimis honorati.

Et (9.) sermones dominicales in volumine papireo, quod dedit predictus dominus Jacobillus.

Ezt a jegyzéket — szaporodván a könyvtár — folytatták. Az első folytató (a XV. sz. elején) a következőket írta hozzá:

Item duo libri sermonum Milicii. (*Ezt áthúzta, mivel észre vette, hogy már be van írva.*)

(12.) Item breviarium de tempore et de sanctis usque ad festum Penthecostes.

(13.) Item breviarium novum magnum quod scripsit Theodoricus.

(14.) Item martologium (= *Martyrologium*).

(15.) Item Speculum ecclesie.

(16.) Item decretales.

A század huszas éveiben még két kódex czimével toldották meg a jegyzéket, még pedig az írás hasonlóságáról itélve ugyanazon *Hermannus*, a ki a *Matricula* 12a lapján levő 1424-ből való feljegyzéshez odairta: *Hermannus signavit*.

A két kódex:

(17.) Item summa Johannis.

(18.) Item apparatus sextus decretalium.

Az itt közölt jegyzékekből már most megközelítőleg összeállíthatjuk a nagyszebeni plebániái és a prépostsági könyvtár 1424 előtti statisztisztikáját.

Volt tehát a XIV. század utolsó harmadában a Szent-Szűz egyházának 32 könyve (35 kötetben), a melyből 22 a templom használatára rendelt szerkönyv volt. A könyvtár a XV. század első negyedében mindössze nyolcz munkával gyarapodott, állománya tehát 1424 táján kerek 40 darab. Ez a negyven munka tartalom szerint így oszlik meg.

I. Szerkönyvek:

Missale	8.
Breviarium	2.
Psalterium	4.
Lectionale	1.
Agenda	3.
Matutinale	2.
Passionale	2.
Antiphonale	2.
Graduale	2.

II. *Hittudományi művek:*

Biblia	1.
Martirologium	1.
Scolastica historia	1.
Speculum ecclesie	1.
Summa viciorum	1.
Psalterium cum glossa	1.
Milicii postillae de tempore et de sanctis	1.
Milicii sermones de tempore et de sanctis	1.
Jacobini sermones de tempore et de sanctis	1.
Sermones communes de sanctis	1.
Sermones dominicales	1.
	11 mű

III. *Jogtudományi művek:*

Decretales	1.
Apparatus sextus decretalium	1.
Summa Johannis	1.
	3 mű.

Ezek alapján tehát helyre kell igazítanunk az irodalmunkba becsúsztott azon hibás adatot, mely szerint a nagyszebeni plébánia könyvtár a XIV. században 70 kötetből állt s a XIV—XV. században *a legnagyobb plébániai könyvtár volt az országban.*¹ Valójában a könyvtár nem tartozott a kiváló gazdaságúak közé, hiszen 1425-ben a pozsonyi káptalannak több mint háromszor annyi (82) könyve volt, mint ugyanazon tájban a nagyszebeni plébániának. Vagy, hogy egy közismert példát említsünk, egy soproni *káplánnak* 1400-ban 18 könyve volt, tehát majdnem még egyszer annyi, mint ugyanakkor — a szerkönyvektől eltekintve — a Szent Szűz egyházának.

Hogy a prépost könyvgyűjteményét egyházi- vagy magán-könyvtárnak kell-e tekintenünk, biztosan nem lehet eldönteni. Azonban miután a *Matricula* »libros prepositi«-ről s nem *prepositurae*-ről szól, hihetőbbnek tartjuk, hogy a gyűjtemény valamelyik prépost magán tulajdonát képezte. E mellett szól az is, hogy a könyvek nem jutottak a plébánia kezére, a mi, ha a prépostság vagyonához tartoztak volna, bizonyára megtörténik, mivel a prépostság megszűntével (1426-ban) ennek javai a Szent-Szűz egyházára szálltak volt.

A prépost könyvgyűjteménye, a második jegyzéket véve alapul 14 munkából állott. Csupa theologiai s egyházi jogi mű; szerkönyvek

¹ Több helyen; legutóbb a *Pallas Nagy Lexikonában*: X. kötet, »A Korvina«, III. lap.

egyáltalán nincsennek benne. A mennyire a szűkszavú címekből meg lehet állapítani, négy jogi könyve volt a prépostnak: két decretales, egy Sextus liber decretalii és (talán ide lehet számítani) egy Summa de symonia. A speculum ép úgy lehet jogi, mint hittudományi műnek a címe. Feltűnő, hogy szentbeszédek tartalmzó kötet csak kettő van: Peregrinus sermoi: de tempore et de sanctis, a mi arra látszik mutatni, hogy a prépost lelkészi tisztet ritkán végzett.

Hová lett idők folytán ez a gyűjtemény, nem ismeretes; valószínűleg szétszóródott. Egyes darabok a plebániai könyvtárba is juthattak belőle.

Az egyház könyvtára tekintélyes gyarapodást nyert 1424-ben. Ugyanis — a mint a *Matriculából* megtudjuk, ez évben Sybelinder Miklós plebános ráhagyta az egyházra egész könyvtárát, a melyről a lajstromot a kódex 37b. és 38b. lapján találjuk.

Nota, quod infrascriptos libros honorabilis vir dominus Nicolaus Sybelinder plebanus Cibiniensis legavit ecclesie parochiali videlicet Beate Virginis eiusdem civitatis, anno domini Mcccxx quarto, feria sexta ante festum sancte Agate, presentibus domino Materno, Jacobo magistro civium, Nicolao Pheffersag, Nicolao Koscha et magistro Johanne Goldner notario civitatis Cibiniensis.

- (1.) Item super epistolas et ewangelia pro dominicas anni.
- (2.) Item Thomam de Aquino super tercium Sentenciarum.
- (3.) Item sermones beati Bernhardi super Cantica Cantorum.
- (4.) Item sermones de sanctis per circulum anni de candelis.
- (5.) Item Nicolaus de Lira super quatuor ewangeliis.
- (6.) Item unum ex quatuor dictus (*így!*) alias Crisopolita.
- (7.) Item Cylwer cum distinctionibus epistolarum Pauli.
- (8.) Item Papiam (*így.*)
- (9.) Item concordancias decretalium et decreti.
- (10.) Item exposiciones super Haymonis super Apocalipsin.
- (11.) Item liber qui incipit: Quasi cedros exaltat.

Item

Itt megszakad, de folytatódik a 38b. lapon:

Nota, quod honorabilis vir dominus Nicolaus plebanus Cibiniensis infrascriptos libros assignavit ecclesie parochiali civitatis eiusdem, anno domini Mcccxx quarto feria sexta ante festum sancte Agate.

(12.) Primo sextum decretalium.

(13.) Item Clementinas.

(14.) Item psalterium cum illuminatura.

Tizennégy válogatott munka, a mely egyaránt tanulságot tesz a plebános műveltségéről és vagyonosságáról. Van köztük egy psalterium *képekkel* (cum illuminatura), több szentbeszédek tartalmzó

munka, s három nagy jogi mű: *Liber sextus Decretalium*, *Decretales cum concordantiis* és a *Clementinae*.

Ezekkel együtt 1424-ben már 54 könyve van a Szent-Szűz egyházának. Ha eltekintünk a templomban használt szerkönyvektől, úgy a plebánia könyvtára ez időben 32 műből állott, 35 kötetben.

Hogyan és miből szaporodott ezen túl a gyűjtemény, a Matriculából nem lehet megtudni. Hanem hihető, hogy az 1424—26 közti időszakban egyszerre sok kötettel gyarapodott a könyvtár a felosztott szebeni prépostság javaiból. Az 1190-ben III. Béla által alapított Praepositura Sancti Ladislai in Cybinio világiak kezeibe jutván, annyira züllésnek indult, hogy Zsigmond király jónak látta 1424-ben felosztatni s javainak legnagyobb részét átruházta a szebeni egyházra. 1426-ban V. Márton pápa is jóváhagyta a királyi rendelkezést. Ekkor sok mindenféle egyházi kincsel egyetemben bizonynyal a prépostság könyvei is a Szent-Szűz egyházára szállottak. Másként nem lehetne megmagyarázni azt a körülményt, hogy a könyvtár rövid huszonkét év alatt 32 műről 149-re szaporodott. Ennyi volt ugyanis a plebánia kódexeinek száma 1442-ben.

Egy hivatalos levéltárból tudjuk ezt meg, a mely a Matricula 13a.—20a. lapjait foglalja el s a Szent-Szűz egyházának összes ingóságait felsorolja, úgy, a mint azokat *Henlin János* plebános halála után utódja *Trudunberch Lukács* átvette.

Az egyházi ékszerek, edények s ruhák után következnek benne a kódexek, a melyek közt azonban — különös módon — az egyház használatára rendelt szerkönyveket hiába keressük. Mi az oka, nem tudjuk megmondani; lehet, hogy ezeket a sekrestyés vagy a harangozó (a középkorban nem ritkán írni-olvasni tudó emberek), avagy valamelyik alpap kezelte s így azokat nem volt szükséges átadni a plebánosnak.

A jegyzék három részből áll. Az elsőben a librariához tartozó könyvek vannak, a másodikban azok, a melyek a plebánosnál a paplakban vannak, a harmadikban pedig a breviariumok foglaltatnak, a melyek a plebánus és káplánjai kezén forognak.

Volt tehát már ez időben, mint ebből a felosztásból kitűnik, külön, a templomhoz tartozó *libraria*, könyvtárszoba is Nagy-Szebenben. A helyiség szűk volta okozhatta, hogy a könyvek tekintélyesebb része a kúrián őriztetett.

A nevezetes jegyzék, előre bocsátva az egész 1442-iki leltár címét, itt következik:

Nota. Anno domini M^oCCC^oXXX^o secundo invente sunt res ecclesie parochiali Beate Virginis civitatis Cibiniensis una cum debitis suis, post obitum providi viri Johannis Henlini condam vitrici ecclesie supradicte, que res consignate sunt ad manus providi viri Lucas Trudunberch, electo ac constituto vitrico novo in futurum, ut infra scripta sunt.

(17a. 1.)

Nota; isti sunt libri que (*igy!*) pertinent ad librariam in laterio.¹

- (1.) Item summa Pisani in papiro.
- (2.) Item Cancellarius Pharisensis super quartum sententiarum, pargameno.
- (3.) Item mamatrectus super bibliam in papiro.
- (4.) Item Matheus glossatus in pargameno.

(17b. 1.)

- (5.) Item Lucas glossatus in pergameno.
- (6.) Item quadragesimale in pergameno.
- (7.) Item concordancie biblie in pergameno.
- (8.) Item dicta magistri Niculay Dinkeline super quartum sententiarum.²
- (9.) Item concordancie biblie.
- (10.) Item Ysaïas et Geremias glosati.
- (11.) Item Esehïel et Daniel glosati.
- (12.) Item expositio Niculay de Lyra super Ezechielem.
- (13.) Item Barchwardus in duobus fluominibus. (*voluminibus helyett*).
- (14.) Item moralia Gregorÿ.
- (15.) Item Thomas de Aquino super primum et secundum sententiarum.
- (16.) Item Petrus Aureolus.
- (17.) Item Damascenus.
- (18.) Item due partes Milicie (*igy, Milicii helyett*) de tempore et sanctis.
- (19.) Item psalterium glosatum.
- (20.) Item Bernardus.
- (21.) Item questiones de cognitione angelorum.
- (22.) Item libri ethicorum.
- (23.) Item Bernhardus ad Augenum papam.
- (24.) Item Jacobus Voragine cum collectis.
- (25.) Item omilie Gregorii super Ezechielem.
- (26.) Item sermones de tempore.
- (27.) Item Climacus de mistica scala.
- (28.) Item martilogium.
- (29.) Item tractatus contra hereticos et plura alia.
- (30.) Item dewtermonius super cantica.
- (31.) Item liber sancti Augustini secundum Rupertum.
- (32.) Item questiones theoloÿce de quolibet.

¹ Seiwert *in latino*-t olvas. Én inkább *in laterionak* vélem, ami annyit jelentene: a jegyzőkönyvben, registrumban.

² Nicolaus de Dünckelspiel, Commentaria super IV. librum sententiarum.

- (33.) Item flores penitencie.
 (34.) Item liber contra manicheos.

(18b. l.)

- (35.) Item liber expositio super libros ethicorum.
 (36.) Item liber de victuria verbi dei.
 (37.) Item lecciones beate Virgine (*igy!*) per annum.
 (38.) Item una summa Pisani.
 (39.) Item tripertita hystoria.
 (40.) Item Rupertus de victuria verbi Dei.¹
 (41.) Item questiones super primum sentenciarum.²
 (42.) Item una magna biblia apud predicatorem in nigro copertorio.
 (43.) Item sermones ad clerum.
 (44.) Item sermones in pergameno.
 (45.) Item liber mixtus in pergameno de quolibet.
 (46.) Item pastoralia et libellus Gregorii de penitentia.
 (47.) Item questiones alicue Richardi.
 (48.) Item decem et septem libri moralium super Job in uno fluomine. (= *volumine*).
 (49.) Item Thomas de Aquino contra gentiles.
 (50.) Item summa virtutum.
 (51.) Item secunda pars Milicie (= *Milicii*) de tempore.
 (52.) Item prima pars Milicie de tempore.
 (53.) Item rationale.
 (54.) Item prologus contra Viclefh.
 (55.) Item hystoria Troiana et textus moralium Aristotelis.
 (56.) Item tabule omnium librorum moralium.
 (57.) Item tractatus magistri Rolandi.
 (58.) Item Vergilius.
 (59.) Item duo antiqua fluomina. (= *volumina*).
 (60.) Item concordantie evangelistarum.
 (61.) Item biblia abbreviata.
 (62.) Item Gwilhelmus de fide et legibus.

Nota, quod libri infrascripti habentur in dota apud dominum plebanum.

- (63.) Item duo passionalia, unum in pergameno et unum in papiro.
 (64.) Item questiones sentenciarum, ediciones Egidÿ de Roma in pergameno.
 (65.) Item glosa ordinaria super istos (?) Pauli.
 (66.) Item Sulcos super quarto libros (*igy!*) sentenciarum.
 (67.) Item super epistolas Pauli et ewangelia pergamenicos.

¹ Rupertus abbas Tuiciensis, Opus de victoria verbi Dei.

² Thomas de Aquino?

- (68.) Item speculum ecclesie.
 (69.) Item XVI libri moralium Gregorii in pergameno.
 (70.) Item Innocencino tercius de penitencia.
 (71.) Item Niculaus de Lira super quatuor ewangelistas.
 (72.) Item textus sentenciarum in pergameno.
 (73.) Item glossatum psalterium in pergameno.
 (74.) Item glossa super pater-noster magistri Nicolaÿ Dinckel-
 plwel.
 (75.) Item liber Bertandi (*igy!*) super epistolas quadragesi-
 males.
 (76.) Item Jacobus super ewangelia quadragesimalia.
 (77.) Item Thomas de Aquino super tercius sentenciarum.
 (78.) Item super epistolas et ewangelia per annum.
 (79.) Item Petrandus (*igy!*) de sanctis.¹
 (80.) Item Bertrandus super epistolas et gestnociiones (?)
 (81.) Item Bertrandus super ewangelia.
 (82.) Item una biblia rubia.
 (83.) Item registrum biblie.
 (84.) Item Papius.
 (85.) Item parvus liber de quatuor virtutibus cardinalibus.
 (86.) Item scolastica hystoria.
 (87.) Item Petrus de Tharentasia super quartum senten-
 ciarum.
 (88.) Item Crisostomus super Matheum.
 (89.) Item postilla Thome de Aquino super ewangelia.
 (90.) Item liber super cantica canticorum cum prologo et
 quadripertitum.
 (91.) Item sermones per circulum annum (*igy!*)
 (92.) Item tractatus de vita activa.
 (93.) Item summa collacionum fratris Johannis.
 (94.) Item sermones ad clerum de sanctis.
- (19a. l.)
- (95.) Item sermones de tempore.
 (96.) Item speculum beate Virginis, biblie beate Virginis et
 quam plura in volumine uno, in papiro.
 (97.) Item sermones Bernarde (*igy!*) super d^t xilencia.
 (98.) Item liber super magnam Ysaïam in magno volumine.
 (99.) Item sermones super missus et tractatus de contem-
 placione breuiarii.
 (100.) Item prologus Rupperti de victoria verbi Dei.
 (101.) Item de virtute in communi et de difinicionibus vir-
 tutum recommendaciones et alia plura.

¹ Úgy ez, mint az alább következő két munka hihetőleg Bertrandus de-
 Cura bibornoktól való.

- (102.) Item frater Johannes de Gemminario¹ ordinis predicatorum de provincia Romana.
- (103.) Item sermones dominicalis (*igy!*) pro circulum anni.
- (104.) Item epistole Jeronime (*igy!*)
- (105.) Item sermones Per(*egrini*) de sanctis per circulum anni in pergameno.
- (106.) Item Haÿmo super per (*igy!*) apokalipsim.
- (107.) Item sermones de sanctis de candelis per circulum anni.
- (108.) Item virtutes cum septem sacramentis.
- (109.) Item XIIIJ-us liber moralium usque ad XXIJ-um.
- (110.) Item quadragesimale magistri Augustini de Ancona.
- (111.) Item Niculaus de Lira super epistolas Pauli.
- (112.) Item: rationali (*igy!*) pergameno.
- (113.) Item de exemplis et similitudinibus rerum.
- (114.) Item Augustinus de concordancia Ewangelistarum.
- (115.) Item Margarita biblie.
- (116.) Item pastoralia Gregorii.
- (117.) Item Bartholomeus de proprietatibus rerum.
- (118.) Item tractatus de predestinacione et prestancia.
- (119.) Item tractatus de penitencia secundum canones.
- (120.) Item sermones super Matheum.

(19b. 1.)

- (121.) Item liber de victuria verbi dei ex preceptis.
- (122.) Item liber de prima beati Augustini et liber de alogon.
- (123.) Item expositio Haÿmonis super Apokalipsim.
- (124.) Item translacio sancti Jeronimi ad postulacionem.
- (125.) Item biblia metrica.
- (126.) Item liber per ewangelia per totum annum.
- (127.) Item liber qui incipit: Nimis honorati.
- (128.) Item Honorius papa super cantica.
- (129.) Item postilla super ewangelia.
- (130.) Item aliqui sermones in sexternis.
- (131.) Item compendium theoloÿce veritatis.
- (132.) Item Soccus de sanctis.
- (133.) Item Bertrandus.
- (134.) Item gesta Romanorum.
- (135.) Item tractatus Johannis, calendarium de ecclesiasticis contentis, cum ibi contentis.
- (136.) Item apparatus libri sexti.
- (137.) Item summa Pisani que pertinent ad Rwismark (?)
- (138. 139.) nota Jacobus magister civium habet unam parvam bibliam et Holgoth super librum sapiencie.

¹ Gemminiano.

Nota, quod inter istos libros supra scriptos Georgius filius magistri Johannis Gwldener habet quinque libros, scilicet biblia, summa Pisani, tabule, librum iurium, liber elocutionum sermonis beati Bernardi, qui, scilicet quinque libri, omnes cum rubris copertoriis sunt tecti.

(20a. l.)

Nota. Tot habentur breviarum in dota apud dominum plebanum et capellanos pertinentes ad ecclesiam beate Virginis:

(140.) Item breviarum magnum, in quo legit plebanus.

(141.) Item breviarum magnum spissum in asseribus.

(142.) Item breviarum de tempore et de sanctis.

(143.) Item breviarum quod fuit magistri civium Jacobi senioris.

(144.) Item breviarum bonum, album, quod fuit episcopi Gobolini.

(145.) Item breviarum quod fuit domini Martini.

(146.) Item breviarum niger, quod fuit Andree de Mosna.

(147.) Item breviarum antiquum, quod fuit procoratoris.

(148.) Item breviarum in veteratum cum certis notis.

(149.) Item breviarum, quod habuit Simon de Corona.

Eddig tart a *Matriculában* fenmaradt legujabb könyvjegyzék. A korhoz mérten eléggé pontos czimek révén megállapíthatjuk, minő volt a könyvtárnak tudományos színvonala.

Érdekes, hogy a terjedelmes gyűjteményben egyetlen pogány író művével találkozunk, s ez a legortodoxabb keresztény írók által is tisztelt *Vergilius*. (58. sz.) Profán könyvek vagy legalább félig-meddig ilyenekül tekinthetők még ezen kívül is akadnak; itt van a *Dares Phrygius Historia Troianájának* és a *Gesta Romanorumnak* egy példánya. (134. sz.) Talán ide számítható még a *De exemplis et similitudinibus rerum* (113. sz.) című munka is. A természettudományokhoz tartozik *Bartholomaeus Anglicus* (Glanvilla) könyve *de proprietatibus rerum*. Főként ezek mutatják a haladást, a melyet a kultúra a XV. század eleje óta tett Nagy-Szebenben; a theologia s a jogtudomány már előbb is képviselve volt a könyvtárban, ez a két szak csak számbelileg növekedett; a szépirodalom s a természettudomány ellenben ekkor foglalt benne legelőször helyet.

Hogy szaporodott innen kezdve a könyvtár, mint nőtt rohamosan a könyvnyomtatás feltalálása után, már nem a *Matriculából* tudható meg s ép azért nem tartozik ránk. Története még meg írva nincs, de elszórtan, a *Verein für Siebenbürgische Landeskunde Archivjában*, szász gimnáziumok értesítőiben igen sok adat található róla.

A fentebbi jegyzékekben felsorolt kódexek legnagyobb részt elvesztek. Nehány azonban megmaradt s ezek tudunkkal jelenleg a Bruckenthal-Múzeumban őriztetnek.

57. (*F*₅. *IV*. 13.) HUGVICIUS (ALIAS UGUTIUS) DE PISA, EPISCOPUS FERRARENSIS,¹ LEXICON AD DECRETALES GREGORII IX. PAPAЕ DUPLEX.² *Anni 1368.*

A két rész két különböző kéz írása.

I. 78 ívrétű levél, vastag erős bordájú papíron, szép, egyenletes kurzívval öthasábosan írva, a XIV. század derekáról. Végén tizenhárom üres levél.

II. 210 számozott és 3 számozatlan üres levél vastag papíron, kurzívval írva. Rubrikálva.

Kezdete: Cum nostri protóphlasti suggestiva

Vége (a 210a. lapon): hoc opus exegi festaque sepiissime fregi. | Anno domini millesimo trecentesimo | sexagesimo octavo factus est iste | liber undecimo kalendas ipsius martii.

XV. századi deszkakötés, valamely más kéziratról lehúzott, olasz modorban préselt bőrrrel bevonva. Erős, durva, kettős vaslánczczal.

Beke, Index, 644. sz. («ex a. 1386.»)

58. (*M*₅. *IV*. 14.) BIBLIA CONTINENS NOVUM TESTAMENTUM. *Saec. XIV.*

Ívrétű kézirat, vastag, nagy bordájú papíron; egy hasábosan, folyóírással írva. Vörös címekkel és kezdőbetűkkel. Készült a XIV. század második felében. Elején a mutató táblából hiányzik néhány levél, végül jóval csonkább, Péter második levelénél megszakad.

Kötése barna sima bőr, deszkatáblákkal. Védőgombjai és csatjai hiányoznak.

A 6a. lap felső szélén ezen a XV. század közepéről való felírás olvasható:

Liber corporis Christi Coronensis, datus a domino Paulo de Altamuta.

Az első lapon gróf Bathyány Ignác írásával:

Hic liber Ms. dono mihi datus fuit in Bibliotheca Scholae Augustanae Confessionis Coronae die 2. octobris 1782. Ign. C. Bathyani m. p. Eppus Transsylvan.

59. (*K*₅. *VI*. 6.) HADAMAR VON LABER, JAGD. *Saec. XIV.*

Kis negyedretű hártyakézirat a XIV. század második feléből. Jó kurzív-írás; rubrikálva, egyszerű vörös kezdőbetűkkel. 35 levél, közben több hiányzik.

Kötése vörös disznóbőrrrel bevont vastag deszka táblákból áll. Kapcsai hiányoznak.

¹ Meghalt 1212-ben.

² Nem lévén kezemnél a kódex, nem tudom megállapítani, azonos-e ez a *Liber Derivationum*-mal?

A hátsó tábla belsején ezen elmosódott s alig olvasható bejegyzés:

Nota. Do man zalt von Kristus in das
M^occc lxxxx vij jar an der erchtage
nach sand Michels tag, der do was ein
sompztag ist gestorben der R . . . leichn (?)
Pidersear (?) frum chnecht vnd vnser lieber
pruder Hans der Vnsenpechk vnd pegrabn
an dem nogsten pfinztag dar nach in vnser
pfarr czw Ober Alltach got hab sein sel
Chu(n)rat Sturk pfarer do selb hat geschr*(iben)*
Vnd daz puchel ist sein gevesen.

Beke, Index, 477. sz.

Laberi Hadamarnak, a XIV. század kiváló német költőjének főműve a *Jagd*, már több kiadást ért. Az utolsót s a legteljesebbet *Steiskal Károly* eszközölte (Bécs, 1880.) a ki a szép allegorikus költeménynek 14 középkori kodexét sorolja fel, köztük a gyulafejérvárit is. Szerinte a műnek négy XIV. századi kézírata ismeretes. A legteljesebb a bécsi császári udvari könyvtár egy nyolczadrétű hártya kódexe, utána következik a gyulafejérvári, a mely azonban »vielfach lückenhaft«. Ennél jóval csonkább egy müncheni kódex, míg a negyedik, a löweni egyetemi könyvtáré, mindössze egy levél egy kötés táblán.

Hogy a gyulafejérvári kódex igen csonka, azt a Steiskal kiadása alapján könnyen konstatálhatjuk; kezdődik a 73 versszak végső sorával s végződik az 519-ikkel, holott a kiadásban az utolsó az 565-ik. Hanem figyelmesebben egybevetve kodexünk szövegét a kiadottal, arra is rájövünk, hogy valószínűleg a gyulafejérvári kézirat szövege a legkorrektebb valamennyi ismert kódexé között. Érdekes, hogy Steiskal úgy ír, mintha a Batthyány-könyvtár kéziratát is használta volna, idéz is belőle (nem egy helyen hibásan) variánsokat, pedig a kézirat kétségtelenül nem volt kezében s a kit ő lemásolásával vagy az eltérések kijegyzésével megbízott, az ugyancsak rosszul végezte a dolgát. Bizonyítékul s a gyulafejérvári kézirat korrektségének és a korhoz mérten igen jó helyesírásának bemutatására, álljon itt az első s az utolsó versszak, még pedig az első a Steiskal rekonstruált szövegével párhuzamosan.

A gyulafejérvári kódex első versszaka:

Daz si da gaumten waz es cheren welle
Mein hertz mit donentem saile
Strebt alles nach der verte
Ob im noch wurd ze taile
Ein libleich grues der ez uor sorg(e)n uerte
Ach sein trostlichiv vartt die wil sich lengen

Es sucht doch iwer dew ainen
Wie si v(er)worren sei in manigen gengen.

Steiskal kiadása:

Die Knechte riefen, war ez kèren welle.
74. Mìn Herz mit dontem seile
strebt alles nàch der verte,
ob im noch wurd ze teile
ein lieplich teil der ez von sorgen nerte
ach sìn tröstlichiu vart diu wil sich lengen
er suocht doch niur die einen
wie siu verworren si in mangan gengen.

A gyulafejevári kódex utolsó versszaka:

Aws pitterlichem grimme
So rief ein sendes h(er)tze
Mit senlicher stimme
Sprach es mich twinget hertzenlich(er) smertze
Ir gueten ir sult weissen mich der slichte
Swo man gein rechter stäte
Vnstate pfligt wo vint man daz gerichte.

A *Jagd* gyulafejevári kéziratának első táblájára volt egykor ragasztva a Nibelung ének azon töredéke, melyet Lachmann *F-codeznek* nevezett el. Ezt a töredéket a XIX. sz. elején Majláth János gróf fedezte fel. Valaki, a kit a szöveg érdekelt, lefejtette a tábláról s úgy látszik, a hártyalap külön őriztetett, mert én azt 1898 őszén a kódexben már nem találtam meg s egyebütt sem akadtam rá. Ugyanezen évben teljes hasonmással együtt kiadta a töredék szövegét *Altmann Béla* kegyesrendi tanár, a rózsashegyi kath. főgymnasium értesítőjében. Ő viszont csak a Nibelung-ének töredékét látta, a *Jagdot* nem, ez szerinte »a könyvtárból elkallódott«. Valószínű, hogy a mint a Laberi Hadamár kódexe megkerült, úgy az F-kódex is elő fog még kerülni.

60. (*G*₅. *IV*. 6.) TRACTATUS DE SANCTISSIMA TRINITATE. *Saec.* *XIV*.

Ivrétű kézirat, nagy bordájú durva papiroson, két hasábosan írva, gondatlan, nehezen olvasható folyóírással. Rubrikálva; vörös kezdőbetűkkel. Lengyelországi kézirat a XIV. század második feléből.

Egykorú festetlen borjúbőrrel bevont deszkakötésben. Nagy gömbölyű fejű vas gombokkal s durva lánczal; kapcsolai hiányoznak. Az első oldal alsó szélén ezen bejegyzés olvasható:

Istum librum assignavit dominus Thomas baccalaureus in

decretis ad ecclesiam Beate | Marie Virginis in Antiqua-Villa.
Anno domini m^occcc^o xl^o. Orate pro eo | Ave Maria.¹

Az első tábla belsejébe egy papírra írt missilis van ragasztva,
a melynek czimzése esik kívülre:

Discreto viro domino Johanni rectori ecclesie in Olsua,
archipresbitero Nympcensi suo speciali amico sibi dilecto.

Beke, Index, 575. sz.

M. Könyvszemle, 1880, 342. l.

61. (*G*₅. *IV*. 3.) I. SERMONES DE TEMPORE. *Saec.* *XV*.

Egy ivrétű papirkéziratnak csak 9 levélből álló töredéke.
Két hasábosan, jó kurzívval írva; piros-fekete színű egyszerű kezdő-
betűkkel. A *XV*. század elejéről.

II. HISTORIA FUNDATIONIS MONASTERII CANONI-
CORUM REGULARIUM IN GLATZ.² *Saec.* *XIV*.

Öt ivrétű papirlevélen, két hasábosan, a *XIV*. század végéről
való kurzívval írva.

III. CONCIONES VARIAE. *Saec.* *XIV*.

Ivrétű papirkézirat 50 levélen. Két hasábosan, csinos fél-
kurzívval írva. Rubrikálatlan. A *XIV*. század második feléből.

Kolofon: Laus tibi sit Christe, quam explicit liber iste.
Per quam est scriptus, appellatur Petrus Crispus.
Qui scripsit scripta, manus eius sit benedicta.

Első oldalán mindenféle jegyzések között probatio calami
gyanánt:

Nos Johannes prepositus ecclesie Vesprimiensis

IV. SERMOMES VARIIL. *Saec.* *XIV—XV*.

Ivrétű papirkódex, 150 levélen, csúnyán s rendetlenül félkur-
zívval írva. A *XIV*. század végéről vagy a következő elejéről.

A négy kézirat egy *XV*. századi, világos piros borjúbőrrel
bevont, réz gombokkal diszitett deszkakötésbe van kötve. Egy pár
áthajtós kapoccsal.

Beke, Index, 123. sz.

62. (*J*₅. *III*. 2.) GLOSSA IN EPISTOLAS SANCTI PAULI
AD ROMANOS ET AD CORINTHIOS. *Saec.* *XIV*.

¹ Vesd össze a 38. számmal.

² *Sanct-Glatz* 1742-ig Csehországhoz tartozott; a boroszlói béke óta,
mint Szilézia kiegészítő része Poroszországhoz. Az ágostonrendi kanonokok házát
1364-ben alapították. A rendház a *XIV*. század végén oszlott fel, s a kódex
ekkor kerülhetett valamely menekülő szerzetes révén Magyarországra.

Ivrétű papírkézirat, 179 levélen; kéthasábosan folyóírással írva. Rubrikálva.

Egykorú természetes színű szarvasbőrrel bevont deszkakötésben, áthajtós kapcsokkal.

Az első tábla belsejében vörössel írva ez áll:

In hoc volumine (*t. i. continetur*) glosa ordinaria super epistolas ad Romanos | item super ambas ad Chorintheos. Et fuerunt hec duo | volumina sancti patris cum suo socio domini Georgij plebani de Leu- | bicz religionem intrantis et parochiam relinquentis, qui hec 2° volumina | cum caeteris pluribus in hanc librariam dedit, quae libraria protunc | scilicet domini M^oCCCC^o quinto regitur a domino Nicolao | Fugisrecht, praedicto domino Georgio in praefata Leubicz canonice | substituto et a domino Petro Herbord magistro capelle | in Nova Villa, ac a domino Fustrib, capelle Beati Georgij martiris in Leucza servitore. Disponat Deus ac dirigat sibi in laudem et gloriam et honorem bonum modum omnibus ab hys quatuor praefatis personis, praefatam | librorum congregacionem inchoantibus intenditur in hys factis.

Ez a nevezetes feljegyzés, (a melyből a régibb közlésekben épen a legfontosabb szó »*inchoantibus*« kimaradt,) őrizte meg számunkra a szepesi XXIV plebános könyvtáráról legrégebb adatot. S ez az adat a nevezetes könyvtárnak mindjárt az alapítását illeti. György leibiczi plebános volt tehát a könyvtár megalapítója, 1405-ben, s az itt ismertetett kötet volt több mással egyetemben az első kézirata a librariának.

Beke, Index, 245. sz.

M. Könyvszemle, 1880. évf. 344. l.

63. (*H₅*, III. 9.) COMMENTARIA IN SANCTI PAULI APOSTOLI EPISTOLAS. *Saec. XIV.*

Ivrétű kézirat, igen durva, nagy bordájú papiroson. 145 levél. Két hasábosan sietős kurzívval írva. Egyszerű vörös kezdőbetűkkel. A XIV. század második feléből.

Kolofon (145b. l.): Explicit golosa ordi | naria super omnes epistolas beati Pauli.

Kötését durva vászonnal bevont deszka táblák képezik. Egy áthajtós kapocs nyomával.

A kötési tábla belsejébe *Barnabas Stephani clericus Agriensis dyoecesis publicus imperiali auctoritate notarius* egy hártya-oklevelének — sajnos, igen gyarló töredéke van ragasztva; kora az írás után a XIV. század közepére tehető.

Beke, Index, 109. sz.

64. (*H*₅. *IV*. 10.) PASSIONALE SANCTORUM. *Anni 1371.*

Negyedrétű papírkézirat, csúnyán írva, gót minuszku lákkal.
Egykorú sötétbarna bőrrel bevont deszkakötésben.

Kolofon: Explicit liber iste videlicet passionale per manus Petri de Opul, tunc temporis predicator (*így!*) apud beatam virginem Mariam in Cracovia sub anno incarnationis domini M^o ecc^o Lxxj^o feria V^a ante festum nativitatis beate semper virginis Marie.

Beke, Index, 415. sz.

65. (*L*₅. *IV*. 15.) BEDA VENERABILIS, HOMELIAE. ACCEDUNT ALIQUOT SERMONES ALIORUM ET VITA BEDAE. *Anni 1376.*

Ivrétű kézirat, vastag fa-tapintású, ritkán bordázott papíron, melynek vízjele ökörfő, haránt pólyás paizs vagy esengetyű. Kéthasábosan írva.

Ib. l. Incipit prologus in corpus omeliarum.

Kolofon (105b. l.): Expliciunt omelie venerabilis presbiteri Bede tam de sanctis, quam de tempore, scripte per manus fratris Andree de Nouo Monte, in Ozzekk quidem incepte, sed in Waldsassen complete. Anno domini M^o CCC^o lxxvj. XIII° Kal. Augusti in crastino sancti Alexii confessoris domini nostri Jesu Christi, cuius est honor et gloria in secula. Amen.

Ez után még néhány szentbeszéd és Beda életrajza következik.

Barna szarvasbőrrel bevont deszkakötésben, melynek kapcsa hiányzik.

Belső borítólapjait egy XIV. századi német Homeliarius hártya lapjai képezik.

Beke, Index, 277. szám.

66. (*I*₅. *IV*. 10.) GUILLELMI MARCELETI SUMMA JURIS. ACCEDUNT STANISLAI DE ISLZA ARENGA ET EIUSDEM TABULAE ASTRONOMICAE. *Anni 1377.*

Papírkézirat ivrétben, végig egy kéztől kéthasábosan olaszos jellegű kurzífvval írva.

Kolofon az első rész végén: Explicit in Roma Anno domini millesimo ecc lxx vij. in die sancti Clementis pape. *A második rész kezdete*: Arenga, quod feci, cum subivi examen privatum dominorum doctorum.

Ezt követik: Tabule de motibus solis et lune. *Ezek végén (132b. l.)*: Iste tabule scripte sunt Rome per manus Stanislai Crisani de Islza clerici Cracoviensis diocessis, anno | domini millesimo trecentesimo septuagesimo septimo, XI. die mensis Aprilis, etcetera.

Végül három levelen csillagászati jegyzetek következnek. A 134a. lapon egy tábla, melynek felirata így hangzik:

Tabella magistri Johannis de Dacia,¹ ad sciendum, in quo signo sit luna et in quo gradu istius signi.

Vörösbarna bőrrel bevont s csinosan préselt deszkakötésben; kapcsolai hiányoznak.

Védőlapjait két pápai bulla töredékei képezik, mindkettő IX. Gergely pápáé s az egyik a gneznói püspökhöz, a másik pedig valamely varsói prelátushoz van intézve.

Az első védőlapon XV. századi írással:

Liber fraternitatis 24^{or} plebanorum civitatum regalium.

Beke, Index, 533. sz.

M. Könyvszemle, 1880. évf. 344. l.

67. (N₅. V. 6.) MISSALE STRIGONIENSE. *Anni 1377.*

Hártyakézirat kis ívrétben, 247 levélen. Végig egy kéztől származó szép, erős törésű gót minuszkulával van írva. Egy lap-nagyságú kánon-képpel, több díszes festésű kerettel és kezdőbetűvel.

Az 1. és 2. levél hárttyája elütő az egész kodexétől, hihetileg később csatolták hozzá; az 1a. lap üres, az 1b. és 2a. lapon XV. századi írással egy mise de beata virgine és egy de compassione.

3a—8b. l. naptár. A benne levő toldások s a napoknak hónaponkénti sorszámozása mutatják, hogy a misekönyv még a XVI. században is használatban volt. A naptárban egyetlen nekrológikus feljegyzés található, május 8-ára: 1500 obijt (így!) m(agister) Johannes Han, plebanus, canonicus sancti Martini hic Po(sonii). Az utolsó szó végét levágta a könyvkötő kése. Ugyanezen napra van bejegyezve Han János halála a pozsonyi káptalan egy 1487-ben írt pompás graduáléjába, a melyet ő készítetett s a melyből megtudjuk, hogy teljes neve Weyteni és Ispari Han János volt.

A 9a. lapon következik a credo, gloria stb., ezek végén vörössel írva:

Istum librum fecit scribi dominus
Johannes Emerici custos ecclesie
Posoniensis sub anno domini
M^o ccc^o lxx vij.²

¹ Kódexünkben *Johannes de Dacia* bizonyára tévedésből áll, miután a XIV. század híres astrologusát *Petrus de Dacia*-nak nevezték. Ezt a Pétert — neve miatt — régebb íróink magyarnak vallották, a mi azonban legkevésbé sem valószínű.

² A pozsonyi káptalan egy oklevele szerint 1369-ben Johannes Emerici *thesaurarius et vicarius, cantor canonicus Jauriensis ecclesie.*

Ezt követi a XV. századból való irással: Forma juramenti canonicorum Poseniensis capituli.

A 10. l. üres. A 11a. lapon kezdődik a misekönyv egy ékesen festett díszlappal. Kezdeté:

In nomine domini. Amen.
Incipit liber missalis secundum
ordinem Strigoniensem.

A 236b. lapon végződik a misekönyv. Utánna 10 levélen rövid himnárium következik. Ugyanazon kéztől való, mint a misekönyv, de betűi apróbbak, olyanok, a minőkkel a kötet első részében a zsoltárok s a versiculusok vannak írva. A himnuszok közt van Szent-Adalbert, Szent-László, Szent-István és Szent-Imre magyar szenteké is.¹ A 246b. lapon van a vörössel írt kolofon:

Finitus est iste liber per manus Heinrici
dicti Stephani de Westfalia plebani in Schu-
karia cum scriptura illuminatura ligatura
Anno domini m^o ccc^o lxx vij^o.

Finitus est iste liber per manus Heinrici
dicti Stephani de Westfalia, plebani in Schu-
karia, cum scriptura, illuminatura, ligatura.
Anno domini m^o ccc^o lxx vij^o.

A 247. l. üres.

A kézirat kötése XVIII. századi, magyarországi készítmény, valószínűleg Batthyány püspök csináltatta. Vörös borjúbőrrel van bevonva, mindkét lapját körül arany csipke, s egy-egy sugaraktól körülvett középrész díszíti, ez utóbbiban elül IHS, hátul Mária névbetűi. Hátán MISS. STRIG. | MS. 1377. olvasható. Arany vágással. Hányadik kötése a kódexnek ez a ma már erősen megrongált s épen nem a kézírathoz illő tábla, nem lehet megmondani, de hihetőleg már nem a második, mert a lapok annyira körül vannak vágva, hogy az eredetileg ívrétű könyv már negyedréttivé alakult s a díszkeretek is erősen szenvedtek a könyvkötő gyalujától.

Beke, Index, 377. sz.

Knauz, Kortan (1876.), 118. l.

M. Könyvszemle, 1876. évf. 118. l.

Kalauz 8. sz. és sok más munkában.

Az első díszlap színes hasonmása megjelent Beöthy Zsolt Képes

¹ Mind kiadva Dankó Hymnariumában.

Ergi
tur de
men
telle
pater
p the
sum
xpm

hni tui dnm nrm su
plices rogamus et pe
timus. nisi accepta ha
beas et benedictis. her
do. Eua. her nune. E ra.
her sacrosancti sacrificii
a libata. In primis
que tibi offerimus pro
celesia tua sca katho
lica qua pacifice. cui
todire. adunare. et regere
ir digneris toto corde
iam. una cu famulo ni
o papa nro. et rati
epo nro. et rege nro.
et omnibz orthodoxis
is artz. katholicis et ap
ostolicis sicut ceteris.
In ista tantum nomina
Clementis dno unioy.
famuloy. et famularumqz

tinuum. Et et omni
circula. sicut. quoru
tibi fides cognita est et
nota deuocio. pro qbz
tibi offerimus ut qui
tibi offerunt hoc sacri
ficium laudis pro se suis
qz omnibz. pro redempti
one animarum suarum
ipsa salutis et incolu
mitatis sue. tibiqz red
dunt nota sua eterno
deo uiuo et uero. Iusta
communicantes
et memoria uene
rantes. In primis glo
riose sempz uirginis
Dane genitricis dei et
dmi nri Ihu xpi. Sed
et beati aplosu in ac
marci sui. Petri
Pauli. Andree. Iacobi
Iohannis. et thome. et
Iohis. Philippi. et archo
thome. et thome. Symo
nis et iacobi. et
Clementis. Six
ti. et ceterorum. et ceterorum.
et ceterorum. et ceterorum.

Az esztergomi misekönyv kánon-kezdő lapja.

Magyar Irodalomtörténetében s az Athenaeum Magyar Nemzet Történetében.

Ez a misekönyv hosszú időközön át úgy szerepelt, mint a magyar könyvfestés legrégebb biztos emléke s egyszersmind mint a Képes Krónika után legszebb miniatúrált középkori kódexünk. Ennek daczára mindaddig megbízható leírás, behatóbb ismertetés nem jelent meg róla. Bár nem tartunk azokkal, a kik legszebb darabunknak vallják, mégis azt hisszük, a kódex érdemes rá, hogy kissé bővebben foglaljuk össze vele.

A kéziratot különösen becsessé az teszi, hogy létrejötteinek összes körülményeit ismerjük. Tudjuk, hogy Imre fia János pozsonyi kanonok rendelte meg Westfaliai Stephani (vagy István fia?) Henrik¹ csukárdi (Pozsony megye) plebánosnál »*cum scriptura, illuminatura, ligatura*«, ki is fáradságos munkájával 1377-ben készült el.

A készítő tehát nem volt magyar származású ember, (bár a *de Westfalia* atyjára is vonatkozhatik), hanem azért műveltségére vagy legalább művészetére alig ha német volt, mert miniatúrája — főként a misekönyvében főhelyet elfoglaló nagy képe — határozottan németalföldi, vagy francia iskolára vall. Életének körülményei teljességgel ismeretlenek; annyit a hibátlanul lemásolt misekönyv elárul, hogy kitűnő iskolázásban részesülhetett. Ugyanez a kódex arra is bizonyosság, hogy mint másoló és miniatőr is felül emelkedett a közepes mértéken, sőt ez utóbbi minőségben a korszak jobbjai közé tartozik.

A kézirat miniatúrája technikai szempontból kifogástalan. A színek ma is ragyognak; a vörös és a kék szinte világít; a rakott arany kitűnő minőségű s vastagon domborodik ki az ügyesen felrakott gipsz rétegen. Az ecsetkezelés biztos, a vonások finomak, az árnyékolás erőteljes. Fogyatkozások csak az emberi alakok rajzában fedezhetők fel; ámde eféle hibáktól a XIV. század legügyesebb mesterei sem mentek.

A kötet miniatúráját egy díszes kerettel ellátott lapnagyságú kép, két fényes lap-keret, 12 alakos (historiséé) és rengeteg másként ékített kezdőbetű teszi. Vegyük ezeket sorra.

A kánon-kép hátul üres, önálló, egyik füzethez sem tartozó hártya lapra van festve. Kétségtelenül ugyanaz készítette, a kitől a kötet többi ékességei valók. Nagysága 95 × 147, a körülte levő virágos kerettel együtt pedig 170 × 236 milliméter, azaz hogy ennyi lehetett, a mikor még nem szelt le a könyvkötő bal széléből mintegy 3—4 mm. széles csíkot. A kis festmény, mint a kánon-képek rendszerint, a keresztfeszítést ábrázolja. A kép

¹ A misekönyv frójának nevét hosszú ideig tévesen Henricus dictus *Stepht* de Westfalia-nak olvasták s a kódexet is *Stepht*-féle missalénak szokták volt nevezni. Mint a mellékelt hasonmásból látható, a név határozottan *Stephani*.

közepét foglalja el a feszület. Gyalult fakeresztben függ az Üdvözítő; még él, de feje már előre esett. Szemeit Jánosra szegzi, ajkai szólásra nyílnak. Teste arányos, s nem túlságosan sovány. Az egész alak elárulja, hogy festője természetességre törekedett s nem pusztán másoló volt. A kereszt lábánál jobbról Mária, balról János áll. Az előbbi szederjes-piros ruhát visel, melyre zöld bélésű, kék színű fejét is elfedő nagy kendő borúl. Alólla kilátszik a fehér homlok-kötő. Kezeit mellén keresztbe teszi. Jánosnak köntöse veres, palástja kékes-szürke, zöld béléssel, az apostol kezében könyvet tart. Úgy a Szent-Szűz, mint János alakja, főként pedig arcza jóval kevésbé sikerült, mint Krisztusé. Arczukban van valami édeskés kifejezés, a mely az egész kép hatását nagyban gyöngíti. A kereszt virágos, halmos talajba van ütvé. A kép háttérében tornyos város látszik (talán Pozsony?), a közbe eső részt néhány emberi alak teszi mozgalmassá. Nagyon naiv az előtérben álló fájdalmas eseménynek szembeállítását a nyugodt derűs háttérrel s a dolguk után járó emberekkel. Az égbolt alúl majdnem egészen fehér, fölfelé fokozatosan kékül, egészben véve inkább vízhez, mint égboltozathoz hasonlít. Az alakok feje körüli rakott s ponczolt arany glória sokat levon a kép jó benyomásából.

A képet ujnyi széles, ponczolt virágokkal ékes, rakott arany keret veszi körül. A még üresen maradt lapszéleket szépen megfestett virágdísz tölti be, a melyben dominál a bogáncskóró.

A két díszlap közül az első, a misekönyv kezdőlapja, hasonmásból nagyon ismeretes. Keretét fonadékok s gót modorú virágdísz alkotják. Az alsó léczbe egy kis Mária-kép, az alsó bal sarokba pedig egy térdelő angyal alakja van befoglalva. A belső oldalkeretből egy nagy A kezdőbetű fejlődik ki. Testét arany fonadék alkotja; bensejében az angyali üdvözlés ábrája látható. A lapon ezenfelül hét czimer van. Őt a kezdőbetűn, és pedig annak közepén az ország czimere: hasított csúcsíves paizs jobb fele fehérrel és vörössel hétszer vágva, bal mezeje kék, elhintett ezüst liliumokkal. A betű szárain elsőnek a pápai kettős kulcsos czimer áll; utánna jön az ország czimere, zöld halomba tűzött fehér kettős kereszt; harmadikul egy ismeretlen czimer (hihetőleg a misekönyvet megrendelő főpapé): vörösből, a paizs felső szélétől lenyúló négy fehér ék, végül negyediknek az osztrák fehér pólya, vörös paizsban. Az ország-czimer, abban a formában, mint a kezdőbetű közepén, megvan a külső oldal keretén is, befoglalva egy zöld négy-karélyba; ez ma alig vehető ki, mivel a kódex egy későbbi tulajdonosa saját czimerét festette fölibe. A hetedik czimer a keret jobb sarkában van: kékben, a paizs jobb sarkából kinyúló, fehér infulát tartó kar; tulajdonosa ismeretlen.

A második díszlap a kánon kezdőlapja, melynek jobb oldali és felső szélét a kezdőbetűből kiágazó lombdísz, a többi részét

fonadék ékesíti. A baloldali keretben két kis arany alapra festett arczkép van. Az egyik vörös köntösű, kék palástú, öreg, ősz szakálú férfit ábrázol, fején magyaros, vörös karimájú zöld süveg van. A másik képecske bibor palástos s kappás papot ábrázol. Az alsó keretben arany alapon Krisztus feltámadásának jelenete látható. A nagy kezdő T betűn csekély művészettel festve az olajfák hegyén imádkozó Údvözítőt ábrázolta a festő.

A díszlapok két kezdőjén kívül alakos kezdőbetűk vannak a következő lapokon:

19b. l. P betű, benne Mária a kis Jézussal. Gyarló képecske.

25a. l. Gótikus E, melynek középső szárán meztelen nőalak ül. Hihetőleg egy ismeretes középkori büntetés képe, a mely abban állott, hogy a bűnhődőt egy három élő gerendára ültetve közszemlére állították ki.

114a. l. Zöld szíj fonadékból álló R, rakott arany alapon; belsejében a feltámadt Krisztus áll, baljában keresztes zászlóval, jobbájában ásóval.

158a. l. Hasonlóan zöld fonadékból alkotott S; benne ősz hajú és szakállú, fehér infulás, kék palástos pap, bal vállá fölött az első díszlapon is látható négy-ékű czímer, de a mely itt más színű ékeket mutat, t. i. aranyosakat. Az ősz főpap valószínűleg János pozsonyi kanonok.

208a. l. Nagy F, benne kis háromlábú széken ülő, kézi orgonán játszó, zöld dolmányos s szűk vörös nadrágú fiatal férfi.

219a. l. O betű, benne zöld lepelbe burkolt szakálás férfi.

Még négy kisebb, alakos kezdő van, kettőben egy-egy emberfejű basiliskus, egyikben egy ülő női alak (202b. l.) egyben pedig (225b. l.) egy csinos női arczoeska van.

Az iníciáléknak második fajtát képezi egy kisebb sorozat kék, zöld, vörös vagy ibolyaszínnel festett s más-más színű kacsaringókkal czifrázott betű, de a melyek mind többé-kevésbé arannyal is ékesek.

Harmadik faj az irással egyenlő színű barna tintával készült, sokszor művészien összebogozott csavarodásokból alakított német stíliú betű, vörös, kék vagy zöld tollrajzú torz-arczoeskákkal és kacsaringós-arabeszkekkel ékítve.

A negyedik fajta a közönséges késő-gót kezdő, amely a XIII. század végével kezd divatba jönni s a XV. végéig használtatik. Vörös és kék színűek, ellentett színű, vagy ibolya s aczélkék kacsaringókkal. Számuk töménytelen.

A miniatura nem készült el teljesen; két helyen egy-egy kezdőbetűnek kiágazó ékességei csak tollrajzban vannak meg, kifestésük elmaradt. Pedig a kódex festését már a XV. században javíttatta egy miniátor, a ki a képek legtöbbször rajta hagyta nevének kezdőbetűit: *M. P.* sőt azt két helyen teljesen ki is írta. Először a

kánon-diszlap egy madarára írta rá: *M. Prener*, másodszer a 202b. lap aljára apró alig olvasható írással: *Mathias Prenner*. Valószínűleg ő festette át az első diszlap szélén az ország czímerét a kék mezőben jobb lábát felemelő természetes színű kakassal. Ez a czímer a kódex azon XV. századi gazdájáé, a kinek halálozási napja a kalendáriumba be van vezetve, Han János pozsonyi kanonoké.

Kié volt a XVI—XVII. században a szép kézirat, s miként került Batthyányhoz, nem ismeretes.

68. (*J₅. III. 9.*) SANCTUS THOMAS DE AQUINO, DE VERITATE CATHOLICAE FIDEI CONTRA DIVERSOS ERRORES INFIDELIUM SIVE SUMMA DE FIDE CATHOLICA. *Saec. XIV.*

Ivrtű kézirat erős, nagy bordájú papíron, kéthasábosan hanyagul, alig betűzhető csúnya kurzívval írva; 308 egykorúan számozott és 11 számozatlan levél. Csak a kötet első fele van rubrikálva.

Zöld szarvasbőrrel bevont deszkakötésben, a melyről a csatok hiányoznak

Az 1b. lapon ezen kora XV. századi bejegyzés:

Ecclesie hospitalensis.

Ami azt jelenti, hogy a kódex a lőcsei kórházi könyvtaré volt. Beke, Index, 574. sz.

M. Könyvszemle, 1880. évf. 339. l.

69. (*G₅. III. 6.*) SANCTUS THOMAS DE AQUINO, EXPOSITIO ORATIONIS DOMINICAE ET PSALMORUM. *Saec. XIV.*

Ivrtű kézirat, vastag papíron, kéthasábosan durva kurzívval írva. Rubrikálva, vörös kezdőbetűkkel.

Egykorú fehér szarvasbőrrel bevonva; deszkakötésben, gerezdes rézgombokkal és áthajtós kapcsokkal.

Beke, Index, 570. sz.

70. (*H₅. IV. 8.*) SANCTI BONAVENTURAE ALIQUOT OPUSCULA. *Saec. XIV—XV.*

Negyedrétű papírkézirat, a mely több, különböző korú részből áll.

I. EXPOSITIO ORATIONIS DOMINICAE, SALUTATIONIS ANGELICAE ET SYMBOLI APOSTOLICI.

96 levélből álló rendkívül vastag, papírra kéthasábosan kurzívval írt kézirat. Rubrikálva. A XIV. század derekáról Elején csonka.

II. STIMULUS AMORIS IN JESUM.

Két különböző másolótól származó 45 levélnyi kézirat. Az első másoló folyóírást, a második félkurzívot használt. Rubrikálva. A XIV. század második feléből.

III. SERMONES.

35 levélből álló, folyóírással, egyhasábosan írt kézirat. A XIV. század végéről vagy a következő elejéről.

IV. AUCTORITATES UTRISQUE TESTAMENTI.

15 levélből álló, részben egy, részben kéthasábosan durva folyóírással írt, rubrikálatlan kézirat a XV. század elejéről.

Végén 12 üres levél.

Az egész egy XV. századi csinosan préselt barna bőrös deszka-kötésben, apró rézgombokkal s csatokkal. Vágása zöld.

Beke, Index, 213. (?) sz.

71. (*J₅, III. 3.*) VARIA OPERA ASTROLOGICA. — TABULAE ALPHONSI REGIS. — DE MOTU SOLIS ET LUNAE. ETC. *Saec. XIV.*

Negyedrétű, elején s közbül több helyen csonka papírkézirat, több kéz által, sietős folyóírással írva. A tabellákat kivéve rubrikálatlan. A XIV. század második feléből.

Zöld borjúbőrrel bevont deszka-kötésben; rézgombokkal és kettős vaslánczal. Kapcsai hiányoznak.

Beke, Index, 620. sz.

72. (*G₅, III. 13.*) NICOLAUS DE GORRA, POSTILLAE SUPER EVANGELIUM SANCTI MATHAEI. *Saec. XIV.*

Ivrétű kézirat, pergamen ívekbe tett papir füzetekkel. 189 levél, melyből az utolsó öt üres; két hasábosan, tintával vont vonalakon, egyenletes folyóírással írva. Rubrikálva; egyszerű vörös kezdőbetűkkel.

Kolofon (184b. l.), nagy gót betűkkel: Expliciu[n]t postille | fratris Nicolay de | gorrani (*így!*) super ma | theum. Finita per Pet | rum notarium in | vigilia Marie Magdalene.

Ez alatt folyó írással:

Nomen scriptoris si tu cognoscere queris
P tibi sit primum, E medium Trunque supremum.
Detur pro penna scriptori pulchra puella.

Erős disznóbőrrel bevont deszka-kötésben, a melyet kezdetleges préselés diszít; egy pár áthajtós, vas végű kapocszal.

Beke, Index, 247. sz.

73. (*G₅, III. 12.*) HUGO DE SANCTO VICTORE, EXPOSITIO IN JOHANNEM EVANGELISTAM. *Saec. XIV.*

Ivrétű papírkézirat, 233 egykorúan számozott levélen. Kéthasábosan gondos tintavonalzásra szép, egyenletes, nagyon éles törésű gót minuszkulával írva. Rubrikálva. A XIV. század második feléből.

Kék szarvasbőrrel bevont s rézgombokkal felszerelt deszkakötésben.

Hátsó táblájának borítólapjául Venczel cseh király egy 1370-iki oklevele szolgál.

Az első lap felső szélén Henckel János lőcsei pap irásával (a XVI. század legelejéről) ezen bejegyzés olvasható:

Iste liber ab antiquo fuit ecclesie sancti Jacobi in Leutscha.

Kevéssel alább egy valamivel korábbi, a XV. század végéről való feljegyzés:

Presens liber legatus est ad librariam in Lewczsch per sacerdotem unum etcetera.

Utolsó oldalán a felső lapszálen ismét Henckel János irásával:

Liber ecclesie Sancti Jacobi.

Beke, Index, 281. sz.

M. Könyvszemle, 1880. évf. 337. l.

74. (*G*₆, III. 2.) SERMONES VARIII. *Saec.* XIV.

Ivrétű papirkézirat, több kéz által folyóírással, két hasábosan írva. CCC 21. (*így!*) számozott és hét számozatlan levél. Egyszerű vörös és kék kezdőbetűkkel.

Disznóbőrrel bevont durva deszkakötésben, a melyről az áthajtos kapsok hiányoznak.

A táblája belsejét borító jegyzések között német ima-törédek vannak.

Beke, Index, 498. sz.

75. (*J*₅, III. 11.) BREVIARIUM. *Saec.* XIV.

Kis ivrétű kézirat, vastag hártyán; 416 levél. Több kéztől eredő gót minuszkulával tintavonalakra írva. Vörös felírásokkal s egyszerű vörös és kék kezdőbetűkkel.

Sima piros bőrrel bevont deszkakötésben. Kapsai hiányoznak.

Elején csonka, kezdődik a *Dominica prima post festum sanctae trinitatis*-sal. A magyar szentek officiumait szokott helyükön tartalmazza.

Származásának nincs nyoma.

Beke, Index, 60. sz.

76. (*J*₅, IV. 14.) AURELIUS AMBROSIUS THEODÓSIUS MACROBIUS, CONVIVIA SATURNALIA. *Saec.* XIV.

Negyedrétű kézirat olaszos hártyán, több kéz által írva. A kódex a Saturnaliának csak I—III. és VII. könyvét tartalmazza. Ebből az I. és a III. egy kéztől való, egyszerű, rendes gót könyvírás; a II. apró, gömbölyű olaszos gót írás, a VII. pedig a két

előző másolónál jóval csinosabb, de ugyanazon korbeli könyvírás. Ez utolsó részt egy tarkán festett kezdőbetű díszíti. Hozzá járul még négy vastag hártylevelen egy XV. századi írású mutató. Összesen 101 levél.

Olasz munka. Az egész XIV—XV. századi jegyzetekkel van teleírkálva.

XVIII. századi bőrkötésben.

Beke, Index, 342. sz.

77. (*K₅. VI. 5.*) SANCTUS RAYMUNDUS DE PENNA-FORTE O. S. B., SUMMA DE POENITENTIA ET MATRIMONIO. ACCEDIT SUMMA GUILLELMI DE CASIBUS SUPER SUMMAM MAGISTRI RAYMUNDI. *Saec. XIV.*

Negyedrétű kézirat finom hárt्यान. 230 levél, bekarézolt vonalakra szép gót minuszkulával gondosan írva. Rubrikálva, egyszerű vörös kezdőbetűkkel. Olasz készítmény a XIV. század második feléből.

1a. l. Incipit summa Raimundi. *Végződik a 110a. lapon.*

111a. l. Incipit summa magistri Guillelmi de casibus super summam magistri Raimundi.

230b. l. Explicit correctio super matrimonio.

Sima piros bőrrrel bevont deszkakötésben. Rajta egykoru érzekerettel ellátott pergament szeletkén a könyv czíme.

Beke, Index, 540. sz.

78. (*K₅. VI. 9.*) LAUDES BEATAE MARIAE VIRGINIS. *Saec. XIV.*

Negyedrétű hártyakézirat, egyhasábosan félkurzívval írva. Rubrikálva. A XIV. század végéről.

Az első nyolcz levelen XV. századi pótlások. A *Laudes Mariae* a 9a. lapon kezdődik ezen szavakkal:

Her got hilf. Incipit prologus in qui laus Marie vocatur.

Kötése a XV-századból való; barna bőrrrel van bevonva, a melyet bepréselt geometrikus rácsok közt rózsák, liliomok és egyfejű sasok ékesítenek.

Az 1b. lapon Gotfrid passauai püspök egy rendeletének kezdő része van feljegyezve, a XV. század közepére mutató írással.

Beke, Index, 248. sz.

79. (*L₅. IV. 18.*) GUILLELMUS DURANTUS EPISCOPUS MIMATENSIS, RATIONALE DIVINORUM OFFICIORUM. *Saec. XIV.*

Igen durva, szürkés színű, nagy bordájú papíron két hasábosan folyóírással írt ívrétű kézirat. Egyszerű vörös kezdőkkel. A XIV. század második feléből.

Végén vörössel írt kolofon: Explicit Rationale Divinorum officiorum. Rugerius Gaudentz (?)

Egykorú, piros bőrrel bevont deszkakötésben. Kapcsai és védőgombjai hiányoznak.

Első védőlapján XV. századi írással:

Istum librum dedit conventui huic scilicet Lewbnensis¹ ordinis predicatorum venerabilis pater et dominus Henricus Lang decretorum doctor ac archidiaconus superioris Stirie, cuius anima feliciter requiescat.

Beke, Index, 457. sz.

80. (*G*₅. IV. 1.) SERMONES DE TEMPORE. *Saec.* XIV.

Ivrétű kézirat, egynegyedében hártován, háromnegyedében papíron. A papir terniök a kor szokása szerint hártva ívekbe vannak téve. Kéthasábosan, durva félkurzívval van írva, egyszerű vörös kezdőbetűkkel.

Barna bőrrel bevont s védőleffentyűkkel ellátott deszkakötésben; áthajtós kapcsokkal.

Beke, Index, 495. sz.

81. (*N*₅. V. 25.) CONCIONES DE SACRAMENTO ALTARIS. ACCEDIT HUGO ARGENTINENSIS, COMPENDIUM THEOLOGICAE VERITATIS. *Saec.* XIV.

A két munka két egymástól különböző, a XIV. század második feléből való kéz írása. Az első 20, a második 152 ivrétű hártva levélből áll s mindkettő kéthasábosan, tintával vont vonalakra, jó gót könyvírással van írva. Egyszerű vörös kezdőbetűkkel s felírásokkal.

A XVIII. század végétől való (Batthyány-féle) bőrkötésben.

Beke, Index, 105. sz.

82. (*G*₅. IV. 5.) POSTILLA SUPER EVANGELIA PER CIRCULUM ANNI. *Saec.* XIV.

Ivrétű kézirat vastag papíron, két hasábosan, gyakorlott kézre valló folyóírással írva és rubrikálva. A XIV. század végétől.

Szarvasbőrrel bevont deszkakötésben, melynek kapcsai hiányoznak. Az utolsó oldalon tollpróba-szerű vegyes jegyzések:

Qui libros scribunt, nunquam tormentis subibunt,
Scilicet eterna sed habebunt regna superna.

Cunctis natura spuriis dedit tria iura
Aut sunt pomposi, mendaces, luxuriosi.

Ezután jön ez a kis anekdota:

Sedit mulier quedam versa vice in sermone dormiens, cui apparuit, quasi sus suum domi deplumatum pullum reciperet et aufugeret; ac illa incepit hura hura, huý huý clamare. Quare non dormiatis, ne vobis simile contingatur.

¹ Leoben Stiriában.

Miután minden jel arra mutat, hogy az itt leírt kézirat hazai készítmény, ez a kis bejegyzés egy újabb adatot szolgáltat a hurá vagy hurrá szó magyar eredetének kérdéséhez.

Beke, Index, 288. sz.

83. (*G*₅. IV. 8.) ARS NOTARIATUS ET FORMULARIUM. *Saec. XIV.*

Ivrétű kézirat vegyest hártján és papíron. A papiros érdes, nagy bordájú, de szép fehér; a hártja is finom, hibátlan. Írása kurzív, olaszos jellegű. Rubrikálva; igénytelen vörös kezdőbetűkkel. CLXXIII számozott levél, amelyből elől az első s közben számos levél késsel ki van hasogatva és hiányzik. A XIV. század végéről.

Kötési tábláit zöld szarvasbőr fedi. Mint ritkaságot megemlítem, hogy a táblák nem, mint közönségesen; deszkából, hanem összeragasztott papírlapokból vannak készítve, a melyeket XIV. századi írás borít. A kötés a XV. század első felénél semmi esetre sem újabb.

Beke, Index, 609. sz.

84. (*F*₅. IV. 17.) HENRICUS DE OYTHA, QUAESTIONES SUPER QUATUOR LIBROS SENTENTIARUM. *Anni 1383.*

Ivrétű papírkézirat, kéthasábosan írva. Rubrikálatlan. 254 levél, melyből a két utolsó üres.

Kolofon (252b. l.): Expliciunt questiones sententiarum reverendi magistri Henrici de Oytha professoris in sacra theologia. Anno domini M^o. ccc^o octogesimo tercio. Reportate Prage in die sancti Sigismundi et in vigilia exaltationis sancte crucis, per manus Caspar de Soldow etc. Amen.

Piros bőrrel bevont deszkekötésben, nagy gömbfejű réz gombokkal és kapcsokkal.

Beke, Index, 455. sz.

85. (*F*₅. IV. 5.) BARTHOLOMAEUS PISANUS ORD. PRAED., SUMMA DE CASIBUS CONSCIENTIAE. *Anni 1383.*

Ivrétű kézirat finom fehér papíron, a mely közé helyenként durva, nagy bordájú régi papiros van keverve. Írása csúnya félkurzív, két hasábsban, alaktalan vörös kezdőbetűkkel. 228 számozott levél.

Kolofon (288a. l.), vörössel: Explicit summa de casibus | consciencie et ceteris. Et est con- | scripta et reportata Pra- | ge per Conradum Newkum de Winsheim et finita | anno Domini millesimo | ccc^o lxxxiiij^o. In vigi- | lia assumptionis beate | et gloriose virginis | Marie. Quis michi dat | vicium prius se corrigat | ipsum.

Durva vászonnal s e fölött barna bőrrel bevont deszkekötésben. Egy pár áthajtós kapocsal.

Az első tábla belsején ezen a XV. század közepéről való bejegyzés:

Summa Pezani est fratrum xxiii^o plebanorum.

Beke, Index, 534. szám.

86. (*F₅. IV. 6.*) I. GUILLERMUS EPISCOPUS PARISIENSIS, LIBER DE FIDE ET LEGIBUS. *Anni 1385.*

Ivrétű kézirat, elején finom, sima, második felében nagy bordájú, durva papíron. Több kéz írása.

Kolofon (97. l.) Anno domini Millesimo ccc^o lxxxv^{to} | in vigilia circumcissionis etcetera | Tibi soli precamur domine misere mei | sitque (*igy!*) Nicht andersch wen sides (?) | Liber Gwilhelmi de fide et legibus.

II. SANCTI AUGUSTINI ALIQUOT QUAESTIONES. — ANSHELMI LIBER DE VOLUNTATE. — OMELIE BEATI BERNARDI ABBATIS CLAREVALLENSIS. — SERMONES VARII. — COMPUTUS GEOMETRICO-ASTRONOMICUS. *Saec. XIV.*

Több különböző kéz által irt XIV. századi ivrétű papírkézirat. Összesen (I. és II. rész) 306 egykorúan számozott levél.

Vörös borjúbőrrel bevont deszkakötés. Nagy gömbölyű fejű rézgombjaiból csak kettő van meg. Egy pár kapoccsal.

Beke, Index, 600. sz.

87. (*G₅. III. 1.*) NICOLAUS GORRANUS, GLOSSA PSALTERII. *Anni 1386.*

Ivrétű kézirat, durva, nagy bordájú papíron, dísztelen kurzív írással, rubrikálva. 279 levél.

Fehér szarvasbőrrel bevont deszkakötésben. Gombjai és csatjai hiányoznak.

Explicit glosa spalterij dicta
gorre finita anno dñi m^o
trecentesimo octuagesimo
sexto conscripta per nicolaum
judicis de theuczindorph

Kolofon (279b. l.) Explicit glosa spalterij (*igy!*) dicta | Gorre finita anno domini m^o | Trecentesimo octuagesimo | sexto conscripta per Nicolaum | Judicis de Theuczindorph.¹

¹ Theuczindorph = Poprád a Szepességben.

Beke, Index, 287. sz. — Kalauz, 9. sz. (9. lap). — M. Könyvszemle, 1881 évf. 205. l. (Hibásan).

88. (*F₅*, *IV*. 8.) *I*. TABULAE MOISI ET HABACUC DE CREATIONE ANGELORUM. — *II*. VARIA EXCERPTA EX OPERIBUS SANCTORUM PATRUM. — *III*. INNOCENTIUS PAPA IV. SUMMA CANONUM POENITENTIALIUM. — *IV*. LIBER SENTENTIARUM IV. — *V*. NOTA DE OCTO TURPITUDINIBUS QUAS EXERCERE SOLENT CONJUGALES. *Saec. XIV*.

Ivrétű papírkézirat, több kéz által kéthasábosan, folyóírással írva. A *III*. részben csinos, torzarczokkal díszített kezdőbetűk vannak.

A III. rész végén: Explicit summa Innocencii quarti sub anno domini M^oCCCC^oXC^o quarto

A IV. rész végén: Explicit liber sententiarum finitus in vigilia Philippi et Jacobi etcetera. Sub anno domini millesimo tricesimo nonagesimo tercio etcetera.

Kötése deszkatablákból áll, a melyeket szarvasbőr borít. Gombjai és csatjai hiányoznak.

Beke, Index, 422. sz.

89. (*F₅*, *III*. 8.) HUGVITIUS PISANUS, LIBER DERIVATIONUM. *Anni 1397*.

Ivrétű kézirat, részben vastag, ritka bordájú papíron, részben hártján, melyből egy ív mindig egy quaternió papiroost foglal magában. Kéthasábosan írva, izléstelen apró kezdőbetűkkel. 207 levél, melyből az utolsó üres.

Kolofon (206a. l.) nagy gót betűkkel: Expliciunt dirivaciones | magores (*így!*). Amen, amen | Nomen Scriptoris Petrus | Cervus Amoris: Than | berg cognomen honor | assit omen etcetera.

Ez alatt apróbb kurzívval:

Anno domini millesimo tricesimo nonagesimo septimo finitus est liber per Petrum nominis de Art in vigilia Margarethe virginis etcetera.

Finis adest operis, mercedem posco laboris.

Scriptor scripsisset melius si potuisset

Penna non valuit, dicit qui scribere nescit.

Sima vörös-barna bőrrel bevont deszkakötésben, áthajtós kapcsolatokkal.

Az első oldalon XV. századi írással ezen bejegyzés:

Hugwicio librarie in Leutschea in domo dominorum de capella S. Georgii martiris, si auferetur, reddatur.

Beke, Index, 211. sz.

M. Könyvszemle, 1880. évf. 337. l.

90. (*E*₅. VI. 21.) SERMONES VARI. *Saec.* XIV—XV.

Tizenhatodréti kézirat hártján, a mely közt azonban nyolcz papírlével (64a—71b.) is van. Több, különböző korú kéz írása, közülök a legrégebbiek a XIV. század második feléből, a legújabbak pedig a XV. század elejéről valók. A hártylevelek közé kisebb lapocskák vannak helyenként beragasztva, ezekkel együtt az egész 108 levélből áll.

Az 58b. lapon ezen vörössel írt kolofon:

Qui scripsit scripta, manus eius sit | benedicta a nunc et semper. Amen.

Ez alatt más tintával:

Anno domini M | CCC | XXX | VI.

Ez világosan téves, az írás több mint fél századdal újabb.

Durva bőrrel bevont deszkakötésben, egy áthajtós kapocscsal.

A táblák belső védőlapjain XV. századi cseh nyelvű jegyzetek vannak.

Beke, Index, 319. sz.

91. (*G*₅. V. 16.) BREVIARIUM. *Saec.* XIV.

Negyedrétü vastag hártjára írt kézirat. Jó nagy betűs erős törésű gót minuszkulával két hasábosan, gondosan húzott vonalakra van írva. Van néhány egyszerű, arany alapra festett kezdőbetűje, a többi kék és vörös.

Naptárából a magyar szentek — Szent-Erzsébet kivételével — hiányoznak.

Kötése barna bőrrel bevont deszkatáblákból áll; csinosan van diszitve vésett és beütött levéldisszel. Kapsai hiányoznak, ellenben rézgombjai megvannak.

Beke, Index, 57. sz.

92. (*G*₅. IV. 13.) BREVIARIUM HUNGARICUM. *Saec.* XIV.

Negyedrétü hártjakézirat, két hasábosan tintával vont vonalakra írva. Több kéz munkája; úgy látszik, a másolást füzetenként végezték, azonban nem igen pontosan, mert helyenként üresen maradt egy-egy füzet utolsó oldala vagy hasábjá, s a félben maradt szöveghez vörös tintával oda van írva: *etcetera vide superius, sequenti folio*. Az is megtörtént, hogy ugyanazon darabot kétszer írták le, s aztán az egyik másolatot vörössel áthúzták. Az írások igen különbözők. Egyik másoló gyönyörű, kemény törésű betűket vetett, írása tömör, helyenként szinte nyomtatásszerű; de volt olyan is, a ki

gyarlón, vastag vonalzásra, szétterpedt félkurzívval írt. Egyszerű vörös és kék kezdőkkel. Készült a XIV. század végén.

A kézirat csonka, elején az egész naptár hiányzik, de közepéből s végéről is számos levél barbárul ki van hasogatva.

Hazai készítmény; a magyar szentek officiumai szokott helyükön vannak benne.

Beke, Index, 58. sz.

93. (*F₅. III. 2.*) SANCTUS RAYMUNDUS DE PENNA-FORTE O. S. B. SUMMULA SACRAMENTORUM. *Saec. XIV.*

Ivrétű papirkézirat a XIV. század végéről. Két hasábosan van írva; úgy látszik, két kéz írása. Rubrikálva, fekete-vörös kezdőkkel.

Rézgombos, fehér bőrrel bevont deszkakötésben.

Előlevelén ezen bejegyzés:

Iste liber est datus per dominum Yozeph ad ecclesiam sancte Elizabet extra muros | Leuschaw, sic, quod ibidem perpetue maneat. Anno 1882.

Beke, Index, 602. sz.

M. Könyvszemle, 1880. évf. 341. l.

94. (*I₅. III. 7.*) SERMONES DE TEMPORE. *Saec. XIV. vel XV.*

Elöl-hátul csonka, ivrétű papirkézirat, végig egy kézzel, hét hasábosan, folyóírással írva. Nincs rubrikálva. A XIV. század végéről, vagy a következő elejéről. Viz által megrongálva.

Bőrhátú üres hártya-borítékban.

Beke, Index, 501. sz.

95. (*I. IV. 16.*) HAYMONIS O. S. B. COMMENTARIA IN EPISTOLAS SANCTI PAULI APOSTOLI. *Saec. XIV.*

Ivrétű papirkézirat a XIV. század végéről, két hasábosan félkurzívval írva. Nagy vörös kezdőbetűkkel.

Fehér disznóbőrrel bevont fatáblás kötésben, áthajtós kapcsokkal.

Beke, Index, 110. sz.

96. (*L₅. IV. 2.*) I. JOHANNES MARCHESINI, MAMMOTREPTON, SIVE DICTIONARIUM BIBLICUM. ACCEDUNT EXPOSITIONES HYMNORUM ECCLESIAE ET HOMELIARUM. *Saec. XIV.*

Ivrétű papirkézirat, két hasábosan folyóírással írva. Rubrikálva, egyszerű vörös kezdőbetűkkel. A XIV. század végéről. Első oldalán festett címér, ugyanaz, a mely a 43 számú kéziratban látható.

II. SANCTUS THOMAS DE AQUINO, COMMENTARIA SUPER QUARTO LIBRO SENTENTIARUM.

Ivrétű papirkézirat, két hasábosan írva, a XIV. század végéről. Rubrikálva.

Végén: Finito libro sit laus et gloria Kristo (*így!*).

Utánna egy rövid latin registrum, a melyet az úgy látszik cseh nemzetiségű scriptor e szavakkal zárt be:

Tot konecz, toho pysma.

Beke, Index, 343. sz.

97. (*L*₅. VI. 20.) HUGO ARGENTINENSIS, COMPENDIUM THEOLOGICAE VERITATIS. *Saec.* XIV—XV.

Kis negyedréttű vegyest papírra és hártýára írt kódex a XIV. század végéről vagy a következő elejéről. Gót könyvirással írva; egyszerű vörös kezdőbetűkkel.

A XVIII. század végéről való, teljesen elrongyolt kötésben. A bekötésnél a kódexet egész a szövegig megválták.

Beke, Index, 107. sz.

98. (*E*₅. VI. 5.) LIBER PRECATORIUS. *Saec.* XIV—XV.

Tizenhatodréttű, hártýakézirat a XIV. század végéről vagy a XV. elejéről; számos kéz írása.

Kezdődik a 2a. lapon az adventi imákkal; közben német nyelvű imádságok is vannak.

Csinosan préselt barna borjúbőrös deszkakötésben, egy kapocszal. Beke, Index, 328. sz.

99. (*F*₅. V. 8.) JOHANNES CONTRACTUS ALIAS KORTZ ORD. S. FRANCISCI, SERMONES DE TEMPORE ET DE SANCTIS. *Saec.* XIV—XV.

Hártýakézirat negyedréttben, egy hasábosan tintavonalakra írva. A lapszéleken látszik a punktórium nyoma.

Kötése bőrrrel bevont deszka táblákból áll; rajta érc keretbe foglalt czímke. Gombjai hiányoznak.

A kötésről ítélve a laventvölgyi Szent-Márton-zárdából származik. Beke, Index, 490. sz.

100. (*F*₅. IV. 14.) CORPUS JURIS CANONICI. *Saec.* XIV—XV.

Papirkézirat ivrétben, egyhasábosan írva; 149 levél. A XIV. sz. végéről, vagy a következő elejéről.

Végén (149. l.): Explicit registrum in articulos et decretum cum concordanciis. Datus per fratrem Michaelem de Erfordia.

Szarvasbőrrel bevont deszkakötésben, a mely gerezdes rézgombokkal van ellátva. Kapcsai hiányoznak.

Az első levél b. oldalán e XV. századi jegyzet:

De Erfordia portatus.

Beke, Index, 113. sz.

101. (*K₅. I. 15.*) GREGORII IX. PAPAE DECRETALIUM LIBRI V. CUM GLOSSIS ORDINARIIS BERNARDI PARMENSIS. — JOHANNES GUALLENSIS,¹ COLLECTIO EPISTOLARUM DECRETALIUM. — INNOCENTIUS IV. PAPA, APPARATUS SUPER V. LIBRIS DECRETALIUM. *Saec. XIV.*²

Ivrétű hártyakézirat, olaszos minuszkulával írva; az írás két hasámban folyik s glosszával van körülvéve. Egyszerű vörös és kék kezdőbetűkkel. A XIV. század elejéről.

A lapszélek sok helyütt le vannak vagdalva.

Durva, szarvasbőrrel bevont deszkakötésben.

Beke, Index, 149. sz.

102. (*G₅. V. 24.*) I. JOHANNES RECTOR DE VILLACH, CALENDARIUM ANNORUM 1437—1490. *Anni 1464.*

Negyedrétű, 26 levélből álló, papírkézirat. Mint az első oldalon levő jegyzésekből kitűnik, a naptár-táblákat *Johannes rector de Villach divinorum cooperato apud S. Jacobum in Leoben* (Leoben, Stájerország) 1464-ben készítette.

A 2a. lap alsó szélén a 43. számnál ábrában is közölt címér látható.

II. RATIONES CONTRA JUDAEOS DE MESSIAE ADVENTU. — TRACTATUS DE NOBILITATE. *Saec. XV.*

Negyedrétű papírkézirat 48 levélen. A XV. század derekáról.

III. SUMMA PAUPERUM. *Saec. XV.*

Negyedrétű papírkézirat a XV. század derekáról; 36 levélen.

IV. PETRUS DE ALLIACO, MEDITATIONES SUPER SEPTEM PSALMOS POENITENTIALES. *Saec. XV.*

XV. századi papírkézirat negyedrétben, 24 levélen.

V. EXPOSITIO MISSAE. *Saec. XV.*

Negyedrétű kézirat durva, vastag bordájú papíron, melynek vízjele korona. 30 levél. A XIV. század közepéről.

Mind az öt kézirat egy XVIII. századi papírkötésben van. Beke, Index, 459.

103. (*G₅. V. 13.*) I. EXPOSITIO HYMNORUM. *Saec. XV.*

Ivrétű papírkézirat, 69 levélen, két hasábosan, tollal vont vonalak közé, csúnya, rendetlen folyóírással írva. Vörös, sárga és zöld, izléstelen, rosszul rajzolt kezdőbetűkkel. A XV. század közepéről.

¹ Élt a XII. században. Nem tévesztendő össze az egy századdal később élt hasonló nevű híres minoritával, a ki vallás-bölcsészeti munkákat írt.

² E kézirat koránál fogva nem ide, hanem a 25. szám körül felsoroltak közé tartoznék, de miután leírása elnézésből onnan elmaradt, itt közöljük.

II. DIALOGUS SALOMONIS ET MARKOLPHI. —
EXPOSITIO SUPER CANTICA CANTICORUM. — VARIII TRACTA-
TUS THEOLOGICI. *Saec. XV.*

60 ivrétű papírlevélből álló, egyhasábosan, folyóírással írt s csak részben rubrikált kézirat. A XV. század derekáról.

A Dialogus végén:

Marcolfus elegit, er war aber mein (*így, »kein« helyett*)
nar gewesen. etcetera.

A 40b. oldalon:

Anno incarnationis M^o cccc^o luj. in vigilia Sancte Marthe.

A 60b. oldallal megszakad a kézirat; hogy még itt nincs vége, mutatja a lapszálen levő órszó.

III. GLOSSA IN NOVUM TESTAMENTUM. *Saec. XV.*

Ivrétű, 24 levélből álló papírkézirat. Kurzív írás; rubrikálva. A XV. század közepéről.

IV. TRACTATUS DE VITA EMENDANDA, GER-
MANICE. *Anni 1453.*

Ivrétű papírkézirat; 24 levélen. Egy hasábosan, romlott kurzív-
írással írva; rubrikálva.

Végén: Anno 53° W. A. V.

V. FRAGMENTA THEOLOGICA. *Saec. XV.*

11 ivrétű levél, töredéke valamely nagyobb kódexnek.

VI. SECRETUM SACERDOTUM. *Anni 1456.*

12 ivrétű papírlevél. Szép, erőteljes kurzívval egy hasábosan
írva. Vörös kezdőbetűkkel.

Zárószavai: Explicit secretum sacerdotum per me Johannem
Erhardi de Wels. Anno domini millesimo quadringentesimo quinquagesimo sexto, mensis Septembris die undecima.

VII. SERMONES. *Saec. XV.*

24 ivrétű papírlevélen.

VIII. SANCTUS ANSELMUS EPISCOPUS CANTUA-
RENSIS, DIALOGUS DE PASSIONE CHRISTI SEU DE PLANCTU
B. MARIAE VIRGINIS. *Anni 1386.* — SERMO DE EADEM
MATERIA.

Papíron, 12 levél. Két hasábosan, tollal húzott kerete: közé
j6 folyóírással van írva. Rubrikálatlan.

7b. l. Explicit Anselmus de passione Christi. Anno millesimo
ccc^{mo} lxxxvi.

IX. PASSIO DOMINI NOSTRI JESU CHRISTI METRICE. *Saec. XV.*

36 levélből álló papírkézirat, tintavonalakra, egy hasábosan, vastag vonású kurzívval írva. A sorok közt apró betűs glossza. Rubrikálva. A XV. század közepéről.

Mind a kilencz darab világos barna bőrrel bevont, szüette deszkakötésben, melynek kapcsai és védőgombjai hiányoznak. Az első táblán kívül rézkeretes, hártýára írt czímke, belül a 43. számnál közölt czímer.

Beke, Index, 610. sz.

104. (*J₅. III. 5.*) I. TRACTATUS DE SACRAMENTIS. *Saec. XV.*

2 ívrétű papírvéven, két hasábosan, félkurzív írással írva. Rubrikálva. A XV. század elejéről.

II. TRACTATUS DE VIRTUTIBUS ET VITIIS. *Saec. XV.*

Ivrétű papírkézirat, 36 levélen, két hasábosan igen durva vonású vastag folyóírással írva. Egyszerű vörös kezdőbetűkkel.

A végső (36a.) oldalon a felső lapszélen, idegen kézzel írva ezek olvashatók:

Anno incarnationis Jesu Christi millesimo quadringentesimo sexagesimo secundo, ipso die penthecostes, hora quasi prima peracto prandio, in civitate Lewtczaw hospitale cum aliis quinquaginta tribus domibus est combustum; scilicet in eadem platea maior turris et cum aliis edificiis ipsius muri per ignem consumpta fuit.

III. CONFESSIOALE. *Anni 1398.*

Ivrétű papírkézirat 14 levélen, két hasábosan sietős kurzívval írva. Rubrikálva.

Kolofon: Explicit confessionale bonum domini episcopi doctoris Parisiensis. Scriptus est liber iste per venerabilem etcetera. Sub anno domini M^o ccc^o xc^o viii^o.

IV. TRACTATUS THEOLOGICI. *Saec. XV.*

Ivrétű papírkézirat 36 levélen; végül csonka. Két hasábosan durva folyóírással van írva. A XV. század elejéről.

Végén ezen értelmetlen kolofon:

Explicit secundus, tertius et quartus liber p (?) questiones (?) per manus (*közbe szúrva:* Johannis de Lelouia) cuiusdam.

V. SANCTUS GREGORIUS MAGNUS PAPA, LIBER REGULAE PASTORALIS. *Saec. XIV—XV.*

Ivrétű kézirat 12 hártýa-levélen. Két hasábosan, folyóírással

írva; vörös és zöld kezdőkkel. Végén csonka. A XIV. század végéről vagy a következő elejéről.

Kezdeté: Incipit liber primus pastoralis beati Gregorii pape urbis Rome, scriptus ad Johannem Romanensem episcopum . . .

VI. SANCTUS GREGORIUS MAGNUS PAPA, LIBER REGULE PASTORALIS. *Saec. XV.*

Ivrétű papírkézirat, úgy látszik az előbbinek folytatása. Két hasábosan írva, vörös kezdőbetűkkel. 23 levél. XV. század eleje.

Kezdeté: Quanta debeat esse diversitas in arte predicationis . . .

23a l. Kolofon: Explicit pastoralis Gregorii per manus Johannis dicti Dadilo etcetera.

Végén néhány levelen theologiai értekezések.

Az egész egy sima barna bőrrel bevont deszkakötésben, a mely gömbölyüfejú rézgombokkal van ellátva, kapcsai hiányoznak.

Az 1a. lapon egy XV. századi tulajdonos névbejegyzése:

Liber Ambrosii plebani in Walendorff.¹

Hasonló korú írással az előlevélen ezek olvashatók:

Iste liber est legatus ad ecclesiam sancte Elizabet extra muros Lewtschovie per dominum Ambrosium quondam plebanum in Walendorff.

Beke, Index, 597. sz.

Magyar Könyvszemle, 1880. évf. 341. l. (?)

105. (*F₅. IV. 12.*) NICOLAUS GORRANUS, POSTILLA SUPER EVANGELIUM S. LUCAE. *Saec. XIV—XV.*

Ivrétű kézirat, vastag, ritkán bordázott papíron, melyen itt-ott jól kivethető a vízjel: **marin**. 302 levél. Két hasábosan ormótlán gót írással írva. Rubrikálva. A XIV. század végéről vagy a XV. század elejéről.

Kezdeté, 1a. l.: Disciplina medicine exaltabit capud (*így*) illius . . .

Végén, 302a. l.: Explicit opus Nicolai Gorra super Lucam.

Egykorú deszkakötésben.

Az első oldalon ezen vörössel írt XV. századi bejegyzés olvasható:

Dicta magistri Nicolai Gorra super Lucam pertinent ad librariam dominorum de capella in Leucza et sunt fueruntque domini Nicolai Scettn predicatoris capelle.

Magánál e kétségtelenül hazai eredetű kéziratnál jóval érdekesebbek a tábláinak borítólappjait képező kéziratredések. Szeren-

¹ *Walendorff*, magyarul *Olaszi*, latinul *Villa Latina*, mai nevén Szepes Olaszi, már a XIII. században szerepelt szepességi város.

csés véletlen folytán a könyvkötő a felhasznált kódexnek épen zár-
szavaít tartalmazó levelét ragasztotta be a hátsó táblába s e kolofon
egy XIV. századi magyar író nevét őrizte meg. A felszabdalt kódex
ívrétű hártayakötet volt, két hasábosan sűrű sorokban, jó félkurzívval
írva. Tartalmát theologiai fejtegetések képezték. Kolofonja, a melyet
itt hasonmásban is közlünk, így hangzik:

Finitus iste libellus domini Drzyslay de Peczka Anno Domini
M. CCC° xxx° vj. proxima die post festum sancti Bartholomey.

Ez alatt más, későbbi írással:

Explicit nescio quid. És utána, apró betűkkel: Manducare
potest fornicam, si caput auffers, musca vero endenda (így) si
... (egy szó olvashatatlan) additur illi.

Finitus iste libellus domini Drzyslay de Peczka
Anno Domini M. CCC° xxx° vj. proxima die
post festum sancti Bartholomey
Explicit nescio quid
Manducare potest fornicam si caput auffers
Musca vero endenda si...

E kolofonból kitünik, hogy a kötet egykor Pécskai Doroszlónak
egy theologiai művét tartalmazza. Fájdalom, a könyv elveszett s
tartalmáról a megmaradt töredékek vajmi csekély fogalmat nyuj-
tanak.

Beke, Index, 210. sz.

106. (N₅. III. 4.) MISSALE AD USUM CUIUSDAM ECCLE-
SIAE HUNGARICAE. Saec. XIV—XV.

Ivrétű kézirat szép, fehér hártayán, két hasábosan, több másoló
által gót könyvirással írva. Számatalan egyszerű piros és kék kisebb
és sok lomb- és virágdíszes nagy kezdőbetűvel. Fájdalom, e díszes
kézirat igen csonka. Elején hiányzik a naptár, az előzmények, a
miskönyv szövege a XI. számozott levélig; közben ki van tépve a
kanon-kép s végén meghatározhatatlan számú levél. A meglevő
utolsó a CXXXI. számot viseli. A XIV. század végéről, vagy a
következő elejéről.

Kezdőbetűi igen szépek; valamennyi növényi ornamentummal
ékes, száraik kereteket képeznek, befoglalva a széles lapszéleket.
A virágos keretdíszek magyaros jellegűek; színeik tüzesek, de nem

rikítók, csupa tört, tompított tónusok. Arany sehol sincs benne, a figurális ábrázolások is teljesen hiányoznak, mindazonáltal a miniatura a XIV—XV. század jobb hazai termékei közé tartozik. Csak sajnálhatjuk, hogy a hihetőleg díszes kanon-kép elveszett.

A szövegben a magyar szentek miséi szokott helyükön találhatók.

Vörös barna bőrrrel bevont s apró bélyegekkal préselt egyszerű deszkakötésben. Kapesai hiányoznak.

Beke, Index, 379. sz.

107. (*N₅. I. 15.*) MISSALE AD USUM CUIUSDAM ECCLESIAE HUNGARICAE. *Saec. XIV—XV.*

Ivrétű hártvakézirat, két hasábosan nagy erős törésű gót minuszkulával írva; gregorianus hangjegyekkel. Kezdői egyszerűek, vörösek és kékek. A XIV. század végéről vagy a XV. század elejéről.

Igen csonka; naptárából hiányzik január-április, nincs meg továbbá a szöveg eleje, s végén a misekönyvnek mintegy egyharmada. A kanon a többi részek folytatásául van írva s élén csak egy, a szövegbe rajzolt, primitív, könnyedén színezett feszület-kép van. A régi kanonból azonban csak egy hasábnyi van meg, a többi hiányzik, helyette egy szép nagy betűkkel írottat kötöttek be a könyvbe, a mely azonban a XV. század közepénél nem újabb.

Hogy magyar egyház számára készült, mutatja a naptár s a végén meglevő Szent-István-mise.

A szepesiekre emlékeztető, préselt, nagy rézgombokkal ékes disznóbőrös deszkakötésben.

Beke, Index, 381. sz.

108. (*J₅. III. 10.*) SERMONES DE TEMPORE ET DE SANCTIS. *Saec. XIV—XV.*

Ivrétű papírkézirat 294 levélen, két hasábosan, több kéztől eredő folyóírással írva. Egyszerű vörös kezdőbetűkkel. Hihetőleg lengyel készítmény a XIV. század végéről, vagy a XV. század elejéről.

Egyik lapra valamely XV. századi kéz beigtatta Szent-Imre legendáját.

Szarvasbőrrrel bevont deszkakötésben; gombjai és kapesai hiányoznak.

Beke, Index, 503. sz.

109. (*K₅. II. 16.*) BIBLIA SACRA VETERIS TESTAMENTI. *Saec. XIV—XV.*

Ivrétű hártvakézirat, két hasábosan erősen tört gót minuszkulával írva. Piros, zöld és kék, ellentett színű kacskaringókkal ékített nagyobb és egyszerű piros és kék apróbb kezdőbetűkkel. A XIV. század végéről, vagy a XV. század elejéről.

Nincs befejezve. Megszakad a Paralipomenon elejénél, a lap és hasáb közepén. XVIII. századi bőrkötésben.

Beke, Index, 48. sz. (»fol.* 392.«)

110. (*H₅. III. 4.*) SANCTUS THOMAS DE AQUINO, EXPLICATIO DECALOGI. TRACTATUS DE CORPORE ET SANGUINE DOMINI, DE SACRAMENTO EUCHARISTIAE ET EXPOSITIO MISSAE. *Saec. XIV—XV.*

Ivrétű papírkézirat, két hasábosan, romlott félkurzíval írva. Rubrikálva; de a kezdőbetűk helye még üres.

Szarvasbőrrel bevont deszkakötésben, egy áthajtós kapocscsal. Az első oldal margóján ezen bejegyzés olvasható:

Iste liber assignatus est ecclesie Beate Marie Virginis in Noua Villa a domino Thoma baccalaureo in decretis. Anno domni millesimo quadringentesimo x 1°.¹

Beke, Index, 208. sz.

Magyar Könyvszemle, 1880. évf. 342. l. (A bejegyzést csonkán közli.)

111. (*K₅. III. 3.*) I. PETRUS AUREOLUS, COMPENDIUM LITERALIS SENSUS TOTIUS BIBLIAE COMPLECTENS. *Saec. XV.*

Papírkézirat ívrétben, 139 levelen, két hasábosan, erős vonású félkurzíval írva. Egy nagyobb és számos apró vörös kezdőbetűvel. A XV. század közepéről.

Végén: Per Jacobum Hogenest.

II. SANCTUS THOMAS DE AQUINO, QUAESTIONES SUPER QUARTO SENTENTIARUM. *Saec. XV.*

Ivrétű papírkézirat, 96 levelen, két hasábosan, jó félkurzíval írva. Nincs rubrikálva. A XV. század legelejéről.

Kolofon: Expliciunt questiones quarti libri sententiarum per manus Conradi Kekch de Swainkendorf.

III. CONCLUSIONES CANONICI UTILES. *Saec. XV.*

17 ívrétű papírvélelven, egy hasábosan, vastag folyóírással írva. Rubrikálva.

Kolofon: Henricus Löhert capellanus altaris Sancte Katharine prepositure Thuris scripsit.

IV. ALIQUOT BULLAE PAPALES, GERMANICE. *Saec. XV.*

Ivrétű, 6 papírvélelből álló kézirat. Egy hasábosan, folyóírással írva. Rubrikálva. A XV. század közepéről. Végül csonka, számos

¹ Vessd össze a 38. és 60. számokkal.

kitépett levél megmaradt belső széle mutatja, hogy egykor terjedelmesebb volt a kódex.

V. SANCTUS AURELIUS AUGUSTINUS, CONFESIONUM LIBRI XIII. *Saec. XIV.*

Ivrétű kézirat, 79 papírlevélen, melyeknek vízjele olló. Átmeneti folyóírással egy hasábosan írva; rubrikálva. A XIV. század második feléből.

Első oldalán XVII. századi bejegyzés:

B. V. Mariae in Victoria sac. Cist. ord. catalogo inscriptus.

VI. TRACTATUS DE VITA, NOBILITATE, PARENTIBUS ET ORTU SANCTAE ELISABETH. *Saec. XV.*

Ivrétű, 25 levélből álló papírkézirat. Két hasábosan, erőteljes folyóírással írva. Rubrikálva. A XV. század elejéről.

Ezen hat kézirat egy XVIII. századi rongált papírkötésbe van kötve.

Beke, Index, 589. sz. Az »Index« ezt s még hat más hasonló gyűjtélkes kézirat-kötetet a következő cím alá foglalja össze: *Varii tractatus theologici, cum indicibus*. Tartalmukról s korukról nem tesz említést.

112. (*M*₅. I. 2.) PETRUS DE UNZOLA, AURORA NOVISSIMA COMPOSITA SUPER SUMMAM DOMINI ROLANDINI DE ROMANCIIS. *Anni 1380—1401.*

Nagy ívrétű, vastag, durva szövétű papírra, kéthasábosan, folyóírással írt kézirat. Vörös kezdőbetűkkel.

Végén: Laus tibi sit Christe, quoniam liber explicit iste. Expliciunt additiones domini Petri de Unzola super auroram domini Rolandini, que nuncupatur Meridiana.¹

Ez alatt a lapszálon: Ego Laurencius notarius condam Nicolay del Kay de seruall hoc opus scripsi ac complevi corrente anno domini m^o ccc^o lxxx cccc^o primo (*így; tehát 1380-tól 1401-ig*); indictione viiiij^a, die vigesima mensis Julii. Ipsum Christo incepti eodem millesimo superius nominato die octavo mensis Januarii.

Félig bőrrel bevont, rongált deszkakötésben.

Beke, Index, 606. sz.

113. (*J*₅. III. 4.) I. SANCTI JOHANNIS CHRISOSTOMI ALIQUOT OPUSCULA. — TRACTATUS DE EUCHARISTIAE SACRAMENTO ET DE COMMUNIONE SUB UTRAQUE SPECIE CONTRA JACOBELLUM.² *Saec. XV.*

¹ A másoló elvétette a címét.

² Jacobellus vagy Jacobus de Strzibro († 1429) Husz hűséges követője volt.

Ivrétű papírkézirat, két hasábosan, folyóírással írva. A XV. század elejéről.

II. RICHARDUS SUPER CANONEM. — TRACTATUS SUPER SUMMAM MAGISTRI ODONIS, DE POENITENTIA. REGULA CANONICORUM ORDINIS CISTERCIENSIS. — CONRADUS ORD. CISTERCIENSIS, CONFSSIONALE. 1401—1402.

Ivrétű papírkézirat, két hasábosan kurzívval írva.

A második munka végén ezen kolofon:

Explicit tractatus de prima magistri Ode per manus Johannis de Mylyczyn dicti Codrus sub anno domini m^o. cccc^o secundo, feria quarta in vigilia sancti Bartholomei apostoli, et est scriptus de regula Pragensi.

Hasonló zárszó van az utolsó darab végén is, de itt az évszám 1401.

III. GUILLELMUS ORD. CISTERC., LIBER DE DOCTRINA CORDIS. — TRACTATUS DE POENITENTIA. — DE LAUDIBUS B. MARIAE VIRGINIS. — CONSTITUTIONES PROVINCIALES PER ERNESTUM ARCHIEPISCOPUM PRAGENSEM EDITAE, ANNO. 1349. Saec. XV.

Ivrétű kézirat, papíron; két hasábosan folyóírással írva. Vörös és kék kezdőbetűkkel. A XV. század legelejéről.

A három rész egy csinos préselésű, vörös-barna bőrű kapcsos deszkakötésben.

Beke, Index, 93. sz.

114. (H₅. III. 11.) I. SANCTUS THOMAS DE AQUINO, COMMENTARIA SUPER PRIMO LIBRO SENTENTIARUM. Anni 1403.

Ivrétű papírkézirat, egy hasábosan, jó folyóírással írva. Egy nagyobb fekete-vörös és sok apró miniummal írt kezdőbetűvel.

Végén: Explicit liber primus sententiarum, finitus in vigilia sancti Andree, anno domini M^o cccc^o tercio, et sic est finis.

II. HUGO ARGENTINENSIS, COMPENDIUM THEOLOGICAE VERITATIS. — TRACTATUS DE CONTRACTIBUS, ETC. Saec. XV.

Ivrétű papírkézirat. Két hasábosan, félkurzívval írva. XV. század elejéről.

Végén: Explicit tractatus de contractibus, de emptionibus, venditionibus, donationibus et ceteribus de aliis magistri Matheji Oraconice sacre theologie professoris. Qui priusquam hunc tractatum scripsit, vidit de eadem materia scripta magistrorum Henrici de Ojta et Hertici de Hassya, cum ambi etiam personaliter conferebat etcetera amen.

III. RABBI SAMUELIS EPISTOLA AD RABBI ISAAC SEU RATIONES BREVES AD REPROBANDOS JUDEORUM ERRORES, IN LATINUM TRANSLATA PER FRATREM ALPHONSUM DE BONIHOMINIS ORD. PRAED. *Saec. XIV.*

Papírkézirat ivrétben, két hasábosan, folyóírással írva. A XIV. század végéről.

Első táblája belsejében egy kivakart bejegyzés alatt ezen a XV. század végéről való jegyzet olvasható:

Iste liber presentetur capelle sancti Georgii.

A könyv tehát a lőcsei Szent-György-kápolnáé volt.

Beke, Index, 579. sz.

Magyar Könyvszemle, 1880. évf. 338. l.

115. (*H₅. IV. 2.*) COMMENTUM PROSARUM. *Anni 1404.*

Papírkézirat negyedréttben, durva félkurzívval írva. Egyszerű piros kezdőbetűkkel. 216 levél.

Kolofon (209a. l.): Explicit commentum prosarum per manus Materni et est finitum in die ad vinculam sancti Petri apostoli anno domini millesimo quadringentesimo quarto, pro quo dominus gloriosus sit benedictus dictus in secula etcetera. Finis adest operis, mercedem consumpsi laboris.

Deszkatáblás, sima fehér bőrrel bevont-kötésben, a mely áthajtos, durva vasvégű kapesokkal van felszerelve. A kötés előlapjaiul két 1400-ban kelt, Hayn Jakab meissenai (szászországi) egyházmegyei közjegyző által kibocsátott oklevél szolgál.

Beke, Index, 425. sz.

116. (*J₅. III. 1.*) I. SERMONES DE TEMPORE. *Anni 1404.*

Ivrétű kézirat, elején néhány hártya levéllel kevert papíron. Két hasábosan, folyóírással írva; egy nagyobb, ízléstelen, zöld-vörös kezdőbetűvel. Rubrikálva.

Kolofon: Explicit ergo summa ista. Benedictus qui incepit et complevit. Amen. Anno domini millesimo cccc iiij^o in vigilia corporis Christi AMEN.

II. ANSELMUS CANTUARENSIS ARCHIEPISCOPUS, LIBER DE SIMILITUDINIBUS. *Saec. XIV—XV.*

Ivrétű papírkézirat, két hasábban, folyóírással írva. Rubrikálva. A XIV. század végéről, vagy a következő elejéről.

Kolofon: Explicit liber venerabilis Anselmi de similitudinibus Cantariensis archiepiscopi. Amen.

III. SERMONES. *Saec. XIV—XV.*

Ivrétű kézirat vegyest hártján és papíron, két hasábosan, kur-

zival írva. Rubrikálva. A XIV. század végéről, vagy a XV. század elejéről.

Deszkatábláit disznóbőr borítja, a melyre mértani idomú rekeszekbe illesztett rozetták vannak préselve. Kapesai hiányoznak.

A kötés előlapján a XV. század végére valló írással:

Liber ecclesie beati Jacobi in Lewtscha.

Beke, Index, 500. sz.

Magyar Könyvszemle, 1880. 334. l.

117. (*F*₅. VI. 10.) GEDICHT VOM KARL DEN GROSSEN. *Anni 1405.*

Negyedrétű papírkézirat 222 levelen. Elején egy nagyobb vörös-zöld kezdőbetű. Rubrikálva.

Kezdeté: Vas alter vorher kömen ist

Wie man es noch geschrib(e)n list.

Kolofon (221a. l.): Anno domini millesimo quadragentesimo quinto, in crastino sancto Paullij appóstolo (*így*) ij^e xxviiij.

221b. l. (más írással): Ego vocor Erasmus Stäpfl scribt(or) huyus sententiam (*így*). Utánna rövid elmélkedés Máté egy verséről.

Vörös bőrrrel bevont deszkekötésben; gombjai és kapesai hiányoznak.

Beke, Index, 476. sz.

118. (*J*₅. III. 8.) I. HUGO [DE SANCTO VICTORE?], POSTILLAE SUPER EVANGELIUM S. JOHANNIS. *Anni 1407. ACCE-DUNT SERMONES. Saec. XV.*

Ivrétű papírkézirat 201 levelen. A 161. levélig egy kéz írása, a mely szép, igen hegyesen tört, francziás kurzivot vetett; innen kezdve több különböző másolótól való folyóírás következik. Két hasábban írva s egyszerű vörös kezdőkkel rubrikálva.

A 127b. lapon ezen kolofon: Explicit liber magistri Hugonis super ewangelium Johannis finitus est sub anno domini millesimo Quadringentesimo septimo, feria quarta post festum sancti Thome apostoli.

Kék szarvasbőrrrel bevont, rézgombos és áthajtós kapcsú kötésben. A tábla hátsó boríték-levelét egy notariusi oklevél töredéke képezi, a mely 1394-ben a Prága melletti Wyssehradon kelt.

Az 1a. lap felső szélén a XV. század végéről való ezen bejegyzés olvasható:

Legatus est presens liber per quendam personam ad librariam in Lewczsch.

Beke, Index, 502.

Magyar Könyvszemle, 1880. évf. 337. l.

119. (*H₅, III. 5.*) SERMONES DOMINICALES. — BIBLIA METRICA. — GLOSSA HYMNORUM. *Anni 1409.*

Ivrétű, 295 levélből álló papírkézirat, több kéztől eredő folyó-írással írva. Egyszerű vörös kezdőbetűkkel.

Végén: Explicit glossa ymptorum per manus cuiusdam pauperis scholaris anno domini millesimo quadricentesimo nono, in vigilia penthecostes. Finis adest operis, mercedem posco laboris etcetera. Sit laus deo.

Szarvasbőrrel bevont deszkakötés, réz gombokkal és kettős vas lánczal; kapcsolai hiányoznak.

Előlevélül egy prágai közjegyző XV. századi okirata szolgál. Beke, Index, 507. sz.

120. (*L₅, IV. 11.*) LIBER PSALMORUM CUM GLOSSA. ACCEDIT GLOSSARIUM BREVE LATINO-GERMANICUM. *Anni 1409.*

Ivrétű papírkézirat, két hasábosan félkurzívval írva. Vörös, kék és zöld egyszerű kezdőbetűkkel.

A Psalterium végén vörössel: 1409. Ez után következik a rövid latin-német szójegyzék.

Egykorú disznóbőrrel bevont deszkakötésben. A táblák apró bélyegekkkel vannak préselve; köztük sűrűn van alkalmazva a cseh czimer. Gombjai és kapcsolai hiányoznak.

Az első oldal felső szélén XVIII. századi írással ezen bejegyzés:

Ex libris regiae ac liberae civitatis Bartphensis. N° 27.

Beke, Index, 446. sz.

121. (*K₅, III. 4.*) THOMAS DE AQUINO. SUMMAE THEOLOGICAE SECUNDA PARS SECUNDAE PARTIS. PRAEEDUNT. AUCTORITATES BIBLIAE SEU FIGURAE. *Saec. XV.*

Ivrétű papírkézirat, két hasábosan, félkurzívval írva. Rubrikálva, elején egy nagy durván festett, piros cizfrázatú zöld kezdőbetűvel; többi kisebb kezdői vörösek és kékek. A XV. század elejéről.

Az *Auctoritates* mindössze 14 levélből áll s a főmunkánál mintegy félszázaddal újabb. XVIII. századi papírkötésben.

Beke, Index, 589^{IV}. sz.

122. (*H₅, IV. 13.*) VARIA THEOLOGICA. — SERMONES. — TRACTATUS DE POENITENTIA. *Saec. XV.*

Negyedrétű hártakézirat; több kéz írása, a XV. század elejéről. Olasz eredetű. Elöl csonka.

Egykorú, vöröses-barna bőrrel bevont deszkakötésben.

Beke, Index, 294. sz.

123. (*H₅*, III. 13.) I. SERMONES. *Saec.* XV.

Papírkézirat ívrétben, két hasábosan, folyóírással írva. Rubrikálva. A XV. század első harmadából.

Végén: Finito libro sit laus et gloria Christo.

II. CONCORDANTIA EVANGELISTARUM. *Saec.* XV.

Ivrétű kézirat papíron, két hasábosan, kurzívval írva. A XV. század legelejéről.

Kolofon: Explicit liber de concordanciis evangelistarum per manus Alberti Johannis de Brzeg etcetera. Et est finitus in vigilia dominice Quasi modo geniti etcetera.

III. EXPOSITIO MISSAE. *Saec.* XV.

Ivrétű papírkézirat, két hasábosan, félkurzívval írva. Egyszerű vörös és zöld kezdőbetűkkel.

Szarvasbőrrel bevont deszkakötésben.

Beke, Index, 127. sz.

124. (*K₅*, III. 2.) I. EUSEBIUS CAESARENSIS, HISTORIA ECCLESIASTICA. *Saec.* XV.

Ivrétű kézirat 113 papírlévélen; két hasábosan, csinos gót folyóírással írva. Vörös czimekkel és kezdőbetűkkel. A XV. század első feléből.

II. HENRICUS DOCTOR, TRACTATUS DE CORPore CHRISTI. *Saec.* XIV—XV.

Ivrétű papírkézirat, két hasábosan, éles törésű félkurzívval írva. Rubrikálatlan. A XIV. század végéről vagy a következő elejéről. 24 levél.

III. JOHANNES BELETH, SUMMA DE OFFICIO ECCLESIASTICO. *Saec.* XV.

Ivrétű, 66 papírlévélből álló kézirat, két hasábosan, vastag vonású kurzívval írva. Rubrikálva. A XV. század elejéről.

IV. GREGORIUS MAGNUS PAPA, REGULA PASTORALIS. *Saec.* XV.

Ivrétű papírkézirat, két hasábon, vastag, durva vonású kurzívval írva. Első czímsora vörös, egyébként rubrikálatlan. A XV. század első negyedéből. 46 levél.

V. ALPHABETUM MORALE. *Saec.* XV.

174 ívrétű papírlévéll, egy hasábosan, erős vonású kurzívval írva. Tintája tus feketeségű. Rubrikálva. A XV. század első feléből.

Végén: Deo gracias. Finiunt per me W. H.

Beke, Index, 589^{II}. sz.

125. (*M*₅. V. 25.) PSALTERIUM DAVIDICUM. *Saec.* XV.

Nyolczadrétben, finom hártján, egy hasábosan, tintavonalakra erős törésű gót minuszkulákkal irt könyvecske. Minden mondata s minden benne foglalt név kicsiny, tarka négyszögekbe foglalt arany betűvel kezdődik. A kötet csonka, több lapja ki van vágva. Elején francia naptár van, a melynek lapjai rendetlenül vannak kötve. Az ezután következő zsolnátkönyv első levelei hiányoznak. Jelenleg van a kötetben tizenhárom képekkel ékesített diszlap. Minden ilyen lapon az oldal két harmadát kép foglalja el, alján keretléc van, a szöveg csak két-három sort tesz ki. A képecskék nagy részben a kinszenvedés jeleneteit ábrázolják. Helyenként páros képek vannak; az elsőben mindig Dávid hárfázó alakja, a másodikban a passio egy ábrája látható. Szépek a figurális motívumokkal ékes keretek. A festés elsőrendű, valamely a XV. század elején élt flamand művésztől való.

Meg kell említeni, hogy a keretek apró alakjai között egy nagy természeti hűséggel rajzolt emberszabású majom, valószínűleg *gorilla* látható. Hartmann szerint, a ki a majmok természetrajzával igen behatóan foglalkozott, az emberszabású majmok legkorábbi ismert képei (eltekintve az ókortól), a XVII. századnál nem régebbiek.

126. (*K*₅. III. 7.) I. VOCABULARIUM LATINO-GERMANICUM SECUNDUM ORDINEM ALPHABETI CONSCRIPTUM. *Saec.* XV.

Ivrétű papírkézirat, két hasábosan folyóírással írva. 69 levél. A XV. század első negyedéből.

A 2a. lap felső margóján:

Lxxj^o (1471) Lc (*Lucas?*) Nüschel predicator pn.

II. SERMONES. — ORDO GESTORUM CHRISTI.

Anni 1465.

Ivrétben, papíron, két hasábosan írva. 59 levél.

Végén: Explicit ordo gestorum Christi cum concordantiis finita sunt per Bla. Wil. (*így!*) anno etcetera 65to, hora quidem 10^a in nocte.

III. ISIDORUS EPISCOPUS HISPALENSIS, DE SUMMO BONO LIBRI III. *Saec.* XV.

Ivrétben, papíron, két hasábosan, vastag vonású folyóírással írva. Rubrikálva. A XV. század első feléből. 60 levél.

59b. l. (*vörössel:*) Explicit liber tertius Ysidori de summo bono. Anno domini millesimo cccc^o tricesimo nono.

IV. SERMONES BREVES DE SANCTIS. *Saec.* XV.

Ivrétben, papíron, két hasábosan, folyóírással írva; vörös kezdőbetűkkel. A XV. század első harmadából. 30 levél.

A beszédek közt egyik magyarországi Szent-Erzsébetről szól.

V. SERMONES DE TEMPORE. *Saec. XIV—XV.*

69 ivrétű szabálytalanul keretelt papír-levél, két hasáiban, folyóírással írva. Rubrikálatlan. Igen fekete tintával írva. A XIV. század végéről, vagy a XV. század elejéről.

Hozzá járul két idegen kéziratból való papírlevél. Egyiken egy canon-jogi munka tartalomjegyzéke, a másikon német beszéd-töredékek. Ez utóbbinak üres hátlapján:

Thomas Lercher. Anno etcetera xl^o (1440.)

Beke, Index, 589^{VII.} sz.

127. (*G*₅, III. 5.) DE DOCTRINA CHRISTIANA. *Saec. XV.*

Ivrétű papírkézirat, egy hasábosan, nagy, ormótlan betűs kurzívval írva. Egyszerű vörös kezdőbetűkkel. A XV. század első negyedéből.

Fehér disznóbőrrel bevont kapcsos deszkakötésben. Rajta vas lánczhorog.

Beke, Index, 497. sz.

128. (*G*₅, III. 15.) I. INNOCENTIUS V. PAPA, SUMMA CANONUM POENITENTIALIUM. *Saec. XV.*

Ivrétű papírkézirat, két hasábosan, durva félkurzívval írva. Rubrikálva. A XV. század első feléből.

Elején egy 1420-ban Ratiborban kelt közjegyzői oklevél egykorú másolata. A szövegben lengyel glosszák.

II. SERMONES SACRI. ACCEDIT TRACTATUS DE CONFESIONE MONACHORUM. *Saec. XV.*

Ivrétű papírkézirat, több kézre valló, vastag vonású kurzívval írva. Egyszerű vörös kezdőbetűkkel. A XV. század elejéről.

Szarvasbőrrel bevont s rézgombokkal kivert deszkakötésben.

Beke, Index, 529. sz.

129. (*F*₅, VI. 14.) I. ALPHONSUS PETRUS, DE VIRTUTIBUS ET VITIIS. — DE NOMINIBUS SALVATORIS. *Saec. XV.*

Negyedrétű hárttyakézirat, két hasábosan, félkurzívval írva. Rubrikálatlan. A XV. század közepéről. Elején csonka.

II. SERMONES. *Saec. XV.*

Hárttyakézirat negyedréiben; két hasáiban csinos apró folyóírással írva. A XV. század elejéről. Elöl csonka.

III. VITA SANCTAE ELIZABETHAE. ACCEDIT: SANCTUS THOMAS DE AQUINO, SERMO DE JUDICIO. — EXPOSITIO DECALOGI. *Saec. XV.*

Negyedrétben, vastag durva hárttyán. Két kéz írása; az első Szent-Erzsébet életrajzát írta le 22 levelen, sűrű csúnya kurzívval;

a másik a többbit toldotta hozzá, ennek írása sokkal csinosabb és olvashatóbb. Végül csonka. A XV. század elejéről.

Egykorú durva bőrkötésben, első tábláján pergamentre írt rézkeretes czímkével.

Beke, Index, 418. sz.

130. (*F₅. III. 11.*) I. JOHANNES ANDREAE BONONIENSIS, LECTURA SUPER ARBORIBUS CONSANGUINITATIS, AFFINITATIS ET COGNATIONIS SPIRITUALIS. *Saec. XV.*

Ivrétű, 18 papirlevélből álló kézirat a XV. század elejéről. Egy hasábosan, jó folyóírással írva.

Kolofon (vörössel): Explicit apparatus domini Johannis Andree, aleluja, aleluja, aleluja.

II. SERMONES DE TEMPORE. *Saec. XV.*

Ivrétű papírkézirat 160 levélen; több kéz írása, kurzívval és félkurzívval egy hasábosan írva.

A két kéziratot a XV. században egybefolyó levélszámozással látták el.

A CXXXVI. levél *b.* oldalán, az egyik beszéd után:

Anno domini 1422°., in die crucificationis Christi domini.

Zöld szarvasbőrrel bevont, áthajtós kapsokkal és rézgombokkal ellátott deszkakötésben.

A kötés előlapján a XV. század végéről való írással.

Iste liber pertinet ad altarem sanctorum Nicolai et Katerine in Lewtscha in hospitali.

Beke Index, 298. sz.

Magyar Könyvszemle, 1880. 340. l.

131. (*J₅. IV. 11.*) EPISTOLA AD HUSSITAS. *Anni 1418.* — TRACTATUS DE SALUTE.

Negyedrétű kézirat hártývával kevert papíron. 150 levél.

Kolofon (142b. l.): Explicit epistola ad hussitas scripta anno domini millesimo quadringentesimo xvij^o., sabbato ante Alexii (*így!*) mense Augusti in magnis tribulationibus etcetera. Finito libro sit laus et gloria Christo.

A *Tractatus de salute* végén (149a l.):

Infunde potum ut bibat ex eo totum.

Rézgombos, fehér bőrrel bevont deszkakötésben.

Első táblájának belső oldalán ezen bejegyzés:

Legatus est iste liber domino Augustino plebano in | Meynhardsdorff terre Scepusiensis per dominum Nicolaum Czipszer altaristam ecclesie Beate Virginis Marie qui obiit in vigilia Corporis Christi anno domini m^o cccc^o xxx nono.

Az 1a. l. felső szélén a XV. század végéről való írással:

Libe capelle Sancti Georgii in Lewza.

Beke, Index, 608. sz.

Magyar Könyvszemle, 1880. 336. l.

132. (*K₅*, VI. 8.) WYNANDUS MAGISTER, OPUSCULA ALCHIMISTICA. VARIÏ TRACTATUS ALCHIMISTICI. — ALANUS PHILOSOPHICUS. — TURBA PHILOSOPHORUM. — RUDIANUS, LIBER TRIUM VERBORUM. — SANCTUS THOMAS DE AQUINO, EXPOSITIO SUPER TURBAM PHILOSOPHORUM.¹ — CONCORDANTIA PHILOSOPHORUM. — ADALBERTI MAGNI ORTULANI LIBER. — ARNOLDI DE NOVA VILLA, ROSARIUM PHILOSOPHORUM. *Saec. XV.*

Negyedrétű papirkézirat. Több, közel egykorú másoló munkája; végig egy hasábosan, félkurzívval írva. Vörös czimékkel s kezdőbetűkkel.

1a. l. (vörössel): In nomine domini nostri Jesu Christi et per virtutem ipsius nominatus est liber Gloria mundi, lux solis, via princeps celestis. Hic incipiunt operationes vere et perfecte lapidis.

10a. l. (alúl, vörössel): Explicit primus liber magistri Wynandi, finitus anno domini m^o cccc xxij per Siluestrum.

10b. l. (vörössel): Sequitur de multiplicatione lapidis veri.

13a. l. (vörössel): Explicit tractatus de multiplicatione veri lapidis magistri Wynandi, finitum per Silvestrum Geyszcher sub anno domini etcetera.

13b. l. Expositiones rerum mineralium. *Ugyanazon Szilveszter által írva; végződik a 22a. lapon.*

25a. l. (más írással): Tractatus et enarratio philosophorum de lapide.

38a. l. Explicit compendium artis secrete per dominum Johanem de Tyczezin.

51a. l. Incipit (*opus?*) de auctore Thesaurus philosophie nominatum.

53b. l. Incipitur Alanus philosophicus.

60a. l. Hic incipit se Turba philosophorum.

78a. l. Incipit liber Rudiani trium verborum.

84a. l. Incipitur expositio sancti Thomae super Turbam philosophorum.

98a. l. Concordantia philosophorum.

132b. l. Explicit concordantia philosophorum, finita sabbato ante letare anno domini M^o cccc^o xxij^o.

133a. l. Incipit liber octo capitulorum.

Apokrif.

150a. l. Incipit liber magni Adalberti Ortulani.

215a. l. Explicit Rosarius editus per magistrum Arnoldum protectorem peritissimum in septem artibus, de Nova Villa. Anno domini m^o cccc^o xxij scriptus per Silvestrum.

253b. l. Explicit autor qui dicitur Liliū Intelligencie etcetera.

Hártya-borítékban.

Beke, Index, 404. sz.

133. (*G₅*. V. 25.) I. GUILLELMUS PARALDUS EPISCOPUS LUGDUNENSIS, SUMMA AUREA DE VIRTUTIBUS ET VITIIS. *Saec* XV.

Negyedrétű papírkézirat. Két másoló műve; az első formátlan, a második csinosabb folyóírást használt. Rubrikálva. A XV. század első feléből.

II. BERNARDINUS DE SENIS, DISTINCTIONES EXEMPLORUM VETERIS AC NOVI TESTAMENTI. *Saec*. XV.

Papíron, negyedrétben, egyhasábosan, igen durva, esetlen kurzívval írva. Vörös címekkel és kezdőbetűkkel. A XV. század második feléből.

III. HENRICUS DE HASSIA. EXPOSITIO SUPER DECEM PRAECEPTA. *Anni* 1422.

Negyedrétű papírkézirat, két hasábosan, félkurzívval írva. Rubrikálva.

Végén: Et sic finitur expositio decem preceptorum, tradita ab egregio viro sacre theologie doctore Henrico de Hassia in studio Wjennensi, scriptus a quodam scolare filio sutoris in Mülldorff anno domini m^o cccc^o xxij^o.

Zöld szarvasbőrrel bevont deszkakötésben. Gombjai és kapcsai hiányoznak.

Az első tábla belsején Bécset illető kronologiai följegyzések vannak.

Beke, Index, 413. sz.

134. (*G₅*. III. 4.) VIRIDANUS, QUAESTIONES X. LIBRORUM ETHICORUM. *Anni* 1424.

Papír, ívrétben, két hasábosan több kéz által vetett folyóírással. Rubrikálatlan. 295 levél.

Végén (294b. l.) Expliciunt questiones librorum ethycorum reverendi magistri Viridani reportate in studio Wienensi anno domini M^o ccc^o lxxxxx vicesimo 4°.

Kötését csupasz deszkatáblák alkotják; a vastag zsinórbordák közeibe a táblákra is átnyúló bórdarabkák vannak ragasztva.

A táblák borítékveleit X. századi írással fődött kéziratlapok alkotják. Az első ezen XV. századi följegyzés:

Iste liber pertinet ad altarem sanctorum Nicolai et Katerine in Lewtscha in hospitali.

Beke, Index, 636. sz.

135. (*L*₅. III. 29.) SANCTA CATHARINA SENENSIS, REVELATIONES. *Anni 1425.*

Ivrétü papirkézirat 255 levélen, két hasábosan, jó félkurzívval írva. Vörös kezdőbetűkkel s címekkel; elől egy zöld kacsaringókkal díszített vörös kezdővel.

255b. l. *Kolofon, (vörössel)*: Explicit liber beate virginis Katherine de Senis¹ sub habitu beati Dominici conditus per ipsam in vulgari et denique reductus in litteram simplici latinitate quasi de verbo ad verbum per quemdam ex suis filiis minimum ut legant libentius literati. Conscriptus et finitus est liber iste per me Johannem de Flandria in vigilia circumcisionis domini sub anno eiusdem 1425., de quo sit laus et gratiarum actio Christo amen.

Sima bórrel bevont deszkakötésben. Gombjai és áthajtós kapcsai hiányoznak.

A 255b. lapon, a kolofon után, attól elütő, de annál nem sokkal fiatalabb írással ezen bejegyzés olvasható:

Obiit venerabilis dominus dominus Johannes Regenpogen plebanus ecclesie sancti Jacobi in Lewbena² anno domini M° cccc° xxxij. Testatus est hunc librum conventui Leubenensis ordinis fratrum predicatorum.

Alatta más írással:

Anno millesimo quadringentesimo nonagesimo secundo quarta-decima die Februarii ego frater Rudbertus Kasrër zu (*így!*) Salisburgo ordinis predicatorum codicem

A többi, a lap alja el lévén rothadva, megsemmisült.

Ugyanezen írással az első tábla belső lapján ezek olvashatók:

Dominica 2^a in adventu domini incepti hunc codicem perlegere ego frater Rudbertus Kasrër ex Salisburgo anno domini m° cccc° nonagesimo primo. Et legi usque ad capitulum 14. anno eiusdem. Et anno 1492. die 14 Februarii ex toto legi et perlegi librum presentem.

Beke, Index, 91. sz.

136. (*F*₅. III. 12.) PASSIONALE. *Anni 1429.*

Ivrétben, papíron, két hasábosan, félkurzívval írva. 422 levél, melyből az utolsó 8 üres.

¹ Sienai Szent-Katalint csak 1461-ben avatták szentté és itt 1425-ben *boldognak* iratik s hogy ezt a scriptor egyenlőnek vette a *szenttel*, mutatja, hogy Szent-Domonkóst is beatusnak nevezi.

² Leoben, Stájerországban.

1a—2b. l. naptártábla az 1430—1481 évre.

3a. l. *Kezdődik a passionale*: Universum tempus presentis vite in quatuor distinguitur.

397a. l. *kolofon*: Et sic est finis huius passionalis et est finitum hec passionale hora vespertilia in villa, que dicitur Pinting prope Býstriciam¹ in die sancti Jacobi apostoli confessoris per Petrum Moravum dictum de Thyczin sub anno domini m^o cccc^o xxix^o. Hilff Got Maria berot.

Utánna registrum és a 399a—422a. lapokon pótlékül Szent-László király, Szent-Imre herceg, Szent-Demeter, Ádám és Éva s Szent-Patriczius legendája következik.

Sárga szarvasbőrrel bevont deszkakötésben, a melyről a kapsok és veretek hiányoznak.

Az első tábla belsején ezen XV. századi följegyzés olvasható:

Presens liber passionalis sanctorum legatus est domui patrum sacerdotum in eodem commorantium per quendam dominum Valentinum Beisz inibi altaristam videlicet in hospitali Sancti Spiritus in Lewtscha. Et notavit ut mutuetur predicare pauperibus volentibus et in illo modo a domo illa alienetur sub omnipotentis dei et beatorum omnium, quorum honore illa ecclesia consecrata est maledictionem perpetuam. Et pro prefato domino Valentino ipsi fratres orent. Amen.

Beke, Index, 641. sz.

137. (*K₅, I. 11.*) DE VITA ET HONESTATE CLERICORUM LIBER TERTIUS. *Sacc. XV.*

Nagy ivrétű papírkézirat, kerek minuszkulákkal igen szépen írva, a XV. század elejéről. Az első oldalon a szöveg fölött tenyérszerű nagyságú miniatúra kép: hármaskörívű kapuzat alatt kis emelvényen áll Krisztus, jobbán három egyházi, balján három világi férfiú, akik kezeiket nyújtják a Krisztus által feléjük tartott két könyv után. Elég csinos kép.

A kódex sötét vörös borjúbőrrel bevont deszkatablákba van kötve.

Az első tábla belsején:

Liber domini Johannis Benedicti de Wratislavia decretorum baccalaurei quod comparavit anno domini m^o cccc lxxj. et tunc erat predicator in Cascha.

Ez alatt más XV-ik századi kézzel:

¹ Nagyon hihető, hogy az erdélyi Besztercze s a hozzá közel felvő Szász-Péntek értendő; ez utóbbit oláhul Pintyik, németül Sächsisch-Pintiknek hívják.

Nunc autem 24^{or} plebanorum regalium in Seepus fraternitatis.

Beke, Index, 156. (?) sz.

Magyar Könyvszemle, 1880. évf. 345. l.

138. (K₅. I. 12.) MISSALE. Saec. XV.

Ivrétben, vastag hártján, nagy gót minuszkulával írva. Arany alapon festett, lombdíszes kezdőbetűi vannak. A kanon előtt lap-nagyságú feszület-kép, ponczolt arany alapra festve; az alakok, főleg az arcok torzak. Német munka a XV. század elejéről.

Az első kezdőbetűben WGT betűk, talán az illuminátor névbetűi.

Egykorú bronzveretes bőrkötésben.

Beke, Index, 284. sz.

139. (G₅. IV. 2.) TRACTATUS DE SUMMA TRINITATE ET DE FIDE CATHOLICA. Saec. XV.

Ivrétű kézirat, hártyaívekbe foglalt papírfüzetekkel, két hasábsan folyóírással írva. 253 levél. A XV. század első harmadából.

253a. l. kolofon: Explicit tractatus de summa trinitate et de fide catholica, etcetera.

Egykorú, fehér disznóbőrrel bevont, áthajtós kapsokkal felszerelt deszkakötésben.

Az első oldal szélén ezen jegyzés:

Liber domini Augustini de Bartpha plebani quondam in Filra legatus fraternitati xxiiii plebanorum civitatum regalium 1470.

Beke, Index, 576. sz.

140. (K₅. I. 8.) NICOLAUS PANORMITANUS ABBAS SICULUS, ARCHIEPISCOPUS, LECTURA SUPER QUARTUM LIBRUM DECRETALIUM. Saec. XV.

Nagy ivrétű kézirat papíron, gondos vonalzásra jó félkurzívval írva. Vörös kezdőbetűkkel. A XV. század elejéről.

Kezdet: In nomine sancte et individue trinitatis incipit lectura quarti decretalium eximij decretorum doctoris domini Nicolai de Sicilia abbatis.

Végén: Adest finis huius libri.

A kézirat előtt 6 levélen, későbbi, a XV. század második feléből való írással *Conclusiones methaphisice*. Írója felvidéki német lehetett, mutatja két, a fejezetek címei mellé szúrt rubrum: *Hilf got main berot* és *Nicolaus sich tzu* (Miklós, lásd hozzá!)

Vékony deszkájú, erős, sötétvörös marokénnel borított kötésben, egyszerű, tömör rézveretekkel. A kötés izléses préselése a Vitéz

János könyveire emlékeztet. Az egész a jobb hazai készítmények közül való.

Az első tábla belsején:

Liber Johannis Benedicti de Wratis(*lavia*) decretorum baccalaurei quod comparavit anno m^o cccc^o lxx. Et tunc erat predicator in Cascha.¹

Beke, Index, 527. sz.

141. (*G*₅, *IV*. 10.) QUADRAGESIMALE. *Saec.* XV.

Negyedrétű hártyakézirat. 159 levélen, két hasábosan félkurzivval írva. Rubrikálva. A XV. század elejéről.

Az első oldalon szép, erős törésű gót könyvirással:

Quadragesimale singulis diebus dominicis habens sermones usque ad quartam feriam | post pascha domini Petri de Opal (*így!*) predicatoris olim in Leucz pie memorie, qui | legavit hoc sicut et omnes suos libros ad domum Capelle | inibi permansuros.

Végén (159b. l.) alúl, nem a másoló kezével: Iste liber est domini Petri de | Opal (*így!*) predicatoris. | Sorte superiorum scriptor libri | potiatur Morte superiorum rap | tor libri moriatur.

Szarvasbőrrel bevont deszkakötésben.

Beke, Index, 451. sz.

142. (*J*₅, *IV*. 10.) RABBI SAMUEL MAROCCANUS, EPIS-TOLA AD RABBI ISAAC SIVE RATIONES BREVES AD REPROBANDOS JUDEORUM ERRORES, TRANSLATA PER ALPHONSUM DE BONIHOMINIS. — ACCEDUNT FRAGMENTA SERMONUM GERMANICE. — GREGORIUS MAGNUS PAPA, PASTORALE. *Saec.* XV.

Negyedrétben papíron, több kéz által, két hasábosan folyóírással írva. A XV. század elejéről. Végül csonka.

Egykorú barna bőrrel bevont s két áthajtós kapocscsal ellátott rongált deszkakötésben.

Beke, Index, 254. és 424. sz.

143. (*G*₅, *III*. 8.) I. JACOBUS DE VORAGINE. SERMONES QUADRAGESIMALES. *Saec.* XV.

Ivrétű papírkézirat, durva folyóírással írva. Rubrikálva. A XV. század elejéről.

Kolofon: Explicit quadragesimale | Jacobini per manus Vogil | frey de Hoczenplocz hora | quindecima etcetera.

II. JOHANNES DE VILLA ABBATIS, (?) QUADRAGESIMALE. *Saec.* XV.

¹ Vesd össze a 138. számmal.

Több kéz által, vastag vonású folyóírásokkal írt ivrétű papirkézirat. Rubrikálva. A XV. század elejéről.

Fehér szarvasbőrkötésben, csinos liliom végű gombokkal és áthajtós kapcsokkal.

Beke, Index, 452. sz.

144. (*K₅*, III. 1.) I. HOROLOGIUM AUREUM DIVINAE SAPIENTIAE. *Saec.* XV.

Ivrétű papirkézirat a XV. század elejéről. 73 levél, két hasábosan folyóírással írva s rubrikálva.

II. SERMONES ALIQUOT HEINRICI DE FLECKCHEL, ULRICI ARCHIEPISCOPI DE SECOVIA, JOHANNIS REUTER, GEORGII STUBLER EPISCOPI BRIXIENSIS ET ALIORUM. — MICHAEL MASSA, TRACTATUS DE PASSIONE JESU CHRISTI. — SANCTUS BERNHARDUS ABBAS CLAREVALLENSIS, CONTEMPLATIO DOMINICAE PASSIONIS IN SEPTEM HORIS CANONICIS, ETC. *Saec.* XV.

Ivrétben, papíron, több kéz által írva s csak elején rubrikálva. 153 levél. A XV. század derekáról.

III. JOHANNES NIDER, TRACTATUS DE LEPRO MORALI ET DE CONTRACTIBUS MERCATORUM. *Saec.* XV.

Ivrétű papirkézirat. A XV. század első feléből, két hasábosan folyóírással írva s rubrikálva. Egy helyen egész csomó levél van belőle kitépve, most 159 levélből áll.

XVIII. századi papírkötésben.

Beke, Index, 589. I. sz.

145. (*G₅*, III. 3.) I. EXPOSITIO ORATIONIS DOMINICAE, NECNON PRAECEPTORUM ET OCTO BEATITUDINUM. *Anni* 1431.

Ivrétben, papíron, két hasábosan, durva folyóírással írva; vörös kezdőbetűkkel.

Végén: Explicit hec materia suprascripta per manus Stephani Blum de Othin scolastici, nunc exulantis in Odorino¹ sub anno domini M^o cccc^o tricesimo primo

II. HENRICUS DE WESTPHALIA, SERMONES. *Anni* 1432.

Ivrétű papirkézirat, két hasábosan, félkurzívval írva.

Kolofon: Et est scriptus per Johannem Tros de Suburbio in Studio Cracoviensi Anno Domini millesimo cccc^o xxx2.

¹ Odorin vagy Edelény már az Árpád-korban fennálló kis város a Szepességen, Iglótól nem messze.

III. SANCTUS GREGORIUS MAGNUS PAPA.
LIBER I. DIALOGORUM. *Saec. XV.*

Ivrétben, papíron, két hasáiban jó félkurzíval írva. Több másoló munkája. A XV. század első feléből.

IV. TRACTATUS DE DISTINCTIONE COGNATIONIS VEL AFFINITATIS. *Saec. XV.*

Papír kézirat, ivrétben, egy hasábosan, folyóírással írva. Vörösfekete kezdőbetűkkel. A XV. század elejéről.

Piros bórrel bevont deszkakötésben, rézgombokkal és kapcsokkal. Az első tábla belső oldalán:

1469 proxima feria quarta emit (*így!*) librum presentem VIII. florenis post festum Sancti Gregorii, eodem die solvi eidem domini Caspar.

Az első oldalon a XV. század végéről való írással:

Iste liber pertinet ad altare sanctorum Nicolai et Katherine in Lewtscha in Hospitali.

Beke, Index, 216. sz.

Magyar Könyvszemle, 1880. évf. 340. l.

146. (*H₅. IV. 7.*) RAIMUNDUS DE PENNAFORTE O. S. B. SUMMULA DIVERSORUM CASUUM. NECNON SUMMA DE POENITENTIA ET MATRIMONIO. *Anni 1432—33.*

Negyedrétű papirkézirat, végig egy kéztől való durva vonású kurzíval írva. Rubrikálva. 143 levél, melyből a 23 első üres.

121b. l. *kolofon*: Explicit commentum utile | sive dictamina super sump | mulam Reymundi de di | versis casibus et notabi libus. In anno domini M^o | cccc^o xxx^o secundo in die | Beati Bryccii episcopi finitum | per Benedictum de Bdynez.

141b. l. Explicit summa pe | nitentiarum cum commento brevi et utili . . . anno domini m^o cccc^o xxxiiij.

Hozzáköteve egy év nélküli, 1470 körül készült nyomtatvány: *Antonius Archiepiscopus Florentinus, Confessionale*. H., é. és ny. n. n. Kezdeté: *Incipiunt Rubrice super tractatum de in | structione seu directione simplicium con | fessorum*. Hain nem ismeri.

Legyel sasos czimerpaizskákkal és liliomokkal préselt barna bőrös csinos deszkakötésben.

Az első oldalon XV. századi írással:

Confraternitatis 24 plebanorum.

Beke, Index, 20. sz.

147. (*G₅. III. 14.*) JACOBUS DE ZOCHIS DE FERRARIA. LECTURA SUPER IV. LIBRUM DECRETALIUM. *Anni 1433.*

Ivrétű papírkézirat; két kéz írása, az egyik, a melyik a testes kötet legnagyobb részét s a kolofont írta, igen csúnya kurzívot vetett, a másíknak írása szép gömbölyű betűs minuszkuła. A két másoló felváltva dolgozott.

Az utolsó oldalon van a kolofon:

Finita est hoc lectura quarti Decretalium per dominum Jacobum Zochezis de Ferrara in scolis Padue extraordinaria tunc ibidem legentem, anno domini M. cccc xxxij die vero xxvij mensis Augusti et scripta kathedrante et in scola legente per me magistrum Johannem Lupi de Aix, scolarem ipsius in scolis eiusdem et ab ipso in voce pronunciante, etcetera.

Igen kopott, de egykor szépen préselt piros bőrrel bevont deszkakötésben. Tömör rézvereteiből már csak kettő van meg. Vaslánczal.

Beke, Index, 593. sz.

148. (*H₅*, III. 6.) JOHANNES MILICINUS MORAVUS. SERMONES DE TEMPORE. *Anni 1433*. — ACCEDUNT MODUS EXHORTATIONIS, PASSIO DOMINI NOSTRI JESU CHRISTI. ET ALII TRACTATUS VARI ARGUMENTI.

Papíron, ivrétben, két hasábosan, csúnya folyóírással írva.

195a. l. kolofon: Expliciunt sermones de tempore per Magistrum Militzinum confecte et compillate. | Finite vero sunt in die Sancti Agnetis | Anno domini M° cccc° xxxij° scripte | vero sunt per Casparum Lamprecht | de Kesmargt capellanum pro sunc | ibidem. Cui etcetera.

Fehér bőrrel bevont s csinosan préselt deszkakötésben. Vas gombokkal és egy pár áthajtós kapocszal.

Az előlevélen XV. századi írással:

Liber Hospitalensis ecclesie. (*T. i. Leutschoviensis.*)

Beke, Index, 297. sz.

149. (*G₅*, III. 9.) I. POSTILLAE INCERTI AUCTORIS. *Anni 1434*.

Ivrétű papírkézirat, két hasábosan, folyóírással írva; egyszerű vörös kezdőbetűkkel. 186 levél.

Kolofon (*186a. l.*) Explicit opus Postile per manus Andree Vm | claher de Juvavia Anno | domini etcetera xxxiiij° laus domino.

II. SANCTUS THOMAS DE AQUINO, TRACTATUS DE CORPORE CHRISTI. *Anni 1435*.

Ivrétben, papíron, 43 levélen (hozzá még öt levélen egy szentbeszéd járúl), két hasábosan félkurzívval írva, vörös kezdőbetűkkel.

Kolofon (43b. l.): Et sic est finis huius tractatus | Sancti Thome de Aquino de | corpore Cristi et Salvatoris nostri | Jesu Cristi anno domini millesimo | cccc° xxxv° sabbatho die ante | Invocavit. | Si nomen scriptoris tu cognos | cere velis Ni tibi primum, cola se | cundum usque supremum.

Egyszerű, sima fehér bőrrrel bevont deszkakötésben, melynek gombjai és kapcsai hiányoznak. Kettős lánczal.

Beke, Index, 496. sz.

150. (*J₅. IV. 9.*) I. EXPOSITIO ORATIONIS DOMINICAE. *Saec. XV.*

Negyedrétben, papíron, 27 levél.

II. DE ORTHODOXA FIDE, DE POENITENTIA, DE PECCATIS ET DE CASIBUS RESERVATIS. ETC. *Saec. XV.*

Negyedrétben, papíron, 187 levél.

Végén: Iste liber est Johannis Brotman.

A név után más egykorú kézzel írva FUTT.

III. DE MANSIONIBUS FILIORUM ISRAHEL.

Anni 1434.

Negyedrétben, papíron, három különböző kéz által írva; 39 levélen.

Kolofon: Finitum in scolis Beate Marie Cracovie anno 1434 per Nicolaum Schreybirdorff.¹

Egykor vörös bőrrrel bevont, rongált deszkakötésben.

Beke, Index, 209. sz.

151. (*G₅. V. 29.*) I. TAGZEIT VON PABST URBANUS IV. GEMACHT. *Saec. XV.*

Papírkézirat negyedrétben a XV. század derekáról. Elején s közepén csonka.

II. AUSSLEGUNG DER HEILIGEN MESSE

Anni 1463.

Papíron negyedrétben, folyóírással írva.

Kolofon: Dy ob geschriben matery hat geschriben Matthias Miertten Engelmasprunner 1463.

III. AUSSLEGUNG DER AVE MARIA. *Saec. XV.*

Negyedrétben, papíron, folyóírással írva.

IV. EPISTELN UND EVANGELIEN. *Anni 1454.*

Negyedrétben, papíron, folyóírással írva.

¹ Schreibersdorf, latinul Villa Scriptoris, magyarul Almás, falu Szepesvármegyében.

Kolofon: Die ob geschriben episteln hat geschriben Pruder Andre Pischolff prediger Orden zu Chrems vierczehen hundert jar und darnach in dem vier und funfzickisten jar.

V. LEGENDEN DER HEILIGEN. *Anni 1445.*

Negyedrétű papírkézirat, az előbbivel egyező írással írva.

Kolofon: Scriptum Chremse per manus fratris Andree Episcopi ordinis fratrum predicatorum et finitum anno 1445 in vigilia sancte pasche.

Egykorú, préselt vörös bőrrrel bevont deszkakötésben.

Beke, Index, 555. sz. (fol. 191.)

152. (*N₆. V. 11.*) GRAMMATICA LATINA. *Anni 1446.*

Negyedrétű hártýakézirat 30 levélen, szép gömbölyű félgót betűkkel írva, vörös és kék kezdőbetűkkel. Igen kopott, írása helyenként a felismerhetetlenségig ledörzsölődött.

20b. l.: 1446. xxvj febr. | Laus Christo Jesu | Zeno Francisco

30b. l. Laus Christo | 1446.

Vöröstre mázolt hártýakötésben.

Beke, Index, sz.

153. (*M₅. IV. 13.*) I. CONSTITUTIONES ET STATUTA ORDINES RELIGIOSOS TANGENTIA JOHANNIS EPISCOPI TUSCULANENSIS (*acta Herbipoli 1287*). NECNON FRIDERICI ARCHIEPISCOPI SALZBURGENSIS (*1274 et 1277*). — ACCEDIT CAROLINA. *Saec. XV.*

Ivrétben, papíron, 25 levél. A XV. század második harmadából.

II. GUILLELMUS DURANTIUS EPISCOPUS MIMATENSIS, RATIONALE DIVINORUM OFFICIORUM, PARS SEXTA, SEPTIMA ET OCTAVA. *Anni 1446.*

Ivrétű papírkézirat, folyóírással írva s rubrikálva.

Kolofon: Expliciunt per me Michaelem Frey de Vlma Anno domini Millesimo quadringentesimo quadagesimo sexto . . .

A kolofon felé és mellé írva, elütő, de egykorú írással:

Primo per Johanem Hayder de Dingnalfing in Herridensi collegio anno domini millesimo, quadringentesimo vicesimo quinto, die Jovis alias Lucie virginis etc. finitum et per Stefanum ad Sanctam Katerinam in Bebmico anno ut supra correctio finita die Jovis xvii. mensis Novembris.

E második kolofont csak úgy tudom értelmezni, hogy felteszem. miszerint ez a Frey Mihály által 1446-ban mintául használt kódexre vonatkozik.

Sötétkék szarvasbőrrrel bevont, primitiven préselt deszkakötésben. Gombjai és kapesai hiányoznak.

Az I. kézirat 2a. lapján a 43. szám alatt ismertetett czímer látható.

Beke, Index, 131. sz.

154. (*H₅. IV. 9.*) I. BARTHOLOMAEUS BRIXIENSIS, BROCARDICA JURIS CANONICI. ACCEDUNT REGULAE JURIS CIVILIS. *Annì 1476.*

Negyedrétben, papíron, két hasábosan folyóírással írva; rubrikálatlan.

1. l. *üres.* 2a. l. Quoniam secundum juris varietatem

22a. l. Explicit Summa Brocardi. 1476.

23a. l. Hic ponuntur regule iuris civilis *Végződik a 37a. lapon.*

II. DISQUISITIO DE ULTIMA VOLUNTATE. EXPOSITIO ARBORIS CONSANGUINITATIS. *Saec. XV.*

Papírkézirat negyedréttben, rendetlen folyóírással írva.

1a. l. *Kezdeté:* Capitulum relatum sub. . . .

27a. l. In expositione arboris consanguinitatis plurimi laboraverunt *Végződik a 38b. lapon.*

III. TRACTATUS DE PROCESSU JUDICIALI, CUM ALIQUOT FORMULIS LITTERARUM. *Saec. XV.*

Negyedrétű papírkézirat, jól olvasható, erőteljes folyóírással írva. A XV. század utolsó harmadából.

1a. l. *kezdeté:* Quamvis p̄a miseratione rex pacificus disposuit *Végződik az 50b. lapon.*

Az 51. l. üres.

IV. ALANUS AB INSULIS ANTICLAUDIANUS. SUMMA DE CONFLICTU VIRTUTUM ET VITIORUM. *Saec. XV.*

Negyedrétben, kilencz papírlévélén, csinos gót könyv írással írva. Rubrikálva, elején egy nagyobb, késsel czifrázott piros kezdőbetűvel. A XV. század utolsó harmadából.

1a. l. Magister quondam Alanus in multis scientiis peritus . . .

9a. l. Explicit Alanus minor Katherine Dehā (*Dehan?*).

Végén pár sornyi lengyel nyelvű jegyzés.

V. HENRICUS DE CRACOVIA, LIBELLUS CONTRA MAGISTRUM JOHANNEM HUS. *Annì 1446.*

Negyedrétben, papíron, dísztelen folyóírással írva.

1a. l. *kezdeté:* Iste est libellus reverendi magistri Henrici de Cracovia contra magistrum Johannem Hus.

22a. l. Explicit Anno domini M^o. cccc^o. quadragesimo VI°.

Végén két üres levél.

VI. SERMONES VARIII. *Saec. XV.*

Negyedrétű, 16 papírvélelőből álló, folyóirással írt kézirat, a XV. század végső harmadából.

VII. JOHANNES CALDERINUS BONONIENSIS, SUMMA DE ECCLESIASTICO INTERDICTO. *Saec. XV.*

Negyedrétben, papíron, folyóirással írva.

VIII. MARTINUS PAPA V. († 1431) APPROBATIO REGULAE HIERONYMIANAЕ MONACHORUM. *Saec. XV.*

Negyedrétben, papíron, folyóirással írva. 30 levélen.

IX. SUMMARIUM DECISIONUM ROTAE ROMANAЕ. *Saec. XV.*

Negyedrétben, 33 papírvélelő.

X. TRACTATUS THEOLOGICI VARIII. *Saec. XV.*

Negyedrétű papirkézirat. Több kéztől származó folyóirással. 42 levél.

XI. STATUTA SBIGNEI OLESNICKI CARDINALIS EPISCOPI CRACOVIAENSIS (1423—1455.) *Saec. XV.*

Negyedrétű papirkézirat, kilencz levélen.

XII. TRACTATUS DE SACRAMENTIS, DE VIRTUTIBUS ET VITIIS, DE SUMMO BONO. ETC. *Saec. XV.*

Negyedrétű papirkézirat, két kéztől való folyóirással írva; 47 levélen.

Valamennyi itt felsorolt kézirat egy sarkán bőrrel borított, csupasz deszka táblájú, áthajtós kapocsal ellátott kötésben van: a tábla előlevelén 1480. évszám jelzi a kéziratok egybefoglalásának idejét.

A kéziratok nagyrészt a krakói egyetemen készült iskolai jegyzetek.

A kódex első (üres) levelének második oldalán ezen XV. századi bejegyzés olvasható:

Liber fraternitatis 24 plebanorum legatus | per dominum Martinum Aranyalth.

Beke, Index, 24. sz.

Magyar Könyvszemle, 1880. évf. 346. l.

155. (*G₅, III, 11.*) TEXTUS SENTENTIARUM ET CONCLUSIONUM. *Anni 1449.*

Ivrétben, papíron, egy hasábosan, csúnya, vastag vonású folyóirással írva. Nagyobb kezdőbetűi piros-zöld-sárgák; rubrikálva. Hazai készítmény.

232b. l. alól: 1449 feria 4^a post Carnisprivium.

Erős, disznóbőrrel bevont deszkekötés, áthajtós, rézvégű kapcsolatokkal és lánczhoroggal.

Előlevélén a XV. század végétől való ezen bejegyzés olvasható:
Liber ecclesie Beati Jacobi in Lewscha.

Az 1b. és a 237a. lapokon Henckel János kezével írva:

Liber Ecclesie Sancti Jacobi in Leutzscha.

Beke, Index, 565. sz.

Magyar Könyvszemle, 1880. évf. 334. l.

156. (*M₅. IV. 15.*) BIBLIA SACRA VETERIS TESTAMENTI.

Saec. XV.

Ivrétű papirkézirat, végig egy kéz által, vastag vonású kurzívval írva. Egyszerű vörös kezdőbetűkkel. A XV. század első feléből. Természetes színű szarvasbőrrel bevont deszkekötésben, rézkeletes czimkével.

A hátsó tábla boríték-lapjául egy passauai közjegyző 1377-iki oklevelének töredéke szolgál.

Beke, Index, 50. sz.

157. (*J₅. IV. 12.*) MANIPULUS FLORUM. *Saec. XV.*

Negyedrétű hártvakézirat, több, a XV. század első feléből való kéz által, két hasábosan, olaszos jellegű minuszkulával írva.

Kezdeté (1a. l.): Incipit liber qui intitulatur Manipulus florum.

Vége (25-fb. l.): Merces scriptoris gaudium perhenni decoris.

XVIII. századi bőrkötésben.

Beke, Index, 347. sz.

158. (*H₅. III. 10.*) LIBER MEDICINALIS. CONTINENS INTER ALIA COLLECTIONEM PRAESCRIPTIONUM MEDICINALIUM. — ACCEDIT GUILLELMI DE NARGNANA PRACTICA.

Saec. XV.

Ivrétű, papírra, legalább tíz különböző kéz által irt kézirat, a XV. század első feléből.

Gyógytörténeti szempontból kiváló becű kézirat, a mely hihetőleg a Szepességen készült.

Szarvasbőrrel bevont kapcsos deszkekötésben.

Az első tábla belsején XV. századi írással:

Paulus Erber.

Az első oldalon ezen félig elmosódott, XV. századi írású név:
Ich Krissten Herholtz (?)

Beke, Index, 331. sz.

159. (*G₅. III. 10.*) GUILLELMUS PARIENSIS CANCEL-LARIUS, APPARATUS THEOLOGICO-JURIDICUS. — ACCEDUNT TRACTATUS VARIJ EIUSDEM. *Saec. XV.*

Ivrétben, papíron, két hasábosan, durva félkurzívvval írva. Rubrikálva. 288 levél. A XV. század első feléből.

Szarvasbőrrel bevont, rézgombokkal és kapesokkal felszerelt kötésben. Rajta kettős lánch-horog vasból.

Első védőlevelét 1420-ból való Ratiborban kelt közjegyzői oklevél képezi.

Első táblája belsején ezen bejegyzés:

Istum librum assignavit et dedit dominus Thomas de Weydnaw | baccalaureus in decretis predicator in Lewcza ecclesie Beati Jacobi post nativitatem Beate Marie Virginis anno domini millesimo quadringentesimo quadragesimo. Orate pro eo unum Ave Maria.

Beke, Index, 634. sz.

Magyar Könyvszemle, 1880. évf. 333. l.

160. (*F₅*, V. 18.) GREGORIUS MAGNUS PAPA, LIBER REGULAE PASTORALIS. — SANCTUS BERNARDUS ABBAS CLARAEVALLENSIS, SPECULUM DE HONESTATE VITAE. SANCTUS THOMAS DE AQUINO, DE OFFICIO SACERDOTIS. — VERSUS DE LUDO SCACORUM. — SANCTUS BERNHARDUS, LIBELLUS MEDITATIONUM. — CHRONICA DE SEX AETATIBUS MUNDI. *Saec.* XV.

Papírkézirat ivrétben, a XV. század első feléből. (Egyik lapján M.^o cccc. xxxv. évszám látható).

Bőrrel bevont deszkakötésben, érczkeretes, hártýára írt cím-kével.

Az első oldalon XV. századi írással meg lehetőszen durva német versek, például:

Wer sein hauss wil haben sauber
Der hüt sy vor pfafen und vor tauben.

Beke, Index, 251. sz.

161. (*G₅*, V. 12.) BENEDICTIONALE. *Saec.* XV.

Negyedrétü hártýakézirat a XV. század első feléből, nagy gót minuszkulával írva, vörös és kék kezdöbetükkal. 80 levél. Közepén több levele hiányzik.

Egykorú, bőrrel bevont deszkakötésben.

Beke, Index, 221. sz.

162. (*L₅*, IV. 12.) BIBLIA SACRA VETERIS TESTAMENTI. *Saec.* XV.

Ivrétben, papíron, két hasábosan, félkurzívvval írva, vörös címekkel és kezdöbetükkal. A XV. század első feléből.

Kolofonja teljesen ki van vakarva.

Fehér disznóbőrrel bevont deszkakötésben, melyről a gombok és kapesok hiányoznak.

A hátsó boríték-levélen egykorú írással egy, az ószövetségi könyvek rendjét felsoroló cseh vers olvasható.

Beke, Index, 186. sz.

163. (*L*₅, III. 26.) PREDIGTEN AUF SONN- UND FEIERTAGE. *Saec.* XV.

Ivrétű papirkézirat, két hasábosan, jó folyóírással írva. Rubrikálva. A XV. század első feléből. Elöl csonka. 311 levele van meg. Vörös borjúbőrrel bevont deszkakötésben; gombjai és kapcsai hiányoznak.

Beke, Index, 587. sz.

164. (*L*₅, III. 22.) RAIMUNDUS DE PENNAFORTE(?), SUMMA DOCTRINAE MORALIS. *Saec.* XV.

Ivrétű kézirat, hártya ivekbe foglalt papírfüzetekkel. Két kéz írása; az első régiesebb, gömbölyűbb kurzívot írt, a másiknak betűi hegyes törésűek. A XV. század első feléből. Rubrikálva.

Vörös bőrrel bevont deszkakötésben.

Beke, Index, 474. sz.

165. (*K*₅, III. 5.) I. SPECULUM BEATAE MARIAE VIRGINIS. — GLOSSA SUPER SYMBOLUM APOSTOLICVM. *Saec.* XV.

Papír kézirat ivrétben; 87 levél, két hasábos folyóírás. Rubrikálva. A XV. század közepéről.

Első oldalán a 43. számnál ábrában is közölt czímer.

II. TRACTATUS VARII. — EPISTOLA FACULTATIS THEOLOGICAE STUDII VIENNENSIS DE VIGINTIQUATUOR SERMONIBUS. — SENECA DE QUATUOR VIRTUTIBUS CARDINALIBUS. — HUGO DE SANCTO CARO, TRACTATUS DE DIVINIS PRAEDICATORIBUS. — *Anni 1470.*

Ivrétben, 38 papír levélen, két hasábosan, apró sietős kurzívval írva. Rubrikálva. A levelek hibásan vannak kötve.

Végén: Et sic est finis, laus, honor et gloria trinis. 1470.

III. SERMONES DE TEMPORE. *Saec.* XV.

Papíron, 116 levél, két hasábosan, tetszetős félkurzívval írva. Rubrikálva. A XV. század derekáról.

Első 13 levele az előző rész 12-ik levele után van kötve. Első oldalán a 43. számnál ismertetett czímer.

IV. SANCTUS JOHANNES CHRYSOSTOMUS, HOMELIAE IN EVANGELIUM SANCTI MATHAEI. *Saec.* XV.

Ivrétben, papíron, csinos, majdnem egészen kerek minuszkulával van írva. Piros-kék kezdőbetűkkel. A XV. század első feléből. 167 levél, az utolsó üres.

Végén (166b. l.) Explicit Chrisostomus super Matheum per Nicolaum Cedlycensem de Slezia scriptum.

XVIII. századi papirkötésben.

Beke, Index, 589. V. sz.

166. (*L₅. III. 30.*) PRISCIANUS GRAMMATICUS CAESARENSIS, LIBER DE OCTO PARTIBUS ORATIONIS. *Saec. XV.*

Ivrétben, hártya ívekbe tett papírfüzetekkel; olaszos folyóírással, egy hasábosan írva. Vörös és kék apró kezdőbetűkkel. Az első kezdőbetű helye üres. A XV. század derekáról.

Az 1a. lapon kezdődik ezen versesekével:

Ne legat antiquas qui vult proferre loquelas
Qui me non sequitur vult sine lege loqui.

Végén: Laus tibi sit Criste, quoniam liber explicit iste.

Csinos préselésű barna bőrszakkötésben. Kapcsai hiányoznak. Beke, Index, 305. sz.

167. (*L₅. IV. 13.*) I. DIVISIO ARTICULORUM FIDEL. *Saec. XV.*

Ivrétben, papíron, két hasábosan, vastag vonású folyóírással írva. Durván festett nagy kezdőbetűkkel. A XV. század derekáról.

II. DE FIDE, SPE, ET OBEDIENTIA. — BIBLIA BEATAE MARIAE VIRGINIS. — LIBER SCINTILLARUM. *Saec. XV.*

Ivrétű papírra írt, több másolótól való folyóírással készírt, egyszerű vörös kezdőkkel.

III. TESTAMENTUM XII. PATRIARCHARUM. *Saec. XV.*

Ivrétben, papíron, két hasábosan, formátlan folyóírással írva; rubrikálva. A XV. század első feléből.

IV. EXPOSITIO DECALOGI, ORATIONIS DOMINICAE. SALUTATIONIS ANGELICAE, SYMBOLI APOSTOLICI ETC. *Saec. XV.*

Ivrétben, papíron, több másolótól való, két hasábos folyóírással. Rubrikálva. A XV. század derekáról.

Szürke szarvasbőrrel bevont deszkakötésben. A táblák belsejébe német oklevél van beragasztva s egy német erkölcsstani vers van beírva. Ez utóbbit közli Veszely Károly a Gyulafehérvári Füzetekben (I. k. 125. l.)

Az 1a. lap alsó szélén, XV. századi írással:

Iste liber est conventus Leubenensis ordinis predicatorum.

Beke, Index, 172. sz.

168. (*N₅. I. 14.*) SERMONES DE SANCTIS. *Saec. XV.*

Ivrétben, hártján, két hasábosan, tinta-vonalzásra, szép, szabályos gót minuszkulával írva. Egyszerű vörös és kék kezdőbetűkkel. Elöl-hátul csonka; utolsó levele a XXVII. számot viseli.

15**th**. l. Hec scripsit scripta: scrip- | tor Nicolaus de Buda |
 Merces eterna: sibi detur in | arce superna.
 In festo beati Petri martyris.

Hec scripsit scripta: scrip-
 tor nicolaus de Buda.
Merces eterna: sibi detur in
 arce superna.
 In festo bti Petri mris. Ic. i.

Csinosan préselt, szép rézveretekkel ékes, barna bőrös rongált deszka-kötésben.

Beke, Index, 119. sz.

Kalauz, 51. sz.

Magyar Könyvszemle, 1879. évf. 148. l.

169. (*M₅. III. 15.*) BREVIARIUM. *Saec. XV.*

Ivrétű hártjakézirat két hasábosan, szép nagy, élesen tört gót minuszkulákkal írva. Nagyobb kezdőbetűi mind ki vannak vagdalva, a kisebbek kékek és vörösek. Vörös vonalakra írt gregorianus hangjegyekkel. A XV. század első feléből. Elöl-hátul csonka.

Nem magyar, a litániából hiányoznak a magyar szentek.

Durva, disznóbőrös deszka-kötésben. Gombjai és kapcsai hiányoznak.

Beke, Index, 68. sz.

170. (*M₅. IV. 8.*) I. SERMONES DOMINICALES. *Saec. XV.*

Ivrétű papírkézirat, két hasábosan, folyóírással írva. Vörös és zöld kezdőbetűkkel. A XV. század első feléből.

II. GESTA ROMANORUM. — SERMONES FESTIVALES. — NOTA CHRONOLOGICO-HISTORICA, GERMANICE SCRIPTA, DE DUCIBUS AUSTRIAE AB ANNO 1273 USQUE AD AN. 1424. *Saec. XV.*

Ivrétben, papíron. Két hasábosan, folyóírással írva. A XV. század első feléből. A *Gesta Romanorum* egy nagyobb zölddel czifrázott vörös s több kisebb, vörös és zöld kezdőbetűvel van ellátva.

Piros bőrrrel bevont deszkekötésben, hártýára irt rézkeretes czímkével; gombjai és csatjai hiányoznak.

Beke, Index, 524. sz.

171. (*N₅. III. 1.*) SANCTUS THOMAS DE AQUINO, DE VERITATE CATHOLICAE FIDEI CONTRA ERRORES INFIDELIUM, SIVE SUMMA DE FIDE CATHOLICA. *Saec. XV.*

Ivrétben, foldozott, rossz olasz hártýán két hasábosan, tintavonalakra átmeneti minuszkulával írva. Egyszerű vörös és kék kezdőbetűkkel. A XV. század első feléből.

XVIII. századi Batthyány-féle bőrkötésben.

Beke, Index, 571. sz.

172. (*N₅. III. 6. I.*) CAESARIUS HEISTERBACENSIS ORD. CISTERC. BONUM UNIVERSALE SEU LIBER DE APIBUS. ACCEDIT EIUSDEM DIALOGUS MIRACULORUM. *Saec. XV.*

Ivrétben, papíron, vastag vonású folyóírással kéthasábosan írva. Rubrikálva; egyszerű vörös kezdőkkel. A XV. század közepéről. Első levele hiányzik. Kolofonja:

Explicit hoc opus etcetera | Cesarý etcetera.

II. QUADRAGESIMALE SERMONUM. *Anni 1453.*

Ivrétben, papíron, kéthasábosan, tetszetős folyóírással írva s rubrikálva.

Kolofon: Et sic est finis huius quadragesimale | collecti per Jacobum Burger de Sommer | felt quondam predicatorem ecclesie Sancte Mariemagdalene in Obrater anno domini | millesimo cccel tercio in die Sancti Severini | confessoris et pontificis Coloniensis.

III. PHILIPPUS DE MONTECALERIO SIVE DE JANUA, PASSIO JESU CHISTI POSTILLATA. ACCEDUNT SERMONES VARI. *Saec. XV.*

Ivrétben, papíron, két hasábosan, folyóírással írva. Végén csonka.

Deszkatáblás, világos disznóbőrrrel bevont kötésben. Kapcsai és gombjai hiányoznak.

Az első táblán, belül XV. századi írással:

Liber proprius Johannis Stök prepositi Scepusiensis.

A hátsótáblán:

Ex libris Georgii Kutkoviczii parochi et canonici ecclesie seu capituli Scepusiensis Anno 1604.

Beke, Index, 72. sz.

173. (*N₅, III. 5.*) I. UBALDINUS ABBAS CAMPILILIENSIS, CONCORDANTIAE CHARITATIS. *Saec. XV.*

Ivrétben, papíron, részben egy-, részben kéthasábosan folyóírással írva. Rubrikálva. A XV. század derekáról.

II. GUIDO DE MONTE ROCHERII, MANIPULUS CURATORUM. ACCEDIT: SANCTI AURELII AUGUSTINI EPISC. HIPPON. SOLILOQUIUM DE ARCHA ANIMAE. *Saec. XV.*

Ivrétben, papíron, folyóírással, kéthasábosan írva. Egyszerű vörös kezdőbetűkkel. A XV. század közepéről.

Első oldalára a 43. számnál ábrában is bemutatott czímer van festve.

III. EXPOSITIO CANONIS MISSAE. *Anni 1455.*

Ivrétben, papíron, kéthasábosan, apró, nehezen olvasható kurzívval írva; vörös, kék és zöld kezdőbetűkkel.

Kolofon: Explicit expositio canonis collecta a reverendo magistro Vincencio in Cella Marie | Anno domini M^o. lv^o proxima feria | 2^a ante natalem domini etcetera.

IV. NICOLAUS DE DÜNCKELSPIEL, TRACTATUS DE TRIBUS PARTIBUS POENITENTIAE ET DE CONFESIONE. *Saec. XV.*

Ivrétű papírkézirat, két hasábosan durva félkurzívval írva, egyszerű vörös kezdőbetűkkel.

Beke, Index, 344. sz.

174. THOMAS EBENDORFFER DE HASELBACH, SERMONES SUPER EVANGELIA. *Anni 1456.*

Ivrétben, hártya ívekbe tett papírfüzetekkel; nem szépen, de jól olvasható folyóírással írva. Rubrikálva. 144 számozott és 216 számozatlan levél.

Végén a másoló aláírása:

Anno etcetera 1456.

Georgius Haller.

Csinosan préselt deszkás bőrkötésben. Kapcsai hiányoznak. Előlapján egykorú írással:

Sermones super evangelia. T. de Haselpach plebani in Bertoldsdorff Anno domini 1460 paulatim correcti (ehhez más kézzel hozzáírva:) pro eadem ecclesia.

Vesd össze a következő számmal.

175. (*K₅, III. 17.*) THOMAS EBENDORFFER DE HASELBACH, SERMONES DOMINICALES. *Saec. XV.*

Ivrétben, hártya ívekbe foglalt papírfüzetekkel, egy hasábosan

folyóírással írva. Rubrikálva. Szépen s rendesen kiállított kézirat a XV. század derekáról. 226 levél; a husz utolsó üres.

Kötése, melyhez előlapokul egy XII. századi misekönyv leveleit használták fel, szépen préselt barna borjúbőrrel borított deszkatáblákból áll.

A kódex első oldalán ezen feljegyzés olvasható:

Registrum sermonum ad populum Magistri Thome de Haselpach | partis estivalis, plebanum in Bertoldsdorff et liber ecclesie Beatissime virginis | ibidem, per eundem eidem donatus 1460 (közbe szúrva: necnon 62) sit anathema qui alienavit.

E szerint tehát e kódex, ép úgy mint az előbbi, szerzőnek, az 1464-ben elhunyt hírneves egyházi szónoknak Ebendorffer Tamásnak saját példánya volt.

Beke, Index 257. sz.

Magyar Könyvszemle, 1880. évf. 341. l. (?)

176. (*K*₅. VI. 22.) BREVIARIUM AD USUM CUIUSDAM ECCLESIAE HUNGARICAE. *Saec.* XV.

Nyolczadrétben, 438 hártylevélen, két hasábosan, több kéz által, gót könyvirással írt kézirat. Rubrikálva. A 17a. lapon, a breviarium kezdetén arany alapra festett piros-kék kezdőbetű.

Elején 9 levélen benedictiók vannak. A 10a—15b. lapokat a naptár foglalja el; benne a magyar szentek a maguk helyén találhatóak. A 17a. lapon kezdődnek a zsolozsmák.

Csinosan préselt, rézgombos és kapesos, barna bőrral bevont deszka-kötésben. A kötés a XV. század végéről való s már második a kódexen, a mit a lapok erős megvágása mutat.

A naptárban február másodikához ezen, a kézirat eredetét is megvilágító jegyzés olvasható:

Anno domini 1457 in vigilia omnium sanctorum ego Servacius applicavi librum cum cathena; et legatus est liber per testamentum a domino Georgio Selavo pye memorie ecclesie barbarista et obiit in annis eius liij, requiescat in pace.

Beke, Index, 64. sz.

177. (*H*₅. IV. 6.) BREVIARIUM AD USUM CUIUSDAM ECCLESIAE HUNGARICAE. *Saec.* XV.

Negyedrétben, vegyesen hártýára és papírra írva, oly módon, hogy a kötetnek első harmada (110 lev.) csupa hártýalevelekből, második két harmada pedig pergamen ívekbe foglalt papírfüzetekből áll. A XV. század közepéről való, durva, nagy betűs, végig egy kéztől eredő kurzívval írva; vörös és fekete kisebb s néhány durván festett nagyobb kezdőbetűvel. 424 levél.

1a. l. üres.

1b. l. (L)iber generacionis Jhesu Christi.

2a—6a. l. naptár; egy folytatában, két hasábosan írva.

6b—7a. l. litániák.

7b. l. üres.

8a. l. *Nagyheti officiumok, kezdetük*: Sunt de hic stantibus, qui non gustabunt mortem *Utánnuk III. Kalixtus pápa bullája a nagypéntek megünnepléséről; vége a 16a. lapon*: Datum Rome apud (így) sanctum Petrum, anno Domini 1457.

17a. l. üres.

18a. l. *Kezdődik a breviárium*: Beatus vir, qui non abiit . . .

424b. l. *Végződik a kézirat ezen szavakkal*: Deo gracias.

Durva deszkakötésben, a melyet kettős bőr boríték fed, alul fehér juh-bőr, e fölött pedig, ma már részben leszakadozott, festetlen szarvasbőr. Erős bronz kapcsokkal s a hátsó táblán lánczoroggal.

A breviárium naptára különösen érdekes. Daczára, hogy a könyv kétségtelenül a löcsei Szent-Jakab-egyház használatára készült, még sincsen benne Szent-István és Szent-Gellért neve. Ellenben megvannak Szent-László, Szent-Erzsébet és Szent-Margit, szokott helyükön.

A naptárban a következő egykorú bejegyzések vannak.

Február 27. Ipso die sabbato in anno domini 75 solvit debitum carnis reverendus magister Petrus Sichicz et sepultus est in civitate dominica invocavit me dominus. (*Ezt kivéve, a bejegyzések ugyanazon kéztől erednek*).

Április 26. Anno domini 1465. Item ipso die quinta infra octavam pasche obiit honorabilis dominus Stephanus altarista altaris sancte et individue trinitatis. Et sepultus est in transitu penes altare vetus cuius anima cum fidelibus requiescat cum deo in evum.

Május 2. Item ipso die Sigismundi in anno domini LXVI incarnationis obiit reverendissimus dominus noster prelatus in Pesthen (?) Johannes Stheb cuius anima requiescat in Christo.

Július 8. Item anno domini 1466. tertia feria Kyliani vel in octava virginis Marie visitationis obiit reverendus magister Casparus Förchtel plebanus istius ecclesie sancti Jacobi Apostoli, cuius anima cum fidelibus requiescat in Christo.

Július 29. Item anno domini 1457 ipso die sabbato ad dominicum (így, dominicam helyett) sequentem obiit honestus vir dominus Johannes Puddcýner, ipse pius permisit mihi Servacio altariste altaris Sancte Virginis Barbare in testamento et sunt due partes sive septimana Sancti Jacobi apostoli (így!). Et

peto pure propter deum ut quicumque oraverint ex eis sint memores pro salute anime sue in uno Ave Maria.

Augusztus 6. Anno domini 1465 ipso die transfigurationis obiit meus dilectus patronus Marchus Meldener (qui) levit me de fonte baptismatis et sepultus est in capella Sancti Michaelis Archangeli.

Augusztus 15. Anno domini 1457 ipso die assumptionis Marie obiit honestus dominus Augustinus et sepultus est ipso die.

Augusztus 23. Anno domini 1463 tertia feria in ista vigilia solvit debitum carnis mea dilecta compatrix Ursula Brigcien et sepulta est in ecclesia [*Sancti Jacobi ad*] altare Sancte Katharine sub crucifixo cuius anima cum omnibus fidelibus requiescat in pace cum deo.

Szept. 19. Item sexta feria in die Januarii obiit honestus vir Johannes Chessus Caschovie et ibidem sepultus est anima cum fidelibus requiescat in pace. Anno domini 1466. Fuit michi bonus fautor.

Deczember 4. Item in anno domini 1462 sabbato die in die Sancte Virginis Barbare infra prima hora post prandium solvit debitum carnis mea per dilectissima genitrix Dorothea Bautlerin et sepulta est in 2^a dominica post predictum diem, cuius anima cum omnibus fidelibus requiescat cum deo in cuius legendo dicet unum Ave Maria eius donum multiplicetur in celis (*így*).

Valószínű, hogy az egész kódex Szervacziusz kezéből ered. Vesd össze az előző számmal!

Beke, Index, 62. sz.

178. (*J₅. IV. 2. és 3.*) SERMONES DE TEMPORE ET DE SANCTIS. *Saec. XV.*

Negyédrétű, elől, hátul s közben is több helyen csonka, egerek által összerágott papírkézirat, végig egy kéztől való durva félkurziv-val írva. A XV. század derekáról.

Kezdeté: Mandatum VII^m domini dei facias

Helyenként a lapszéleken a beszédek elmondására vonatkozó jegyzetek találhatóak. Egy Szent-Szaniszlórol szóló beszédnél:

... breviter hec ex stilo confuso conscripsi . . . 1457 predicavi.

A 16b. lapon pedig vörössel:

Per me Bartholomeum in Lewtscha predicatus anno etcetera.

Kötéséből csak a síma juhbőrrel bevont hátsó tábla van meg.

A kéziratot kétfelé szakítva, két külön szám alatt őrzik a könyvtárban.

Beke, Index, 504. és 505. sz. (*Saec. XIV.*)

179. (*H₅. IV. 3.*) SERMONES DE SANCTIS. *Saec. XV.*

Negyedrétű papírkézirat a XV. század derekáról. Több kéz írása, mind végig kurziv, egyszerű vörös kezdőbetűkkel.

Vörösbarna borjúbőrrel bevont deszkakötésben. Csinos préselése után itélve a kötés lőcsei készítmény.

Előlapján XV. századi kézzel: Iste liber pertinet ad altare S. Nicolai et Katherine in Lewtscha (ehéz más kéz hozzáírta:) in hospitali.

Egy a tábla belsejébe ragasztott, valamely papírkéziratból való lapon Lengyelországot illető feljegyzések vannak. Egy más, a kötetbe beragasztott czédulácskán pedig a lőcsei kórházra vonatkozó 1460—65 közt írt latin jegyzetek olvashatók. 1460-ban — írja a feljegyző — egy a konyhában ülő hospesnek a ruhája a tűzhelytől meggyuladván, tűz támadt a hospitaléban. Vannak feljegyzések különféle adományokról, stb.

Beke, Index, 509. sz.

Magyar Könyvszemle, 1880. évf. 340. l.

180. (*H₅. III. 8.*) THESAURUS DE SANCTIS. *Saec. XV.*

Ivrétű papírkézirat a XV. század derekáról. Három kéz írása, mind három kurzivot használt. Két hasábosan írva, vörös és kék kezdőbetűkkel.

Barnabőrös deszkakötésben. Csinos préselése szepesi készítménynek mutatja.

Előlevelén: Iste liber est Casparis Polirer.

Beke, Index, 568. sz.

181. (*F₅. III. 1.*) BIBLIA SACRA, CONTINENS LIBROS SAPIENTIALES, PROPHETICOS ET NOVUM TESTAMENTUM. *Saec. XV.*

Ivrétben, 231 papírlevélen, gondos vonalzásra, egyenletes, jó félkurzívval van írva. Számos tarkán festett nagyobb s igen sok apró kék és vörös kezdőbetűvel. A XV. század derekáról.

Deszkatábláit szürke szarvasbőr borítja. Figyelmet érdemelnek csinos veretei. (Lásd a mellékelt ábrát.)

Tábláján belül ezen érdekes feljegyzés olvasható:

Anno domini Mccclxxvj^{to} feria quinta ante dominicam oculi combusta et voragine ignis consumpta est domus illa in Cascha e qua census videlicet xx-ti floreni auri capellano et predicatori decem annuatim juxta continenciam litterarum foundationis legitimo cum effectu persolvebantur. Eadem anno feria secunda post festum Sancti Mauricii, quod tunc erat die dominica per patronos videlicet iudicem Alexium Rviser et iuratos Thomam Briger, Nicolaum Tannenberger, Petrum Cromer, Bartholomeum Scholz,

Nicolaum Göbel, Thamasch, Casparum Rochinfinger, Mallcher Forchtel, Hencko et Leonardum Cromer consules huius civitatis, predictae domus Nicolao Tirbach protunc possessori et inhabitatori pro eiusdem domus reedificatione ac restauracione a die pretacta combustionis computando, decem annis censuum medietatem, videlicet quindecim florenos auri relaxaverunt.

Beke, Index, 52. sz.

Magyar Könyvszemle, 1880. 336. l.

182. (*F*₅. III. 9.) SERMONES DE TEMPORE ID EST QUADRAGESIMALE. *Saec.* XV.

Ivrétü papírkézirat a XV. század derekáról, két hasábosan, egyenletes félkurzívval írva, egyszerű kék és vörös kezdőbetűkkel. 438 levél, az utolsó tizenkettőn német imák és Vita Sanctae Barbarae. Végén:

Sorg nicht vil zo wirstu nicht alt.

Csinosan préselt, barna borjubőrös deszkekötésben, a mely valószínűleg szepesi készítmény. Csatjai hiányoznak.

Beke, Index, 487. sz.

183. (*F*₅. IV. 15.) EXPOSITIO PSALMORUM. ALANUS DE RUPE ORD. PRAED. PSALTERIUM BEATAE MARIAE VIRGINIS. — HISTORIA PONCIANI ET SEPTEM SAPIENTUM. — GESTA ROMANORUM. — *Saec.* XV.

Ivrétü papírkézirat, két hasábosan durva félkurzívval írva; esetlen vörös kezdőbetűkkel, elején az egész lapot körülvevő kerettel s egy vörös-zöld-fekete nagy kezdőbetűvel. A XV. század derekáról. 291 levél.

A *Psalterium B. Marie kolofonja* (részben kitorúlva):

Explicit hoc totum infunde
Et dabitur tibi merda et comede.
Qui hoc scribecat ipse
hoc ego dico et dicam verum . .
nomen illius per

A *Historia Ponciani zárószavai*: Explicit historia VII sapientum cum moralisacionibus.

A *Gesta Romanorum végén*: Expliciunt gesta Romanorum imperatorum moralizata a quondam fratre minorum etcetera.

Fehér bőrrel bevont deszkekötésben, rézgombokkal és áthajtós kapcsolatokkal.

Beke, Index, 220. sz.

Egyetemes Philologiai Közlöny, 1900. évf. 368—381. l.

184. (*H*₅. *III*. 12.) TRACTATUS DE SUMMA TRINITATE ET DE FIDE CATHOLICA. *Saec.* XV.

Ivrétben, papíron, kéthasábosan, gyakorlott kézre valló félkurzival írva. Sok apró vörös és kék s néhány nagyobb festett, lombdíszes kezdőbetűvel.

256b. l. *kolofon*: Explicit tractatus de summa | trinitate et fide catholica | finis adest operis, ultra mer | cedem laboris accipi summulam | intendo solvere illam per me | as manus scribendo quottidianus | Michahel Vogelfrey.

Végén négy üres levél.

Deszkekötésben, mely világos sárga, geometrikus préselésű disznóbőrrel van bevonva és nagy gombokkal s kettős lánczczal van ellátva. Beke, Index, 577. sz.

185. (*G*₅. *IV*. 11.) GEBETBUCH. *Saec.* XV.

Negyedrétben, válogatott vastag hártján, gondos vonalozásra, erősen tört gót minuszkulákkal írva; vörös és kék egyszerű kezdőbetűkkel. Német kézirat a XV. század derekáról. ccxxxvi egykorúan számozott és 6 sztanl levél. A számozás a levelek *b*. oldalán van.

Kötése barna borjúbőrrel bevont deszkatáblából áll. Egyik lapja hiányzik.

Beke, Index, 59. sz.

186. (*G*₅. *IV*. 14.) THOMAS EBENDORFFER DE HASELBACH, SERMONES DE TEMPORE. *Saec.* XV.

Negyedrétű papirkézirat folyóirással írva s rubrikálva. Hat számozatlan és 231 számozott levél. A XV. század derekáról.

Vastag deszkatáblákba kötve, a melyet durva disznóbőr borít. Sarokleffentyűkkel.

Előlapján a következő, négy különböző XV. századi kéztől való jegyzések:

Nicolai Bogner de Lewtscha.

Alatta, valamivel későbbi írással:

Liber domini Petri Crewschin de Lewtczovia.

Alább, mintegy ennek folytatásául:

Et ex post ab eodem d(ominum) p(etrum) redditus est domino | plebano de Villa Latina¹ pro 3 florenos auri.

Ez alatt:

Iste liber est datus et legatus per Valentinum fratrem Rubner | ad ecclesiam Sancte Elizabet extra muros Leuschau cum consensu | patris sui et matris. Anno 1479.

Beke, Index, 494. sz.

Magyar Könyvszemle, 1844. évf. 341. l. (Hibásan.)

¹ Olaszi.

187. (*H*₅. III. 3.) SERMONES ET LEGENDAE DE SANCTIS. *Saec.* XV.

Ivrétben, papíron, a XV. század derekáról. A LXXIX. lap után öt levélen kevéssel újabb kéz Szent-Bálint legendájával s az 1457-ben kelt bulla de festo transfigurationis domini másolatával toldotta meg a kodexet. A kézirat — tartalmáról itélve — lengyel eredetű. A magyar szentek közül csak Szent-Adalbert legendája van meg benne.

Egykorú félbőrös deszkakötésben, egy kapocscsal.

Első oldalán egykori tulajdonosának neve olvasható:

Georgii Molneri sum.

Beke, Index, 506. sz.

188. (*H*₅. III. 7.) TRACTATUS VARIII THEOLOGICI. *Saec.* XV.

Ivrétű papírkézirat 200 egykorúan számozott s utánna következő 49 számozatlan levélen. Elején két levél hiányzik, végén is csonka. Két hasábosan folyóírással van írva. Rubrikálatlan. A XV. század derekáról.

Deszkatáblás fehér disznóbörkötésben, kapesokkal és durva lánczczal.

Beke, Index, 591. sz.

189. (*H*₅. IV. 1.) SERMONES DOMINICALES. *Saec.* XV.

Negyedrétben, papíron, durva félkurzivval van írva. Rubrikálva. A XV. század derekáról.

Szarvasbőrrel bevont deszkakötésben két áthajtós kapocscsal.

Beke, Index, 508. sz.

190. (*H*₅. IV. 5.) I. LEXICON NOMINUM LATINORUM CUM INTERPRETATIONE LATINA. *Saec.* XV.

Papírkézirat negyedréttben, kéthasábosan írva s rubrikálva. A XV. század derekáról.

II. VOCABULARIUM LATINO-GERMANICUM.

Saec. XV.

Papíron, negyedréttben, kéthasábosan írva.

Fehér bőrrel bevont deszkakötésben. Gombjai s kapcsai hiányoznak.

Beke, Index, 155. sz.

191. (*K*₅. III. 12.) I. REPERTORIUM BIBLICUM (NICOLAI DE LYRA?) CUM INTERPRETATIONE GERMANICA. *Saec.* XV.

Ivrétben, papíron, kéthasábosan írva. Az ábéczé minden kezdőbetűjénél féltényérnyi nagyságú initialék.

Kolofon: Libro completo saltat | scriptor pede leto.

II. NICOLAUS DE LYRA, SERMONES DE TEM-
PORE ET DE SANCTIS. *Saec. XV.*

Ivrétben, papíron, vastag vonású esetlen félkurzívval írva s rubrikálva.

Kolofon: Explicit commune sanctorum | Fratris Nicolai de Lira ordi[n]is minorum etcetera, etcetera, etcetera (*így.*)

Barna bőrrel bevont s csinosan préselt deszkakötésben, kapcsokkal. A táblák mintái közt két nagyságban is előfordúl a stíriai párducz.

A kötet előlapján ezen bejegyzés van:

Iste liber cessit conventui nostri Leubnensis ex ordinatione seu testamento venerabilis domini Wolfgangi ex Purckstal sacerdotis prebendarii nostri defuncti anno domini M^o cccc^o 89. feria secunda post letare. Cuius anima devotissime fratres domino recomendent.

A végső lapon:

Iste liber est conventus Leubnensis ordinis fratrum predicatorum in Stiria.

Beke, Index, 167. sz.

192. (*K₅, III. 6.*) HENRICUS DE OYTHA, LIBER DE CONTRACTIBUS. — EPISTOLAE HENRICI DE HASSIA. — SERMONES INNOCENTII PAPAE. — PETRI LOMBARDI EPISCOPI PARIENSIS CONCLUSIONES PRIMI LIBRI SENTENTIARUM. — TRACTATUS THEOLOGICUS HENRICI DE HASSIA. *Sac. XV.*

Ivrétű elől-hátul csonka papirkézirat a XV. század derekáról. Két kéz írása, mindkettő folyóírást használt, két hasábcson. Részben rubrikálva. Az 5. számozott levéllel kezdődik. Az első munkának kolofonja a meglevő 21b. lapon található:

Explicit tractatus de contractibus | venerabilis magistri et doctoris | sacre theologie magistri Heinrici | de Oyta editus Wienne etcetera.

XVIII. századi papirkötésben.

Beke, Index, 589. III.

193. (*K₅, II. 8.*) MISSALE IUXTA RITUM ECCLESIAE COLONIENSIS. *Saec. XV.*

Ivrétű hártýakézirat a XV. század derekáról, két hasábosan éles törésű gót minuszkulákkal írva. A kánon a többinél jóval nagyobb típusal van írva. Igen sok egyszerű piros és kék s néhány nagyobb piros, kék s lila kacsaringókkal czipázott kezdőbetűvel. A kánon előtt lapnagyságú kevés anatómiával festett feszületkép van. A szo-

kástól eltérően a festés aquarell modorú. Arany csak a kép keretén s a discskörökben van használva.

XVIII. századi bőrkötésben.

Beke, Index, 383. sz.

194. (*I*₅. *IV*. 6.) SPECULUM HUMANAЕ SALVATIONIS. — DICTA ERASMI. *Saec.* XV.

Negyedrétben, 84 papírvélén, durván írva. A XV. század derekáról.

82a. l. kolofon: Expliciunt dicta Erasmi des wromen mande en got wir behutte de Teplicta.

Bőrhátú hártýaboritékban.

A 83b. lapon fordítva ezen feljegyzés:

Item in anno millesimo quadringentesimo nonagesimo secundo ego Johannes de Hymesd alias canonicus etcetera nunc rector capelle Sante Georgii martiris ad latus ecclesie Sancti Jacobi maioris in civitate Levcz fundate. Res et bona, que pertinent ad capellam et ad altare videlicet que in domo inveni videlicet sine inventario manuterdia antependia antiqua et nova veterata.

Item manuterdia xvij.

Item antependia et mensalia nova et veterata xxiiij.

Beke, Index, 529. sz.

195. (*L*₅. *IV*. 14.) EPISTOLAE APOSTOLORUM SANCTI PAULI, PETRI, JOHANNIS ET JACOBI. ACCEDUNT ACTA APOSTOLORUM. *Saec.* XV.

Ivrétű papírkézirat a XV. század derekáról. Durva folyóírás, egy hasábosan. Elejéhez egy 12 levélnyi, Pál apostolnak a zsidókhöz írt levelét tartalmazó a XIV. század második feléből való kézirat van kötve. Ez utóbbi sietős folyóírással ritka sorokban van írva; a sorok közt apróbb betűs glossa van.

Deszkatáblás, sima borjúbőrrel bevont deszkekötésben áthajtós kapsokkal. A hátsó tábla belsejébe egy 1411-ből való cseh okirat van beragasztva.

Beke, Index, 185. sz.

196. (*N*₅. *III*. 14.) I. GILBERTUS TORNACENSIS, SERMONES DE VARIIS HOMINUM STATIBUS. *Saec.* XV.

Ivrétben, papíron, két hasábosan, folyóírással írva s rubrikálva. A XV. század derekáról.

Kolofon: Expliciunt sermones magistri | Gilberti de Tornaco or | dinis fratrum minorum ad omnes status hominum etcetera. deo (gratias).

II. JOHANNES GERUNDENSIS, SERMONES FESTI-
VALES. *Saec. XV.*

Ivrétben, papíron, két hasábosan, legalább öt másoló által írva. Egyszerű vörös kezdőbetűkkel.

Disznóbőrrel bevont, rézkapcsos deszkakötésben.

Az 1b. oldal alján XV. századi írással.

Frater Jacobus Pelov.

A 2a. l. alsó szélén:

Iste liber est conventus Leubnensis ordinis fratrum predicatorum, emptus pro 70 denariis a Nicolao Prätl quondam prefecto in Sancto Petro anno domini 1513.

Beke, Index, 244. sz.

197. (*N₅. III. 9.*) BREVIARIUM. *Saec. XV.*

Ivrétű papirkézirat, két hasábosan, durva folyóírással írva. Hazai készítmény a XV. század közepéről. Elején s közben is sok levele ki van tépve. Elöl van benne egy csinos, lombdíszes, tarkán festett aranynyal ékes kezdőbetű, a többi apró, vörös avagy kék.

A kéziratához tartozó naptárból hiányzik január-április, helyette egy más kódexből származó kalendárium augusztus-decembert tartalmazó darabja van a kötetbe illesztve. Mindkét naptárban megvannak a magyar szentek.

Rongált deszkakötésben, melyet apró bélyegekkkel préselt barna bőr borít. Gombjai és kapcsai hiányoznak.

A naptár első oldalán XVIII. századi írással.

Ex libris regiae liberae civitatis Bartpha sub nr. 80.

Beke, Index, 378. sz.

198. (*F₅. IV. 1.*) HENRICUS DE HASSIA, VOCABULARIUM
BIBLICUM. — ACCEDIT EIUSDEM TRACTATUS DE SORTI-
LEGIIS. *Saec. XV.*

Ivrétben, papíron, a mely a kódex elején néhány hártya levéllel van keverve, esetlen folyóírással írva s rubrikálva. A XV. század derekáról.

Szarvasbőrrel bevont deszkakötésben, két áthajtós kapocscsal.

Az első tábla belsején a XV. század végéről való bejegyzés:

Liber proprius capelle sancti Georgii in Levzs.

Beke, Index, 219. és 599. sz.

199. (*N₅. II. 16.*) PETRUS LOMBARDUS EPISCOPUS
PARISIENSIS, SENTENTIARUM LIBRI IV. *Saec. XV.*

Ivrétű kézirat, hártya ívekbe foglalt papírfüzetekkel, kéthasá-

bosan, folyóírással írva. Rubrikálva, színes kezdőbetűkkel. Végén csonka. A XV. század derekáról.

Rézveretes, vörös-barna borjúbőrrel bevont deszkakötésben. A kötés, préselése után itélve, szépesi készítmény.

Beke, Index, 585. sz.

200. (*M*₅. V. 17.) BREVIARIUM. *Saec.* XV.

Hártyakézirat tizenhatodréttben a XV. század derekáról. Egyhasábosan, csinos gót minuszkulákkal írva, egyszerű vörös kezdőbetűkkel. Elül, hátul s több helyütt közben is csonka.

XVIII. századi bőrkötésben.

Beke, Index, 71. sz.

201. (*K*₅. III. 11.) SERMONES DE TEMPORE. *Saec.* XV.

Ivrétű papírkézirat 283 levélen, kéthasábosan, folyóírással írva; vörös kezdőbetűkkel.

Barna bőrrrel bevont deszkakötését bevéselt és bevart lombdíz ékíti.

Beke, Index, 511. sz.

202. (*K*₅. III. 15.) SERMONES VARII. *Saec.* XV.

Ivrétű, végén csonka papírkézirat, végig egy kéztől való, durva folyóírással. Rubrikálatlan; kezdőbetűinek helye üres. A XV. század derekáról.

Barna borjúbőrrel bevont durva deszkakötésben. Kapcsai és gombjai hiányoznak.

Előlapján nagy gót betűkkel a XV. század végéről való bejegyzés:

Liber Laurentii Tunkchl de Padn sacerdos Pataviensis diocesis.

Az első lap felső szélén a XVI. század elejéről való írással:

Pro loco S. Radegundis.

Beke, Index, 512.

203. (*N*₅. III. 2.) MISSALE AD USUM CUIUSDAM ECCLESIAE HUNGARICAE. *Saec.* XV.

Nagy ivrétű hártakézirat a XV. század derekáról. Kéthasábosan, tintavonalzásra szépen s egyenletesen, nagy, éles törésű gót betűkkel írva. Kezdőbetűinek jó része egyszerű, vörös és kék, néhány nagyobb initialisa színes tollrajzú kacsaringókkal ékes. 9a. lapján, a canon előtt, egy lapnak a negyedét elfoglaló igen primitíven készült színezett tollrajz van, a mely a keresztire feszített Üdvözítőt ábrázolja.

A 3a—5b. lapokon levő naptárban a magyar szentek szokott helyükön találhatóak.

Kötése igen rongált, vastag deszkatábláin az egykori piros bőr-bevonatnak csak foszlányai vannak; veretei hiányoznak.

Beke, Index, 380. sz.

204. (*N*₅. III. 7.) SANCTUS THOMAS DE AQUINO, SUMMAE THEOLOGICAE SECUNDAE PARTIS SECUNDA PARS. Saec. XV.

Ivrétű papírkézirat, két hasábosan, tetszetős kurzivval írva. Vörös és kék kezdőbetűkkel. A XV. század derekáról.

Természetes színű szarvasbőrrel bevont, rézkapcsos deszka-kötésben.

A táblák belső borítéklapjait két pápai bulla töredékei képezik, az egyiket IX. (?) Bonifác pápa adta ki venerabilibus fratribus Nitriensis et Luthomuslensis episcopis; a másiknak kibocsátója ismeretlen, írása azonban az előbbivel egyező, intézve van pedig a bécsi skótok rendházához.

Beke, Index, 569. sz.

205. (*K*₅. III. 14.) COMPENDIUM DER GÖTTLICHEN LEHRE. Saec. XV.

Ivrétű papírkézirat a XV. század derekáról, folyóírással, két-hasábosan írva. Vörös címekekkel és kezdőbetűkkel.

Apró bélyegekkel préselt barnabőrös deszka-kötésben.

Végző levelén a Trenbach-család czimere, gót betűs, a XV. század végétől való *Trenbach* felirással.

Beke, Index, 588. sz.

206. (*K*₅. V. 14.) MARCUS TULLIUS CICERO, DIALOGUS DE AMICITIA. Saec. XV.

Negyedrétben, szép vastag olasz papírra folyóírással írva. Rubrikálva.

Kolofon: Explicit liber Marci Tullii Ciceronis de Amicitia ad Quintum Mucium (*így*).

XVIII. századi papírborítékban.

Beke, Index, 94. sz.

207. (*L*₅. IV. 1.) COLLECTIO PRIVILEGIORUM ORDINIS FRATRUM THEUTONICORUM HIEROSOLYMITANORUM. Saec. XV.

Ivrétben, erős hártján, 43 levélen, kéthasábosan, gót minszkulákkal igen szépen írva, egyszerű vörös és kék kezdőbetűkkel. A XV. század derekáról.

1a. l. *Kezdeté*: Incipiunt Privilegia (*így!*) | ordinis fratrum Theutoni | corum Iherosolimitanorum.

Tartalmazza a német lovagrend gyökeres kiváltságleveleit *Honorius pápa* 1216-ban kelt bullájától kezdve *Johannes de Lignano* egy *Forma absolutiónisáig*. Valamennyi egy átiratba van befoglalva, melyet 1424-ben *Theodoricus Coci de Gressen clericus Trevirensis diocesis notarius publicus* adott ki Horneck várában, Evirhardus de Sarenstein nagymester kértére.

XVIII. századi egyszerű bőrkötésben.

Beke, Index, 436. sz.

208. (*L₅. IV. 17.*) MISSALE. *Saec. XV.*

Ivrétben, 371 hártylevélen, kéthasábosan, több kéztől származó gót könyvirással írva. Vörös és kék, kacsaringókkal cifrázott kezdőbetűkkel. A canon előtt nincs kép s úgy látszik, nem is volt. Naptárából a magyar szentek hiányoznak.

Barna disznóbőrrel bevont, csinosan préselt deszkakötésben.

Beke, Index, 382. sz.

209. (*M₅. IV. 5.*) BREVIARIUM. *Saec. XV.*

Ivrétben, papíron, két hasábosan, félkurzívval írva. Legalább öt kéz írta. Kék és vörös, részben cifrázott kezdőbetűkkel. A XV. század derekáról.

Naptárában a magyar szentek nevei a maguk helyén vörössel írva találhatóak.

Kötése hiányzik.

Beke, Index, 69. sz.

210. (*F₅. III. 7.*) MEFFRET, SERMONES ALIAS HORTULUS REGINAE. — JOHANNES MARIENWERDER, EXPOSITIO SIMBOLI APOSTOLICI. *Annì 1460.*

Ivrétben, papíron, két hasábosan, csúnya, apró betűs folyóírással írva. Nem nagy művészettel festett színes kezdőbetűkkel. 322 levél, az utolsó üres.

Az első rész kolofonja:

Et sic est finis huius passionis feria secunda proxima prius Francisci anno domini millesimo quadringesimo sexagesimo per Petrum presbiterum.

Ezt egy mutatótábla követi, melynek végén:

Finitum hoc registrum sabbato post Dionisii anno M^o cccc^o lx^{mo}.

A második rész végén:

Anno domini 1460.

Piros borjúbőrrel bevont deszkakötésben, rézgombokkal és lánczhoroggal.

Az előlevélen:

Liber Beati Jacobi in Lewtscha 1517.

A hátsó tábla belsejébe egy fatáblanyomatú kép van bera-gasztva. Nagysága mintegy 265×193 milliméter. Szép fekete nyomás, csak a betűk színe szürkés. Leírása alúl felment a mellékelt eredeti nagyságú hasonmás. A kép egykorúan színezve van, a testrészek hússzínnel, Szent-Péter köntöse sárgával, felsóruhája szürkével, palástja biborral; a Szent-András inge zölddel, köpenye rózsaszínnel, ennek bélése sárgával. A kitűnő fametszet a XV. század hatvanas-hetvenes éveiből való.

Beke, Index, 485.

M. Könyvszemle, 1880. évf. 334. l. (?)

211. (*F*₅. *IV*. 3.) SANCTUS THOMAS DE AQUINO, SER-MONES SUPER II. ET IV. LIBRO SENTENTIARUM. *Anni 1460.*

Ivrétben, papíron, a XV. század második feléből. Több kéz által írva; 420 levél.

Barna bőrrel bevont és szepesiesen préselt deszkakötésben, láncczal.

420b. l. végén: Anno cccc° 60 timat n: k: b:

Első levélen XV. századi kézzel:

Iste liber est Georgii Lewteschyt de (egy szó kivakarva).

A második levélen:

Liber proprius magistri Georgii Lewdeschith olim per magi-strum Cristianum predicatorem Cracoviensem sibi legatus. (Utánna Henkel János kezével:) Legatus mihi Joanni Henckel per pie memorie eiusdem dominum Georgium Leudischid amiculum meum anno domini 14096 (így!).

A kötet végén:

Joannis Henckel.

Beke, Index, 454. sz.

M. Könyvszemle, 1880. évf. 347. l.

212. (*N*₅. *II*. 17.) I. DECIUS JUNIUS JUVENALIS, SATYRAE. *Anni 1461.*

Ivrétben, papíron, egyhasábosan, igen csunya, sietős kurzívval

ritka sorokba írva. A sorok közt s a lapszéleken apróbetűs glossza. Rubrikálva. 47 levél.

46b. l. vörös írású kolofon: Sit laus Christo Ihesu. Scriptus in alma universitate studii Cracoviensis commutatione estivali, anno domini M^o cccc^o lxx^o per Cristofforum Petschmessing sentenciarum Lombardi et arcium Baccalaureum de Lewtschau etcetera. (Más írással): Henricus Samariensis.

Sit laus xpo ihu
Scriptus in alma universitate studii
Cracoviensis commutatione estivali Anno
domini m^o cccc^o lxx^o p^o Cristofforu[m]
Petschmessing[s] floccratud[us] Baal[m] de
Lewtschau etc. Henricus Samariensis

II. AENEAE SILVII ALIQUOT EPISTOLAE. Saec. XV.

Ivrét papíron, a XV. század derekáról, kéthasábosan, folyóírással írva. Csak 12 levélnyi töredéke egy nagyobb kéziratnak.

Egykorú durva vászonborítékban.

Beke, Index, 553. sz.

Könyvkiállítási kalauz, 31. sz.

213. (K₅. VI. 17.) BREVIARIUM. Anni 1461.

Nyolczadrétű kézirat papíron, a mely elején és végén hártýával van keverve; kéthasábosan, gondos tinta-vonalzásra szép, egyenletes gót könyvírással írva. Nagyobb kezdőbetűi színesek, csinosan vannak díszítve, a kisebbek egyszerűek, vörösek, 573 levél.

1a—6b. l. naptár, benne a magyar szentek szokott helyükön. Szent-Benedek vörössel írva.

7. l. kalendáriumi táblák.

8a—13b. l. vegyes imák, mutató-tábla stb.

14a. l. kezdődik a breviarium: Beatus vir qui non abiit...

332b. vörössel írt kolofon: Hic est finis istius | breuiarii
de tempore | unacum psalterio. | Et iam sequitur conse | quenter
de sanctis et pri | mo de sancto Andrea. | Per manus Ni | colai
scriptoris de | Transilvania de o | pido Thorda ubi sali | fodium

nominatur. | Anno domini Millesimo qua | dringentesimo sexage |
simo primo. | Lauda scrip | torem donec videbis melio | rem.

tis pacem. Tu aut
Hic est finis istius
Breuiarii de tempore
vnicuique psaltesis
Et iam sequitur
quæter de sanctis i pri
mo de scō andrea.
¶ Per manus. In
tolu scriptoris de
transilvania de o
pido thordi ubi sal
odii nominat.
Anno dñi mill^o et
dringentesimo. Sexage
simo primo. Lauda scrip
torem donec videbis melio
res.

135a. Incipitur de Sanctis.

573a. l. A munka kolofon nélkül végződik.

Kötése a XV. század végéről való s valószínűleg már a második; csak hátsó táblája van meg. Barna bőrrel van bevonva és apró bélyegekkel van préselve.

A kötés borítólappjaiúl a szepesi káptalannak egy 1469-iki oklevele van felhasználva.

A naptárban a következő bejegyzések vannak:

Május 23. Hic obiit Georgius vicarius 1496.

Aprilis 5. Hic est obitus regis Mathiae 1490.

Aprilis 20. Hic est obitus magistri Simonis canonici de Aranyos 1488.

Aprilis 22. 1488. Hic est inceptum fundamentum capelle domini Pallanti (*kiházva*: ad latus Scepusiensis) ad latus Sancti Martini.

Junius 5. Hic est obitus domini Gasparis prepositi Scepusiensis 1493.

Julius 19. 1490. Hic est obitus Simonis prepositi.

September 2. Hic est obitus Emerici Pallanti 1487°.

September 19. 1490. Hic est coronatus rex Ladislaus Bohemie in regem Hungarie.

Beke, Index, 63. sz. (?)

Könyvkiállítási kalauz, 32. sz.

M. Könyvszemle, 1880. évf. 249. l.

214. (*G*₅. V. 11.) PUBLIUS TERENCE AFER, COMEDIAE. *Anni 1462.*

Negyedrétben, papíron, ritka sorokban durva folyóírással írva, a sorok közt apró betűs glossza.

309b. l. kolofon : Publii Terentii Affri poete | comici Phormio explicit fe | liciter Erffordie per me Johannem | Alhuser de Flochberg tunc | temporis studentis ibidem anno | 1462 3 feria post epiphanie festum | in collegio maiori circa Sanctum Michaellem.

Egykorú deszkás vörös bőrkötésben. Veretei hiányoznak.

Beke, Index, 567. sz.

215. (*K*₅. III. 13.) I. JACOBUS VON TERAMO (ODER VON ANCHARANO), DAS BUCH GENANT BELIAL, VON DER PROZESS DES LUCIFERS GEGEN JESUS. *Anni 1463.*

Ivrétben, papíron, erős vonású durva folyóírással írva. Vörös és zöld kezdőbetűkkel.

Kolofon : Anno domini M° cccc° lxiij° Jare | an sand Georgen tag martir.

A kötet illusztrálásra volt szánva, de a képek helyei üresek, csak a négy első készült el. Ezek durva, de mesterkézre valló, tussal gyengén árnyékolt tollrajzok. Különösen szép az első, a mely a szerzőt ábrázolja, a mint Mária előtt térdel.

II. EUSEBIUS CREMONENSIS, LEBEN DES HEILIGEN HIERONYMUS. INS DEUTSCHE ÜBERTRAGEN VON JOHANNES REISCHPERG BISCHOFF VON OLMÜTZ.¹ *Saec. XV.*

Ivrétben, papíron, félkurzívval írva. Kezdetén egy nagy vörös kezdőbetűben a Trenbachok tollal rajzolt címere. Végén nagy vörös betűkkel:

Das puech ist Artolfen von Trenbach zu Sand Merttn.

Utánna más írással az olmücsi püspökök lajstroma. A legtöbbnek neve után oda van jegyezve, hol temettetett el.

Erős, barna bőrrrel bevont deszkakötésben, apró bélyegekkel préselve.

Az első tábla belsejében:

¹ Erzsébet morva őrgrófnének van ajánlva.

Das Puech hat her Pernhart . . . geschenckt Attolffum
Trenbach . . . anno domini M^o. iij^o lx viij^o.

A hátsó tábla belsejébe tollal oda van rajzolva a Trenbach-
czímer: négyelt paizs első és negyedik mezeje osztva, a felső osztás
ferdén koczkázott, a második s harmadik mezőben jobbra néző, szájá-
ban botot tartó sárkányfő. Sisakdísz bohócsüvegű emberfő.

Beke, Index, 473. sz.

216. (*E₅. VI. 17.*) SPECCHIO DELLA CROCE. *Anni 1463.*

Tizenhatodréiben, finom olasz papíron, gondos vonalzásra, csinos
gömbölyű betűs félgót írással írva. Rubrikálva van. 142 levél, az
utolsó három üres.

1b. l. kezdete: Il nome del nostro signore miser Jhesu
Christo comen | ça el libro che si chame spechio della croce.

139a. l. kolofon: Conpyuto e libro chiamato spechio de
croce mille et quatrocento xxxxxxij a di xvij. del mese de marcio.

Csinos egykorú kötésben.

Beke, Index, 357. sz.

217. (*M₅. I. 1.*) PRACTICA JURIS CIVILIS. *Anni 1463.*

Nagy ivréiben, papíron, kéthasábosan, szép s egyenletes folyó-
írással írva. Vörös és kék kezdőbetűkkel. Elején több levele hiányzik,
az egész szúrágta.

Kolofon: Et sic est finis anno 1463 etcetera.

Első oldalán a 43. számnál lerajzolt czímer.

XVIII. századi papírkötésben.

Beke, Index, 427. sz.

218. (*M₅. V. 23.*) GEBETBUCH. *Anni 1465.*

Kis tizenhatodréiben, hártján, erős törésű gót betűkkel írva;
egyszerű vörös és kék kezdőbetűkkel.

Asszonyok számára készült imakönyv, *Nonnenbrevir*, az imád-
kozás módját illető érdekes utasításokkal. Elején német nyelvű nap-
tár, utánna naptártáblák, *Aderlasstafel*, stb.; ezek végén a 20b. lapon:

Ter tria sunt septem — septem sex — sex quoque tres sunt.
Sit numerus recta tibi facit milia quinque.

Anno domini 1465.

Tät wir als wir soltn

So tät got was wir woltn.

XVIII. századi bőrkötésben.

Beke, Index, 278. sz.

219. (*M₅. III. 16.*) SANCTUS THOMAS DE AQUINO.
SUPER QUARTO SENTENTIARUM. *Anni 1466.*

Ivrétben, hártya ívekbe foglalt papírfüzetekkel; kéthasábosan, csinos folyóírással írva s rubrikálva.

Kolofon váltakozva vörös és kék nagy betűkkel: Explicit qua | rtus sent | enciarum Sancti Thome | de Aquino ordinis | fratrum pred | icatorum. Per fratrem | Michaelem | Vandalum or | dinis eiusdem.

Ezt követi egy mutatótábla, melynek végén egy második kolofon áll:

Et tantum de Registro. | Explicit dictum et scrip | tum Sancti Thome | de Aquino ordinis fra- | trum predicatorum | super quartum sen | tenciarum per | me fratrem Micha | elem Slauum | ordinis eiusdem | licet indignum | Anno domini millesimo | quadringensesimo | sexagesimo sexto.

Barna bőrös, préselt deszkakötésben. Kapcsai és gombjai hiányoznak.

Beke, Index, 572. sz.

220. (*L*₅. III. 15.) BIBLIA SACRA VETERIS TESTAMENTI. *Anni 1466.*

Ivrétben, igen szép hófehér papíron, végig azonos kéztől való folyóírással, egy hasábosan van írva. Egyszerű vörös kezdőbetűkkel.

Végén: In die Johannis et Pauli anno etcetera 1466 in Serentein.

Világospiros bőrrel bevont deszkakötésben. Veretei és kapcsai hiányoznak.

Beke, Index, 49. sz.

221. (*K*₅. III. 16.) TRACTATUS DE STATU ECCLESIAE. *Anni 1467.*

Ivrétű papírkézirat, kéthasábosan folyóírással írva.

Kolofon: Finitum et completum est hoc opus | anno domini M^o cccc^o lx vij in die Sancti | Vincencij ordinis fratrum predica- torum per Haynri | cum Stelinx de Blesia pro tunc in Leu | ben degentem de quo reddatur laus domini | et sue genitricis Marie.

Barnabőrös, préselt deszkakötésben, kapcsokkal.

Beke, Index, 151. sz.

222. (*G*₅. V. 23.) VARIA THEOLOGICA. *Saec. XV.*

Negyedrétű, több kéz által írt papír-kézirat. Elején egy betoldott levélen az egész kodex XV. századi írású tartalomjegyzéke:

Contenta.

Regula Sororum de penitencia.

Mare Magnum, cum copiis privilegiorum ordinis.

Legenda Sancti Vincencii confessoris.

Legenda Sancte Katherine de Senis.

Sermo de passione et parasceve.

Sermo synodalis.

Augustinus de vita Christiana.

Harenga capitularis.

Tabula, sive vocabula biblie.

A kódex részei így következnek egymás után:

I. REGULA FRATRUM ET SORORUM ORDINIS PRAEDICATORUM.

Jó folyóírással írva; a XV. század derekáról. Rubrikálva.

Kezdetre 2a. l.: Innocencius episcopus servus servorum dei ad perpetuam rei memoriam . . . Végén: Datum Rome apud Sanctum Petrum VI. kl. Julii, pontificatus nostri anno primo.

7a. l. Incipit privilegium domini Clementis pape, nuncupatum mare magnum . . . Megszakad a 9a. l. közepén. 9b—11b üres.

II. COLLECTIO PRIVILEGIORUM ORDINIS PRAEDICATORUM SANCTI DOMINICI.

A XV. század derekáról való, igen csinos kurzív írású kézirat. Rubrikálva.

Kezdetre 12a. l. Mare magnum domini Bonifacii octavi. Noverint universi, quod nos frater Henricus misericordie divina Jadrensis episcopus . . . stb., átírja VIII. Bonifác pápának a Domonkos-rend részére adott nagy privilegiumát.

18a. l. Mare magnum domini Martini pape quinti. Csaszlavi János budai közjegyző átíratában.

24b. l. Transumptum bulle domini Allexandri (így!) pape 4^{ti} contra impediens predicatorum et audienciam confessionum et mendicacionum. Atírta 1388. ápr. 14-én Budán Nicolaus Conradi de Antiquo Foro közjegyző. Az átírat hitelességét megerősíti Dominicus de Puteo de Allexandria . . . scriba sacre maiestatis Ungarie.

28b. l. Transumptum bulle domini Gregorii undecimi contra infestatores fratres et ordinem pro 4ta porcione. Ugyanolyan átíratban, mint az előző oklevél.

31b. l. Copia exempcionis bulle fratrum predicatorum a iurisdictione cuiuslibet ordinarii, quod soli sedi apostolice et immediate sunt subjecti. Márton pápa bullája. Datum Florencie idus Julii, pontificatus nostri anno tercio.

32a. l. Copia auree bulle ordinis fratrum predicatorum sequitur. IV. Károly császártól, 1345 augusztus 22-én.

34a. l. Következik cím nélkül XI. Gergely pápa azon

bullája, a melyben átírja s megerősíti IV. Kelemennek 1268 február 12-én a domonkos-rendiek öröklési jogáról adott bulláját.

34b. l. Mandatum sub sententia excommunicationis super vas electionis. Johannes de Poliacó párisi tanár eretnek tanításait illeti.

37b. l. Következik cím nélkül IX. Bonifác pápa bullája a domonkos-rendiek öröklési jogáról egy brünni közjegyző 1442-iki átíratában.

39a. l. Cím nélkül. V. Sándor pápa bullája, a mellyel a Domonkos-rendet a püspökök jurisdictionja alól kiveszi s mindenemű adó alól felmenti.

40b. l. Copia declaracionum quarundarum de juribus Johannis Alexandrini patriarchae. Kelt: in Býlhemó in monasterio ordinis Sancti Benedicti 1372 2^a die Aprilis.

44b. l. Declaraciones bone de audiencia confessionum et aliis Johannis Alexandrini patriarche. Atírta 1400-ban Wittich János közjegyző Budán.

49b. l. Quod possumus predicare populo ecclesias nostras frequentare, confessiones audire et quod nullus prelatorum eciam episcopi vel archiepiscopi valeant propter hoc populum excommunicare. Confirmacio reverendissimi in Christo patris Thome Strigoniensis literarum domini Nicolai legati Ostiensis et Weltrensis.

51a. l. Allexander papa revocat ordinationes Innocencii, quas edidit contra religiosos. Quod de mane possumus libere predicare.

52b. l. Infringentes temerarie loca nostra excommunicatur.

54a. l. Excommunicantur infringentes ausu temerario loca nostra.

54b. l. Littera de annuali foro libertatis sequitur. Zsigmond királytól 1396-ból. Végén a rubrikátor kezével: F. M. D. 1 . 4 . 69 . Et tantum ad presentem.

56a. l. Cím nélkül. Miklós ostiai és velletrei püspök, pápai követ a domonkos-rendiek lelkeszkedési jogait szabályozza. Datum Posonii, III. nonis Junii, pontificatus domini Bonifacii pape VIII. anno VIII.

57a—59b. l. üres.

60a. l. Incipit legenda beati Vincencii confessoris fratrum ordinis predicatorum. Beatus Vincencius ex Valencia . . . Végződik a 63a. lapon. A következőn kezdődik a Szent-Vincze által elkövetett csodák felsorolása, a 67a. lapon pedig Preambulum petitionis sew oracionis pro canonisatione. Végződik a 70a. lapon.

70b—71b. üres.

III. LEGENDA SANCTÆ CATHERINAE DE SENIS.

Anni 1468.

Papíron, folyótrással írva; rubrikálva.

Kezdeté 72a. l. Incipit prologus in legendam pro predicatoribus summatim abbreviatam sororis de Senis, Beate Katherine ordinis de penitencia Beati Dominici ordinis predicatorum.

Zárószavai a 117b. lapon: Explicit legenda Sancte Katherine de Senis, abbreviata per reverendum fratrem Thomam de Senis ordinis predicatorum pro predicatoribus. Quam scripsit frater Laurentius de Stropka ordinis eiusdem professor ad instanciam fratris Leonardi Regensperger, pro tunc superioris conventus Budensis. Anno M^o. cccc^o 68°. (*Regensperger neve félig ki van vakarva.*) A kolofon után még három és fél oldalnyi pótlás következik.

Explicit legenda sancte katherine de Senis
abbreviata per Reverendū frēm Thomam
de Senis ordinis p̄dicatōris pro p̄dicatoribus
Quā scripsit frater Laurentius de Stropka
ordinis eiusdem professor ad instanciam
fratris Leonardi Regensperger pro tunc superioris
conventus Budensis Anno dñi m^o cccc^o 68°

119b. l. üres.

IV. PASSIO JESU CHRISTI. SERMONES.

Több kéz írása; a XV. század második feléből. Rubrikálva.

Kezdeté 120a. l. Passio Adonaii domini nostri Jesu 1462 bissextilis. Egressus Jesus trans torrentem Cedron cum discipulis suis

136b. lapon, az első rész végén, reszketős, öreg emberre mutató írással ezen sorok állanak:

Hec passio predicata est per me f(ratrem) Leonardum Regensperger pro tunc predicatorem domus Cassoviensis, anno 1469. Ora pro me frater ave Maria.

A lapszéleken több helyen német glosszák találhatók.

137a. l. Prohemium in passionem domini. *Végződik a 137b. lapon. Német glosszákkal.*

138. l. üres.

139a. l. In die sancto (*kitörülve: penthecostes*) parasceves postilla magistralis super passione domini nostri Jesu Christi.

151a. l. Collacio Sinodalis.

155a—158b. l. üres.

V. SANCTUS AURELIUS AUGUSTINUS, DE VITA CHRISTIANA.¹

Nyomatvány a XV. századból; év, nyomtatási hely és nyomdász jelzése nélkül.

Ezen kis 18 levélből álló füzetke Hain Repertoriumából hiányzik; ellenben le van írva Copingernél: Supplementum to Hain's Repertorium Bibliographicum, Part II. 87 l. 768. szám alatt. Copinger szerint Mainzban, Schöffernél nyomtatott; ez azonban kétségtelenül nem áll, miután Schöffner ez időtájt, 1465 körül, amikor Copinger e könyvecske nyomtatását teszi, már saját bélyege alatt kiadta volt a munkát. Az esetben, ha ezen kiadás is az ő sajtója alól került volna ki, bizonytal nem mulasztotta volna el nevét és signetumát rátenni.

A példány alig van megvágva.

VI. ARENGA CAPITULÁRIS. Saec. XV.

Folyóirással írva s rubrikálva.

Kezdeté 177a. l. Arenga capitularis. In mansuetudine suscipite in situm verbum, quod possit salvare animas vestras . . . A lapszélteken vörössel vannak a szónoki részek megjelölve. Végződik a 182a. lapon.

182b—193b. l. üres.

VII. VOCABULARIUM BIBLICUM DUPLEX.

A XV. század végső harmadából.

Kezdeté 194a. l. Ade formatione Genesis. 2.

Végződik a 213a. lapon: Zacheus conversus fuit. Luce 19. 213b—216b. l. üres.

Barna borjúbőrrel bevont, gót modorú csinos préselésű deszkakötésben. Rézkapcsának csak fele van meg.

A 2a. l. felső szélén ezen érdekes bejegyzés:

Conventus Cassoviensis B. V. MARIAE fratrum Ordinis Praedicatorum, recuperatus à civitate Cassoviensi Anno 1699. 2. X-bris.

Beke, Index, 463. sz.

M. Könyvszemle 1880. évf. 250. lap.

Kalauz, 36. sz.

223. (N°. III. 13.) I. HUMBERTUS ORDINIS FRATRUM PRAEDICATORUM PRIOR GENERALIS, EXPOSITIO REGULAE SANCTI AUGUSTINI. *Anni 1469.*

Ivrétben, hártya ívekbe foglalt papír terniókkal. Kéthasábosan,

¹ Apokrif!

vastag vonású folyóírással írva; egyszerű vörös kezdőbetűkkel. 231 levél.

Elején csonka.

Kolofon: Finito libro sit laus et gloria Cristo etc. hylft got. Explicit per manos (igy!) cuiusdam Martini Craus de Caschowia. Finitum et completum anno domini millesimo cccc° lxxix etc.

Finito libro sit laus et gl^a
 Cristo etc. hylft got
 Explicit p manos aug^{ta}
 Martini Craus de Cas
 scowia Finitu et gpletu
 Anno dⁿⁱ millesimo
 cccc° lxxix etc

II. SANCTUS BERNHARDUS ABBAS CLARAEVAL-
 LENSIS. CONTEMPLATIONES SUPER SEPTEM HORAS PAS-
 SIONIS DOMINI NOSTRI JESU CHRISTI. Saec. XV.

Ivrétben, 8 papírvélen. A XV. század második feléből.

Kolofonja vörössel: Explicit liber contemplacionum Beati Bernhardi super septem horis passionis domini nostri Jhesu Christi P. F. M. P. V. E. Fie.

Szepesiesen préselt vörösbőrös deszkakötésben; gombjai és kapesai hiányoznak.

Első táblája belsején:

Liber hic MS. mihi Coronae in Bibliotheca Scholae Augustanae confessionis dono datus est die 2a Octobris, 1782. Ignatius Comes de Batthyany Episcopus Transylvan.

Beke, Index, 40. sz.

Kalauz, 37. sz.

224. (L⁵. IV. S.) MELIBOEUS, ODER TROST DES BETRÜB-
 TEN MENSCHEN. ACCEDIT HISTORIA MARCOLPHI GERMANICE.
 Anni 1469.

Ivrétű papirkézirat, vastag vonású, de egyenletes folyóírással írva. Rubrikálva.

Kezdeté 1a. l. Hye hebt sich an ain puch mit namen |

Melibeus vnd ist gar Ratsam vnd | ist gemacht vnd zesamgelegt
 wor | den von dem mundt der heyligen Junkchfrawn Sand Agate
 vnd marterin. *Végződik az 54a. lapon.*

54b. l. Hie hebt sich an dy | historia Marcolfi

70b. l. Anno domini M° cccc° lx viiij An vnser frawen
 Abent als | Si gestorben ist etcetera.

II. MEDITATIONES, GERMANICE. *Saec. XV.*

Ivrétben, papíron, folyóírással írva. A XV. század közepéről.

Kolofon a 128a. lapon kacskaringós szalagra írva:

Hab Got lieb von allen dingn

Oswald Enperger von Eferdingn.

Mértani díszítésű feketebőrös deszkakötésben.

A 2a. lapon az alsó szélen egykorú, szépen festett czímer látható. Zölddel keretelt kék táblán jobb karéjos ezüst paizsban jobbra ágaskodó vörös szarvas; a paizson ezüst sisak, rajta a paizsalak előtörőleg; a fehér bélésű vörös takaró a sisakdísz folytatását képezi.

Az 54a. lap alján tollal odavetett czímer: három ferde négyzettel megrakott paizsfő, a paizs mezeje üres. Fölötte:

Nichts an Vrsach | O. V. Trenbach.

A XVI. század elejéről.

Beke, Index, 640. sz.

225. (*L₅ VI. 10.*) PSALTERIUM. *Saec. XV.*

Tizenhatodretű hártyakézirat gót könyvirással írva. Rubrikálva. A zoltárkönyv élén lapnagságú aranyos alapra festett B kezdőbetű, benne hárfázó Szent-Dávid. A könyvecske a XV. század derekáról való vásári készítmény. Ugy látszik, nem igen forgatták, még egészen tiszta.

Naptárából hiányoznak a magyar szentek.

A XVI. század közepéről való préselt bőrkötésben.

Beke, Index, 448. sz.

226. (*M₅ V. 1.*) PSALTERIUM. *Saec. XV.*

Az előbbivel mindenben megegyező, hihetőleg ugyanazon kézirat-gyárból kikerült kódex. Kötése is azonos az előbbiével.

Beke, Index, 70. sz.

Kalauz, 281. sz.

227. (*K₅ III. 9.*) HONORIUS AUGUSTODUNENSIS, COGNOMENTO SOLITARIUS, COMMENTARIA IN PSALTERIUM. *Saec. XV.*

Ivrétben, papíron, kéthasábosan, jó félkurzív írással írva. Vörös és kék kezdőbetűkkel. Végén csonka. A XV. század második feléből.

Barna bőrrel bevont deszkakötésben. Kapcsai hiányoznak.
Beke, Index, 212. sz.

228. (*J₅. IV. 1.*) I. LUCTA INTER RATIONEM ET CONSCIENTIAM DE SAEPE. VEL RERO, VEL NON SUMMENDO CORPUS CRISTI. ACCEDIT TRACTATUS DE CORPORE DOMINI. *Saec. XV.*

Negyedrétű félkurzív írású papirkézirat, rubrikálva. 51 levél, az utolsó 11 üres.

Kolofon a 39b. lapon: Et sic est finis huius tractatuli.

II. EXPOSITIO CANONIS MISSAE.

Negyedrétben, papíron, kurzívval írva. 36 levél.

III. TABELLAE CHRONOLOGICAE.

Negyedrétben, papíron. 9 levél.

IV. PLANCTUS ANSHELMI ET MEDITATIONES

VARIAE.

Negyedrétben, papíron; a XV. század második feléből. Végül csonka.

Bőrhátú hártýaborítékban.

A kötetbe egy német oklevél töredéke van betéve, a melynek hátán a kassai domonkos-rendház valamely tagja által írt magánlevél fogalmazványa olvasható.

Beke, Index, 215. sz.

229. (*L₅. VI. 3.*) BREVIARIUM. *Saec. XV.*

Kis negyedréttű papirkézirat, egy hasábosan, szép félgót folyóírással írva. Rubrikálva. A XV. század második feléből.

Az elején álló naptár csonka, belőle csupán január, november és december van meg. A naptárból a magyar szentek hiányoznak. Egy XVI. századi kéz helyenként német uralkodók születési és halálozási napjait írta bele.

Egykorú, préselt barna bőrös deszkakötésének első táblája hiányzik.

A kötet 1574-ben Prukh Rupertus, 1685-ben pedig a bécsi jezsuita rendház tulajdonosa volt.

Beke, Index, 65. sz.

230. (*G₅. VI. 21.*) SERMONES VARII. *Saec. XV.*

Negyedrétű papirkézirat, egy hasábosan írva. Rubrikálatlan. Végül csonka.

XVIII. századi Batthyány-féle kötésben.

Beke, Index, 492. sz.

231. (*M*⁵. *IV*. 6.) CONTINUATIONES EVANGELIORUM DOMINICALIUM ET LECTIONES DE SANCTIS. *Saec.* XV.

Ivrétben, papíron, két hasábosan, vastag vonású, apró betűjű folyóírás, egyszerű vörös kezdőbetűkkel. Az első nagy initiale helye üres. Elején csonka.

Egyszerűen préselt barna bőrös deszkakötésben. Első táblája hiányzik.

Beke, Index, 523. sz. (?)

232. (*F*₅. *III*. 14. 15.) EXPOSITIO PSALMORUM. *Saec.* XV.

Két ivrétű kötet, papíron, két hasábosan, folyóírással írva. Egy végben számozott 676 levél. A második kötet befejezetlen, végén húsz levél üres.

Két, egyformán piros bőrrel bevont deszkakötés.

Beke, Index, 218. sz.

233. (*F*₅. *IV*. 2.) I. SERMONES SANCTI BURCHARDI ET ALIORUM. *Saec.* XV.

Ivrétben, papíron; két hasábosan, durva, nagy betűjű folyóírással írva. Rubrikálva. 67 levél.

II. INNOCENTIUS PAPA III. LIBER DE CONTEMPTU MUNDI. — SANCTUS AURELIUS AUGUSTINUS, SOLILOQUIORUM LIBER. — EIUSDEM MANUALE. — SECRETA SECRETORUM. — AUCTORITATES PATRUM SECUNDUM ORDINEM ALPHABETI. *Saec.* XV.

Ivrétű, papirkézirat. Több kéz írása; a XV. század második feléből. 132 levél.

Szarvasbőrrel bevont deszkakötésben. Kapcsai hiányoznak.

Első táblája belsején:

Liber ecclesie hospitalensis. (*Értsd*: in Leutschovia.)

Beke, Index, 74. sz.

Magyar Könyvszemle, 1880. évf. 339. l.

234. (*G*₅. *IV*. 4.) I. SERMONES. *Saec.* XV.

Ivrétben, papíron; 48 levél, az utolsó három üres. Két kéz írása.

II. THEOREMATA DE HOSTIA CONSECRATA. *Saec.* XV.

Ivrétben, papíron; 59 levél, az utolsó három üres.

Kolofon az 56b. lapon: Explicium theoremata de hostia consecrata per manus Johannis de Lichtenwald.

III. SANCTUS THOMAS DE AQUINO O. P., DE OFFICIO SACERDOTIS. *Saec.* XV.

Ivrétben, papíron, 94 levél. Két kéz írása, közülök a második igen csúnya kurzívot vetett.

Kolofon a 94a. lapon: Finitus tractatulus doctoris Thome de Aquino .:· Ego frater Bartholomeus de Perentinis ordinis predicatorum provincie Tholosane et conventus Orthesii in Vasconia stb.

IV. LIBER GENERATIONIS JESU CHRISTI. ACCE-
DUNT BULLAE PAPALES. *Saec. XV.*

Ivrétben, 26 papírvélelen; a 12 utolsó üres.

V. ALBERTUS MAGNUS. LIBER AGGREGATIONIS
SEU SECRETUM SECRETORUM. *Saec. XV.*

Ivrétben, 34 egykorúan számozott levélen. A XV. század második feléből.

Vörös borjúbőrrel bevont deszkakötésben.

Az első oldal felső szélén XV. századi kézzel írva:

Liber proprius capelle Sancti Georgii. (*Értsd:* in Leutschovia.)

Beke, Index, 338. sz.

Magyar Könyvszemle, V. 337. l.

235. (*G₅. VI. 26.*) ALBERTUS MAGNUS. SERMONES NOTA-
BILES DE TEMPORE ET DE SANCTIS. *Saec. XV.*

Negyedrétben, vékony hártján, két hasábosan, olaszos duktussal írva. Két kéz írása.

XVIII. századi bőrkötésben.

Beke, Index, 14. sz.

236. (*G₅. VI. 31.*) SANCTUS BONAVENTURA ORD. MINOR.,
QUAESTIONES SUPER IV. LIBROS SENTENTIARUM. *Saec. XV.*

Negyedrétben, hártján, két hasábosan írva. Rubrikálva; csínosabb kezdőbetűkkel.

Kolofon a 193a. lapon: Scriptor scribebat, pennam palma retinebat.

XVIII. századi bőrkötésben.

Beke, Index, 55. sz.

237. (*H₅. III. 2.*) I. BARTHOLOMAEUS PISANUS, SUMMA
CONFESSORUM DE CASIBUS CONSCIENTIAE. *Saec. XV.*

Ivrétben, papíron, két hasábosan folyóírással van írva. Egyszerű vörös kezdőbetűkkel.

II. TRACTATUS VARIJ JURIDICI. *Saec. XV.*

Ivrétben, papíron. Rubrikálva.

Egykorú, vörös bőrrrel bevont deszkakötésben. Kapcsai hiányoznak.

Előlapján félig-meddig kidörzsölve ezen XV. századi bejegyzés:

Istum librum assignavit — — — — — | — — — — —
— pro capella in Lewtcha.

Beke, Index, 421. sz.

238. (*M*₅. *IV*. 18. 19.) TRACTATUS ASTROLOGICO-ALCHIMISTICI MICHAELIS SCOTI, MAGISTRI BERNARDI, JOHANNIS DE DACIA, JOHANNIS DASTYRI ANGLICI, MAGISTRI RODIANI, RAIMUNDI LULLI ET ALIORUM. *Saec.* XV.

Ivrétben, papíron, igen szép félkurzival írva. Egyszerű vörös kezdőbetűkkel és címekkel. A XV. század második feléből. Közül néhány levele ki van tépve.

Két XVIII. századi papirkötésben.

Beke, Index, 614. sz.

239. (*K*₅. *I*. 9.) GUIDO BONATUS DE FORLIVIO, SUMMA DE TOTA ASTROLOGIA. *Saec.* XV.

Ivrétű papírkézirat, két hasábosan írva, vörös címekkel és kezdőbetűkkel. Olasz eredetű. A XV. század második feléből.

Sötétkék szarvasbőrrel borított deszkakötésben.

Beke, Index, 54. sz.

240. (*M*₅. *IV*. 12.) HAYMO EPISCOPUS HALBERSTAD-
ENSIS: COMMENTARIA IN OMNES SANCTI PAULI EPISTOLAS.
Saec. XV.

Ivrétben, papíron, két hasábosan folyó csúnya kurzival írva. Rubrikálva.

Vörösbarna bőrral bevont, egyszerűen préselt deszkakötésben, melyet szép tömör bronzveretek díszítenek. Öt sarokpánt hiányzik.

Beke, Index, 276. sz.

241. (*I*₅. *IV*. 4.) SERMONES VARI. *Saec.* XV.

Negyedrétű papírkézirat. Több kéz munkája; rubrikálva. A XV. század második feléből.

Vászonnal s e fölött fekete bőrral borított deszkakötés.

Beke, Index, 292. sz.

242. (*I*₅. *III*. 6.) NICOLAUS DE DÜNCKELSPIEL, QUAES-
TIONES IN IV. LIBROS SENTENTIARUM THOMAE DE AQUINO.
Saec. XV.

Ivrétben, papíron, vastag vonású dísztelen folyóírással írva. Rubrikálva, helyenként cizfrább kezdőbetűkkel. CCCC 50 számozott és 7 számozatlan levél.

Vörös borjúbőrral bevont deszkakötésben, rézgombokkal, kapcsokkal és kettős vaslánczal.

Beke, Index, 604. sz.

243. (*G*₅. IV. 17.) CONCORDANTIA BIBLIAE ET SERMONES DE TEMPORE ET DE SANCTIS. *Saec.* XV.

Negyedrétben, papíron, sietős, nehezen kibetűzhető folyóirással írva. Valamely magyar papnak saját használatára készített manuáléja.

Az összes magyar szentekről tartalmaz beszédeket. Szent-Imrénének megvan a legendája is és egy *exemplum de miraculis Sancti Emerici*. A XV. század végső harmadából.

Sima borjúbőrrel borított, egy kapcsos deszkakötésben.

Beke, Index, 128. sz.

244. (*L*₅. IV. 21.) ZACHARIAS CHRYSOPOLITA, UNUM EX QUATUOR, SEU CONCORDANTIA EVANGELISTARUM. *Saec.* XV.

Ivrétben, finom olasz papíron, gömbölyded félgót betűkkel írva. A XV. század második feléből.

Egykorú, barna bőrrrel bevont, szépen préselt deszkakötésben.

Beke, Index, 299. sz.

245. (*F*₅. IV. 7.) (*I*) QUAESTIONUM SUPER IV. LIBROS SENTENTIARUM S. THOMAE DE AQUINO LIBRI QUATUOR. *Saec.* XV.

Ivrétben, papíron, csúnya félkurzívval írva. Minden könyv kezdőlapját nagyon ügyetlenül festett tarka keret ékíti. A XV. század második feléből.

(*II*) BENEDICTUS DE SENIS, LIBER SUPER DISTINCTIONES EXEMPLORUM VETERIS ET NOVI TESTAMENTI. *Anni* 1470.

Ivrétben, papíron; első néhány lapját kivéven, rubrikálatlan.

A kötet végén található V. Márton pápa egy 1425-ben kelt s a gneznói és olmücsi püspökökhöz intézett bullája, valamint egy IV. Eugén-féle bréve, a mely 1446 július 7-én kelt s Capistranói Jánoshoz van intézve.

Kolofon: Scriptum 1470 per Johannem Borhardi fratrem Leutschoviensis notarii.

Fekete bőrös, rézveretes deszkakötésben.

Beke, Index, 601 és 453. (?)

246. (*M*₅. V. 3.) (*I*) DIALOGUS ZWISCHEN DEM GEWISSEN UND DEN VERNUNFT. — AIN NUTZLICHE UND ANDACHTIGE EPISTEL. — VON DEN NUTZ DER GOTLICHEN VORCHT, ETC. *Anni* 1471.

Tizenhatodrétben hártján, vastag vonású folyóirással írva. Rubrikálva.

Az első rész végén: Das puchl ist von dem emphahen | gotsleichnam vnd von dem ent | halten. Amen. T. E. W. P.

A második rész végén:

Swester las dir das exempel zu hertzen geen
Wie manig irrung sind zu dem ewigen leben.

A harmadik rész végén: Anno domini millesimo quadringentesimo | septuagesimo primo sabbato ante Katherine | finita sunt hec dicta ab Urbano Puster | walder arcium wacculario.

(II.) REGULAE SORORUM, GERMANICE. — EXEMPELN UND GEBETE. *Saec. XV.*

Tizenhatodréthben, hártján. Eleje ugyanazon kéztől való, mint a megelőző rész; utolsó kétharmada más írás.

A regulák kolofonja: Dytz puchlein hat ein ende got uns | sein gnad sende | und ditz ellend | durch sein parmmung schiere | weende. Amen. Vlricus Weydacher.

Az egész kötet végén: S. E. O. P.

XVIII. századi bőrkötésben.

Beke, Index, 450. sz.

247. (*F₅. III. 3.*) COMMENTARIA IN M. TULLI CICERONIS RHETORICAM. *Anni 1471—72.*

Ivrétben, finom olasz papíron, jól olvasható latin írással. Csak eleje van rubrikálva. 228 levél.

A 78b. lapon ezen kolofon: Wiene 1471. ultima novembris. Inceptum ultima octobris.

109b. l. Finit commentum in rhetoricam novam Ciceronis. Wiene 1471. 14. Decembris.¹

131b. l. Wiene 1472 die vigesima sexta Decembris.

225a. l. Die 24. Martii. Wiene 1472.

Rézveretes és kapcsos, csinosan préselt, barna bőrrrel bevont deszkakötésben.

Az első tábla belsején:

Iste liber est magistri Casparis Polirer.

248. (*K₅. I. 10.*) PAULUS DE SANCTA MARIA EPISCOPUS BURGENSIS, DIALOGUS QUI VOCATUR SCRUTINIUM SCRCIP-TURARUM. *Anni 1471.*

Nagy ivrétű papírkézirat.

Kolofon: Expliciunt additiones ad postillas magistri Nicolai de Lira super novo testamento edite a reverendo patre domino

¹ Feltéve, hogy a kötetben a másoló minden nap dolgozott, öt sűrűn és szépen írt oldal esik egy napra.

Paulo magistro in theologia episcopo Burgensis Finitus anno .
1 . 4 . 7 . 1 . etcetera.

Csinos bronzveretekkel ellátott deszkakötésben.

Beke, Index, 340. sz.

249. (F₅. III. 10.) CONCORDANTIA IURIS CANONICI.
CONCORDANTIA VETERIS AC NOVI TESTAMENTI IN ORDINE
ALPHABETICO. *Anni 1473.*

Ivrétben, papíron, szép, erőteljes kurzívval írva. Egyszerű vörös
kezdőbetűkkel. 228 beírott és 12 üres levél.

Kolofon, 227a. l. Et sic est finis 1473 feria III^a in | 4^{or}
temporibus adventus domini, per me | Michaellem Knol etcetera

Egykorú, csinos préselésű barna bőrös deszkakötésben, rézkap-
csokkal. A kötés valószínűleg lőcsei készítmény.

Első táblája belsején ezen XV. századi bejegyzés:

Liber fraternitatis plebanorum XXIII. civitatum regalium.

Beke, Index, 595. sz.

Magyar Könyvszemle, 1880. 345. l.

250. (M₅. I. 4.) THESAURUS PAUPERUM. *Anni 1474.*

Nagy ivrétű papirkézirat, két hasábosan, vastag vonású folyó-
írással írva. Egyszerű vörös kezdőbetűkkel. Az óriási terjedelmű
kódex végig ugyanazon kéz írása.

Kolofon: Explicit thesaurus pauperum, anno domini etcetera
lxximj^o per manus Stephani Mühlbach de Judenburga.

Ez a kötet a nagy munkának csak második részét képezi s
az abczésnek N-től Z-ig való betűit tartalmazza. Első cikke a *nati-
vitas domini*-ről szól.

XVIII. századi papirkötésben.

Beke, Index, 603. sz.

251. (L₅. IV. 19.) EXPOSITIO SACRAMENTORUM ET
PRAECEPTORUM. *Anni 1475.*

Ivrétben, papíron, folyóírással írva. Több kéz munkája.

435b. l. *kolofon*: Deo Gracias. | Et sic est finis huius libri.
Laus deo | honor et gloria per infinitum secula | seculorum.
Amen. 1475.

Roppant erős, vastag deszkájú disznóbőrös kötésben, rézkap-
csokkal.

Beke, Index, 586. sz.

252. (F₅. VI. 1.) WELTKRONIK. *Anni 1476.*

Negyedrétben, papíron, félgót betűkkel írva, első lapján virágos
széldíszítménnyel s egyszerűbb festett kezdőbetűkkel. Közbul és végén
csonka.

Kezdeté: 1476. C. S. V. O. B. | Ein kurtze Cronig von aller ding | begynne und Anfang der welte | wie der Allmächtig gott die beschaffen | und gemächt hatt. Und ist auch genant | die zale der Römischen künig etcetera.

Börrel borított deszkakötésben.

Beke, Index, 314. sz.

253. (*F*₅. III. 6.) I. LIBER MIRACULORUM BEATAE MARIAE VIRGINIS. *Anni 1477.*

Ivrétben, papíron, folyóírással írva. Több kéz munkája. Rubrikálva. 97 levél.

96b. l. *Kolofon:* Explicit liber miraculorum Beate Virginis gloriose sub anno domini 1477.

II. PARVA POSTILLA EPISTOLARUM DOMINICALIUM HIEMALIUM. — ACCEDUNT HOMILIAE VARIAE. *Anni 1477.*

Ivréten, papíron, két hasábosan írva. Rubrikálva. Az első oldalon egy nagyobb, de izléstelenül festett kezdőbetűvel. 230 levél.

86a. l. *kolofon.* Explicit parva postilla epistolarum dominicalium hyemalium sub anno domini millesimo cccc° lxx° septimo.

230b. l. *alúl.* Et sic est finis huius operis feria secunda post Bartholomei, anno Mcccc° lxxvij.

Jellemző préselésű löcsei kötésben, melynek deszkatábláit barna bőr fedi.

Előlapján ezen XV. századi bejegyzés olvasható: Iste liber pertinet ad altare Sanctorum Nicolai et Katherine in Lewtschau. Hozzá írva, más írással: in hospitali.

Beke, Index, 352. sz.

Magyar Könyvszemle, 1880. évf. 340. l.

254. (*Az ősnymtatványok között: D*₅. III. 9.) MODUS LEGENDI ABBREVIATURAS UTRIUSQUE IURIS — MARTINUS POLONUS ORD. PRAEDICATORUM. MARGARITA DECRETI, SEU TABULA MARTINIANA. *Anni 1479.*

Kis ívrétű papírkézirat, csinos félgót folyóírással írva. Egyszerű vörös kezdőbetűkkel.

Kezdeté 1a. l. Premissis itaque nominibus | et divisionibus librorum | utriusque iuris cum modis alle= | gandi in ipsis nunc pro brevia= | turis glossarum legendis . . .

5b. l. Incipit libellus dans modum legendi abbreviaturas in utriusque jure . . .

14b. l. Et tantum de hac materia iuris per me fratrem | Danielelem. Anno domini M° cccc sep | tuagesimo nono amen.

17a. l. Incipit prologus Martiniani decreti, . . .

203b. l. Finit feliciter tabula | Martiniana super decre |
tum et decretales. | Presens liber scriptus et comple | tus est per
fratrem Danielem | ordinis fratrum predicatorum | infra octavas
sanctorum | Petri et Pauli apostolorum | Anno domini millesimo
qua= | dringentesimo septua= | gesimo nono | Liber conven-
tus Casschoviensis provincie inclite quoque Vn= | garie ordinis
fratrum predicatorum. | Merces mea Jhesus Christus Virgo Maria |
Amen.

A kézirat elé egy ösnyomtatvány van kötve: *Johannes Gal-
lensis Ord. Minor. Summa collationum. Augustae, Antonius Sorg,
1475.* (Hain, 7472. sz.)

Egykorú csinosan préselt, barna bőrös deszkakötésben. Lánch-
horoggal.

Az első tábla belsejében:

Iste liber est conventus Cassoviensis ordinis fratrum predi-
catorum scriptus | sub prioratu fratris Dominici Salomonis, anno
domini 1479.

255. (N₅. V. 26.) L. SEPTIMIUS FLORUS TERTULLIANUS,
APOLLOGIA CONTRA GENTILES. *Anni 1479.*

Keskeny negyedréti, finom fehér hártýára írt kézirat. Szép,
egyenletes latin írás. 77 levél. Első oldalát ékesen festett lombos és
virágos keret foglalja be, nagy kezdőbetűvel. Az alsó szélen olaszos
kikanyargatott paizsban a következő czímer látható: kékben, felül
vörös tornagallér, alul ezüst félhold által kísért arany liliom.

Kolofon: Bernardinus clericus Regiensis de— | Marche-
sinis scripsit hoc opus: exple— | uitque quarto idus Julii 1479.

XVIII. századi bőrkötésben.

A XVIII. században még olasz tulajdonosa volt, amint azt
egy a díszlapról kivakart név alatt álló *Mi portio Christo* jelmondat
mutatja.

Beke, Index, 562. sz.

256. (L₅. VI. 28.) PSALTERIUM CUM CALENDARIO.
Saec. XV.

Tizenhatodréti hártýakézirat. Erős törésű, nagy betűs gót írás,
rubrikálva.

Naptárában német regulák vannak.

XVIII. századi bőrkötésben.

Beke, Index, 67. sz.

257. J₅. IV. 8.) I. DIALOGUS RATIONIS ET CONSCIEN-
TIAE DE COMMUNIONE. — EUSEBIUS CREMONENSIS EPIS-
TOLA AD SANCTUM DAMASUM EPISCOPUM DE MORTE
SANCTI HIERONYMI. — EPISTOLA CYRILLI EPISCOPI DE
MIRACULIS SANCTI HIERONYMI. *Saec. XV.*

Negyedrétben, papíron, 107 levél.
 Deszkás bőrkötésben, áthajtós kapcsokkal.
 Beke, Index, 140. sz.

258. (*J*₅. *IV.* 7.) LIBER HYMNORUM CUM EXPOSITIONE.
Saec. XV.

Negyedrétben, papíron; a himnuszok ritka sorokban nagy betűkkel, a glossza pedig e sorok közé apróbetűs kurzívval van írva. Rubrikálva. 158 levél, az utolsó nyolcz üres.

Első oldalán csak a cím áll:

Exposicio ymptorum.

2a. l. Incipit liber ymptorum seu soliloquiorum prophete de Christo

150a. l. *kolofon*: Et sic est finis huius opusculi.

Csinosan préselt barna bőrös deszkakötés, később rá alkalmazott vas lánczhoroggal.

Az első tábla belsején Henckel János írása:

Iste liber fuit domini Sigismundi Senfftleben | de Podolyno
 baccalarii Wýnensis altariste | altaris Sancte Barbare, qui obiit
 anno | domini 1513 in vigilia Sancti Briccii cuius | anima requi-
 escat in pace. Amen.

Beke, Index, 214. sz.

Magyar Könyvszemle, 1880. évf. 351. l.

259. (*G*₅. *V.* 19.) SANCTUS THOMAS DE AQUINO, DE
 VERITATE CATHOLICAE FIDEI CONTRA ERRORES INFIDE-
 LIUM *Saec.* XV.

Negyedrétben, erős olasz papíron, szép gömbölyű betűs írás. Elején csinosan festett, arany alapú, a széleket is befogó kezdőbetű díszíti.

XVIII. századi bőrkötésben.

Beke, Index, 573. sz.

260. (*G*₅. *IV.* 15.) SERMONES VARI. *Saec.* XV.

Negyedrétű papírkézirat. Valamely a XV. század utolsó harmadában élt papnak éveken át felgyűlt beszéd-fogalmazványai, alig olvasható folyóírással, telve igazításokkal, közbeszúrt lapocskákra írt toldásokkal. Elején és végén csonka.

Sima bőrrel bevont durva deszkakötésben, egy kapocs helyett szolgáló szíjjal.

Beke, Index, 493. sz.

261. (*F*₅. *V.* 24.) SERMONES. — LAUDES DOMINICALES
 DE SANCTIS. — BREVIARIUM SECUNDUM RITUM ECCLESIAE
 HUNGARICAE. *Saec.* XV.

Negyedrétben, papíron, közbe szúrt hártylevelekkel. Csúnya, durva folyóírás. Rubrikálva. A XV. század végső harmadából. Igen rongyolt, a levelek a sok forgatástól alsó sarkukon zsírosak.

1a—26b. lapon vannak a szent beszédek. Kolofonjuk: Et sic est finis huius operis, sequitur aliud.

36b. l. kezdődik a breviáriumokhoz tartozó naptár, melyben a magyar szentek nevei vörössel írva szokott helyükön található. A hónapok neveit valamely idegen kéz apró betűkkel németül is bejegyezte.

Minden kolofon nélkül végződik.

XVIII. századi félbőrökötésben.

A 2a. l. felső szélén ezen XV. századi bejegyzés olvasható:

Iste liber presentetur domino Martino Huter | ut iuxta
commissionem domini Johannis Pestij | debet 1 florenum dare
pauperibus leporosis in hospitali.¹

Beke, Index, 56. sz.

262. (G₅. IV. 16.) CONCORDANTIA VETERIS AC NOVI
TESTAMENTI. — ACCEDUNT HOMELIAE ET SERMONES VARIJ.
Saec. XV.

Nyolczadrétben, papíron. Több kéz írása. A XV. század végső harmadából. 361 levél.

A concordantiák végén ezen kolofon áll:

X Christi Breviloquia
Christi Annisio
Christi Effert in templo
Christi fugit in Egiptu ad maria et ioseph
Christi baptizatus a iohanne
Et sic est finis concordanciarum veteris ac nove legis
Per manus Johannis Rozenawer Jambor

Et sic est finis concordanciarum veteris ac nove legis. |
Per manus Johannis Rozenawer Jambor.

A beszédek közt több magyar szentekről szóló van.

Deszkatáblás barna bőrkötésben, a melynek préselése az egy-

¹ Értendő a lőcsei bélpoklosok kórháza.

szerűbb Vitéz-féle táblákéra emlékeztet s a csinosabb e korbeli magyar termékek közül való.

Beke, Index, 475. sz.

Kalauz, 56. sz.

263. (*G*₅. V. 6.) ANDREAS CAPPELLANUS, LIBER DE AMORE UXORIS ET MARITI. *Saec.* XV.

Negyedrétben, szép, hófehér olasz papíron, finom, apró latin betűkkel írva. Rubrikálva, de kezdőbetűinek helye üres. A XV. század végső harmadából.

Egy XIV. századi írású kódex-lapba van fűzve.

Batthyány püspök kézírásával olvasható rajta; *Saeculi* XV. *ineditus*.

Beke, Index, 75. sz.

264. (*J*₅. II. 6.) SERMONES DE TEMPORE ET DE SANCTIS. *Saec.* XV.

Ivrétben, szép, hófehér papíron, félkurzív írással. Rubrikálva. 284 levél. A XV. század végső harmadából.

A 212a. oldalra valamely idegen kéz az úr imáját, az üdvözlötet s néhány rövid elmélkedést német nyelven írta le.

A kéziratához egy a XV. század végéről való nyomtatvány van kötve: *Guillermi postilla super epistolas et evangelia*. Hely és év nélkül. Ivrétben.

Egykorú, csinos, rézveretes deszkakötésben.

A kézirat valamint a nyomtatvány első lapján a könyv egykori tulajdonosának neve olvasható:

Iste liber est magistri Gasparis Polirer.

Miután Polirer löcsei ember volt s nevét szemmel láthatólag még a könyv bekötése előtt vezette rá a nyomtatvány első oldalára, feltehető, hogy a kötés Lőcsén készült.

Beke, Index, 499. sz.

265. (*F*₅. III. 13.) VARIA OPERA THEOLOGICA. *Saec.* XV.

Ivrétben, papíron, durva félkurzívvval írva. Rubrikálva, a fejezetek élén nagy vörös kezdőbetűkkel, a melyek valamely járatlan miniátor kezétől származhatnak. Annál meglepőbb a 458a. lapon egy ki nem színezett, csak vékony tollvonásokkal vázolt nagy kezdő Y és egy a lapot körülfogó keret, a mely ügyes művészre mutat. A kézirat a XV. század végső negyedéből való.

1a—33b. l. mutatótábla.

34a. Cum varios scripturarum indagine

Végződik a ccccxcii. levélen minden kolofon nélkül.

Préselt vörösbarna borjúbőrös deszkakötésben. Később rávert vaslánczczal.

A 34a. l. felső szélén ezen jegyzés.

Hec summa compillata est per venerabilem dominum Joannem de Kesmark sacre pagine professorem | quondam plebanum in Olassy et tandem per honorabilem dominum Franciscum presbiterum cecum | mihi Ioanni Henckel donata, 1519. pro gratificatione alimentorum.

Beke, Index, 311. sz.

Magyar Könyvszemle, 1880. évf. 350. l.

Kalauz, 155. sz.

266. (*F₅*. III. 5.) BARTHOLOMAEUS BRIXIENSIS, CASUS DECRETORUM. *Saec.* XV.

Ivrétben, papíron, csúnya félkurzívval írva. Rubrikálva.

Vörös bőrrel bevont bronzveretes deszkakötésben.

Első táblája belsején:

Liber domini Johannis Benedicti decretorum baccalaurei.

Ez alatt más, XV. századi kézzel:

Liber fraternitatis xximj^{or} plebanorum legatus.

Beke, Index, 613. sz.

Magyar Könyvszemle 1880. évf. 345. l.

267. (*F₅*. III. 4.) BIBLIA NOVI TESTAMENTI. *Saec.* XV.

Ivrétben, 145 egykorúan számozott papírlevélen, két hasábosan, csúnya félkurzívval írva; formátlan, vörös és fekete kezdőbetűkkel.

Csinosan préselt egykorú bőrkötésben.

Az utolsó oldalon egy tintába mártott ecsettel áttörült XV-századik feljegyzés van, a melynek csak vége vehető ki: *Item plebanus der Corpona dixit fratrem Sijmon de Diven (?) exire de clauastro causa ire.*

Beke, Index, 557. sz.

268. (*E₅*. VI. 18.) HORAE CANONICAE. *Saec.* XV.

Nyolczadrétű papírkézirat. Három különböző kéz írása; az első csinos könyvirást, a másik kettő félkurzívot használt. Rubrikálva.

XVII. századi hárttyakötésben.

Az első tábla belsején XVIII. századi bejegyzés.

Ex Libris Röscher.

Beke, Index, 279. sz.

269. (*M₅*. I. 3.) REGULAE IURIS CANONICI IUXTA ORDINEM ALPHABETI. *Saec.* XV.

Nagy ivrétben, igen szép, hófehér, erős papíron, csinosan írva. Rubrikálva. Óriási, majdnem a lap felét tevő szélekkel, a melyek valószínűleg jegyzeteknek voltak szánva. 323. levél.

Típusos löcsei kötésben, barna bőrrel bevont deszkatáblákkal.

Előlevelét egy XV. századi közjegyzői oklevél képezi, a melyet *Petrus Pulkern de Schonenberg Warmiensis dioecesis notarius* adott ki. Az első tábla belsején ezen XV. századi bejegyzés:

Liber fraternitatis xxiiij^{or} plebanorum.

Beke, Index, 146. sz.

270. (*L*₅. *IV.* 9.) EUSEBIUS CREMONENSIS, EPISTOLA DE SANCO HIERONYMO VOLGARICATO. *Saec.* XV.

Ivrétben, szép fehér papíron, nagyszemű gömbölyded betűkkel írva. Tollrajzos kacsaringójú vörös kezdőbetűkkel.

Egykorú, barnabőrös deszkakötésben.

Beke, Index, 187. sz.

271. (*G*₅. *VI.* 9.) VERSUS DE CHRISTO PATIENTE ITALICE. *Saec.* XV.

Negyedrétben, papíron. A XV. század végéről.

XVIII. századi papírkötésben.

Beke, Index, 633. sz.

272. (*N*₅. *III.* 3.) GRADUALE. *Saec.* XV.

Ivrétben, hártán; 152 levél, elől, hátul és közbül több helyen csonka. Csinosan, gömbölyded gót betűkkel van írva s torz arcokkal és kacsaringókkal czifrázott kezdőbetűkkel van ellátva. A gregoriánus hangjegyek vörös vonalakon vannak.

Valamely magyar egyház használatára készült; benne a magyar szentek sequentiái megtalálhatók. Tele van írkálva a XVI—XVIII. századból való jegyzésekkel s tollpróbákkal, a melyekből kitűnik, hogy a könyv a XVI—XVIII. században a szent-domokosi (Erdély) egyházá volt. Az odavaló iskolamesterek legtöbbször beleírta a nevét a kódexbe.

A bejegyzésekből ime mutatóban egynehány:

3a. l. elseo eztendöbe zentnek hiuattatik masod eztendöbe cÿak Jonak sem mondatik harmadeztendöbe ketsegnelkwl szanki wettetyk (*számkivettetik*) Anno 1560.

8a. l. Stephanus Narÿ De Maros Szek liberos Juvenis (*így*) pulsator.

8b. l. fui pulsator in Szent Domokos in anno Domini 1622. Más kéz utánna vetette: Lator es teokeletlen az ki az templom koenyuit így megh irkalja.

12b. l. Ualaki ezt az keonÿvett czinalta wolt Isten megh fizeti.

17b. l. Anno Domini 1670 eztendeöben 22 mensis Junii nagy tempestas leön itt Sz. Damokoson, az Sz. Mihaly hauasrol jöue az honnan soha töbzeor nem jött annak előtte s az utan sem. De nem tön kart az buzaban, hanem csiak az kenderben. 1670. Balint m(iniste)r eiusdem loci eodem anno.

24b. l. Anno Domini 1671 die 22 Februarii mortuus est generosus dominus Gabriel Damokos de Zent Thamas propter Stephanum Gurzo, qui ipso oculusatus est armis.

Beke, Index, 22.

273. (L₅. VI. 13.) SERMONES VARIII. Anni 1497—99.

Nyolczadrétű papírkézirat, félkurzívval írva; egyszerű vörös kezdőbetűkkel. 333 levél.

A másoló az egyik lapra ezen jegyzést tette:

Anno Christi 1497 in Berensalas ¹ A 256. lapra pedig: 1499.

Egykorú, préselt bőrös deszkakötése erősen meg van kopva.

Az első tábla belsején ezen, a XVI. század elejéről való feljegyzés olvasható.

Anno domini M. cccc. lxxiiij feria secunda secunde scilicet die festi Beate Dorothee virginis et martiris seivissimi Turci crucis Christi inimici civitatem Waradiensem et totam eius provinciam devastaverunt et comburaverunt. Anno domini Mcccc 7^o6 serenissimus dominus Mathias rex Hungarie copulavit dominam Beatricem filiam regis Apulie. Eodem anno in festo Beati Udentini martyris seivissimi Turci Sabacz domino regi Mathie tradiderunt.

Ugyanazon kéz a hátsó táblára ezeket írta:

A fetidissimo Theurco Nandor Alba obsessa fuit anno mcccc Lvj. Theurci pepulerunt in transfiguracione.

Anno domini M: ccccc xiiij surexerunt crucigeri in Hungaria et multa mala fecerunt inter Christianos et intraverunt Transilvaniam in festo Sancte Margarete et castra metati sunt in Zamosfalva; exinde invenerunt ad campum Keresztes, hinc reversi sunt iterum ad prenominatum locum Zamosfalva, et sequunt ipsos nobiles; pervenerunt in prenominate loco et fecerunt prolium (így) magnum cum nobilibus et multi ac excellentissimi eorum et ex nobilibus et de a nobilibus et plus quam duo millia interfecti in campo sepulti . . . nec in Ke (a lap alja le van tépve.)

A könyvecskében a lapszéleken a XVI. század legelejéről való írással néhány magyar glossza található:

1a. l. Exercicium ∕. serkegetes vel foglalas.

Exercere ∕. serkegethni.

44b. l. Extreimiare facere meg {comporeÿthanÿ
heruastanÿ
zomoretanÿ.

Beke, Index, 519. sz.

Kalauz, 48. sz.

¹ Jászberény.

274. (*L*₅. VI. 26.) BREVIARIUM. *Saec.* XV.

Tizenhatodréttben, hártján, 428 levél. Első két harmada egy kéz írása, végét többen írták. Az egész könyv, még a naptár is, folyóírással van írva. A XV. század végéről.

Naptárából hiányoznak a magyar szentek.

Szétrongyolt XVIII. századi kötésben.

Beke, Index, 66. sz.

- 275. HERMOLAUS BARBARUS, POEMA DE RE UXORIA. *Saec.* XV.

Tizenhatodréttben, finom hártján, igen szép, egyenletes félgót könyvirással. Nincs rubrikálva. A XV. század végéről.

Elején csonka.

Kötése nincs.

Beke, Index, 260. sz.

276. (*H*₅. IV. 4.) SIGISMUNDUS SENFTLEBEN, VOCABULARIUM LATINO-GERMANICUM, PREDICATORIBUS UTILE. *Saec.* XV—XVI.

Negyedréttű papírkézirat, egyhasábosan, apró betűs, de jól olvasható folyóírással írva. A rubrikatura hiányzik; a nagy kezdőbetűk helye üres. 300 levél; a hat utolsó beiratban.

A munka két részből áll, az első nagyobb a főneveket, a második az igéket tartalmazza. Kolofonja nincs, végén mindössze ennyi áll:

Deo gracias.

A kézirat kötése, mint hazai készítmény, figyelemre méltó. A deszka táblákat igen finom, sima, vörösbarna borjúbőr fedi. A táblák részben vaknyomással, részben aranynyal vannak préselve. A kivitelt gondos, a minták csinosak és élesen körvonalozottak. A kapesok hiányzanak. A hátsó táblára vas lánczhorog van verve, a melyet a szerző halála után a második tulajdonos, Henckel János veretett rá. A hátsó tábla színe az elsőhöz képest, feltűnően üde, bizonyágául annak, hogy még Henckel könyvtárában a kötések, nem mint ma, felállítva, hanem lapjukra fektetve állottak.

A kötet első védőlapján Senftleben által írt czím olvasható:

Vocabularius predicatoribus multum utilis propter almanicum.

Ez alatt Henckel Jánosnak ezen feljegyzése következik:

Scrpsit hunc vocabularium dominus Sigismundus propriis manibus et petit legentes in eo, ut saltim unum Ave Maria pro anima sua dicant, aut requiescat in pace amen. Solvit autem carnis debitum prefatus dominus Sigismundus Senftleben de Podolyno vulgariter Pudleyn terre Scepusiensis civitas seu castellum, baccarius Wýnensis, altaria Sancte Barbare altaris capelle

Sancte Georgii Leutschovie, anno domini 1513 id est millesimo quingentesimo decimo tercio, in vigilia Sancti Briccii. Cuius anima feliciter vivat, Amen.

A kötet védőlapjait egy érdekes közjegyzői oklevél képezi; ugyanebből vannak hasítva az első füzetek befűzésénél felhasznált hártvaszeletkéik is. Az oklevél így hangzik:

In nomine Dei amen. Anno a nativitate eiusdem Millesimo quadringentesimo sexagesimo septimo Indictione quindecima, die Mercurii, decimaquarta mensis januarii hora vesperorum vel quasi, pontificatus vero sanctissimi in Cristo patris et domini nostri domini Pauli divina providencia pape secundi anno secundo in habitationem honorabilis viri domini Seruacy plebani de Lewtscha presbiteri Strigoniensis diocesis et signanter in maiori stuba solite sue habitationis in mei notarii publici subscripti testiumque infrascriptorum ad hoc specialiter vocatorum et rogatorum prae-sentiam constitutus personaliter honorabilis vir Georgius Henisth de Lewtscha presbiter Stregoniensis (*így*) diocesis quasdam patentes tres litteras in pergameno confectas et conscriptas, tribus sub appensis magnis sigillis, unam reverendissimi in Cristo patris domini olim domini Dionisii cardinalis et archiepiscopi Strigoniensis, reliquas vero duas reverendissimi in Cristo patris domini Gregorii episcopi Milkoviensis eiusdem reverendissimi in Cristo patris domini Dionisii cardinalis vicarii in pontificalibus generalis, ordinem ac seriem promotionis ipsius ad sacros gradus ordines in se continentes, in manibus suis tenuit, ipsasque coram me notario publico et testibus subscriptis exhibuit, petens me notarium publicum humili precum cum instantia, quatenus easdem in formam publicam, ut eisdem tanquam originalibus, quas secum deferre non posset propter viarum discrimina periculaque transsummeremus et in formam publicam redigemus; quarum literarum prima gradus subdiaconatus promotionem in se continens sequitur de verbo ad verbum et est talis: Nos Gregorius dei et apostolice sedis (*kimaradt* gracia) episcopus Milkouiensis necnon reverendissimi in Cristo patris et domini domini Dionisii miseratione divina sacrosancte Romane ecclesie tituli Sancti Ciriaci in Termis presbiteri Cardinalis archiepiscopi ecclesie Strigoniensis locique eiusdem comitis perpetui primatis et apostolice sedis legati nati ac in regno Hungarie eiusdem sedis legati de latere suffraganeus et in pontificalibus vicarius generalis tenore presentium significamus quibus expedit universis, quod cum nos ex commissione eiusdem reverendissimi in Christo patris et domini domini Dionisii cardinalis et archiepiscopi in anno domini Millesimo quadringentesimo sexagesimo primo sabbato quatuortemporum quo canitur divinum officium Venite adoremus, iuxta formam et ritum dictae Sancte Romane ac universalis ecclesie in ara Beatissimae Mariae vir-

ginis in praefata ecclesiae nostra Metropolitana Strigoniensi constructa sacros clericorum ordines generaliter celebrassemus nobis in Cristo dilectum Georgium filium Jacobi Henisth de Lewtscha Strigoniensis dioecesis de legitimo thoro procreatum ad praesentationem venerabilis ac egregii viri domini Johannis Stock medicine doctoris, necnon prepositi ecclesie collegiate Montis Sancti Martini in Scepus et per examinatores per prefatum dominum dominum Dionisium cardinalem et archiepiscopum ad id specialiter deputatos diligenter examinatum in sticutia (?) etate et moribus ydoneum sufficientemque repertum de gradu acolitatus ad gradum subdiaconatus digne duximus promovendum, divina nobis gratia suffragante. In cuius rei testimonium presentes litteras nostras sigilli nostri pendentes ac autentici munimine roboratas eidem Georgio duximus concedendas. Datum et actum anno die quibus supra. Nos Gregorius dei et apostolice sedis gratia episcopus Milkouiensis necnon reverendissimi in Cristo patris et domini domini Dionisii miseratione divina Sacrosancte Romane ecclesie tituli Sancti Ciriaci in Termis presbiteri cardinalis, archiepiscopi ecclesie Strigoniensis locique eiusdem comitis perpetui, primatis et apostolice sedis legati de latere suffraganeus et in pontificalibus vicarius generalis tenore praesentium significamus quibus expedit universis, quod cum nos ex commissione eiusdem reverendissimi in Cristo patris et domini domini Dionysii cardinalis et archiepiscopi in anno domini millesimo quadringentesimo sexagesimo primo sabbato quatuortemporum, quo canitur divinum officium Veni et ostende nobis etc. iuxta formam et situm dicte sancte Romane ecclesie ac universalis in ara Beatissime Marie Virginis in prefata ecclesia nostra metropolitana Strigoniensi constructa sacros clericorum ordines generaliter celebrassemus Nobis in Cristo dilectum Georgium filium Jacobi Henisch de Lewtscha Strigoniensis dioecesis de legitimo thoro procreatum ad praesentationem venerabilis ac egregii viri domini Johannis Stock medicine doctoris (*itt megszakad. Van még egy szeletkényi a kötetben.:*) nostri dependentis ac autentici munimine roboratas eidem Georgio duximus concedendas. Datum et actum anno, die, loco, quibus supra. Nos Dyonisius (*itt megszakad.*)

Beke, Index, 646. sz.

Kalauz, 159. sz.

277. (M₅. V. 12.) GESANG- UND GEBETBUCH. Saec. XV.

Tizenhatodréti papírkézirat, durva, nagy betűs folyóírással írva. Rubrikálva. A XV. század végéről.

1a. l. kezdete: Hye hebt sich an dÿe tagezeyt von vnsers herren marter

Végén csonka.

Rézkapcsos, barna bőrrrel borított deszkakötésben.

Első táblája belsején a XVI. század elejéről való irással:

Hans Gessler.

Beke, Index, 432. sz.

278. (*F*₅. VI. 3.) VINCENTIUS BELLOVACENSIS, LIBER CONSOLATORIUS DE MORTE AMICI. *Saec.* XV—XVI.

Negyedrétben, papíron, csúnyán és hibásan írva. A XV. század végéről, vagy a következő elejéről. Olasz eredetű.

Egykorú bőrkötésben.

Beke, Index, 635. (?) sz.

279. (*G*₅. V. 22.) LA MISTICA TEOLOGIA DEL' AMORE DIVINO. *Saec.* XV—XVI.

Negyedrétű papírkézirat a XV. század végéről, vagy a XVI. elejéről. 87 levél.

87b. l. *kolofon*: Finis'e la diuina de la mistica teologia del diuino amore trata in questo modo da uno venerabile maistro fratre del ordene de Certosa e tu letore prega dio plo (*így*) scrittore. AMEN.

Egy XIV. századi kódex lapjába van befűzve.

Beke, Index, 561. sz.

280. (*M*₅. IV. 20.) PASSIO DOMINI NOSTRI JESU CHRISTI, GERMANICE. *Anni* 1505.

Negyedrétben, papíron, vastag vonású, durva félkurzívval írva. Egyszerű vörös kezdőbetűkkel. A kötetben körülbelül kétszáz, többnyire teljes lapnagyságú, durván, tollal rajzolt s könnyedén kiszínezett kép van. Nagy részük naiv, esetlen, de néhány valódi tehetséget árul el.

Kolofon 482b. l.: Diss büch das hie vor geschriben stautt, haisset das leben vnd leiden Jhesus das haut off geschriben Salame Kleberin von Ysin, in dem jar do man zalt von der geburt Christi XV. hundert jar vñ im fwiffen jare bittent gott fur si.

Valamivel későbbi fehér disznóbőr kötésben, kapcsokkal.

Előlapján:

1560.

I. H. I. G. V. M.

M. V. Villenbach.

Beke, Index, 316. sz.

281. (*L₅. VI. 6.*) KRISZTUS KINSZENVEDÉSE, ZSOLTÁROK, HYMNUSOK, LECZKÉK, EVANGELIUMOK ÉS TÖREDÉK JÓB KÖNYVÉBŐL MAGYAR NYELVEN. 1508. (Döbrentei Codex.)

A kézirat sokkal ismeretesebb, mint sem hogy leírását itt újból adnunk kellene. Könyvészetileg legpontosabban Volf György írta le a Nyelvemléktár XII. kötetében (Budapest, 1882). Álljon itt leírás helyett a codex 230 oldalán levő kolofon hasonmása:

Legen att'anak dicsőség es fivnak tiztesseg
es zent leleknek vigassag Mikent vala kez
dedben es immar: es mindenkor: es oroknek
orokig amen Bertalan pap beregvarmeg'ei
Halabori falvbol nemzett: ez zoltart irta:
Ziletos vtan ezer ot zaz n'ole eztendoben

Leg'en att'anak dicőség es fivnak tiztesseg | es zent leleknek vigassag Mikent vala kezdedben es immar: es mindenkor | es oroknek | orokig amen Bertalan pap beregvarmeg'ei | Halabori falvbol nemzett ez zoltart irta: | ziletos vtan ezer ot zaz n'ole eztendoben.

Beke, Index, 447. sz.

282. (*L₅. VI. 5.*) CONSTITUTIONES NOVAE FAMILIAE HUNGARIAE FRATRUM MINORUM. *Saec. XVI.*

Nyolczadrétű papírkézirat, többek által írva. 102 levél. A XVI. század két első évtizedéből.

Kezdeté 1a. l. In nomine domini incipiunt constitutiones novae familiae Hungariae etc. — Constitutionibus papalibus, generalibus ac vicarialibus comportatae pro fratrum pacifico statu, regularique observantia. Ex voluntate reverendi patris vicarii, cum consensu capituli vicarialis celebrati in loco nostro de Achya. Anno domini Millesimo Quadringentesimo nonagesimo nono. Prologus in constitutiones novas vicariales sequitur.

2a. l. De officio et facultate reverendi patris vicarii prima pars constitutionum.

4a. l. De officio et facultate venerandorum patrum custodum.

5b. l. De officio honorandorum patrum gwardianorum.

6b. l. De officio patrum visitorum.

8b. l. Secunda pars constitutionum earundem, de regulae divisione. *12 fejezetet tartalmaz. A végén:* Et ut scias unde novae

istiae constitutiones sint comportatae, vide litteras in margine ista representantes. *Következik a források felsorolása.*

26a. l. Tabula constitutionum novarum secundum alphabeti ordinem incipit.

30b. l. Statuta sunt haec Budae in Capitulo nostro provinciali per reverendum patrem fratrem Egidium de Czegleed vicarium familiae Hungariae Anno domini millesimo quingentesimo quinto die 15. Maij. *Végződik a 32b. levelén. Részben áthuzgálva, úgy látszik nem is irták le végig, csak egy részét.*

33a. l. (*Az eddigőtől elütő írással*): Sequitur exhortatio generalis ad fratres prima. 34b. l. 2a. 36a. l. 3a. 38a. l. 4a. *Végződik a 39a. l. közepén.*

39a. l. (*Az első rész írásával*): De modo visitationis.

39b. l. Regula visitationis.

42a. l. Exhortatio praecedens correctionem. *Végződik 44a. l.*

45a. l. Exhortatio fratrum. Orate pro invicem ut salvemini.

Jacobi V. *Benne a Regula fratrum minorum Sti Francisci.*

49b. l. (*Más írással*): Exhortatio de correctione. *Végződik 52a.*

53a. l. (*Más írással*): Circa visitationem apud fratres Cis-montanos hic modus observari dicitur.

55b. l. Tractatus Rogerii super proprietate. *Végződik 59b. l.*

60. l. *üres.*

61a. l. (*Az első rész írásával*): Incipit expositio quatuor magistrorum super regulam fratrum minorum. *Tizenegy fejezet. Végén (69b. l.) Explicit expositio quatuor magistrorum super regulam fratrum minorum.*

70a. l. Incipiunt declarationes sancti Bernardini de Senis super regulam fratrum minorum, eiusdem ordinis vicarius generalis. *Végén: Pistorii Anno domini millesimo quadringentesimo nono, die 2-da Decembris.*

71b. l. Incipit confirmatio domini Juliani presbiteri sanctae Romanae ecclesiae cardinalis Sancti Angeli nuncupati super regulam fratrum minorum. *Végén: Apud locum Capriolae nostri ordinis prope Senas: Mccccxl. Octobris VII.*

72a. l. Incipiunt ordinationes seu constitutiones Beati patris fratris Johannis de Capistrano super regulam fratrum minorum. *12 fejezetből áll s ezek: I. De vita minorum fratrum. II. De his, qui volunt vitam istam accipere et qualiter recipi debeant. III. De divino officio et ieiunio et quomodo debent fratres ire per mundum. IV. Quod fratres non recipiant pecuniam. V. De modo laborandi. VI. Quod fratres nihil sibi approprient et de elemosina petenda, et de fratribus infirmis. VII. De poenitentia fratribus peccatibus imponenda. VIII. De electione generalis ministri et de capitulo penthecosten. IX. De predicatoribus. X. De admonitione fratrum. XI. Quod fratres non ingrediantur monasteria mona-*

chorum. XII. De euntibus inter Saracenos et alios infideles. — Ex sacro nostri conventu Montis Alvernae, millesimo quadringentesimo quadragésimo tertio, die vigesimo quarto septembris..... Frater Johannes supradictus manu propria me subscripsi et solito feci sigillo muniri: Deo gratias Amen.

85a. l. (*Más írással*): Ordinationes infrascriptae factae sunt in provinciali capitulo Strigonii celebrato in festo sancti Thomae Aquinatis doctoris per reverendum Fratrem Jacobum Grumellum commissarium reverendissimi patris fratris Hyeronimi Thornielis vicarii generalis Cismontani tempore reverendae ipatris fratris Oswaldi de Lasko, tunc in vicarium provinciale electum, sed tunc in capitulo a patribus non receptae; in loco tamen Pakos, 15. die Augusti celebrato per dictum patrem vicarium, cum omnibus ferme patribus, qui fuerunt in capitulo Strigoniensi fuit roboratum et fuit quasi provinciale capitulum. *Pontjai ezek*: De electione vicarii; de electione discreti ad capitulum; de prelati persistentia; de electione omnium officialium; de publicis defectibus corrigendis; de visitatione reverendi patris vicarii; de divino officio; de orationibus in Missali; de receptione alimentorum.

87a. l. Ordinata noviter Budae in capitulo provinciali Anno M. D. XV.

89b. l. Haec est tabula diffinitionis huius nostrae congregationis generalis totius ordinis minorum anno domini M. D. II. in festo Pentecostes in conventu Corpensi provinciae Bononiae. constitutus.

92a. l. (*Más írással*): Circa processus visitationis.

94b. l. Modus visitationis. *Végén az évszám*: 15. xijj.

97. l. üres.

98a. l. (*Más írással*): Maxima gratiarum per sedem apostolicam nobis gratiose concessarum.

99a. l. (*Más írással*): Ista sunt gratiae et indulgentiae, quas sanctissimus noster papa Leo X. concessit nobis fratribus minoribus regularis observantiae *Végződik a 101a. lapon. A lap alapján a XVI. század végétől való írással*: Nota. Sunt pulchra haec privilegia si perlegeris.

101b. l. (*A XVI. század végétől való írással*): Registrum super nomina locorum nostrae familiae in ordine recto custodiarum.

1. In custodia Strigoniensi: Strigonium. — Buda. — Pest. — Tata. — Vissegrad. — Gyöngyös. — Berény.

2. In custodia Vylak: Vylak. — Atya. — Dereczke. — Diako. — Köld. — Kobol. — Futak. — Alsaný.

3. In custodia Transilvanensi: Vasarhely. — Claudiopolis. — Huniad. — Töuis. — Alba ecclesia. — Felfalu. — Meggies. — Chýk. — Bako. — Corona. — Tergauistya.

4. In custodia Jenő: Varadinum. — Szalard. — Gyula. — Jenő. — Zegedinum. — Czanadinum. — Caran Sebes. —
 5. In custodia Bania: Bania. — Bator. — Szőlős. — Kusalý. — Meggies allia.
 6. In custodia Ozora: Ozora. — Pakos. — Gyergi. — Hederhely. — Kereshegy. — Czakaný. — Sellie.
 7. In custodia Patak: Patak. — Zanto. — Cheke. — Homonna. — Souar. — Liptouia.
 8. In custodia Sclauoniae: Atýana. — Polýancz. — Zent Lazlo. — Varallia. — Petrocz. — Remetincz. — Juancz.
 9. In custodia Sanctispiritus: Papa. — Szent grot. — Sanctispiritus. — Talad. — Palota. — Tarnok. — Eger var.
 10. In custodia Szeczen: Szecshen. — Filek. — Vamos. — Galgocz. — Szakolcza.
 Summa locorum. 70.

A kéziratban három a XVI. század elejéről való magyar glossza is található:

megellen irreprehensibilis (?)

chedwezes favor.

partholast collicationes.

XVIII. századi rongált papírkötésben.

Beke, Index, 133. sz.

Kalauz, 129. sz.

283. (*M*₅. V. 14.) MANUALE CUIUSDAM FRATRIS ORDINIS MINORUM. *Saec.* XVI.

Tizenhatodréti papírkézirat, 235 levél. A XVI. század első harmadából.

1a—3b. l. Életrendi regulák részben versekben, kezdete:

F. E. V.

Ve vites penam de potibus incipe cenam

A versekből álljon itt néhány mutatóul:

Singula post ora pocula sume nova,
 Post pisces nux sit, post carnes caseus assit,
 Unica nux prodest, nocet altera, tertia mors est.

Nobilis est ruta, quia lumina reddit acuta;
 Auxilio rutae vir quippe videbis acutae.

Salvia cum ruta, faciunt tibi pocula tuta;
 Adde rosae florem, munit potenter amorem.

Si fore vis sanus, ablue saepe manus.

Inter prandendum sit saepe parumque bibendum.
 Si sumas ovum, molle fit atque novum.

Cur moritur homo, cui salvia crescit in orto
 Contra vim mortis, non est medicamen in ortis.
 Feniculum, verbena, rosa, celidonia, ruta,
 Ex istis fit aqua, qui lumen reddit acuta. stb.

3b—15a. l. *Czím nélküli sz. beszéd. Kezdeté: Mortui estis et vita vestra abscondita est cum Christo . . . Szerzetesekhez intézve, mert benne előfordul a hallgatók megszólítása: patres in domino honorandi.*

15b. l. De Apostatis

17a. l. De tribus votis. *Kezdeté: Regula et vita fratrum Minorum hec est . . . A három ismert fogadás: obedientia, paupertas et castitas.*

23a. l. Exhortatio pro novitiis noviter ad ordinem ingressis ante prandium ut moris est fienda per praelatum. *Több rendteli következik egymásután. Végződik a 31b. l. közepén.*

32a—37a. l. *üres.*

38a. l. Exhortatio de obedientia.

54a. l. De paupertate.

71a. l. Exhortatiunculae pro sextis feriis.

83a. l. De pace.

84a—93b. l. *üres.*

94a. l. Exhortatiunculae pro sextis ferio.

109a—110b. l. *üres.*

111a. l. De modo visitandi fratres.

124a. l. Exhortatiuncula ante visitationem.

130b—134b. l. *üres.*

135a. l. Exhortatio de castitate.

144b—146b. l. *üres.*

147a. l. Exhortatio de obedientia.

153a—156b. l. *üres.*

157a. l. De periculo male absolutium et male absolutorum.

164a. l. Nicolaus de Ausmo in sua quadriga. (De paupertate, stb.)

176a. l. De fructibus monasticae vitae.

195a—199b. l. *üres.*

200a. l. De electione sermo.

213a. l. De consistencia religiositatis.

233b. l. *Rövid kronológiája a szerzetes-rendek alapításának.*
 430—1215 között.

234b. l. Benedictio corporalium.

A 235. levéllel végződik a kódex.

Egykorú, egyszerűen préselt bőrkötésben.

Az első tábla belsejében a XVI. század elejére valló írással:

Johannes Wytez episcopus Wesprymiensis obiit Budae et sepultus est Wesprimii anno 1499.

Alatta hasonló írással:

Sturio	kechyge.
Tynca	czompo.
Cetegus	kezegh.
Carpo	retthke.
Uso	vyza.
Luceus	chwka.
Truta	pyztrang.

Alább későbbi, a XVI. század derekáról való írással:

Mortarium	mosar.
Pistillus	mosar terw.

A hátsó tábla belsejében van egy ősrégi magyar népdal első két sora a hozzávaló hangjeggyel együtt.¹

Batya, batya melly az wt Bechkerekere
uram uram ez az wth Bechkerekere.

Alatta ugyanazon írással: Philipus Pomÿnoczkÿ.

A dal s a névalírás körülbelül 1515—20-ból való.

Beke, Index, 120. sz.

284. (*H*₅. *III*. 1.) REPERTORIUM IURIDCIUM SECUNDUM
ORDINEM ALPHABETI. *Saec.* XVI.

Ivrétben, papíron, folyóírással írva. A XVI. század első negyedéből.

Félbőrös deszkakötésben, a mely láncczal van ellátva. (Henckel könyvtárából.)

Beke, Index, 472. sz.

285. (*K*₅. *I*. 7.) ANTIPHONARIUM LATINO-POLONICUM.
Saec. XVI.

Nagy ivrétben, papíron, csinosan írva, szép kezdőbetűkkel és lombos széldiszekkel. A XVI. század elejéről.

Az első lap alján egy czimer: kékben két egymáson keresztben átdöfött késpenge.

Beke, Index, 21. sz.

286. (*L*₅. *III*. 14.) VISIONES ELISABETHAE ANCILLAE
CHRISTI, QUAS CONSCRIPSIT ECKEBERTUS MONACHUS IN
ABBATIA SCHÖNGAUIENSI. *Saec.* XVI.

Ivrétben, 215 papírlevélen, éles törésű gót írással írva; vöröskék kezdőbetűkkel. A XVI. század elejéről.

A XVI. század derekán készült csinos préselesű barna bőrkötésben.

Beke, Index, 179. sz.

¹ Szövegét már Veszely közölte volt a Gyulafejérvári füzetekben.

287. (*F.* VI. 17.) FORMULARIUM ECCLESIASTICUM
MATHAEI BENE. *Saec.* XVI.

Negyedrétű papírkézirat, 338 levélen, apró nehezen olvasható folyóírással írva. A XVI. század első két évtizedéből.

A munka czíme egykorúan írva a kódex tábláján található:

Stylus fori ecclesiastici
Mathei Bene Ethy.

Tartalmát közel ezerre menő oklevélminta képezi, a mint a részben kiirt nevek és évszámok mutatják, eredetiekről véve. Az előforduló legkésőbbi évszám 1513. Éthi Bene Máté valószínűleg a veszprémi egyházmegyében írta össze könyvét, mert az oklevelek, kevés kivétellel, a veszprémi egyházat és püspököt illetik.

Ezen nevezetes jog- és művelődéstörténeti forrás mindeddig felhasználatlan.

Puha hártýaboritékban.

Beke, Index, 39. sz.

288. (Az ősnymtatványok között.) VARIA DOCUMENTA
HISTORIAM ECCLESIASTICAM TANGENTIA. — BROCCARDICA
JURIS CANONICI. — STATUTA CAPITULI VARADIENSIS.
Saec. XVI.

Ivrétű kötet, a mely a fentebb elősorolt kéziratokon kívül három XV—XVI. századi nyomtatványt is tartalmaz. Az egésznek leírása, valamint a váradai káptalan rendszabásainak teljes szövege található *Bunyitay Vincze* ezen művében: *A váradai káptalan legrégibb statutumai*. Nagyvárad, 1886. A pontos és teljes leíráshoz nincs mit hozzátenni.

A kódex Henckel János könyvtárából származik.

VI.

A Batthyány-könyvtár újkori kéziratái a történetíróra nézve alig kisebb értékűek mint a középkoriak. A gyűjtemény főleg Erdély történetét illető forrásokban gazdag s félszázad óta kiapadhatatlan kincses bányája volt a kutatóknak, kik közül elég legyen gróf Kemény Józsefet, Mikó Imrét, Ötvös Ágostont és a legbuzgóbbat, Szilágyi Sándort felemlíteni.

A közel félezer kötet kézirat Beke *Indexében* jól-rosszúl fel van sorolva. Egy jobb, használhatóbb katalogus készítésére idő hijján nem vállalkozhattam. Hogy azonban mégis előmozdítsam a jövőbeli kutatásokat, az alábbiakban csoportosítom a Bekénél szétszórva található anyagot s kiegészítem annak hiányos s hibás mutatóját, megtoldva az egészet néhány, a helyszínén fel-

vett jegyzetel. Ujból hangsúlyoznom kell, hogy a Beke-féle lajstromból a kéziratok jelzetei hiányoznak s így annak alapján nem lehet a keresett darabokat fellelni.

Az újkori (1526) utáni kéziratok száma 375; nem számítva azokat, a melyek még sem a kézíratos, sem a Beke-féle nyomtatott katalogusba nincsenek felvéve.

Nyelvek szerint olyan arányban oszlik meg a gyűjtemény, mint régibb hazai könyvtáraink legtöbbjénél. Túlnyomó benne a latin és pedig 278 mű, tehát háromnegyede az egésznek; azután következnek a német nyelvűek: 42 munka; ennek csaknem felét teszik a magyarok: 22 művel, mihez járúl még 17 olasz, 5 francia, 3 török vagy arab, 1 spanyol, 1 szláv és 1 örmény kézirat.

A Beke-féle Index közli a hozzá tartozó Registrumban a nyelvek szerinti kimutatást is, de hiányosan. Így *Italica* alatt csak 14 számot említ, *Gallica* alatt hármát, *Hungarica* alatt pedig épen csak négyet. Ezért és mivel az Index számai szerint — a mint már említettem — a könyvek úgy sem találhatók meg, közlöm a latin s a német nyelvű kéziratok könyvtári szignatúráit, melléjük tévén az Index számaikat is, hogy az érdeklődők megtalálhassák a keresett címeket.

Magyar nyelvűek a XVII. századból: ¹ K₅. II. 7. (1.) — K₅. IV. 10. (161.) — F₅. VI. 25. (183.) — M₅. V. 26. (394.). A XVIII. századból: G₅. VI. 7. (38.) — G₅. V. 17. (628.) — K₅. VI. 20. (284.) — K₅. V. 26. (631.) — K₅. V. 11. (392.) — K₅. V. 3. (549.) — L₅. V. 3. (263.) — N₅. V. 21. (312.) — N₅. V. 32. (399.) — M₅. V. 18. (440.) — M₅. V. 19. (182.) — M₅. IV. 9. (310.) — N₅. II. 9. (89.) — L₅. VI. 21. (273.) — G₅. V. 26. (393.) — K₅. V. 18. (169.) — G₅. V. 10. (309.) — Ismeretlen jelzetű. (654.).

Olasz nyelvű kéziratok: N₅. V. 5. (76.) — G₅. V. 28. (79.) — G₅. V. 29. (80.) — L₅. III. 18. (101.) — G₅. V. 20. (136.) — G₅. V. 9. (181.) — F₅. VI. 2. (238.) — F₅. VI. 5. (239.) — N₅. V. 17. (267 és 272.) — N₅. III. 12. (300.) — K₅. IV. 9—10. (323.) — N₅. V. 30. (359.) — I₅. IV. 13. (389.) — M₅. II. 32. (391.) — K₅. IV. 18. (538.) — F₅. V. 2. (629.) — K₅. IV. 20. (637.).

Francia nyelvűek: ² L₅. VI. 29. (28.) — N₅. V. 29. (178.) — L₅. VI. 11. (242.) — I₅. IV. 16. (324.) — F₅. V. 13. (551.).

¹ Korábbiak, kivéve a középkoriakhoz számított Döbrentei-kódexet, nincsenek.

² Mind XVIII. századi.

Török (vagy arab) nyelvűek: L₅. IV. 5. (483.) — L₅. VI. 34. (197.) — G₅. V. 10. (166.).

Spanyol: L₅. III. 31. (335.). — Szláv: L₅. III. 9. (184.). — Örmény: Ism. sign. (433.).

A Beke-féle Index Registruma a szerzők felől sem nyújt kellő tájékozást; gondosabb átnézés után kitűnt, hogy a felsorolt újkori kéziratok íróinak (s fordítóinak) egy harmada hiányzik belőle. Itt adom a teljes lajstromot, megjegyezvén, hogy a nevek után álló szám az *Index* száma, a zárjelben levő pedig a könyvtári szignatura.

*Ágoston (Szent). 312. (N₅. V. 21.)¹ Amidenius Theodor. 642. (N₅. V. 14.) *Ammon Hans. 217. (E₅. VI. 6.) Angerer Constantinus. 164. (L₅. VI. 7.) *Apor Péter. 656. (Sign.?) *Aristinus Alexius 322. (M₅. III. 9.) *Atienza-Ossovia Andrea. 335. (L₅. III. 31.) Auersperg gróf (Erdélyi kormányzó, 1771.) 32. (K₅. I. 14.) Bartholinus Thomas. 350. (N₅. II. 13.) Batthyány Ignác püspök. 35 és 121. (G₅. V. 4.) — 30. (K₅. VI. 24.) — 34. (F₅. VI. 11—13.) — 36. (M₅. I. 5.) — 193. (N₅. V. 18.) — 203. (L₅. VI. 12.) — 373. (F₅. V. 1.) — 566. (G₅. V. 18.) — 628. (K₅. V. 22.) Bethlen Farkas. 195. (N₅. II. 5.) Biesman Gáspár. (Jezsuita 1716.) 106. (L₅. VI. 14.) Bíró István. (Jezsuita.) 188. (K₅. V. 12.) (H₅. IV. 14.) Biron Etienne. (1757.) 356. (L₅. VI. 24.)² Bojthi (Veres) Gáspár. 81. (N₅. II. 1.) 655. (Ism. sign.) Borgsdorf Frigyes báró. (1699.) 53. Braidl Clausz. (1593.) 462. (E₅. VI. 16.) Bruck-Angermund Jakab (Rosenthal). 306. (L₅. IV. 23.) *Buffon. 240. (N. V. 28.) *Buririger Andreas (Transylvanus, 1653.) 327. (E₅. VI. 15.)³ Burlamachi Federigo. (1723.) 238. (F₅. VI. 2.) Bussoni Michael Angelo. (1694.) 101. (L₅. III. 18.) Bzenszky Rudolf. (Jezsuita, 1699.) 163. (L₅. IV. 22.) Caraffa Vincentius. (Jezsuita.) 469. (F₅. VI. 22.) Carthier Gallus. 173. (M₅. III. 14.) *Comring Herman. 99. (F₅. V. 28.) Csepelényi Ferencz. (Jezsuita.) 582. (K₅. VI. 7.) *Cserei Mihály. 653. (Sign.?) Csete István. 138. (F₅. VI. 16.) Daniel Imre. (Batthyány püspök olaszországi megbízottja.) 96. (L₅. III. 16.) — 97. (K₅. IV. 5—7.) — 98. (K₅. IV. 1—4.) — 141. (K₅. IV. 13—14.) — 142. (K₅. V. 8.) — 367. (N₅. I. 10.) — 375. (K₅. IV. 15—16.) *Daxen Leonhard. 217. (E₅. VI. 6.) Denk Hans. (1526.) 361. (G₅. VI. 2.) Dersi

¹ A csillaggal jelölt nevek az *Index*-ből hiányoznak.

² Valószínű, hogy ezen *Biron* nem más mint *Bíró István* a tudós jezsuita. Szinnyi (Magyar Irók) sem ezen nevet nem ismeri, sem *Bíró*-nak ilyen művéről nem tesz említést. A munka címe: *Meditationes sacrae. successivis horis in Transsylvania concinnate.*

³ Ezen író hiányzik Szinnyi művéből. Munkájának címe: *Libellus elegantiarum seu phrasium Decad. 3. Livii, privatim Leutschoviae collectarum 1653.*

István. (1764.) 393. (Q₅. V. 26.) *Diodorus Siculus. 201. (L₅. III. 6.) *Dionysius Carthusianus. 168. (L₅. II. 2.) *Diotallerius. 169. (K₅. V. 18.) Dobra Petrus. (1722.) 322. (M₅. III. 9.) Dölles Isaak. 177. (G₅. VI. 5.) *Drexelius. (Jezsuita.) 175. (G₅. VI. 23.) *Druzbiczki. 345. (M₅. V. 24.) Engelhardt Godofréd báró. 632. (M₅. II. 28.) *Fassel Jörg. 217. (E₅. VI. 6.) Felmer Márton. 230. (K₅. I. 13.) *Firmianus Philippus. (Apostoli követ Magyarországon. 1279.) 135. (F₅. V. 4.) Focky Ferdinand Daniel. (1732.) 126. (N₅. V. 16.) *Fodor P. 231. (G₅. V. 5.)¹ Forrai Márton. 273. (L₅. VI. 21.) Frank Josephus. 102. (G₅. VI. 33.) *Fullonius Joannes Erardus (Jezsuita). 269. (M₅. IV. 16.) *Füzéri György. (1734.) 17. (F₅. V. 22.) — 150. (L₅. III. 4.) Gejza József. (1764.) 393. (G₅. V. 26.) *Gellért (Szent) püspök. 243. (M₅. II. 31.) *Giorio Urban. (1698.) 300. (N₅. III. 12.) Gorffoy Joannes. (1764.) 466. (G₅. VI. 29.) Gressel Josephus. 431. (L₅. VI. 17.) *Grotius Hugo. 201. (L₅. III. 6.) *Gyergyai Pál. (1734.) 17. (F₅. V. 22.) — 150. (L₅. III. 4.) Gyulaffy György. (1732.) 256. (G₅. VI. 18.)² Haller Gábor gróf 394. (M₅. V. 26.) *Házi János. (1626.) 183. (F₅. VI. 25.) *Henrique Diego. 335. (L₅. III. 31.) Hermann Dávid (Medgyesi). 443. (F₅. VI. 28.)³ Hevenessy Gábor. (Jezsuita.) 346. (M₅. I. 6—8.) Holstenius Lucas. 326. (K₅. IV. 11.) Huszti András. 628. (G. V. 17.) *Johannes episcopus Chemensis (?) 403. (J₅. IV. 17.) Jörger Joannes Quintus (Eques). 366. (L₅. VI. 35.) *Káldi György.⁴ (Jezsuita.) 309. (G₅. VI. 10.) *Kemény János fejedelem. 655. (Sign. ?) Kersenbroch Hermann. (1573.) 261. (L₅. III. 19.) Kranz Gottlob. 99. (F₅. V. 28.) Lázár János gróf. 645. (F₅. V. 23.) *Lorentz Simon. (1647.) 189. (L₅. VI. 36.) *Loyola Ignatius. 204. (L₅. VI. 15.) Malhitz István.⁵ 310. (M₅. IV. 9.) *Marmontel. 38. (G₅. VI. 7.) Martonfy Antal. (1785.) 426. (F₅. V. 16—17.) Mihálcz István (Gelenczi). 631. (K₅. V. 26.) Milledoni Antonio. 272. (N₅. V. 17.) Molnár János. (1775.) 390. (L₅. V. 1.) *Molnár Ker. János. (1761.) 169. (K₅. V. 18.) Mor Maximilián gróf. 250. (L₅. IV. 3.) Morgenthal Hans. (1581.) 301. (G₅. VI. 8.) Nagy Szabó Ferencz. 399. (N₅. V. 32.) Onderliczka Johannes Nepom. 402. (K₅. VI. 3.) — 456. (K₅. VI. 4.) Opitius Josua. 405. (K₅. III. 8.) *Orbán Ferencz. 18. (L₅. I. 2.) *Pataki István. (1734.) 17. (F₅. V. 22.) — 150. (L₅. III. 4.) *Pater Pál. (1734.) 17. (F₅. V. 22.) — 150. (L₅. III. 4.) Pfeffershoven Josephus

¹ Szinnyi i. m., úgy látszik, ezen író t nem ismeri. A munka czíme: *Opus philosophicum*. Ms. Saec. XVIII.

² Szinnyi nem ismeri. Munkája czíme: *De diversis quaestionibus juris Hungarici*.

³ Hermann munkájának *Protocollum actorum publicorum status ecclesiae Saxonum in Transsylvania* eredeti kézirata a Magy. Nemz. Múzeum kézírattárában van.

⁴ Bekénél tévesen *Káldy Márton* áll.

⁵ Magyar minorita. 1782.

Baro. 102. (G₅. VI. 33.) Práy György. 190. (N₅. V. 13.) *Prileszky Pál. (1717.) 159. (L₅. II. 18.) Reesch Ambrosius. 153. (L₅. VI. 30.) — 154. (G₅. VI. 1.) *Ridemann Peter. 122. (G₅. VI. 25.) *Riverius. 621. (F₅. VI. 27.) Rudbeck¹ Olaus. 73. (L₅. II. 19.) *Sailer Wolf. 122. (G₅. VI. 25.) *Saimer Peter. 122. (G₅. VI. 25.) *Samuel Rabbi. 456. (K₅. VI. 4.) Sattler Vilmos. 478. (K₅. VI. 13—16.) Schatzberg Johann von. 482. (K₅. V. 23—25.) — 526. (N₅. V. 2—4.) — 528. (L₅. V. 26.) *Schmidt Hans. 122. (G₅. VI. 25.) Schönwiesner Stephanus. 481. (K₅. IV. 8.) Servet Michael. 520. (L₅. VI. 23.) Simigianus Ambrosius. (1604.) 265. (M₅. II. 33.) Socinus Faustus. 289. (F₅. VI. 21.) Soterius György. 624. (N₅. V. 19.) Szamosközy István. 550. (N₅. II. 22.) Szdellár Ferencz. (Jezsuita 1728.) 611. (G₅. VI. 15.) Szent-Ábrahám Mihály. 129. (N₅. V. 16.) Szeredai Antal. 549. (K₅. V. 3.) Szilvási János. 554. (J₅. IV. 21.) Telekesy István püspök. 196. (M₅. V. 11.) Trieb Hiacyntus. (Ferenczrendi. 1785.) 229. (N₅. V. 22.) Tsétsi János. 628. (G₅. V. 17.) Vanier Jacobus. (Jezsuita.) 631. (K₅. V. 26.) Volf Christian. 648. (M₅. V. 8.) *Voltaire. 645. (F₅. V. 23.) Walter Gerhard. 461. (N₅. II. 19.) Wranyeczki Éliás. 348. (F₅. VI. 4.) *Zsedényi János. (1760.) 182. (M₅. V. 19.) Zsidó György János. 334. (F₅. VI. 30.) *Zuchenhammer Hans. 122. (G₅. VI. 25.)

Álljon itt továbbá azon egyéb személyek névlajstroma, a kikről az *Indexben* említés történik:²

*Acatus Ferdinand. (Jezsuita.) 336. (L₅. III. 5.) — *Albert szász herceg. (1581.) 301. (G₅. VI. 8.) — *Apor. 458. (L₅. III. 23.) — *Aranyasi Ferencz. (1741.) 3. (N₅. II. 18.) — *Aspermont Gobert gróf. (1728.) 546. (G₅. V. 7.) — *Bakócz Tamás primás. 430. (K₅. IV. 12.) — Barkóczy Ferencz püspök. 37. (L₅. II. 8.) — 268. (F₅. VI. 19.) — 530. (F₅. V. 21.) — *Bartalis Antonius. 99. (F₅. V. 28.) — *Batthyány Ernő gróf. 7. (K₅. II. 19.) — Batthyány József gróf érsek. 88. (G₅. V. 14.) — Buckisch Godofréd. 13. (L₅. II. 9—15.) — Collalto-Vinciguerra gróf. 87. (K₅. II. 9—10.) *Comnenus János császár. 322. (M₅. III. 9.) — Contareni Aloisio velencei dózse. 136. (G₅. V. 20.) — *Dini Josephus. (1782.) 303. (N₅. V. 12.) — Draskovich György püspök. 224. (L₅. II. 22.) — *Dunod atya. (1689.) 467. (M₅. III. 8.) — *Ferencz. II. csász. és kir. 190. (N₅. V. 13.) *Fórika Josephus, de Tekerőpatak. 88. (G₅. V. 14.) — Fuscarenno Joannes Bapt. (Velencei procurator. 1625.) 76. (N₅. V. 5.) — *Gonzaga Philippus marchio. 178. (N₅. V. 29.) — *Quadrius Josephus. (1708.) 181. (G₅. V. 9.) — Hocsai Jakab. (1646—96.) 274. (M₅. IV. 10.) — *Hutter Jakab. 647. (G₅.

¹ Bekénél tévesen *Budbeck*.

² A középkori kéziratok czímeiben előforduló nevek természetesen ebben a jegyzékben sem szerepelnek.

VI. 1.) — Imre György (Szigeti). 7. (K₅. II. 19.) — *Incze (X.) pápa. 101. (L₅. III. 18.) — *József (II.) császár. 190. (N₅. V. 13.) — Kaszner András. (1764.) 9. (K₅. II. 5.) — Kérészi István. (1717—18.) 302. (L₅. VI. 33.) — *Khevenhiller gróf. 206. (L₅. III. 3.) — *Kollonich Lipót primás. 442. (L₅. III. 25.) Kollonicz Zsigmond gróf püspök. 162. (L₅. III. 24.) — Lasky Jeromos. (1527.) 80. (L₅. III. 8.) — Lázár János gróf. (1773.) 188. (K₅. V. 12.) — *Lipót (II.) császár és király. 190. (N₅. V. 13.) — Manzador Pius. 164. (L₅. VI. 7.) — Margit, -Szent. 228. (M₅. IV. 3.) — 320. (L₅. VI. 33.) — *Martinuzzi György. 641. (Sign.?) — Memmo Marcus Antonius velencei dózse. 359. (N₅. V. 30.) — *Migazzi Kristóf gróf püspök. 9. (K₅. II. 5.) — Molino Francesco velencei dózse. 389. (J₅. IV. 13.) — Muray Miklós. (1721.) 117. (K₅. VI. 18.) — Müller Mathias. 99. (F₅. V. 28.) — Nedeczky András. (1764.) 4. (N₅. II. 2—3.) — *Ottoboni Pietro bibornok. 300. (N₅. III. 12.) — *Pius (VI.) pápa. 303. (N₅. V. 12.) — Rákóczy (ifj.) György fejedelem. 114. (N₅. 9.) *Rondellus Hieminianus. (1708.) 181. (G₅. V. 9.) — Rufinus de Cibino. (collector apost. in Hung. 1317.) 194. (N₅. V. 15.) — Sanz, Marchese Gerolamo Baro de. 391. (M₅. II. 32.) b — Schwegler Cristoph. (1689.) 296. (M₅. IV. 17.) — *Stephani Tóbiás (lőcsei iskolamester 1653.) 327. (E₅. VI. 15.) — Stephanos tergovisti püspök. 322. (M₅. III. 9.) — *Suleiman pasa. (1689.) 296. (M₅. IV. 17.) — *Szegedi Georgius. 88. (G₅. V. 14.) — Székely Sámuel (Dobai). 225. (F₅. VI. 34.) — 256. (G₅. VI. 18.) — 542. (G₅. VI. 19.) — 544. (G₅. VI. 19.) — 545. (G₅. V. 31.) — 546. (G₅. V. 7.) — 547. (K₅. II. 6.) — 548. (K₅. II. 14—15.) — *Szluha Ferencz. (Jezsuita.) 330. (L₅. III. 5.) — *Sztoyka Zsigmond. (1741.) 3. (N₅. II. 18.) — Telekesy István püspök. 286. (M₅. V. 10.) — *Ulászló (II.) király. 147. (N₅. IV. 2.) — *Urbán (VIII.) pápa. 101. (L₅. III. 18.) — 629. (F₅. V. 2.) — Vajda János. (1593.) 428. (L₅. IV. 16.) — Vizay János József. (1728.) 611. (G₅. VI. 15.) — Zeiler Simeon. (1682.) 85. (L₅. II. 23.) — *Zsigmond király. 147. (M₅. IV. 2.).

A szakok és tárgyak szerinti mutató majdnem teljesen hiányzik a Beke jegyzékéből. A kutatók használatára e szempontból is készítettem egy lajstromot, a melynek addig, míg a kéziratgyűjtemény katalógusa elkészül (ha ugyan belátható időben egyáltalán elkészül), jó hasznát lehet venni. A tulságosan sokféle való osztályozást, tekintettel a kéziratok csekély számára, mellőztem. Nehány olyan kéziratnál, a melyet alkalmam volt megnézni s jegyzékbe venni, az *Index* szűkszávú czimeinek pótlására csillag alatt megtettem a magam megjegyzéseit.

Ime a jegyzék:

- Albumok (társulatiak): 15. (K₅. II. 18.)¹ — 395. (K₅. III. 10.)²
 Alkorán: 197. (L₅. VI. 34.).
 Anabaptistákra vonatkozók: 41. (M₅. V. 31.) — 122. (G₅. VI. 25.)³ — 143. (M₅. V. 30.) — 153. (L₅. VI. 30.)⁴ — 154. és 646. (G₅. VI. 1.)⁴ — 177. (G₅. VI. 5.) — 189. (L₅. VI. 36.) — 192. (M₅. V. 21.) — 217. (E₅. VI. 6.) — 261. (L₅. III. 19.) — 262. (L₅. VI. 31.) — 293. (E₅. VI. 13.) — 313. (E₅. VI. 12.) — 358. (E₅. VI. 11.) — 361. (G₅. VI. 2.) — 369. (E₅. VI. 10.) — 462. (E₅. VI. 16.) — 480. (E₅. VI. 14.) — 584. (M₅. V. 2.).
 Apátság: lásd Sz.-Gotthárd.
 Borsod megye statutumai. 1761. 532. (L₅. II. 2.).
 Chiromantia: 92. (E₅. VI. 7.).
 Cisterciták: 438. (F₅. VI. 7.).
 Csillagászat: lásd Mennyiségtan.
 Eger: 530. (J₅. V. 21.) — 531. (F₅. VI. 31.) — 274. (M₅. IV. 10.) — 469. (F₅. VI. 22.) 330. (L₅. III. 5.) 398. (L₅. IV. 4.).
 Egyházi társulatok: Archiconfraternitas Ss. Trinitatis Redemptionis Captivorum: 15. (K₅. II. 18.) — Congregatio Ascetica Austriaca divo Benedicto devota. 134. (K₅. IV. 17.).
 Egyháztörténet (hazai): 1. (K₅. II. 7.)⁵ — 13. (L₅. II. 9—15.) — 29. (M₅. II. 35.) — 34. (F₅. VI. 11—13.) — 36. (M₅. I. 5.) — 135. (F₅. V. 4.) — 193. (N₅. V. 18.) — 194. (N₅. V. 15.) — 228. (M₅. IV. 3.) — 268. (F₅. VI. 19.) — 274. (M₅. IV. 10.) 286. (M₅. V. 10.) — 397. (L₅. III. 7.) — 430. (K₅. IV. 12.) — 441. (M₅. IV. 21.) — 470. (F₅. V. 3.) — 471. (F₅. VI. 8.) Lásd még külön az egyes szerzetesrendeket és a *zsinatokat*.
 Életrajzok. Árpádházy Boldog Margit: 320. (L₅. IV. 6.) — XI. Incze pápa: 637. (K₅. IV. 20.) — Lázár Antal († 1719). 639. (K₅. VI. 2.) — Vitae Summorum Pontificum et Cardinalium: 642. (N₅. V. 14.).
 Éremlen: 481. (K₅. IV. 8.).
 Esztergom: 341. (L₅. III. 10.) 442. (L₅. III. 25.).

¹ A foglyok kiváltására alakult Sz.-Háromság társulat gyulafejevári testületének albuma. 1716-tól kezdődő bejegyzésekkel. Benne két nagy festett címér: Sorger György báró és Zéthényi Klobusitzki Ferencz báró erdélyi püspökök. Az előbbi úgy a magyar mint az erdélyi Siebmacherből hiányzik; leírása a következő: fehérben természetes zöld sziklán álló, a jobb sarokból kibukkanó arany napba tekintő, természetesen ábrázolt fekete sas, jobbában kettős arany keresztet tartva. Az album kötése műipari szempontból érdekes; vörös bársony szép mívű ezüst veretekkel.

² A római collegium Germanico-Hungaricum növendékeinek albuma 1676-ból.

³ Nagyérdékű XVI. századi anabaptista énekeskönyv. Bővebb leírása egy kis mutatóvanyval a Gyulafejevári Füzetekben közli Veszely, I. 121. l., 117. sz.

⁴ Bővebb ismertetése ugyancsak a Gyf. Füzetekben. I. 123. l. 148. sz.

⁵ Evangélikusokra vonatkozik. 1681. 1715. 1721. 1722.

Filozófia: 35. és 121. (G₅. V. 4.)¹ — 171. (G₅. V. 2.) — 231. (G₅. V. 5.) — 419. (F₅. VI. 29.) — 645. (F₅. V. 23.).

Formulárék, ars notarialisok: XVII. századiak: 232. (F₅. V. 19.) — 545. (G₅. V. 31.) — XVIII. századiak: 234. (K₅. VI. 1.) — 235. (M₅. IV. 4.) — 544. (G₅. VI. 19.).

Győr: 274. (M₅. IV. 10.) — 286. (M₅. V. 10.).

Gyulafehérvár: 198. (K₅. V. 2.).

Hadtudomány, regulamentumok: 28. (L₅. VI. 29.)² — 178. (N₅. V. 29.)³ — 206. (L₅. III. 3.)⁴ — 222. (N₅. V. 31.).

Iskolák. Eger. (XVIII. sz.) 398. (L₅. IV. 4.) — Kassa. (XVIII. sz.) 657. (Sign.?) — Kolozsvár. (XVIII. sz.) — 396. (L₅. IV. 7.) — 458. (L₅. III. 23.) — 517. (L₅. V. 4.) — Róma (Collegium-Germano-Hungar.) 395. (K₅. III. 10.).

Iskolai drámák: 176. (K₅. VI. 19.) — 284. (K₅. VI. 20.)⁵

Itéletek, hétszemélyes táblai és curiai végzések, pöriratok másolatai: 11. (M₅. I. 13—16.) — 12. (M₅. II. 3—27.) — 145. (K₅. II. 2.) — 223. (L₅. III. 20.) — 225. (F₅. VI. 34.) — 514. (L₅. I. 3—17.) — 515. (L₅. II. 20.) — 521. (M₅. I. 12.).

Jezsuiták: 82. (N₅. II. 12.) — 88. (G₅. V. 14.) — 132. (M₅. V. 15.) — 158. (L₅. II. 5.) — 176. (K₅. VI. 19.) — 160. (M₅. III. 10—11.) — 284. (K₅. VI. 20.) — 324. (J₅. IV. 16.) — 329. (L₅. III. 11.) — 330. (L₅. III. 5.) — 362. (L₅. VI. 8.) — 387. (F₅. VI. 20.) — 388. (M₅. V. 29.) — 398. (L₅. IV. 4.) — 410. (F₅. VI. 9.) — 458. (L₅. III. 23.) — 468. (N₅. II. 21.) — 469. (F₅. VI. 22.) — 517. (L₅. V. 4.) — 541. (M₅. V. 9.) — 639. (K₅. VI. 2.) — 657. (Sign.?)

Jogtudomány (hazai): 18. (L₅. I. 2.) — 108. (L₅. II. 17.) — 159. (L₅. II. 18.) — 165. (L₅. VI. 22.) — 256. (G₅. VI. 18.) — 295. (N₅. I. 7.) — 304. (L₅. III. 13.) — 428. (L₅. IV. 16.) — 429. (L₅. II. 7.) — 443. (F₅. VI. 28.) — 532. (L₅. II. 2.) — 542. (G₅. VI. 19.) — 605. (L₅. VI. 19.) — 607. (K₅. V. 7.)⁶ — 626. (N₅. II. 15.) — 627. (N₅. III. 11.).

Jogtudomány, külföldi, lásd a Történelemnél.

Karmeliták: 339. (N₅. V. 23.).

Kassa. 657. (Sign.?)

¹ Batthyány Ignác *Nugae Philosophicae* cz. kötete, a melynek végén van egy kiadatlan régészeti illetve egyháztörténeti értekezése: *De usu calicis in Hungaria*.

² Francia nyelvű gyakorlati szabályzat szép színes ábrákkal, a XVIII. századból.

³ Hasonlóan szép ábrákkal.

⁴ A Savoyai Eugén dragonyos ezred regulámentuma, színes ábrákkal.

⁵ Magyar nyelvűek is.

⁶ Bekénél hibásan, saec. XIV. saec. XVIII. helyett.

Kódexek (középkoriak) másolatai: 135. (F₅. V. 4.)¹ — 194. (N₅. V. 15.)² 320. (L₅. IV. 6.)

Kolozsvár. 17. (F₅. V. 22.) — 150. (L₅. III. 4.) — 396. (L₅. IV. 7.) — 435. (N₅. I. 11.) — 517. (L₅. V. 4.) — 605. (L₅. IV. 19.)

Könyvtárak katalógusai: Bibliotheca Aulico-Graecensis. (1682.) 85. (L₅. II. 23.) — Collalto Vinciguerra gróf könyvtára. (1753—58.): 87. (K₅. II. 9—10.) — R. D. F. D. F. könyvtára (XVIII. sz.): 84. (L₅. II. 25.) — Ismeretlenek: 83. (L₅. III. 27.) — 86. (K₅. II. 11—13.)

Legenda, sz. Margité. 320. (L₅. IV. 6.)

Marosvásárhely: 158. (L₅. II. 5.) — 160. (M₅. III. 10—11.)

Mennyiségtan és csillagászat: 482. (K₅. V. 23—25.) — 526. (N₅. V. 2—4.) — 528. (L₅. V. 26.) — 619. (K₅. V. 10.)

Minoriták: 137. (K₅. V. 17.)

Nagyszében: 428. (L₅. IV. 16.)

Nevelésügy, Paedagogia. 236. (L₅. V. 3.) — 291. (G₅. V. 3.) — 362. (L₅. VI. 8.) — 387. (F₅. VI. 20.) — 410. (F₅. VI. 9.) — 462. (E₅. VI. 16.)

Német lovagok: 464. (L₅. III. 1.) — 625. (L₅. III. 28.)⁴

Oklevelek (részben eredetiek), okmánytárak, levélgyűjtemények, regesták: 8. (L₅. II. 4.) — 78. (K₅. IV. 19.) — 114. (N₅. IV. 9.)⁵ — 115. (N₅. IV. 2—5.) — 116. (N₅. IV. 6—7.)⁶ — 117. (K₅. VI. 18.) — 135. (F₅. V. 4.) — 166. (Q₅. V. 10.)⁷ — 188. (K₅. V. 12.) — 194. (N₅. V. 15.) — 198. (K₅. V. 2.) — 224. (L₅. II. 22.) — 296. (M₅. IV. 17.) — 323. (K₅. IV. 9—10.) — 337. (Sign.?)⁸ 348. és 630. (F₅. VI. 4.)⁹ — 365. (N₅. I. 2—4.) —

¹ Fermói Fülöp pápai legatus 1279. constitúciói.

² Szebeni Rufinus pápai adószedő lajstroma. (1317—37.)

³ Sz. Margit legendája egy velencei kódexből.

⁴ A német lovagrendnek a pápától nyert összes kiváltságlevelei 1216-tól 1500-ig, hiteles átiratban. Kiadta az oklevelet Egidius de Swaruelde de Basrode, clericus Cameracensis dioecesis publicus apostolica et imperiali auctoritate notarius. Keltezése nincs. Körülbelül a XVI. század közepéről. Könyvalakban, egykorú hátranyakötésben.

⁵ Beke szerint: *Correspondentiae Georgii Rákóczy junioris*. Veszely szerint i. h. 111. l., 109. sz. Tököli Imre és Zrinyi Ilona levelei 1696-ból. Ugy ezeket, mint az alább következő XVI—XVII. századi, Erdély történetére igen fontos leveleket s okiratokat már régen kiadták Kemény József, Mikó Imre, Ötvös Ágoston és Szilágyi Sándor.

⁶ A 116. 117. sz. bővebb ismertetését lásd Veszelynél i. h. 112—120. l. különben az egész gyűjtemény ki van már adva vagy legalább fel van dolgozva.

⁷ Bekénél: *Dictionarium turcico-persicum*, valóságban XVI—XVII. századi török defter.

⁸ A XXIV szepesi plebánus társulatának 1520—1613 közti jegyzőkönyve, melyet azonban — legnagyobb sajnálatomra — nem láthattam, miután ki van kölcsönözve. Valószínűleg csak másolat volt, bár nincs kizárva az a lehetőség, hogy az egykor talán Lőcsén őrzött eredeti jutott Batthyány kezébe.

⁹ A Bekénél kétszer is leírt kézirat nem 230 s nem is 262 oldal,

438. (F₅. VI. 7.)¹ — 552. (M₅. I. 11.) — 629. (F₅. V. 2.) — 650. (N₅. IV. 9.) — 652. (Sign.?) Ehez járulnak még a Daniel Imre által Batthyány püspök részére Olaszországban készített másolatok s ugyanennek olaszországi naplói és levelei: 96. (L₅. III. 16.) — 97. (K₅. IV. 5—7.) — 98. (K₅. IV. 1—4.) — 141. (K₅. IV. 13—14.) — 142. K₅. V. 8.) — 367. (N₅. I. 10.) — 375. (K₅. IV. 15—16.)²

Országgyűlési végzések: *I. Magyarország.* Zsigmond és Ulászló törvényei, 1563. évi kézirat: 147. (M₅. IV. 2.) — 1681: 161. (N₅. IV. 10.) — 1728: 546. (G₅. V. 7.) — 1741: 3. (N₅. II. 18.) — 7. (K₅. II. 19.) — 1751: 6. (N₅. I. 5—6.) — 1764—1765: 4. (N₅. II. 2—3.) — 9. (K₅. II. 5.) — *II. Erdély.* 1505—1614. 25. (K₅. II. 34.) — 1540—1653: 23. (L₅. II. 16.) — 1617—1629: 26. (L₅. I. 1.)

Orvostudomány: 100. (K₅. V. 16.) — 144. (G₅. VI. 3.) — 157. (K₅. VI. 10—12.) — 168. (G₅. VI. 14.) — 233. (K₅. V. 20.) — 334. (F₅. VI. 30.) — 350. (N₅. II. 13.) — 360. (F₅. VI. 26.) — 368. (L₅. III. 32.) — 416. (F₅. V. 25—26.) — 478. (K₅. VI. 13—16.) — 536. (J₅. IV. 18.) — 615. (M. II. 29.) — 616. (K₅. VI. 25—29.) — 621. (F₅. VI. 27.)

Szent-Gotthardi apátság: 468. (N₅. II. 21.)

Szerkönyvek (egy kivételével mind a XVIII. századból): 19. (G₅. IV. 27.) — 283. (N₅. III. 10.)³ 341. (L₅. III. 10.) — 411. (K₅. V. 9.) — 444. (G₅. V. 21.)

Szótár, latin-magyar, a XVIII. századból: 631. (K₅. V. 26.)

Természettudományok: 102. (G₅. VI. 33.) — 181. (G₅. V.

hanem 309 számozott és vagy 40 számozatlan oldal. Első és nagyobbik felét Mátyás királynak egész sereg levele s okirata foglalja el, a 228. oldalon következő ezen zárszóval: *Has litteras conscripserat ex vero Autographo Egregius juvenis Ladislaus Lauro sororinus meus, ultima aprilis 1732 in Domino obdormiens.* A levelek igen szép, még a XVII. századra valló kancelláriai írással vannak írva. A zárósorok a kötet második tulajdonosától valók, a ki a befoglalt többi dolgokat írta. A 229. levélen ezen cím olvasható: *Epitaphia partim lapidarii, partim vero metrico stylo diversis temporibus conscripta, quibus accesserunt alia quoque carmina, occasionem exigentia per me Eliam Wanyeczii Sacrae Caesareae Majestatis Consiliarium et simul Actualem Hungaricum Aulicum Secretarium concinnata. Viennae Austriae.* Az emlékkersek közt sok van magyarokra szóló, p. o. Hunyadi Lászlóra, Illésházy Miklósrá, Brezniczky Jánosra, Patachich Boldizsár báróra, Wanyeczii Jánosra (egerszegi parochus), stb.

¹ A kézirat 1611-ből való.

² A Daniel Imre iratai még rengeteg fel nem használt becses adatot tartalmaznak. Bővebb, de épen nem kielégítő ismertetésük Veszelynél a 109. lap, 92., 93. és 122. lap, 136—137. sz. alatt található.

³ A Batthyány-féle Hymnarium néven ismert nevezetes énekeskönyv. Kiadva a Nyelveléktár XIV. kötetében. Volf György pontos leírásához csak azt tesszük hozzá, hogy a kézirat olaszos, gömbölyded, félgót betűkkel igen szépen van írva. Kezdőbetűi kifestéséhez készült csinos tollrajzok, de épen nem olyan művésziek, mint Volf mondja őket.

9.) — 240. (N₅. V. 28.) — 420. (G₅. V. 15.) — 616. (K₅. VI. 25—27.) — 617. (K₅. V. 19.).

Történelem és földrajz. I. *Magyarország*: 10. (L₅. III. 8.) — 34. (F₅. VI. 11—13.) 108. (L₅. II. 17.) — 147. (M₅. IV. 2.) — 190. (N₅. V. 13.) — 198. (K₅. V. 2.) — 200. (F₅. VI. 6.) — 270. (N₅. I. 1.) — 346. (M₅. I. 6—8.) — 363. (L₅. III. 21.) — 364. (M₅. II. 30.) — 365. (N₅. I. 2—4.) — 371. (L₅. V. 27.) — 374. (M₅. I. 9.) — 407. (K₅. V. 1.) — 543. (M₅. III. 1—7.) — 547. (K₅. II. 6.) — 548. (K₅. II. 14—15.) — II. *Erdély*: 17. (F₅. V. 22.) — 18. (L₅. I. 2.) — 23. (L₅. II. 16.) — 32. (K₅. I. 14.) — 43. (N₅. V. 24.) — 81. (N₅. II. 1.) — 163. (L₅. IV. 22.) — 195. (N₅. II. 5.) — 230. (K₅. I. 13.) — 241. (L₅. V. 28.) — 265. (M₅. II. 33.) — 271. (N₅. I. 9.) — 372. (N₅. I. 12—13.) — 394. (M₅. V. 26.) — 399. (N₅. V. 32.) — 443. (F₅. VI. 28.) — 467. (M₅. III. 8.) — 550. (N₅. II. 22.) — 552. (M₅. I. 11.) — 624. (N₅. V. 19.) — 628. (G₅. V. 17.) — 651. (Sign.?) — 653. (Sign.?) — 655. (Sign.?) — 656. (Sign.?)

Történelem, földrajz és jogtudomány, külföldi. Világtörténelem: 8. (L₅. II. 4.) — 44. (N₅. II. 4.) — 53. (H₅. IV. 14.) — 73. (L₅. II. 19.) — 76. (N₅. V. 5.) — 78. (K₅. IV. 19.) — 79. (Q₅. V. 27.) — 80. (G₅. V. 28.) — 101. (L₅. III. 18.) — 103. (F₅. VI. 15.) — 136. (G₅. V. 20.) — 162. (L₅. III. 24.) — 180. (N₅. I. 8.) — 199. (G₅. VI. 28.) — 201. (L₅. III. 6.) — 236. (M₅. III. 12.) — 238. (F₅. VI. 2.) — 239. (F₅. VI. 5.) — 242. (L₅. VI. 11.) — 250. (L₅. IV. 3.) — 264. (L₅. V. 22.) — 266. (G₅. VI. 11.) — 275. (M₅. IV. 1.) — 290. (G₅. VI. 24.) — 300. (N₅. III. 12.) — 301. (G₅. VI. 8.) — 303. (N₅. V. 12.) — 306. (L₅. IV. 23.) — 307. (M₅. V. 8.) — 315. (L₅. II. 21.) — 326. (K₅. IV. 11.) — 335. (L₅. III. 31.) — 351. (M₅. IV. 11.) — 359. (N₅. V. 30.) — 389. (J₅. IV. 13.) — 391. (M₅. II. 32.) — 437. (L₅. II. 24.) — 461. (N₅. II. 19.) — 465. (N₅. IV. 1.) — 466. (G₅. VI. 29.) — 486. (M₅. V. 6.) — 538. (K₅. IV. 18.) — 551. (F₅. V. 13.) — 596. (G₅. V. 8.) — 612. (G₅. VI. 22.) — 629. (F₅. V. 2.) — 642. (N₅. V. 14.).

Trencsén. 469. (F₅. VI. 22.)

Udvarhely városi esperességi szék protocoluma. 441. (M₅. IV. 21.).

Unitáriusok. 129. (N₅. V. 16.) — 289. (F₅. VI. 21.) — 520. (N₅. V. 16.).

Utleírás: 302. (L₅. VI. 33.).

Vallástudomány: 30. (K₅. VI. 24.) — 42. (L₅. VI. 9.) — 89. (N₅. II. 9.) — 90. (F₅. VI. 23—24.) — 106. (L₅. VI. 14.) — 111. (G₅. V. 1.) — 124. (K₅. V. 4—6.) — 126. (N. II. 7—8.) — 129. (N₅. V. 6.) — 130. (G₅. VI. 32.) — 138. (F₅. VI. 16.) — 139. (G₅. VI. 6.) — 164. (M₅. VI. 7.) — 168. (L₅. II. 3.) — 169. (K₅. V. 18.) — 170. (K₅. V. 13.) — 173. (M₅. III. 14.) — 175.

(G₅. VI. 23.) — 182. (M. V. 19.) — 184. (L₅. III. 9.) — 191. (G₅. V. 30.) — 196. (M₅. V. 11.) — 202. (L₅. V. 5—24.) — 203. (L₅. VI. 12.) — 204. (L₅. VI. 15.) — 205. (L₅. VI. 16.) — 207. (K₅. V. 15.) — 229. (N₅. V. 22.) — 243. (M₅. II. 31.) — 269. (M₅. IV. 16.) — 273. (L₅. VI. 21.) — 285. (K₅. VI. 28.) — 289. (F₅. VI. 21.) — 309. (G₅. VI. 10.) — 310. (M₅. IV. 9.) — 312. (N₅. V. 21.) — 322. (M₅. III. 9.) — 345. (M₅. V. 24.) — 353. (L₅. VI. 32.) — 354. (L₅. VI. 25.) — 355. (N₅. II. 20.) — 356. (L₅. VI. 23.) — 373. (F₅. V. 1.) — 393. (G₅. V. 26.) — 402. (K₅. VI. 3.) — 403. (J₅. IV. 17.) — 405. (K₅. III. 8.) — 408. (M₅. V. 7.) — 426. (F₅. V. 16—17.) — 431. (L₅. VI. 17.) — 433. (M₅. V. 22.) — 434. (M₅. V. 27.) — 440. (M₅. V. 18.) — 456. (K₅. VI. 4.) — 460. (L₅. III. 12.) — 520. (L₅. VI. 20.) — 525. (M₅. V. 16.) — 549. (N₅. II. 10—11.) — 566. (G₅. V. 18.) — 580. (F₅. VI. 18.) — 582. (K₅. VI. 7.) — 583. (L₅. V. 2.) — 598. (N₅. III. 8.) — 611. (G₅. VI. 15.) — 632. (M₅. II. 28.) — 638. (K₅. V. 22.) — 648. (M₅. V. 5.).

Városok, lásd: Eger, Esztergom, Győr, Gyulafejevárvár, Kassa, Kolozsvár, Marosvásárhely, Nagy-Szeben, Szent-Gotthárd, Trencsén, Udvarhely.

Zene, egyházi: 182. (M₅. V. 19.) — 444. (G₅. V. 21.).

Zsinatok, egyházi végzések és statutumok: Boroszló (1279-től): 104. (G₅. VI. 30.) — Eger (1714-től): 531. (F₅. VI. 31.) — (1749): 37. (L₅. II. 8.) — 530. (F₅. V. 21.) — Pozsony (1737): 2. (L₅. II. 6.) — Salzburg (1549): 118. (L₅. III. 2.) — Trident (1561—63): 224. (L₅. II. 22.) — 272. (N₅. V. 17.) — 323. (K₅. IV. 9—10.).

* * *

Végére érve munkáskámnak, látom, mennyi hiba torzítja el, mily tökéletlen és hiányos. Hanem, ha hibái daczára elősegíti a kutatást, használ a bűvárnak, nyújt egy-egy darabot a történetíróknak, az irodalomtörténet munkásának vagy a könyvésznek, úgy célját elérte s fáradságom nem volt hiábavaló.

Szíveimből kívánom, hogy a Batthyány-könyvtár ismertetéseinek sorát ne az én dolgozatom zárja le, hanem hogy mihamarább kövesse ezt egy teljesebb, jobb, tökéletesebb, a mely legalább annyira múlja ezt felül, mint amennyire ez előzőit meghaladta.

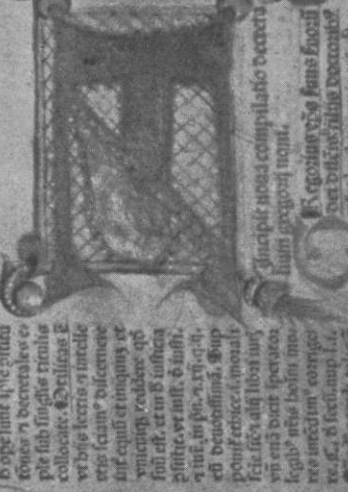
Simile 24. plebanus

Sancti Marci Valentini

Prologus

Decretalium

Prologus libri principio quatuor sunt... In nomine domini Amen. Incipit...

Beatus Gregorius... In nomine domini Amen. Incipit...

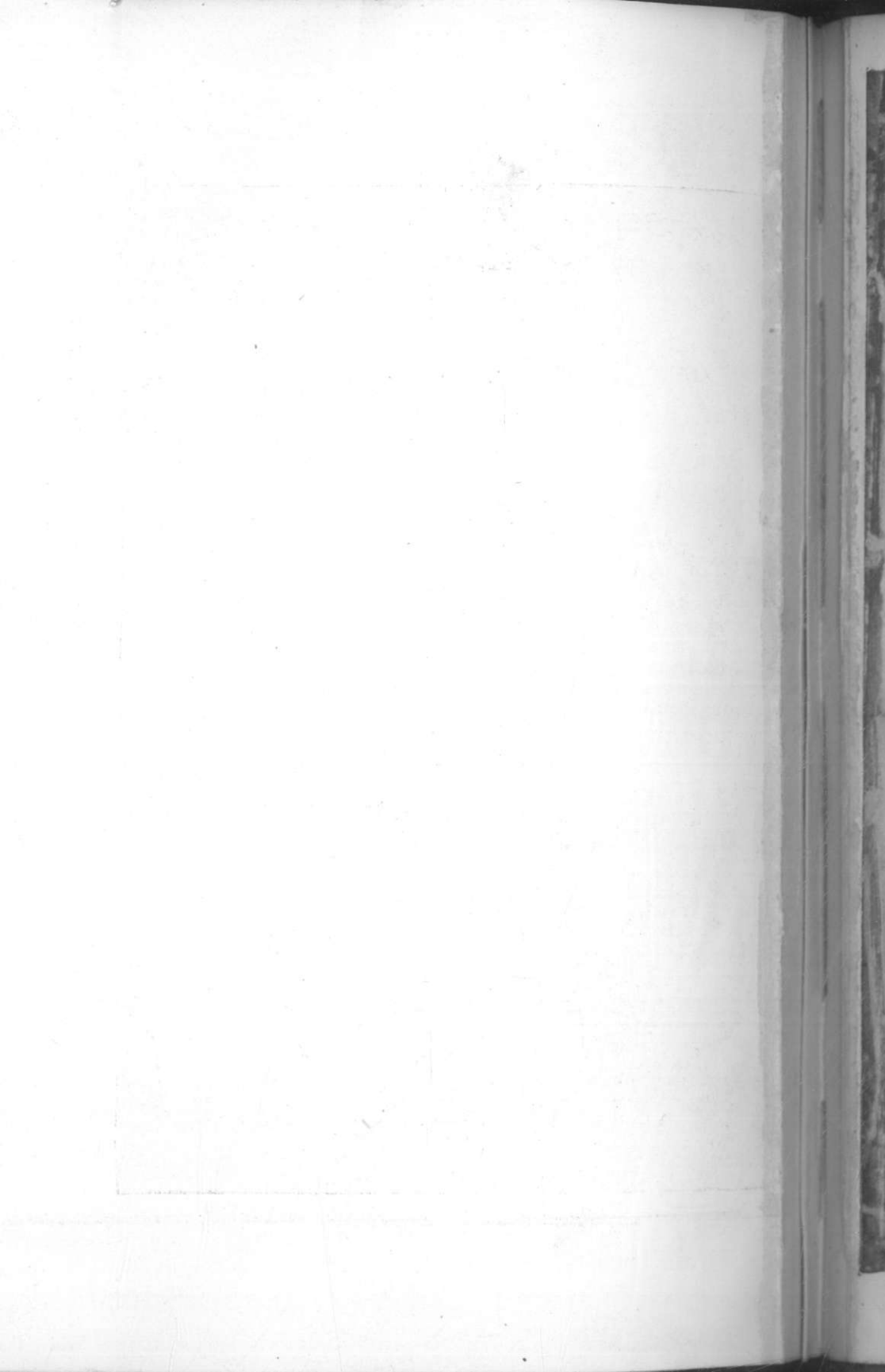
Deus est unicus... In nomine domini Amen. Incipit...

Deus est unicus... In nomine domini Amen. Incipit...

Deus est unicus... In nomine domini Amen. Incipit...

Deus est unicus... In nomine domini Amen. Incipit...

Deus est unicus... In nomine domini Amen. Incipit...

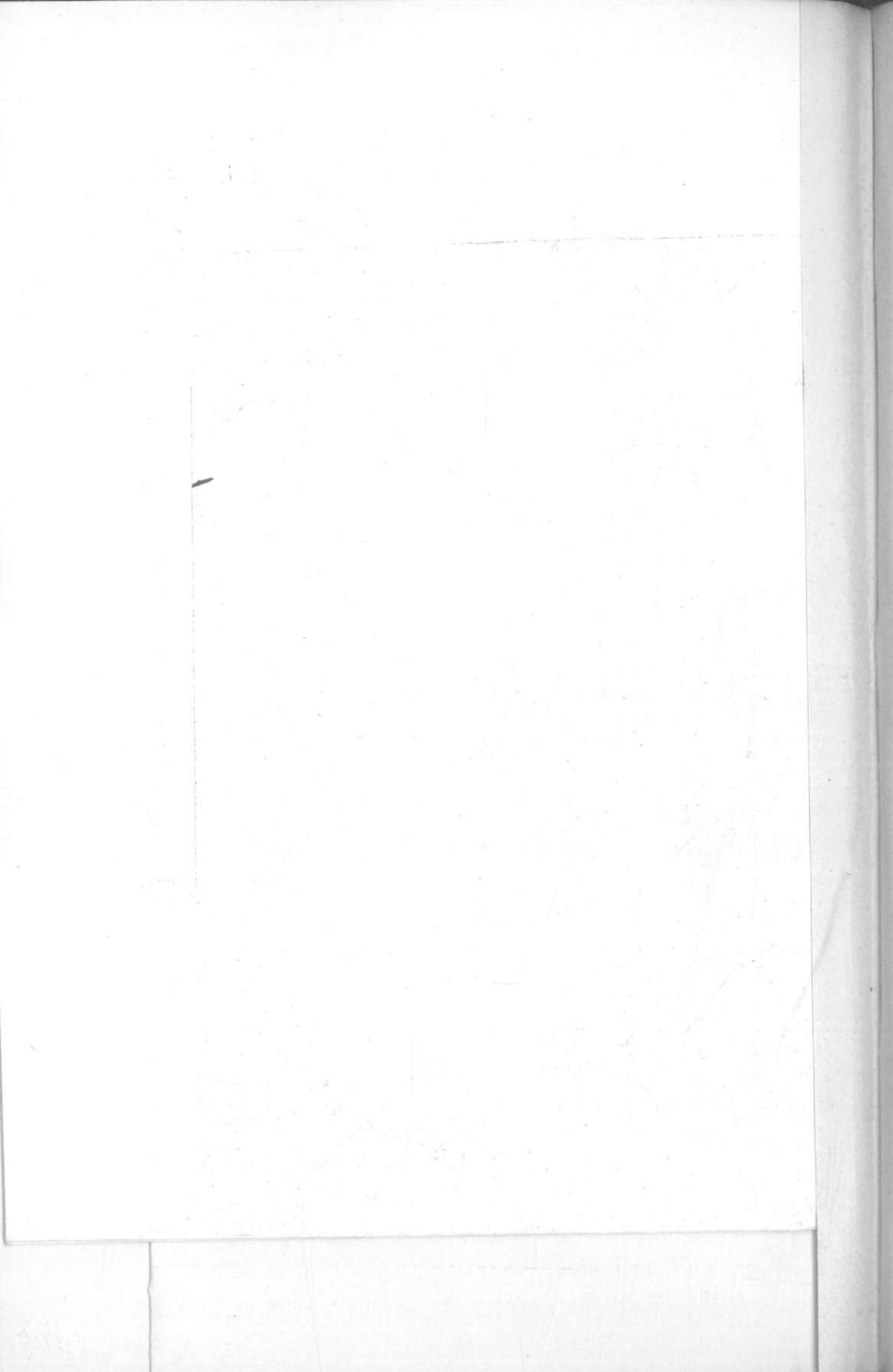
qui non abiit in consilio impiorū: et
in uia peccatorū n̄ stetit: et in cathedra
pestilentie non sedit.

S et in lege dñi uoluntas ei: et in te
ge ip̄i meditabit die ac nocte. —

Et erit tanquā lignū qđ plantatū
est. secus decursus aquarū: qđ fruc
tum suum dabit in t̄p̄e suo.

Et folium eius nō defluet: et omnia

Ergo dementissime pater rex
 iesum cristum fili-
 um tuum domi-
 num nostrum. su-
 plices rogamus
 et rogamus. uti
 accepta habeas et benedicas
 hec **D**ina hec **M**inera
 hec **S**ancta sacrificia
 illibata. In primis que tibi
 offerimus pro ecclesia tua san-
 cta catholica quam pacifice
 custodire adunare et regere
 digneris toto orbe terrarum
 una cum famulo tuo papa
 nostro et antistite nostro
 et rege nostro et omnibus

EGY XV. SZÁZADI BIBLIA KÖTÉSE. (181. SZ.)

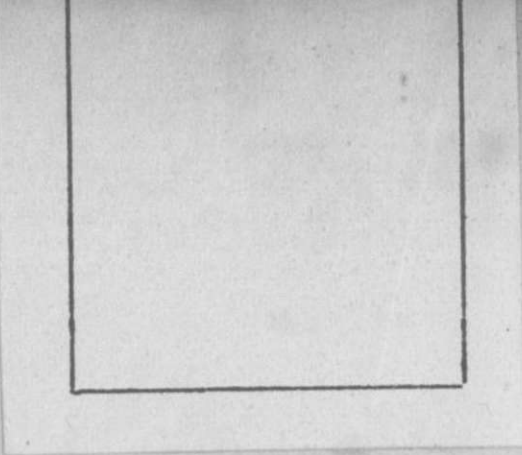
Credi uiderim p[ro]m omnipoten
tem u[er]itatem u[er]i et t[er]re

Et in ih[esu]m x[ristu]m filium eius
unigenitum u[er]um u[er]um

S[an]ctus petrus

S[an]ctus andreas

Országgyűlési Könyvtár

041627